

Güvenlik Stratejileri Dergisi

The Journal of Security Strategies

ATATÜRK STRATEJİK ARAŞTIRMALAR
VE LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ATATÜRK STRATEGIC STUDIES
AND GRADUATE INSTITUTE

“Yeni” Savaşlar ve “Yeni” Ordular
Özel Sayısı

“New” Wars and “New” Militaries
Special Issue

Kasım / November 2023

BASKI / PRINTED BY

MSÜ Basım ve Yayınevi Müdürlüğü / TNDU Printing and Publishing Office

YAZIŞMA VE HABERLEŞME ADRESİ / CORRESPONDENCE AND COMMUNICATION

Millî Savunma Üniversitesi
Atatürk Stratejik Araştırmalar
ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Yenilevent / İSTANBUL TÜRKİYE

Web: gsd.msu.edu.tr/
dergipark.org.tr/tr/pub/guvenlikstrnj
E-posta: makale@msu.edu.tr

“Yeni” Savaşlar ve “Yeni” Ordular Özel Sayısı • ISSN 1305-4740 • E-ISSN 2822-6984
Uluslararası Hakemli Dergi / International Peer-Reviewed Journal

Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü adına Sahibi ve Sorumlusu **Owner on behalf of Atatürk Strategic Studies and Graduate Institute**
Prof. Dr. Faruk UÇAR (MSÜ, ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

Editör / Editor

Prof. Dr. Gültekin YILDIZ (MSÜ, ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

Özel Sayı Editörleri / Special Issue Editors

Doç. Dr. Barış ATEŞ (MSÜ, ATASAREN, İstanbul Türkiye)

Doç. Dr. Evren MERCAN (MSÜ, ATASAREN, İstanbul Türkiye)

Editör Yardımcıları / Assistant Editors

Doç. Dr. Barış ATEŞ (MSÜ, ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

Arş. Gör. Alperen Kürşad ZENGİN (MSÜ, ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

Arş. Gör. Dağhan YET (MSÜ ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

İngilizce Dil Editörü / English Language Editor

Öğr. Gör. Dilek KARABACAK (MSÜ, Fatih HATEN, İstanbul, Türkiye)

Yayın Kurulu / Editorial Board

Doç. Dr. Barış ATEŞ (MSÜ, ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

Doç. Dr. Güngör ŞAHİN (MSÜ, ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

Doç. Dr. Zeynep SELÇUK (MSÜ, ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet BÜYÜKAKSOY (MSÜ, ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

TARANDIĞIMIZ VERİTABANLARI / DATABASES INDEXING OUR JOURNAL

EBSCO Publishing - Academic Complete Search

DOAJ

Central and Eastern European Online Library (CEEOL)

ULAKBİM-CABİM TR Dizin

Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü yayını olan Güvenlik Stratejileri Dergisi, yılda üç kez Nisan, Ağustos ve Aralık aylarında yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Makalelerdeki düşünce, görüş, varsayım, sav veya tezler eser sahiplerine aittir; Millî Savunma Üniversitesi ve Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü sorumlu tutulamaz. The Journal of Security Strategies is an international peer-reviewed journal and published tri-annually in April, August, and December. The opinions, thoughts, postulations, or proposals within the articles are but reflections of the authors and do not, in any way, represent those of Turkish National Defence University or of Atatürk Strategic Studies and Graduate Institute.

DANIŐMA KURULU / ADVISORY BOARD

- Prof. Dr. Mustafa KİBAROĞLU (MEF Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Yunus YOLDAŐ (Milli Savunma Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Burak Samih GÜLBOY (İstanbul Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Mesut UYAR (Antalya Bilim Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Hikmet KIRIK (İstanbul Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Abdülkadir VAROĞLU (BaŐkent Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Tuncay ZORLU (İstanbul Teknik Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. OĞuzhan GÖKTOLGA (İnönü Üniversitesi, Türkiye)
Doç.Dr. Stephen GRENIER (John Hopkins Üniversitesi, ABD)
Doç. Dr. Adem BAŐPINAR (Kırklareli Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Hakkı Hakan ERKİNER (Marmara Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Dorota DOMALEWSKA (War Studies University, Polonya)
Dr. Giovanni ERCOLANI (Murcia University, İspanya)

İÇİNDEKİLER / TABLE OF CONTENTS

Özel Sayı Takdimi / Introduction to the Special Issue

“Yeni” Savaşlar ve “Yeni” Ordular	1
“New” Wars and “New” Militaries	
Bariş ATEŞ - Evren MERCAN	

Araştırma Makaleleri / Research Articles

Eş Anlamlı Değil ama Eş Kullanımlı: Muharebe Sahası Fonksiyon Alanları Çerçevesinde Konvansiyonel, Asimetrik ve Hibrit Savaş	13
Not Synonymous, but Substitutional: Conventional, Asymmetric, and Hybrid Warfare within the Framework of Battlefield Functions	
Özgür KÖRPE	

Savaş Dersliklere Taşımak: Akademide Savaş Oyunlarından Nasıl İstifade Edilebilir? ...	31
Bringing War to the Classroom: How Can Wargames be Utilized in Academia?	
Mehmet Fatih BAŞ	

Ordular Sadece Savaşırmı? Yeni Görevler Bağlamında Türkiye, ABD ve Rusya Orduları	61
Do Armies Just Fight? Turkish, US and Russian Armies in the Context of New Missions	
Esra Ecem ŞAHİN	

Askerî Gücün Savaş Dışı Kullanımı: Afganistan ve Irak'ta Kolluk İstikrar Harekâtı	91
Non-Combat Use of Military Power: Stability Policing in Afghanistan and Iraq	
Emrah ÖZDEMİR	

“Yeni Nesil” Savaşın Şafağında Teknoloji Perspektifinden Deniz Harbinin Gelişimi	119
The Development of Naval Warfare from a Technological Perspective at the Dawn of the “New Generation of Warfare”	
Evren MERCAN	

Geleceğin Savaşlarında Yapay Zekâ	145
Artificial Intelligence in Future Wars	
Kıvılcım Romya BİLGİN	

Türk Ordusunda Ast Kademe Komuta İhtiyacı: Küçük Zabıtlıktan Astsubaylığa	167
The Need for Lower Echelon Command in the Turkish Army: History of Non-Commissioned Officer	
Sadık Emre KARAKUŞ	

Doğu Cephesinde Yeni Bir Şey Yok: Rusya-Ukrayna Savaşı Sonrası Avrupa'da Savaş Hazırlıkları	191
All Quiet on the Eastern Front: European Societies after the Russia-Ukraine War	
Cemil SAĞLAM	

Hukuk Savaşımının Kavramsal Çerçevesi ve Uygulamaları Üzerine Bir İnceleme .	221
An Analysis of the Conceptual Framework and Practices of Lawfare	
Bezanur ARSLAN	

Yazım Kuralları	249
Submission Guidelines	253

Özel Sayı Takdimi: “Yeni” Savaşlar ve “Yeni” Ordular

Introduction to the Special Issue:
“New” Wars and “New” Militaries

Özel Sayı Editörleri:
Barış ATEŞ* - Evren MERCAN**

Savaş ya da bir başka ifadeyle “organize şiddetin” son on bin yıllık döneme ait bir olgu olduğu konusunda genel bir uzlaşma vardır.¹ Bu uzun geçmişe paralel olarak savaşa dair yüzlerce farklı tanım ve kavram bulunabilir. Örneğin aydınlanma filozofu Thomas Hobbes’un kişilerarası bağlamda geliştirdiği tanıma göre savaş “insan doğasına hükmeden rekabet, güvensizlik, şan ve şeref kavgası”dır.² Buna karşın Thomas Aquinas, çok daha detaylı bir savaş tanımını yapar: “Savaş, açıkça, bir dış düşmana karşı yürütülmekte olan, yani bir milletin başka bir millete karşı yürütmekte olduğu bir olay olup, kavga ise şahıslar arasında, bir şahsın diğer bir şahsa karşı veya bazı şahısların diğer bazı şahıslara karşı yürütmekte olduğu bir olaydır. Fesat, kargaşalık, isyana teşvik ise, tam anlamı ile bir halkın birbirine karşı olan muhalif kesimlerinin mevcudiyetidir.”³ Clausewitz ise “düşmana irademizi kabul ettirmeye zorlayan bir şiddet eylemi”⁴ veya “siyasetin başka araçlarla devamı”⁵ olarak kabul ederek devletin başat aktör olduğu bir savaş tanımını yapmaktadır.

Görüldüğü üzere uzun bir geçmişe sahip olan bu örgütlü, üst düzey şiddetin kapsayıcı tek bir tanımının olduğunu söylemek güçtür. Bunun belki de en önemi sebebi tarih boyunca dur durak bilmeden tekâmül eden savaşın zamanla daha organize ve kitlesel bir biçime kavuşarak giderek karmaşık bir şekle bürünmesidir. Bilhassa devletlerin rakiplerine üstünlük sağlamak için güçlerini nicelik sıkletinde artırması ve bunun yanında daha üstün askerî teknoloji, strateji, taktik ve teknikler

* Doç. Dr., Millî Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü (ATASAREN), Askerî Sosyoloji Ana Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye, ORCID: 0000-0001-8548-6924, e-posta: barisates@gmail.com.

** Doç. Dr., Millî Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü (ATASAREN), Harp Tarihi Ana Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye, ORCID: 0000-0002-4750-9221, e-posta: emercans@gmail.com.

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Sinisa Malesevic, *The Sociology of War and Violence*, Cambridge University Press, Cambridge, 2010, s. 90.

² Thomas Hobbes, *Leviathan*, (çev. Semih Lim), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 94.

³ Philippe Contamine, *War in The Middle Ages*, Basic Blackwell, Oxford, 1984, s. 280.

⁴ Carl von Clausewitz, *On War*, (çev. Michael Howard), Peter Paret, Everyman’s Library, New York, 1993, s. 83.

⁵ Clausewitz, *On War*, s. 99.

geliştirmesi, siyaset ve silahlı güçlerin güdümünde sürdürülen savaş karmaşasına yenilerini katmakta önemli amiller olmuştur. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte devletler arası çatışmada yeni sahaların (deniz, hava, siber ve uzay) eklenmesiyle birlikte ortaya çıkan “mekânsal çok boyutluluk”, mekânın yanında savaşın yöntemine, vasıtalarına, kuvvetlerin organizasyonuna ilişkin daha önce hiç tecrübe edilmemiş karmaşaları da beraberinde getirmiştir. Nitekim bu karmaşaya bir cevap olarak organizasyon yapısını değiştiren bazı ordularda uzay komutanlığı veya siber savunma komutanlıkları kurulmuştur.

Savaş her zaman devletlerin tekelinde değildir. Hem devletin gelişimini tamamlamasından önce hem de günümüzde güçlü devletlerin varlığına rağmen devlet-dışı aktörlerin de organize şiddetin bir parçası olduğu görülmektedir. Bu husus, bir yandan kurumsal gelişimini tamamlamada zayıf kalmış devletlerin yarattığı otorite boşluğu ve öte yandan en yakın örneklerini Suriye ve Libya’da gördüğümüz büyük güçlerin devlet-dışı aktörlere daha fazla rol biçme politikalarının bir sonucudur. Dolayısıyla Clausewitz’in meşhur üçlemesinin artık eskisi kadar net bir analiz yapılmasına izin vermediği tartışılmaktadır.⁶ Çünkü ilk bakışta kesin sınırlarla birbirinden ayrılan rollerden bahsetmek zorlaşmıştır. Nitekim Kaldor⁷ ve Münkler’in⁸ “yeni savaşları”, Hoffman’ın “hibrit savaş”⁹ ya da Liang ve Xiangsui’nin “sınırsız savaşları”¹⁰ bu kavramsal kargaşasının tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ancak geçmişe doğru bir yolculuk aslında yeni olarak görülen bazı hususların pek de “yeni” olmadığını, eskiden beri süre gelen savaşlarda halihazırda yaşanan araçsal ya da taktiksel belli farklılıkların olduğunu tartışmasını da açmaktadır.¹¹ Mesela Kaldor’un “yeni” savaşları aslında zayıflayan –veya zaten zayıf olan– devlet otoritesinin sonucunda ortaya çıkan boşluğu savaş ağalarının (*warlords*) doldurduğu bir durumu tarif etmek için ortaya atılmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde özellikle Afrika’nın bazı bölgelerinde bir trend haline gelen bu otorite boşluğu (ya da Batı literatüründeki tanımıyla başarısız devletler/*failed states*) günümüz nesilleri için yeni olabilir. Hâlbuki geçmişte de bunun sayısız örnekleri bulunabilir. Yani aslında bu yeni bir “yeni” değildir. Nitekim birçok çalışmada bu durum ortaya koyulmuştur. Mesela Berdal, Otuz Yıl Savaşları (1618-1648) sırasında büyüyen orduların finansman gereksinimlerinin devletin idari ve mali kaynakları açısından

⁶ Bu konu üzerine bir değerlendirme için bakınız: Ali L. Karaosmanoğlu, “Yirmibirinci Yüzyılda Savaş Tartışmak: Clausewitz Yeniden”, *Uluslararası İlişkiler*, 8:29, 2011, s. 5-25.

⁷ Mary Kaldor, *New and Old Wars*, Third Edition, Polity Press, Cambridge, 2012.

⁸ Herfried Münkler, *The New Wars*, Polity Press, Cambridge, 2005.

⁹ F. G. Hoffman, *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, Potomac Institute for Policy Studies, Virginia, 2007.

¹⁰ Qiao Liang ve Wang Xiangsui, *Unrestricted Warfare*, PLA Literature and Arts Publishing House, Beijing, 1999.

¹¹ Errol A. Henderson ve J. David Singer, “New Wars” and Rumors of “New Wars”, *International Interactions*, 28:2, 2002, 165-190. Bu konu kendi döneminde, farklı ekoller arasında önemli bir tartışma konusu olmuştur.

zayıf imkânları ile karşılanamayınca devreye giren askerî müteahhitlerin (*military entrepreneurs*) günümüz savaş ağaları ile paralellikler içerdiğini belirtmektedir.¹² Bu benzerliğin içinden çıkan bir başka benzerlik ise o dönemin askerî müteahhitleri ile günümüz özel askerî şirketleri arasında görülmektedir.¹³ Kısaca Henderson ve Singer’ı teyit ederek, her “yeni” yeni değildir diyebiliriz.

Bu görüşü daha keskin bir şekilde ifade eden Smith’e göre ise “Tüm savaşlar kendi dönemlerine ve mekânlarına özgüdür. Hepsinin kendine özgü kökenleri ve yönleri vardır. Çok yönlü oldukları için kategorize edilemezler ve gerilla savaşı ya da düşük yoğunluklu çatışma gibi etiketlere indirgenemezler... Temel gerçek şu ki, ne dersiniz deyin –yeni savaş, etnik savaş, gerilla savaşı, düşük yoğunluklu savaş, terörizm veya terörizme karşı savaş– sonunda, savaşın tek bir anlamlı kategorisi vardır ve o da savaşın kendisidir”.¹⁴

Bu iddialı yaklaşım “savaş günümüzde gerçekten bu kadar anlaşılmaz bir olgu haline gelmiş midir?” sorusunu gündeme getirmektedir. Çünkü 1990’ların “yeni” savaşlarının pek de yeni olmadığı nispeten teyit edilmiş olsa da günümüzde başka “yeni” savaş türleri ortaya çıkmıştır. Bu tür terimlere örnek olarak “hibrit savaş” (*hybrid warfare*), “4. nesil savaş” veya “yeni nesil savaş” (*new generation warfare*) gösterilebilir. Yani çıkarlar, aktörler, hedefler ve araçlar konusunda er ya da geç çoğunlukla net bir resim elde edilebilse de bu durum yeni bir terimin yayılmasını engellemektedir. Bu durumda “yeni” savaşları nitelemek için neden her seferinde yeni bir terim ortaya atılmaktadır? Gerekli ve yararlı mıdır?

Kavramlar ve Terimler

Bir gereklilik tartışmasına girmeden önce Türkçe literatürde pek fark edilmeyen bir ayrıma dikkat çekmek istiyoruz: kavram ve terim. Türk Dil Kurumu sözlüğünde terim “bir bilim, sanat, meslek dalıyla veya bir konu ile ilgili özel ve belirli bir kavramı karşılayan kelime” şeklinde tanımlanmıştır. Buna karşın kavram ise “bir nesnenin veya düşüncenin zihindeki soyut ve genel tasarımı, mefhum, fehva, konsept, nosyon” olarak verilmiştir.¹⁵ Bu tanımların İngilizcedeki karşılıkları ile uyum içerisinde oldukları görülmektedir. Örneğin Webster sözlüğünde kavram “genel bir kavram veya fikir; bir şeyin tüm özelliklerinin veya ayrıntılarının zihinsel olarak birleştirilmesiyle oluşturulan bir fikir” olarak açıklanırken terim ise “belirli bir alanda bir şeyi tanımlayan bir kelime veya kelime grubu” olarak tanımlanmaktadır.¹⁶ Bu

¹² Mats Berdal, “How “New” Are “New Wars”? Global Economic Change and the Study of Civil War”, *Global Governance*, 9:4, 2003, s. 493.

¹³ Isabelle Duyvesteyn, “How New is the New Terrorism?”, *Studies in Conflict & Terrorism*, 2004, 27:5, s. 439-440.

¹⁴ M. L. R. Smith, “Strategy in an Age of ‘Low-Intensity’ Warfare Why Clausewitz is still more relevant than his critics”, *Rethinking the Nature of War* ed. Isabelle Duyvesteyn, Jan Angstrom, Frank Cass, Londra, 2005, s. 52.

¹⁵ İsmail Parlatur vd., *Türkçe Sözlük*. T.2 K-Z. 2-Türk Dil Kurumu Yayınları, 1998, s. 1243, 2198.

¹⁶ Webster’s Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language, Gramercy Books, New York, 1996, concept s. 422; term s. 1958.

durumda savaş bir kavram olarak ele alınabilir ve siber savaş, hibrit savaş gibi türleri ise terim olarak kabul edilebilir. Peki bu ayırım neden önemlidir? Bu sorunun cevabı için Felber’e kulak verelim:

“Bilimsel bilgi ve teknolojik beceriler dünyanın farklı yerlerine dağılmış durumdadır. Bilgi ve becerilerin aktarımı ancak ilgili dillerdeki terminolojilerin geliştirilmesiyle mümkündür. Her alandaki ilerleme, akademisyenlerin, profesyonellerin ve diğerlerinin bol miktarda yeni terimler yaratmasına veya yeni geliştirilen bireysel kavramlar için mevcut terimleri ödünç almasına neden olmuştur. Bu, belirli bir konudaki kavramların bir kavramlar sistemi oluşturduğu dikkate alınmadan yapılır. Aynı zamanda belirli dillerde bulunmayan yeni kavramların ve bunlarla ilgili terimlerin türetilmesini de içerir. Bu terimler, uzmanlar tarafından kabul edilir ve ilgili konudaki çalışmalarda kullanılır. Eğer kabul edilmezlerse veya sadece uzmanların bir kısmı tarafından kabul edilirlerse, aslında kaçınılması gereken eşanlamlılar ortaya çıkar...”¹⁷

Türkiye’de bu tür eşanlamlılar karmaşasının hemen her alanda olduğunu söylemek çok abartılı bir iddia olmayacaktır. Yabancı yayınlarda görülen terim ve kavramları farklı şekillerde çevirerek ya da farklı şekilde tanımlayarak yaratılan karmaşa meselenin özünü anlamamızı zorlaştırmaktadır.

Hibrit savaş terimi yukarıdaki duruma güzel bir örnektir. Bu terim konusunda hem kafa karışıklığı vardır hem de gerekliliği tartışılmaktadır. Hibrit savaş terimi olmasaydı yine de bu tür yöntem ve araçların kullanıldığı çatışma durumunu anlayamaz mıydık? Hibrit savaş –her ne kadar ilk çıkış noktası ile bugünkü tanımı arasında farklar olsa da– konvansiyonel ve konvansiyonel olmayan araç ve yöntemlerin bir arada kullanıldığı bir savaş türü olarak tanımlayabiliriz.¹⁸ Yani aynı anda hem düşmana karşı kinetik bir etkide bulunmak hem de karşı ülke toplumunda karışıklık çıkarmak için yalan haberler yaymak, halkı isyana teşvik etmek, düşman ordusunu yanıltıcı hareketler yapmak ve diplomatik yöntemlerle uluslararası kamuoyunu manipüle etmek bir hibrit savaş olarak nitelendirilebilir. Peki, geçmişte de bu yöntemler yok muydu? İşlevler açısından baktığımızda kesinlikle benzer yöntemlerin birlikte kullanıldığı savaşlar yaşanmıştır. Bugün için temel fark teknoloji odaklı bilgi çağının nimetlerini kullanarak tüm bu işlevlerin geçmişte haftalar veya aylar süren hazırlık ve uygulamasının artık günler ve hatta saatler içerisinde gerçekleştirilebilmesidir. O zaman neden hibrit kelimesi savaşın önüne bir sıfat olarak eklendi?

İlk bakışta her yeni terim veya kavram aslında akademisyenler, askerler ve siyasi karar alıcılar için bir işaret fişeği görevi görmektedir. Bu işaretle başlayan tartışma bazen daha net bir resim elde etmeye yararken bazen de daha çok kafa

¹⁷ Helmut Felber, *Terminology Manuel*, UNESCO Infoterm, Paris, 1984, s. 2, 13.

¹⁸ Hoffman, *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*.

karişıklığı yaratmaktadır. Ama yepyeni terimlerle veya kavramlarla ortaya çıkmak çoğu zaman hedef kitleyi –bu durumda siyasilere, askerler ve akademisyenleri ilk sıraya koymak lazım– daha hızlı tepki vermeye zorlamaktadır. Yani savaşın en az kendisi kadar kavramsallaştırılması da bir araç hâline gelmiştir. Ama bu araç “düşman”dan ziyade “dostları” harekete geçirme-etkileme işlevi görmektedir. Ancak bu işlevin başarılı olması için kavram ve terimlere dair yukarıda açıkladığımız karmaşanın çözülmesi ve hedef kitlenin zihninde benzer olguların canlanması gereklidir. İşte bu durum kavramı ve terimi icat edenler için doğal bir sonuç iken ithal edenler açısından kafa karişıklığı ve bunun getirdiği belirsizlikler demektir. Dolayısıyla bir kavramı ve ona bağlı terimleri ilk üretenler daha berrak düşünebilmektedir. Ama tek faydası bu değildir. Bir de meselenin hükmetme boyutu vardır.

Agamben’e göre “Bir şeyi ilk yapacak olmak aynı zamanda buyurmak demektir... Köken/başlangıç fikrinin buyruk fikrinden doğduğunu, bir şeyi ilk kez yapan olmanın liderlikten kaynaklandığını anlamak kesinlikle zor değil... İster bir varlık, bir fikir olsun ister bir bilgi ya da eylem/uygulama hiçbir durumda ilk olmak, devamında yok olan basit bir başlangıç değildir. Tam tersine başlangıç; başlamayı, yani varlığa getirmiş olduğu şeyi buyurmayı, onu kumanda etmeyi ve yönetmeyi asla kesmez.”¹⁹ Çünkü kavramları ödünç alanlar icat edene tabii olmakta ve aslında bilişsel dünyası onun tarafından şekillendirilmektedir. Söz konusu kavramlar kullanımda kaldığı müddetçe icat eden diğerlerine “buyurmaktadır”. Bu durumda Türkiye’ye özgü kavramlar üretmek için ne yapılabilir?

Öncelikle ilk iş olarak bizzat tecrübe ettiğimiz savaş ve çatışmaların gözlemlenmesi ve analizi yolu ile bize özgü sorunlara yine bize özgü doktrin ve kavramlar üreterek başlayabiliriz. Bu durumda Batı’dan veya Doğu’dan aldığımız bazı kavramları kullanmaya devam ederken Türkiye’den akademisyenlerin veya askerlerin de savaş çalışmalarına katkı vermesi mümkün olabilir. Ancak bize özgü kavram setleri ve teorik çerçeve üretmenin uzun ve meşakkatli bir süreç olduğu da yadsınamaz bir gerçektir. Ne var ki, bu tarz süreçlerde aktörlerin sayısı arttıkça tartışmalar kavgaya, nihayetinde kurumlar ve kişilerin kesin sınırlarla ayrıldığı bir “derebeylik” düzenine dönüştüğü inkâr edilmeyecek bir bariyer olarak karşımızda durmaktadır. Bu aşılması güç bariyer, ülkeye özgü kavram setleri üretmek yerine her bir “derebeyliğinin” fütursuzca savunduğu, bütünsellikten yoksun fikirler ve kavramlar kargaşasının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu alışlagelmiş durum sayesinde “Batıdan” ithal kavramlar ve teorik çerçeve Türkiye’nin şartlarına uymasa bile kolaylıkla üstünlüğünü devam ettirebilmektedir.

Artan karmaşanın gölgesinde, Clausewitz’in meşhur “her çağın kendi savaşını yaratacağı” aforizmasından²⁰ yola çıkıldığında bir sonraki harekât ortamına hazırlanan ordular nezdinde, savaşın dünü, bugünü ve geleceğine dönük fiziksel,

¹⁹ Giorgio Agamben, *Buyruk Nedir?*, (çev. Murat Erşen), Ketebe Yayınları, İstanbul, 2022, s. 12-14.

²⁰ Clausewitz, *On War*, s.717.

psikolojik ve kavramsal dönüşümü mercek altına almak hayati bir mesele hâline gelmiştir. Bu kritik ihtiyaç, analitik açıdan incelenmesinin zor olduğu savaşın tarih içinde icra ediliş biçimine ve değişim sürecine ilişkin yeni değerlendirmelerin ve kuramların ortaya atılmasına da bir zemin teşkil etmiştir. Özellikle savaşın değişmeyen doğasına karşı devamlı dönüşüm gösteren karakteri, farklı disiplinlerdeki bilim insanlarını güncel savaş olgusunu tanımlamakta, değişimini gözlemlemekte ve bunun araç ve yöntemlerini belirlemekte yeni kavramsal modeller geliştirmeye itmiştir.

Bu doğrultuda savaşın doğası ve karakteri ayrımı savaşın analizi için hâlen geçerli bir teorik perspektif olarak varlığını sürdürmektedir.²¹ Zaten bu geçerlilik durumu Clausewitz'in neden hâlâ her çalışmada atıf alan bir teorisyen olduğunu da açıklamaktadır. Bu teorik perspektifin yanı sıra savaşın dönüşümünü anlamak için mesela Lind'in "nesiller", Van Creveld'in "çağlar", Toffler'in "dalgalar" ayrımı da ayrıca kategorik bir kolaylık sağladığı tartışmasızdır.²² Hatta savaşın insanlık tarihi içindeki gelişim safahatı ve teknolojik temelli karakteristiği üzerine sınıflandırma yoluna gidilmesi, bütüncül bir perspektifin oluşturulması bakımından da bir milat sayılabilir. Neredeyse son dört asırdır (Vestfalya Antlaşması'ndan itibaren) toplumsal ve teknolojik gelişmelere paralel olarak savaşın taraflarının, güdülen hedeflerin, savaş stratejileri ve en önemlisi savaşın icra ediliş yönteminin ne ölçüde değişime uğradığı bu vesileyle daha anlaşılır kılınmıştır.

Elbette bu tarz bütüncül yaklaşımlar, geçmiş ile günümüz arasında savaşın dönüşümü ile ilgili genel resmi vermenin yanında çağımızın siyasi, askerî, ekonomik, sosyal ve beşerî varoluş şartları doğrultusunda güncel eğilimlere dönük "yeni nesil" bir savaş anlatısının oluşturulmasına da önyak olmaktadır. Öte yandan, savaş ve barış, sivil ve asker arasındaki farkların bulanıklaştığı günümüz koşullarında, nesiller üzerinden kurgulanmış ve literatürde yer edinmiş teorilerin, savaşın hem bugününü hem de yarınını açıklamakta yetersiz kaldığı öne sürülebilir. Nitekim bugün hibrit savaş veya "yeni nesil savaş" gibi kavramların zamanla geçerliliğini yitirdiğini gözlemliyoruz.

Bu doğrultuda Lind'in "savaşın son 500 yılda Batılı modeller tarafından tanımlandığı ve Batı'nın teknolojisine dayandığı" varsayımı²³ üzerinden hareket edersek, Batılı olmayan ulusların ve kültürlerin dönüştürücü etkisini yok sayan, gelecek harekât ortamına yönelik "özgün sihirli çözümler" sunma hedefindeki yeni nesil bir savaş kavramının da işlerliği sorgulanmaya açıktır. Artık savaş mefhumunun

²¹ Clausewitz, *On War*, s.101, 267. Savaşın doğası ve karakteri konusunda Clausewitz'in yaklaşımı akademisyenler arasında önemli bir tartışma konusudur. Bir örnek için bakınız: Antulio J. Echevarria II, "War's Changing Character and Varying Nature: A Closer Look at Clausewitz's Trinity", *Infinity Journal*, 5:4, 2017, s.15-20.

²² W.S Lind vd., "The Changing Face of War: Into the Fourth Generation", *Marine Corps Gazette*, Ekim 1989, s. 22-26.

²³ William S. Lind, John F. Schmitt ve Gary I. Wilson, "Fourth Generation Warfare: Another Look" *Marine Corps Gazette*, 1994, s. 34-37.

belirgin biçimde “ulus-devlet” çerçevesinin dışında bir “kültürel çatışma” çehresine bürünmesi, birçok devlet ve bağılı silahlı kuvvetin reaksiyon geliştiremeyeceği bir sürece de delalet etmektedir. Bu sebepten ötürü “Batı” her değişimi kendi kavramları ile tanımlamakta ve bu değişimi avantaja çevirmek için üstünlüğünü devam ettirmek istemektedir. Bu durumda şu soru gündeme gelmektedir: Yeni kavramların algıları açık, değişimi anlamlandırabilen karar alıcılar ve uygulayıcılar yaratmak gibi bir faydası varsa yani hem teorisyenleri hem de pratisyenleri harekete geçirme gücü varsa bu durumu nasıl avantaja çevirebiliriz?

Bu belirsiz ve çelişkili addedilebilecek karmaşık harekât koşullarının gölgesinde, geleneksel değerlere sıkı sıkıya bağlı ve değişime dirençli kurumların tek başına karşılık geliştirebilmesi pek de mümkün gözükmemektedir. Bu yüzden asker ve sivil arasındaki duvarların kaldırılma gerekliliği, hibrit tehditlerle mukabele etmekte güvenlik ve savunma konularına hâkim “hibrit” uzmanlara ihtiyaç, daha önce hiç olmadığı kadar öne çıkmaktadır. Bu ihtiyacın karşılanması, kişilerin ve kurumların işlerliğini artırmak, mevcut tehditleri tespit ve teşhis etmek, buna uygun reaksiyon ve aksiyon geliştirmek, diğer bir deyişle savaşın tanımından icrasına kadar tüm bir süreci idrak etmek için elzemdir. Çünkü, ithal, Batı merkezli yeni nesil savaş konseptlerinin her ülke için bir reçete olması gerçekçi bir beklenti değildir. Bunun için Türkiye gibi kendine özgü güvenlik sorunları bulunan ülkelerin, başta meselenin ABC’sini ortaya koyan ve akabinde stratejik açmazlarına “Türkiye’ye özgü” çözümler üreten akademik düzeyde derinlikli/çok katmanlı çalışmalara odaklanması adeta elzem bir durumdur.

Özel Sayının Amacı ve İçeriği

Elinizdeki çalışma, mevcut tehditlere bir çözüm üretmekten öte bugünün yeni nesil savaş, ordu veya görev anlayışının ABC’sini Türkiye’nin önceliklerini dikkate alan bir akademik bakışla ele almayı hedeflemektedir. Küresel güç ve çatışma zeminindeki değişim göstergelerine ve Türkiye’nin çatışma ve rekabet bölgelerine yakın konumu bu tarz giriş niteliğindeki çalışmaları daha da önemli kılmaktadır. Elbette bu noktada “Batı” menşeli mevcut kavramlar ve teorilerin tamamen rafa kaldırılması veya faydasız ilan edilmesi gibi bir gayemizin olmadığını altını çizmemiz gerekir. Zaten bunu gerçekleştirmek şu aşamada mümkün de değildir. Bunun iki sebebi vardır. Birincisi, İngilizce kavramların bazı durumlarda tam bir Türkçe karşılığı bulunamamaktadır. Bir diğeri ise bize özgü kavramlar ancak bize özgü bir doktrin üretilmesi ile mümkün olabilir. Doktrin üretimi ise ancak teorinin uygulamaya dökülmesiyle yani muharebe sahasında test edildikten sonra gerçekleştirilebilir. Bu noktada son yıllarda artan dış askerî operasyonların etkinliğinin doktrin ve kavram üretimine de yansıtılması düşünülebilir. Kısaca mevcut durumda Batı’nın kavram setlerine bağlı kalmak ve oradan kaynaklanan doktrinleri tartışmak bir mecburiyet olarak ortaya çıkmış olsa da bunu değiştirmek için gereken şartların oluşmaya başladığını da kabul etmek gerekir.

Sorun tespitimiz akademik üretim ve tekâmül süreçlerindeki iş birliği eksikliği ise çözüm ne olmalıdır? Bu soruya birçok açıdan cevap verilebilir. Ancak bizim ön plana çıkarmak istediğimiz mesele “uyumlu sosyal ağların” önemidir. Teknoloji sosyoloğu Bruno Latour’un bu tespiti herhangi bir sürece rahatlıkla uyarlanabilmektedir.²⁴ Savaş, çatışma, silah sistemleri veya ordularla ilgili meseleler üzerinde çalışan, politika üreten ve uygulayan insanlar arasında uyumlu sosyal ağlar kurmak ve bu ağları birbiri ile bağlamak öncelikli gereklilik olarak görünmektedir. Bu sosyal ağlar nihayetinde Türkiye’ye özgü sorunları yine Türkiye’ye özgü kavramlarla analiz etme yetkinliğine ulaşacaktır.

Tabii bu noktada her akademisyenin veya uzmanın tek bir noktadan yönlendirildiği ve bugün örneklerini gelişmiş batı ülkelerinde bile gördüğümüz güdümlü yapılardan bahsetmiyoruz. Önerdiğimiz yöntem her bir ağın diğerleriyle yüksek bir etkileşim içerisinde olduğu, “kişilerin” değil “fikirlerin” tartışıldığı ve bunun sonucunda ortaya konulan ürünlerin geniş kitlelere ulaşabildiği bir süreci işaret etmektedir. Bunun ülkenin gelişmişlik düzeyi, üniversitelerin ve araştırma kurumlarının araştırma bütçeleri veya siyasi ve ideolojik kamplaşmalarla ilgisi olduğu öne sürülebilir. Bu faktörlerin etkisini inkâr etmemekle beraber “iyi” örneklerin yayılabileceğini ve dolayısıyla olumsuz faktörlerin etkisini azaltabileceğini düşünüyoruz.

Bu özel sayı tam olarak yukarıda belirtildiği hali ile asker ve sivil akademisyenlerin katılımı ile yazılmıştır. Elbette daha önce yapılmış çalışmaların değerini göz ardı etmeden birinci amacı savaş ve ordulara dair “yeni” olarak nitelendirilen hususları incelemektir. İkinci olarak Türkçe literatürde eksik kaldığını düşündüğümüz konuları ele almaktır. Savaş, ordu ve ordunun insan gücüne dair yabancı literatürde çok sayıda kaynak bulunabilir. Ancak bizim tespit edebildiğimiz kadarıyla Türkçe literatürde “yeni” olarak gündeme alınan çalışmalar siber savaş veya diğer teknolojik gelişmelere bağlı olarak ortaya atılan savaş türlerini incelemektedir. Bundan dolayı bu özel sayıda hem teorik tartışmalar hem de vaka analizlerine yer verilmiştir. İkinci olarak kavram setlerinin bize özgü ve zihinlerde daha kolay karşılık bulmasında ve yeni bir bakış açısı sunmasında uluslararası ilişkiler, güvenlik çalışmaları, askerî tarih, sosyoloji, iletişim gibi farklı alanlardan uzmanlar çalışmaya katkı sunmuştur. Günümüzdeki savaş kavramını idrak etmek ve geleceğe dair kuram üretmek için fikrî ve entelektüel altyapının oluşmaya başladığını ve bu oluşuma katkı sağlamak adına disiplinlerarası bir yaklaşımla, mümkün olan en geniş kapsamda akademik sosyal ağ kurulmaya çalışılmıştır.

Yazarlar inceledikleri kavram, terim veya vakalara dair şu ortak soruların cevaplarını aramaktadırlar. İncelenen savaş türünün, teşkilatın, asker modelinin, doktrinin veya fikrin “yeni” olarak tanımlanması mümkün müdür? Tarihsel süreçte

²⁴ Bruno Latour, *Science in Action: How to follow scientists and engineers through society*, Harvard University Press, Cambridge, 1987, s. 249.

benzer örnekler yaşanmış mıdır? Değişen yönler tam olarak nelerdir? Kavramın/terimin Türkçede uygun bir karşılığı olabilir mi? Savaşın “yeni” addedilmesinde ve harekât sahasını dönüştürmesinde teknoloji faktörünün etkisi ne ölçüdedir? Bu ve benzeri sorular her bölümün ortak katkısını ortaya koymaktadır. Bunun yanında ele alınan konunun kendi özellikleri de doğal olarak incelenmiştir.

Yaklaşık bir yıl önce çatısı oluşturulan bu çalışma, savaşa dair gelişigüzel kullanılan bazı kavramların incelemesinin yanı sıra, savaşın karakterini etkileyen çeşitli faktörleri ele almayı amaçlamaktadır. Türk akademisinde sınırlı bir şekilde ele alınmış ya da eksik kalmış konuları gündeme alarak literatüre katkı sunmayı hedeflemektedir. Alanın uzmanı olan veya olmaya aday akademisyenlerin katkılarıyla ete kemiğe bürünen bu özel sayıda, savaşın karakteri ile doğrudan ilgili olan teknoloji, savaş icra eden ordular, orduların insan gücü, eğitim yöntemleri gibi Türkçe literatürde zenginleştirilmesi gereken konulara dönük geniş perspektiften bir anlatı sunulmaktadır. Bu genel anlatıya katkı bağlamında Özgür Körpe konvansiyonel, asimetrik ve hibrit savaş kavramları arasındaki ilişkiyi muharebe sahası fonksiyon alanları çerçevesinde ele almaktadır. Mehmet Fatih Baş, savaş oyunlarının dünya genelinde askerî tarih, uluslararası ilişkiler ve savaş araştırmaları disiplinlerindeki kullanımını inceleyerek, bu trendin Türk akademisinde neden daha az popüler olduğunu analiz etmiş ve akademinin savaş oyunlarından nasıl faydalanabileceğine dair dünya genelini esas alarak bazı öneriler sunmuştur. Emrah Özdemir, Afganistan ve Irak gibi iki farklı örnek üzerinden kolluk istikrar harekâtı deneyimlerini karşılaştırmalı bir şekilde ele alarak bu yaklaşımın uygulanabilirliği, sürdürülebilirliği, barış ve yeniden yapılanmaya katkılarını irdelemektedir. Evren Mercan, deniz harbi üzerindeki teknolojik etkiyi merkeze alarak deniz harekâtı ve harp gemilerinin gelişim evrelerini Vincent P. O’Hara ve Leonard R. Heinz’in “dalga” teorisine yeni bir bakış açısı getirerek analiz etmektedir.

Cemil Sağlam, özellikle Rusya-Ukrayna Savaşı sonrasında Avrupa ülkelerinin yeni tehditlere karşı savunma planlarına dâhil ettiği sivil savunma örneklerini ele almaktadır. Esra Ecem Şahin ise Soğuk Savaş sonrası dönemde orduların işlevsel değişimini ve ABD, Rusya ve Türkiye gibi ülkelerin bu farklı görevlere nasıl adapte olduğunu incelemektedir. Beyzanur Arslan da hukuk savaşımının kavramsal çerçevesini analiz ederek bir tür “yeni nesil” savaş olup olmadığı tartışması üzerinden savaş ve hukuk arasındaki ilişkiyi sorgulamakta ve güncel savaşlarda hukukun meşruiyet aracı olarak kullanımını mercek altına almaktadır. Son olarak Sadık Emre Karakuş, Türkçe literatürde son derece zayıf kalmış bir alanı, astsubaylığın Türkiye’deki gelişiminin tarihsel köklerini ve günümüze muhtemel etkilerini kaleme almıştır.

Editorial Summary

With the help of military and civilian scholars, this special issue provides a comprehensive narrative on a range of topics, including the effects of technology on naval warfare, the conduct of warfare, human resources, soldiers' training and education, civil defence, and total defence forces. To put it briefly, we have chosen to focus on topics that have received relatively little attention in Turkish literature.

Furthermore, this special issue investigates concepts that have been extensively debated in recent decades, such as “new wars”, “new missions”, and “new militaries”. These topics are covered in Turkish literature to some degree. However, Turkish readers may not always benefit from the theories and concepts imported from other languages, mostly English. First, Turkish translations of imported theories and concepts are not necessarily perfect equivalents. Second, even if they have equivalents, they can be distorted. This unintended distortion process produces several new Turkish terms, paving the way for confusion. Therefore, in this special issue, the authors are invited to discuss the meaning and appropriate Turkish counterparts of these “new” concepts.

As a contribution to this general narrative, Körpe discusses the relationship between the concepts of conventional, asymmetric, and hybrid warfare within the framework of battlefield functional areas. Mehmet Fatih Baş explores the use of war games in the disciplines of military history, international relations, and war studies around the world, analyses why this trend is less popular in Turkish academia, and then offers suggestions on how Turkish academia can benefit from war games based on the world at large. Emrah Özdemir comparatively examines the law enforcement stability policing operations and their applicability, sustainability, and contributions to peace and reconstruction through the cases of Afghanistan and Iraq. Evren Mercan analyses the developmental stages of naval operations and warships by bringing a new perspective to the “wave” theory developed by Vincent P. O'Hara and Leonard R. Heinz and focuses on the technological impact on naval warfare.

Cemil Sağlam examines the civil defence incorporated by European nations into their defence strategies against emerging threats, particularly in the aftermath of the Russian-Ukrainian War. Esra Ecem Şahin examines the functional change of armies in the post-Cold War period and how countries such as the US, Russia, and Türkiye have adapted to these new missions. Beyzanur Arslan investigates the conceptual framework of lawfare, questions the relationship between war and law through the debate on whether it is a new generation war, and examines the use of law as a legitimation tool in contemporary wars. Finally, Sadık Emre Karakuş wrote about an area that has remained extremely weak in Turkish literature, the historical roots of the development of non-commissioned officers in Türkiye and its possible effects on the present day.

Kaynakça

Basılı Eserler

- AGAMBEN Giorgio (2022). *Buyruk Nedir?*, (çev. Murat Erşen), Ketebe Yayınları, İstanbul.
- BERDAL Mats (2003). “How “New” Are “New Wars”? Global Economic Change and the Study of Civil War”, *Global Governance*, 9:4, 477-502.
- CONTAMINE Philippe (1984). *War in The Middle Ages*, Basic Blackwell, Oxford.
- DUYVESTAYN Isabelle (2004). “How New Is the New Terrorism?”, *Studies in Conflict & Terrorism*, 27:5, 439-454.
- ECHEVARRIA II A. J. (2017). “War’s Changing Character and Varying Nature: A Closer Look at Clausewitz’s Trinity”, *Infinity Journal*, 5:4, 15-20.
- FELBER Helmut (1984). *Terminology Manuel*, UNESCO Infoterm, Paris.
- HENDERSON Errol A. ve SINGER J. David (2002). “New wars” and Rumors of” New Wars”. *International Interactions*, 28:2, 165-190.
- HOBBS Thomas (2007). *Leviathan*, (çev. Semih Lim), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- HOFFMAN F. G. (2007). *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, Potomac Institute for Policy Studies, Virginia.
- KALDOR Mary (2012). *New and Old Wars*, Third Edition, Polity Press, Cambridge.
- KARAOSMANOĞLU Ali L. (2011). “Yirmibirinci Yüzyılda Savaşı Tartışmak: Clausewitz Yeniden”, *Uluslararası İlişkiler*, 8:29, 5-25.
- MALESEVIC Sinisa (2010). *The Sociology of War and Violence*, Cambridge University Press, Cambridge.
- MÜNKLER Herfried (2005). *The New Wars*, Polity Press, Cambridge.
- LATOUR Bruno (1987). *Science in Action: How to follow scientists and engineers through society*, Harvard University Press, Cambridge.
- LIANG Qiao ve XIANGSUI Wang (1999). *Unrestricted Warfare*, PLA Literature and Arts Publishing House, Beijing.
- LIND W.S vd. (1989). “The Changing Face of War: Into the Fourth Generation”, *Marine Corps Gazette*, s.22-26.
- LIND W.S., SCHMITT John ve WILSON Gary I. (1994). “Fourth Generation Warfare: Another Look” *Marine Corps Gazette*, 34-37.
- PARLATIR İsmail vd. (1998). *Türkçe Sözlük*. T.2 K-Z. 2-Türk Dil Kurumu Yayınları.
- SMITH M. L. R. (2005). “Strategy in an Age of ‘Low-Intensity’ Warfare Why Clausewitz is still more relevant than his critics”, *Rethinking the Nature of War* ed. Isabelle Duyvesteyn, Jan Angstrom, Frank Cass, London, 28-64.
- von CLAUSEWITZ Carl (1993). *On War*. (çev. Michael Howard, Peter Paret=, Everyman’s Library, New York.
- WEBSTER’s Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English (1996). Gramercy Books, New York.

Eş Anlamlı Değil ama Eş Kullanımlı: Muharebe Sahası Fonksiyon Alanları Çerçevesinde Konvansiyonel, Asimetrik ve Hibrit Savaş

Not Synonymous, but Substitutional: Conventional, Asymmetric,
and Hybrid Warfare within the Framework of Battlefield Functions

Özgür KÖRPE*

Öz

Konvansiyonel harp ve düzensiz savaşlarla ilişkili kavramlar uzun bir süredir akademik literatürde kullanılmakla birlikte, ikinci kavram, yani düzensiz savaş; asimetrik savaş, hibrit savaş, özel harp, gayrinizami harp, gerilla savaşı, ayaklanma, anarşizm, psikolojik savaş ve terörizm gibi yakın anlamli kavramlarla iç içe geçmiş durumdadır. Düzensiz savaş kapsamındaki pek çok kavramın kullanılmasındaki düzensizlik, en azından üzerinde bir mutabakat sağlanmış olan kavramlardan yapılacak çıkarımlarla, bir nebze giderilebilir. Diğer taraftan kullanılan yöntemler bakımından hibrit savaş; doğrusal olmayan savaş, dördüncü nesil savaş gibi yeni tanımların içerikleriyle de benzeşmektedir. Tanımlama ile ilgili bu karmaşık durum, kavrama yüklenen anlam üzerinde derin tartışmaları beraberinde getirmektedir. Bu araştırmanın temel iddiası, konvansiyonel, asimetrik ve hibrit savaş kavramlarının birbirini ikame edebilen eş anlamli kavramlar olmadığı, ancak düzensiz savaşlar evreninde eş güdümlü olarak kullanılacaklarıdır. Bu bağlamda bu araştırma, bahse konu eş kullanımlı kavramlar arasındaki ilişkiyi muharebe sahası fonksiyon alanları çerçevesinde ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Güvenlik, Muharebe Sahası Fonksiyon Alanları, Konvansiyonel Harp, Düzensiz Savaş, Kavramsal Analiz

Abstract

Although concepts related to conventional warfare and irregular warfare have been used in academic literature for a long time, the latter concept is intertwined closely with concepts such as asymmetric warfare, hybrid warfare, special warfare, unconventional warfare, guerrilla warfare, insurgency, anarchism, psychological warfare, and terrorism, all of which have near-synonymous meanings. The irregularity in the usage of many concepts within the scope of irregular war can be eliminated, at least to some extent, via inferences from concepts on which a

* Doç. Dr., İstanbul Aydın Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul, Türkiye, ORCID: 0000-0002-7633-7596, e-posta: ozgurkorpe@gmail.com.

Geliş Tarihi / Submitted: 28.09.2023

Kabul Tarihi / Accepted: 04.11.2023

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

consensus has been reached. On the other hand, it is similar to the contents of new definitions such as hybrid warfare, non-linear warfare, and fourth-generation warfare in terms of the methods used. This complex situation regarding the definition brings about deep debates on the meaning attributed to the concept. The main claim of this research is that the concepts of conventional, asymmetric, and hybrid warfare are not synonymous concepts that can replace each other but concepts that can be used in coordination in the universe of irregular wars. In this context, this research examines the relationship between these substitutional concepts within the framework of battlefield functional areas.

Keywords: *International Security, Battlefield Functions, Conventional Warfare, Irregular Warfare, Conceptual Analysis.*

Summary

The changing nature of war is Clausewitz's main problem. That is why the tendency to define the chameleon called war in different ways in terms of place, time, and power, to categorize it or to attribute it to new qualities has never been lacking throughout history. In fact, the changing nature of the war has been emphasized even more by today's writers under the title of "new wars". Today, the consensus among writers not only confirms this variability but also derives new concepts such as "asymmetry", "generations of war", "multidimensionality", "hybridity", "multi-actorism", and "global uprising".

So, based on the consensus on the variability of war, it seems possible to examine the relationships between new concepts. As a matter of fact, this apparent conflict and implicit agreement between those who defend the immutability of the nature of war and those who claim variability also emerges in the relationship between conventional warfare, asymmetric warfare, and hybrid warfare.

Within the framework of this problem, some questions come to mind. Is it logical to make classifications as "conventional warfare", "asymmetric warfare", and "hybrid warfare" in the first place? Or are the concepts of "conventional", "asymmetric", and "hybrid" merely descriptive adjectives referring to the changing nature of warfare? More importantly, how can some differences be revealed in terms of the relationship between these concepts and, within this relationship, the main battlefield functions (MBF)? This study aims to find short answers to these questions.

Since the increasing influence of asymmetry and its evolution into a hybrid quality have eliminated the Weberian "state's monopoly of legitimate violence" *de facto*, if not legally, "hybrid" becomes a stronger qualifying adjective than asymmetry. In this context, the actors who use or do not mind using the hybrid opportunities and capabilities have become the subjects of hybrid warfare, while the legitimate state organization has become the object of this warfare. Therefore, in the case of the Turkish Armed Forces (TAF), how the state's armed forces participate in hybrid combat has begun to be called Operation in a Hybrid Environment (OHE).

As the final analysis, it is considered that the meeting point of all reconciling efforts regarding conventional warfare, asymmetric warfare, and operations in a hybrid environment is “law” because these facts are named with concern for the legal context. In this context, conventional warfare is related to both parts of the law of war, that is, both the law of the use of force [*jus ad bellum*] and the law of armed conflict [*jus in bello*, international humanitarian law]. Although asymmetric warfare varies from state to state, it is not governed by the law of war but by domestic law and, in this context, human rights law and in some cases by the law of armed conflict. It can be said that OHE is related to both the law of armed conflict and the human rights law in varying degrees, directly related to the physical environment in which it is practiced. After revealing the logical and chronological relationship between these three concepts, it is useful to look at the reflection of this relationship on the battlefield. For this purpose, each function of MBF was used as an analysis tool.

In this study, the relationship between conventional warfare, asymmetric warfare, and hybrid operations has been tried to be revealed in the context of the main battlefield functions. The differences that are thought to exist between these concepts in terms of planning and command control are discussed especially within the scope of target management, risk management, and shaping the battlefield. The findings reveal that the changing nature of war in the Clausewitzian sense has developed some new forms of struggle but since the tendency towards unlimited violence in the nature of war has not changed, the concepts of “asymmetry” and “hybrid” are not new categories of struggle, but they are rather qualifications.

On the other hand, some researchers who encounter a new definition of war may put forward counterarguments such as “it is possible to see such an example of this or that in history” or “actually, it was previously defined as follows, this or that new concept is a different expression of the old definition.” However, this group of researchers claiming that change is nothing new, implicitly approves the variable nature of war by accepting the phenomenon as a given. Apparently, their main objection is to create new concepts and confusion based on the variability in war and by creating the impression that it has never happened before, which can be justified. However, the confusion can be eliminated by producing concepts nationally.

Giriş

Savaş kavramını felsefi bakımdan ele alan yazarlar arasında Carl Von Clausewitz’in ayrıcalıklı bir yeri vardır. Clausewitz’e bu değeri kazandıran husus, onun, savaş olgusunu ilk kez insan doğasının bir parçası olarak ifade etmesi ve siyasi meselelerin çözümü hususunda savaşı araçsallaştırmasıdır. Hatırlanacağı üzere, Clausewitz’in çerçevelediği anlamda savaş, politikanın başka araçlarla devamıdır. Savaşın bu araçsal niteliğini açıklamak adına ikili bir tanım yapan Clausewitz’e göre savaş, hasım tarafları karşılıklı iradelerini yerine getirmeye zorlayan bir şiddet

eylemidir. Bu karşılıklılık, “ben hasmımı ezmedikçe o beni ezabilir” düşüncesiyle, imkân ve kabiliyetlerin karşılıklı olarak arttırılmasına yol açar. Böylelikle şiddetin tırmanışı adeta bir yarışmaya dönüşür. Clausewitz’in “mutlak savaş” olarak tanımladığı bu sınırsız şiddet yarışı, savaşın değişmeyen bir niteliğidir, içsel dinamiğidir.

Bu içsel dinamik, Clausewitz’i, savaşta değişken olan hususların neler olabileceğini tanımlamaya götürmüştür. Clausewitz’e göre “savaş her somut olayda özelliklerini bir ölçüde değiştiren gerçek bir bukalemun olmakla kalmayıp, aynı zamanda, bir bütün olarak bakıldığında belirgin eğilimleri bakımından üç yanlı şaşırtıcı bir olaydır. Bir yanda, doğal kör bir güç olan ilkel şiddet, kin ve düşmanlık; öte yanda, savaşı ruhun özgür ve yaratıcı bir faaliyeti haline getiren tesadüfler ve ihtimal hesapları; son olarak da savaşı sadece akla (makuliyete) tabi kılan bir siyasi araç kimliği. Burada bahsedilen eğilimler üç tanedir; ilki halkı, ikincisi komutanı ve ordusunu, üçüncüsü de hükümeti ilgilendirir.”¹ Böylece Clausewitz’in “paradoksal üçlemesi” savaşın değişen ve değişmeyen unsurlarını açık bir şekilde ortaya koyar.

Savaşın değişen niteliği Clausewitz’in ana sorunsalıdır. Bu nedenledir ki savaş denilen bukalemunu; yer, zaman ve kuvvet bakımından farklı biçimlerde tanımlama, onu kategorize etme veya yeni nitelikler atfetme eğilimleri tarih boyunca hiç eksik olmamıştır. Hatta savaşın değişen niteliği, günümüz yazarları tarafından “yeni savaşlar” başlığı altında daha da vurgulanır olmuştur. Günümüzde yazarlar arasındaki görüş birliği, bu değişkenliği teyit etmekle kalmıyor, aynı zamanda “asimetri”, “harbin nesilleri”, “çok boyutluluk”, “hibritlik”, “çok aktörlülük” ve “küresel ayaklanma” gibi yeni kavramlar türetiyor.

Öyleyse harbin değişkenliği hususundaki mutabakata dayanarak; yeni kavramlar arasındaki ilişkileri irdelemek mümkün görünüyor. Nitekim savaşın doğasındaki değişmezliği savunanlarla değişkenlik iddiasında bulunanlar arasındaki bu görünen çekişme ve örtülü mutabakat; konvansiyonel harp, asimetrik ve hibrit savaş arasındaki ilişki üzerinde de zuhur etmektedir.

Az önce ortaya koyulan bu problem çerçevesinde, bazı sorular akla gelmektedir. En başta “konvansiyonel harp”, “asimetrik savaş” ve “hibrit savaş” şeklinde bir sınıflandırma yapmak mantıklı mıdır? Yoksa “konvansiyonel”, “asimetrik” ve “hibrit” kavramları, harbin değişen niteliğine atıfta bulunan birer niteleme sıfatı mıdır? Daha da önemlisi “bu kavramlar arasındaki ilişki ve bu ilişki içinde muharebe sahası ana fonksiyon alanları (MSAFA) bakımından birtakım farklılıklar nasıl ortaya konulabilir?” Bu çalışmada, bu sorulara ilişkin kısa yanıtlar bulmak amaçlanmıştır. Muharebe sahası ana fonksiyon alanlarından bağımsız değişken olarak yararlanılırken, bahse konu üç kavram bağımlı değişkenler olarak analiz edilmiştir.

Giriş bahsini kapatmadan önce harp ve savaş kavramları arasında bilinçli bir ayrıma gittiğimizi de belirtmekte yarar vardır. Daha önce başka bir yayınıımızda bu

¹ Carl Von Clausewitz, Savaş Üzerine, (çev. H. Fahri Çeliker), Özne Yayınları, İstanbul, 1999, s. 37.

kavramsal ayırım üzerinde etraflıca tartıştığımızdan,² bu makaleyle ilgili olduğu kadar açıklama yapmayı yeterli buluyoruz. Savaşa ilişkin millî kavramsallaştırmalar büyük ölçüde yirminci yüzyıl başlarında başlamıştır. Bu süreç Türkiye'nin Kuzey Atlantik Paktı'na katılmasından sonra farklı bir hızda ilerlemiştir ki bu, öncekine göre çok daha düşük bir tempodur. Bugünkü askerî kavramsallaştırmamızın büyük çoğunluğu, Soğuk Savaş döneminde Amerika Birleşik Devletleri askerî yayınlarından yaptığımız çevirilerin ürünleridir. Yabancıların ürettiği kavramların tercüme edilmesine pek tabii ki bir itiraz yoktur. Burada asıl dikkat çekmek istediğimiz husus, okuyucunun pek çok yerde olduğu gibi bu makalede de karşılaşacağı, sözlükte eş anlamlı görüldüğü halde uygulamada artık farklı içeriklere sahip olan kavramların güncellenmesi gerektiğidir.

Bu bağlamda biz harp kavramını yirminci yüzyılın ilk yarısında üretilmiş ve fiilî ömrünü aynı yüzyılın son çeyreğinde tamamlamış olan konvansiyonel harp çerçevesiyle sınırlı kullandık. Savaş kavramını ise bunun dışında kalan yeni çatışma biçimleri için kullandık. Bu tercih pek tabii ki tartışmaya açıktır fakat bu çalışmanın kavramsal bağlamı göz önüne alındığında, böyle bir sınıflandırmanın metnin anlaşılabilirliğini kolaylaştıracağını düşünüyoruz.

1. Konvansiyonel, Asimetrik ve Hibrit Kavramları Arasındaki İlişki

Askerî yayınlarda konvansiyonel harbin doğrudan bir tanımına rastlanılmamakla birlikte, kavramla ilişkili ve yakın tanımlardan yola çıkılarak, bir konvansiyonel harp tanımına ulaşılabilir. Örneğin mülga askerî terimler sözlüğüne göre Konvansiyonel Kuvvetler; “nükleer olmayan bir görevi yerine getirecek kuvvetlerdir.”³

Keza askerî yayınlarda tanımlandığı şekliyle Konvansiyonel Olmayan Savaş; “Bir kaynak tarafından desteklenerek teşkilatlanan, eğitilen, teçhiz edilen ve yönlendirilen; çoğunlukla mahalli kuvvetler tarafından icra edilen askerî harekât veya milis harekâtıdır.”⁴ Bu tanımlardan yola çıkılarak, bu çalışma çerçevesinde konvansiyonel harp; devlet teşkilatı içinde yer alan, devlet güvenliğini sağlamak amacıyla eğitilen, teçhiz edilen ve yönlendirilen silahlı kuvvetlerin iştirakiyle, belli hukuk kurallarına göre gerçekleşen savaş şeklinde tanımlanabilir.

Yine askerî yayınlarda Asimetrik Savaş; “teknolojik ve askerî açıdan üstün olan/olmayan bir hasma kendi çıkarılarımızı kabul ettirmek amacıyla; hassasiyetlerini istismar ederken, kuvvetli yanlarından kaçınarak yumuşak gücü de kapsayacak şekilde, ölümcül/ölümcül olmayan askerî/askerî olmayan araçlar ile yeni

² Özgür Körpe, *Maske ve Keleş: Düzensiz Savaşa İlişkin Sorular ve Cevaplar*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2022, s. 26-28.

³ Türk Silahlı Kuvvetleri, *MS 76-3 TSK Müşterek Askerî Terimler Sözlüğü*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1992, s. K-17.

⁴ TC 7-100 Hybrid Threats, Headquarters Department of Army, Washington D.C., 2010, s. 2-3.

strateji ve taktiklerin kullanımı”⁵ olarak tanımlanır. Uzun dönemli konvansiyonel olmayan savaşlar, karşı terörizm harekâtı, isyana karşı harekât, istikrar harekâtında askerî destek ve yeniden yapılandırma gayretleri bu kapsamda değerlendirilir.

Eski adı Gayrinizami Harp olan Konvansiyonel Olmayan Savaş (KOS) askerî yayınlarda; ayaklanma/ayaklanmaya karşı koyma ve psikolojik harbin yanında, özel harbin üçüncü bölümü olarak tasnif edilir.⁶ Özel harbin alt bölümü ve ondan farklı olan KOS; birbirleriyle yakından ilgili gerilla harekâtı, yeraltı harekâtı, özel kuvvetler harekâtı ve kurtarma-kaçırma harekâtını kapsayan, yerli halkın hâkim olduğu kuvvetler tarafından hedef ülkede veya düşman işgali altındaki bölgelerde hâkim otoriteyi zayıflatmak veya yıkmak ve bölgeye sahip olmak maksadıyla askerî veya yarı askerî yöntemlerle yürütülen bir harp şekli olarak tanımlanır. KOS’un askerî karakteri içinde özel kuvvetleri barındırmasından, yarı-askerî karakteri ise gerillanın özel kuvvetler tarafından teşkilatlanmasından, eğitilmesinden ve danışmanlık verilmesinden kaynaklanır. Normalde uzun süreli, ekseriyetle çeşitli tür ve derecedeki dış kaynakların teşkil-teçhiz ettiği, eğittiği, desteklediği ve yönettiği yerel veya yardımcı kuvvetler aracılığıyla, birlikte ya da onlar tarafından icra edilen bu harp şekli kendisine bağlanan yukarıdaki harekât şekillerini kapsar ve fakat bunlarla sınırlı değildir. Bu tanımdan yola çıkarak, ilk tahlilde KOS konvansiyonel harbin zıddı veya yönetsel ikamesi olarak görülebilirse de onu konvansiyonel harbin destekleyicisi ya da hazırlayıcısı olan bir asimetrik savaş nevi olarak kabul etmek daha uygun olur.

Nitekim Herman’a göre asimetrik savaş, kuvvet kuvvete yapılan geleneksel çatışmalar yerine, avantajları yok etmeyi ve hassasiyetleri istismar etmeyi amaçlayan harekât uygulamalarından oluşan bir settir.⁷ Metz ve Johnson ise askerî işler ve ulusal güvenlik alanında asimetriyi; kendi üstünlüklerini maksimize etmek, hasmın hassasiyetlerini istismar etmek, inisiyatifi ele geçirmek ve daha fazla hareket serbestisi kazanmak için, hasımdan daha farklı davranmak, örgütlenmek ve düşünmek olarak tanımlarlar.⁸

Hibrit Savaş kavramını açıklamak yukarıdakiler kadar kolay değildir. Zira hibrit meydan okumalar hakkında net bir fikir sahibi olmanın önündeki ana engellerden biri dil sorunudur. Hibrit kelimesini tehdit, savaş, faaliyet, harekât ve taktikler ile eşleştiren terimler genellikle tanım olmaksızın birbirinin yerine kullanılırken, gri bölge, savaş dışı mücadele ve modern politik savaş gibi yeni kavramlar akademik literatürde,

⁵ Age, s. 1.

⁶ DoD Directive Nr. 3000.07, U.S. Department of Defense, Washington, DC, USA 1st December 2008, s. 11-12.

⁷ Paul F. Herman, “Asymmetric Warfare: Sizing the Threat”, *Low Intensity Conflict & Law Enforcement*, 6:1, 1997, s. 176.

⁸ Steven Metz ve Douglas V. Johnson, *Asymmetry and US Military Strategy: Definition, Background, and Strategic Concepts*, Strategic Studies Institute, Pennsylvania, 2001, s. 5.

politika yayınlarında ve ana akım medyada -kendi başlarına yararlı olsalar da- sıklıkla bir araya getirilmektedir. Monaghan bu konuda ayrıntılı bir bibliyografya sunmaktadır.⁹

Bir de Hibrit Ortamda Harekât (HOH) kavramı vardır ki bu da günümüz güvenlik ortamında geniş bir yelpazeye yayılarak varlığını sürdüren, çok boyutlu ve öngörülmesi zor, belirsizlikler içeren hibrit (karma) tehdit/riskleri karşılayacak şekilde, eş zamanlı olarak birkaç harekât türünün icra edilmesi olarak ifade edilmektedir.¹⁰

Tüm bu tanımlamalara istinaden denilebilir ki konvansiyonel harp, devletle devlet arasında meydana gelir ve bu ona simetrik bir nitelik kazandırır. Bu simetrimin askerî stratejik ve operatif seviyelerinde kaçınılmaz bir şekilde, kara kuvvetleri daha çok kara kuvvetleriyle, deniz kuvvetleri deniz kuvvetleriyle, hava kuvvetleri hava kuvvetleriyle karşı karşıya gelebileceği anlaşılabilir. Esasen kuvvetlerin simetrik muharebelere öncelik vermesinin bir nedeni de muhasımın bu imkân ve kabiliyetini etkisiz hale getirerek, diğer kuvvetler üzerinde yaratabileceği asimetrik etkilerini önlemektir.

Ancak simetrik muharebeler yüksek maliyetli olmaları nedeniyle, günümüz konvansiyonel harplerinde daha az tercih edilir hale gelmiştir. Düşmanın üzerinde asimetrik etkiler oluşturmak daha muteber bir yöntem olarak kendisini göstermektedir. Farklılık ve üstünlük boyutlarına sahip olan asimetri ya muhasımın elinde bulunmayan ya da ondan üstün olan imkân ve kabiliyeti ona karşı kullanır. Simetrik etkilere nazaran asimetrik etkiler hem çok daha düşük maliyetli hem de çok daha ölümcül olabilir. Bu nedenle modern askerî çatışmalarda, sözelimi kara/deniz kuvvetlerine karşı hava kuvvetlerinin kullanılmasına, hava kuvvetlerini hava kuvvetiyle imha etmenin yanında, onun üslerine kara/deniz taarruzları yapmaya, özel kuvvetleri birbirine karşı kullanmakla zaman ve kaynak kaybetmek yerine bunları kara/deniz/hava birliklerine karşı kullanmaya önem ve öncelik verilir.

Konvansiyonel harpte popüler ve tercih edilir hale gelen asimetrimin; maliyet etkinliği sayesinde, zamanla harbin genel karakteristiğine nüfuz ettiği görülmektedir. Zira maliyet etkinlik yalnızca ekonomik faydadan ibaret değildir. Daha az gayretle daha fazla etki oluşturmak, asimetrimin maliyet etkinliğini ortaya koyar. Bu ise asimetriden daha çok yararlanma konusunda, devletlerin ilgisini cezbetmektedir. Böylece savaşlar, benzeşen kuvvetlerden ziyade, benzeşmeyen kuvvetler arasında meydana gelmeye başlamıştır.

Esasen bir KOS unsuru olan özel kuvvetler de teşkilatlandığı, eğittiği ve danışmanlık verdiği gerillalarla birlikte asimetrik etkiler oluşturur. Dolayısıyla KOS'u savaşın asimetrik bölümü olarak görmek makuldür. Eski çağlardan beri konvansiyonel harplerin destekleyici unsuru olarak kullanılan asimetri, yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren sonuç alıcı pragmatik bir eylem olarak tercih edilir hale gelmiştir.

⁹ Sean Monaghan, "Countering Hybrid Warfare So What for the Future Joint Force?", *Prism*, 2019, 8:2, s. 83.

¹⁰ TC 7-100 Hybrid Threats, Blm. 5- sayfa 1.

Ancak yine de harbin değişmez niteliği olan sınırsız şiddet, varlığını muhafaza etmiştir. Bu nedenle “asimetri”, isteklerini hasma kabul ettirmeyi esas alan yeni bir mücadele biçimi olarak değil, harbin yeni bir niteliği olarak ortaya çıkmıştır.

Asimetrinin sahada kazandığı başarılar, günümüz savaşlarının seyrini iki şekilde etkilemiştir. Birinci etkisi, devletleri yüksek stratejilerini gerçekleştirmek için vekil kullanmaları konusunda teşvik etmesidir. İkinci olarak da asimetrik kuvvetlerin yanında konvansiyonel imkân ve kabiliyetleri de asimetrik etkiler oluşturacak şekilde kullanılmasıyla, sürenin, zayıtın ve maliyetin azalmasıdır. Bu durum askerî harekâta karma kuvvetlerin kullanımını daha da arttırmış ve çatışmaları daha da karmaşık hale getirmiştir. Artık beklenen etki, yalnızca asimetrik değil, bununla birlikte sinerjiktir. Bu yeni biçim karma ve sinerjik mücadeleye “hibrit savaş” adı verilmiştir. Öte yandan harbin sınırsız şiddet niteliği değişmemiş olduğundan, hibrit savaş kavramı da bir nitelikten ibarettir.

Asimetrinin giderek artan etkisi ve hibrit niteliğe evrilmesi, günümüzde Veberci anlamdaki “devletin meşru şiddet tekelini”, hukuken olmasa da fiilen ortadan kaldırmış olduğundan, “hibrit”, asimetriden daha kuvvetli bir niteleme sıfatı haline gelmektedir. Nitekim hibrit savaş kavramının mucidi olan Hoffman, hibrit savaşın yükselişinin konvansiyonel veya geleneksel savaşın sonu anlamına gelmediğini, fakat yirmibirinci yüzyıldaki askerî planlamalar için güçleştirici bir faktörü temsil ettiğini tespit eder. Hoffman hibrit savaş; konvansiyonel yetenekler, düzensiz taktikler ve oluşumlar ile ayırım gözetmeyen şiddet, zorlama ve suç faaliyeti içeren terörist eylemlerin kullanımını eşzamanlı olarak birleştiren hem konvansiyonel hem de konvansiyonel olmayan harbin bir karışımı olarak tanımlar.¹¹ Bu bağlamda hibrit imkân ve kabiliyetleri kullanan ya da kullanmakta sakınca görmeyen aktörler hibrit harbin öznesi olurken, meşru devlet teşkilâtı bu harbin nesnesi haline gelmiştir. Dolayısıyla TSK özelinde devlet silahlı kuvvetlerinin hibrit mücadeleye iştirak etme biçimi, Hibrit Ortamda Harekât olarak adlandırılmaya başlamıştır.

Ancak savaş, kendi kavramlarını üretmeye devam etmektedir. Hibrit bile tek başına açıklayıcı olma niteliğini yitirmiştir. Lineer olmayan savaş, çok alanlı harekât gibi yeni kavramların yanında; denkleme bilgi harekâtı, siber güvenlik, insansız sistemler, düzensiz göç ve iklim değişikliği yeni değişkenler eklenmektedir.

Son tahlilde konvansiyonel harp, asimetrik ve hibrit savaşa ilişkin tüm bağdaştırma çabalarının buluşma noktasının “hukuk” olduğu değerlendirilmektedir. Zira bu olguların hukuki bağlam kaygısı güderek isimlendirildikleri açıktır. Bu bağlamda konvansiyonel harbin, savaş hukukunun her iki bölümüyle, yani hem kuvvet kullanma hukukuyla [*jus ad bellum*], hem de silahlı çatışma hukukuyla [*jus in bello*, uluslararası insancıl hukuk]; asimetrik harbin, devletten devlete farklılık göstermekle

¹¹ Frank G. Hoffman, *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, Potomac Institute for Policy Studies, Arlington, Virginia, 2007, s. 13.

birlikte, savaş hukukuyla değil, iç hukuk ve bu bağlamda insan hakları hukukuyla, bazı durumlarda ise silahlı çatışma hukukuyla; HOH'un ise icra edildiği fiziki çevreyle doğrudan ilişkili olarak, değişen oranlarda hem savaş hukukuyla, hem de insan hakları hukukuyla ilişkili olduğu söylenebilir. Üç kavram arasındaki mantıksal ve kronolojik ilişkiyi ortaya koyduktan sonra, bu ilişkinin muharebe sahasına yansımalarına bakmakta yarar vardır. Bunun için MSAFA'nın her bir fonksiyonu birer analiz aracı olarak kullanılacaktır.

2. İlişkinin Muharebe Sahasına Yansıması-1: Manevra

Manevra konvansiyonel harpte taktik ve operatif hedeflere yöneltilen bindirilmiş, indirilmiş ve kara havacılık sistemlerinden oluşurken; asimetrik savaşta gücüyle orantılı olmayan etkiler oluşturmayı amaçlayan bir niteliğe bürünmektedir. Her ne kadar asimetrik savaş bindirilmiş, indirilmiş ve kara havacılık sistemlerini kullansa da bu imkân ve kabiliyetlerin her birisinden, hasmı gücüyle orantılı olmayan etkiler oluşturarak etkisiz hale getirmek maksadıyla yararlanılmaktadır. Bu nedenle KOS, Teröristle Mücadele Harekâtı (TMH), Ayaklanmaya Karşı Koyma Harekâtı (AKKH) ve İstikrar Harekâtı'nda (İH) manevra, hasımdan sayısal ve nitelik bakımından üstün olmak kaydıyla, hafif teçhiz edilmiş birliklerden oluşan ve harekât bölgesinin herhangi bir yerine süratle aktarılabilen, araziden ziyade muhasımı hedef alan, araziye ele geçirmek ve elde bulundurmaya yerine, araziye kontrol altında tutarak, muhasımın kullanımını engelleyen bir niteliğe bürünür.¹² Keza konvansiyonel harp, maksat ve hedefleri bakımından haktan uzak durarak muhasımın kendisiyle benzeşen kesimi olan silahlı kuvvetlerini muhatap alırken; asimetrik savaşta halk desteğinin kendi tarafına çekilmesi birinci öncelikli maksat haline gelmektedir. Bu nedenle konvansiyonel harpte askerî harekât sivil yerleşimlerden görece uzak bölgelerde ve askerî kuvvetler arasında meydana gelebilirken, asimetrik savaş harekâtı sivillere, bu bağlamda meskûn mahallere daha da yaklaşmaktadır.

Meskûn mahallerin ön plana çıkması, HOH'a ilişkin değerlendirmelerin çıkış noktası olarak kabul edilmiştir. Nitekim askerî yayınlara göre, hibrit harekât ortamının büyük kısmını meskûn mahaller teşkil etmektedir.¹³ Meskûn mahaller, konvansiyonel harpte karşılaşılabilecek çatışma ortamlarından yalnızca birisi durumundayken, asimetrik savaşta “halk desteği” faktörü nedeniyle, terörist unsurların veya ayaklanmacıların yararlandığı, gizlendiği ve lojistik destek temin ettiği bir alan haline gelmiştir. HOH'ta ise tüneller, bina geçişleri, yaratıcı tuzaklar ve canlı kalkanlar gibi uygulamalarla meskûn mahallerin doğrudan çatışma alanı haline getirildiği görülmektedir.

Zırhlı birlikler, bu bağlamda da tank, konvansiyonel harpte ana manevra unsuru; asimetrik savaşta, hukuki ve sosyal sınırlamalar nedeniyle daha statik

¹² The U.S. Army Concept for Maneuver in Multi-Domain Operations, 2028-2040, July 2020, Department of Defense, Washington D.C., s. 38.

¹³ TC 7-100 Hybrid Threats, s. 4-7.

ve destekleyici bir unsur olarak kullanılmak durumundadır. HOH'ta tank, manevrayı takviye eden, manevranın ateş üssü bölümünü oluşturan ve psikolojik etki yaratan önemli bir silah sistemidir.

Konvansiyonel harpte keskin nişancıların kullanımı da ana harekâtın desteklenmesiyle sınırlıdır. Konvansiyonel harbi karakterize eden yüksek ateş gücü, kitle etkisi, zırh koruması ve yüksek tesirli hassas angaje sistemlerinin varlığı nedeniyle keskin nişancılar taktik harekâta manevrayı destekleyen görevlerde etkin olarak kullanılabilir. Ancak asimetrik savaşta ve özellikle TMH'de keskin nişancılar konvansiyonel harpten daha öncelikli bir rol edinebilirler. Terörist unsurların manevra kabiliyeti, keskin nişancıların yarattığı psikolojik etki sayesinde sekteye uğratılmakta, moralleri ve düzenleri bozulmakta, dirençleri kırılmaktadır. HOH'ta keskin nişancıların kullanımı TMH ile büyük ölçüde benzerlik göstermektedir.

Görünen o ki; manevra, her üç harekâta da kullanılan ana fonksiyon olarak ilişkiyi kurarken, aradaki farklılıklar manevranın maksadıyla ortaya çıkmaktadır.

3. İlişkinin Muharebe Sahasına Yansması-2: Ateş Desteği

Konvansiyonel harpte ateş desteği, harekât ortamının en belirleyici unsurlarından birisidir. Öyle ki hareket, ateş sayesinde “manevra” anlamını kazanır. Dost personelin hayatını tehlikeye atmadan muhasım üzerinde etki oluşturmanın en önemli vasıtası olan ateş desteği, konvansiyonel harpte topçu ile ete ve kemiğe bürünür. Topçu desteği asimetrik savaşta ve HOH'ta da oldukça önemlidir.¹⁴ Ancak asimetrik harbin maksat ve hedeflerinin niteliği ile bu savaştaki hukuki ve sosyal sınırlamalar, topçunun kullanım esaslarını kısmen değiştirir. Sözelimi, asimetrik savaşta üst aç grubuyla atış yapan havan ve obüs gibi sistemler daha muteber hale gelmekte, hafif ve modüler yapıdaki dağ topçusunun etkinliği artmakta ve nihayet topçu ve havanlar bataryadan/takımdan daha küçük birimlere bölünebilmektedir. HOH'ta ise konvansiyonel harp ve asimetrik harbin karışımı olan bir usul uygulanmaktadır. Sözelimi HOH'ta topçu ateşlerinde öncelik, konvansiyonel harpteki gibi, kara birliklerinin manevrasını desteklemek iken; hibrit harekât ortamının karmaşık yapısı farklı cins ve çapta topçu silahlarının harekâtı desteklemesini de gerektirecektir. Asimetrik savaşta olduğu gibi HOH'ta da hedeflerin, siviller üzerinde arızı zararlara yol açmadan hassas olarak etki altına alınması önemlidir.

4. İlişkinin Muharebe Sahasına Yansması-3: İSGÖHETKE ve MEBS

Savaşların sivil yerleşim alanlarını da etkileyen bir hal alması, hedeflerin hızlanması ve zırh korumasının artması ile atış sistemlerinin hassasiyetlerindeki gelişmeler nedeniyle istihbarat, gözetleme, hedef tespiti ve keşif (İSGÖHETKE) gayretleri bakımından üç mücadele biçimi arasındaki ilişki kuvvetlidir.¹⁵ Asimetrik

¹⁴ AFC Pam 71-20-6 Army Futures Command Concept for Fires 2028, Department of Defense, Washington D.C., 15 September 2021, p. 20.

¹⁵ Charles M. Kelly, “Information on the Twenty-First Century Battlefield: Proposing the Army’s Seventh Warfighting Function”, *Military Review*, 100:1, 2020, s. 65.

savaşta muhasım unsurların gizli faaliyet elemanları olması ve gizliliğın TMH, AKKH ve İH'da hayati öneminin bulunması, istihbarat gayretlerinin konvansiyonel harbe kıyasla artmasına neden olmaktadır. Son dönemde asimetrik savaş ve HOH'ta İHA'ların kullanımının artması, bu konuyla ilgili önemli bir faktör olarak göze çarpmaktadır. Konvansiyonel harpte de İHA kullanımının artabileceğı değerlendirilmektedir.

Konvansiyonel harpte bir muharebe destek unsuru olarak MEBS, taktik irtibatların sağlanması yanında, sahip olduğı elektronik savaş imkân ve kabiliyetleriyle, düşmanın elektromanyetik görüneyi (EMG) kullanmasını engellerken, dost EMG kullanma kabiliyetini korur. Elektronik harbin bir bölümü olan seyrüsefer harbi, hassas angaje sistemlerini karıştırarak yanlış yönlendirir. Öte yandan bilgi ve iletişim teknolojileri alanındaki gelişmeler, tüm haberleşme ve K/K vasıtalarını siber saldırıların birer hedefi haline getirmektedir. Bu duruma asimetrik harbin ve HOH'ın düzensiz ve hatlara bağı olmayan karmaşık yapısı eklendiğinde, seyrüsefer harbinin yıkıcılığı ile taktik irtibatları yedekleme ihtiyacı artarken, imkânlar da aynı oranda azalmaktadır.

5. İlişkinin Muharebe Sahasına Yansıması-4: Hareket Kabiliyeti, Beka, Hava Savunma, MHD

Beka, tıpkı manevra, ateş desteğı ve keşif gibi, taktik harekâtın temel kurallarından birisi olması nedeniyle, her üç mücadele biçiminde de değerini muhafaza etmektedir.¹⁶ Konvansiyonel harpte beka, çatışma ve entegrasyon sistemlerinin kabiliyetlerinin düşman etkilerine karşı korunması şeklinde ön plana çıkarken; asimetrik savaşta beka, gizlilik ile terörist saldırıları, mayın/EYP içeren mekanik pusulara karşı intikal emniyeti ile karakterize edilir. Konvansiyonel harpte ve asimetrik savaşta olduğı gibi HOH'ta da bütün komutanlar için imkân ve kabiliyetleri korumak önemlidir. HOH'ta da dost birliklerin hareket kabiliyetini kısıtlayan EYP tehdidiyle mücadele önemli bir faaliyettir. Konvansiyonel harpte olduğı gibi HOH'ta da bekanın en çok ön plana çıkan unsurlarından birisi tanksavar savunmasıdır. Konvansiyonel harpte tanksavar sistemleri, zırhlı birliklerin belli tank imha bölgelerine kanalize edilmesi başarılıdı takdirde anlamlı hale gelir. Bu sistemlerin maliyetli olması nedeniyle, öncelikli hedefleri K/K araçları ve kritik zırhlı hedeflerdir. Buna karşılık asimetrik savaşta ve HOH'ta teröristlerin öncelikli hedefi, tanksavar silahları ile tank ve zırhlı araçları etkisiz hale getirmektir. TMH'ta tankların ve zırhlı araçların üs bölgelerinde konuşlanması ve hareket imkânlarının sınırlı olması, HOH'ta ise tank ve zırhlı araçların gerek yaya unsurları perdelemesi gerek meskûn mahallerde daha açık hedef teşkil etmesi ve gerekse bir atışla hem bir tankı/zırhlı aracı hem de içindeki personeli etkisiz hale getirme fırsatı sunması,

¹⁶ (SMFLS5) The Sustainment & Multifunctional Logistics Smartbook, Fifth Edition, Lightning Press, Lakeland, FL, 2021, s. 2-10.

onları teröristler için cazip hedefler haline getirmektedir. Bu da özellikle asimetrik savaşta ve HOH'ta, tanksavar savunmasını kritik hale getirmektedir.

Konvansiyonel harpte hareket kabiliyeti, dost hareket kabiliyetini artırma ve düşman hareket kabiliyetini engelleme olarak kendisini gösterir. Burada göz önünde tutulan ana unsurlar, tanklar ve zırhlı araçlardır. Asimetrik savaşta hareket kabiliyetinin odak noktası, kuvvet sevki yollarının açık bulundurulmasına, karşı mayın harekâtına ve EYP ile mücadeleye doğru kayar. HOH'ta ise istihkâm birlikleri, geniş bir yelpazede görev çeşitliliğine hazır olur. Hibrit tehdit unsurlarının uyum sağlama yeteneği, her seviyedeki istihkâm birlik komutanı için sürekli yeni taktik ve teknikler aramayı zorunlu kılar.¹⁷ Bu kapsamda diğer kamu kurumlarının imkân ve kabiliyetlerinden taktik alanda yararlanma olasılıkları da göz önünde bulundurulur.

Konvansiyonel harpte hava savunma, hava sahası kontrol ve yönetimiyle yakından ilişkilidir. Stratejik seviyeden itibaren, düşmanın hem hava hem de füze tehditleri müşterek değerlendirilir ve birbirinden ayrılmaz. Bu ise konvansiyonel harpte hava savunmasının çok boyutlu ve çok katmanlı bir karaktere bürünmesine yol açar. Asimetrik savaşta teröristlerin ve ayaklanmacıların halk desteği kaygıları ve mali kısıtlamaları, hava tehdidini de azaltır. Ancak gelişen teknoloji, teröristlerin piyasadan temin ettikleri ticari İHA sistemlerini silahlandırarak alçak irtifa hava tehdidi oluşturabilmelerine imkân tanımaktadır. HOH'ta hava savunma, konvansiyonel ve asimetrik savaşların bir karışımı şeklinde uygulanır. Dolayısıyla hibrit harekâta hava savunmasının hedefi; manevra unsuru ile kritik unsurları düşmanın keşif, gözetleme ve taarruz maksadıyla kullanacağı platformlara karşı korumaktır.¹⁸

Konvansiyonel harbin üç yapısal unsurundan birisi¹⁹ olan Muharebe Hizmet Desteği (MHD), harekâtın idamesi ve başarıya ulaştırılması için hayatidir. Konvansiyonel harpte MHD, belli prosedürlere ve usullere göre yürütülür. Asimetrik savaşta MHD, barış koşullarının harekât ihtiyaçlarına entegre edilmesiyle uygulanan bir yapıdır. Ancak HOH'ta MHD için özel düzenlemeler yapılması gerekir. Seferberlik sistemi işletilmez ancak, seferberlikte ihtiyaç duyulabilecek imkân ve kabiliyetler sivil makamlardan talep edilebilir. Bu nedenle HOH'ta MHD'nin planlanmasında, operatif seviyedeki planlama yüksek önemdedir.²⁰ MSFAFA bağlamında üç kavram arasındaki ilişki Tablo-1'de gösterilmiştir.

¹⁷ SMFLS5, p. 3-42.

¹⁸ AFC Pam 71-20-6, p. 34.

¹⁹ Bilindiği üzere diğer ikisi muharebe ve muharebe desteğidir.

²⁰ FM 5-0 Planning and Orders Production, Headquarters Department of Army, Washington D.C., 2022, s. 2-8.

**Tablo 1. MSAFA Bağlamında
Konvansiyonel, Asimetrik ve Hibrit Arasındaki İlişki**

	Konvansiyonel harp	Asimetrik Savaş	Hibrit Harekât
Manevra	Hatlara bağlı ve hatlara bağlı olmayan harekât, zırhlı ve mekanize birlikler; bindirilmiş ve indirilmiş sistemler ile kara havacılık sistemi, Somut fiziki hedeflerin ele geçirilmesi	Farklı ve gücüyle orantılı olmayan manevra, pusu, baskın ve sabotajlar, Meskûn mahallere daha yakın, Hedeflerin kontrol altında tutulması	Çoklu harekât, Hatlara bağlı olmayan harekât, Meskûn mahallerde harekât, Hedeflerin çeşitliliği
Ateş desteği	Uzun menzilli hassas angaje, şiddetli ve sürekli ateş desteği, hedefe çelik yığıma	Ateşe karşı suyla mücadele, etkili hedef yönetimi, seçici taarruz	Karma ateş desteği, Terörist grupların ağır silah kabiliyetlerinin artması
İstihbarat, gözetleme, hedef tespiti, keşif	Konvansiyonel yöntemler, manevranın başarısını destekleyen hedef tespiti.	İNİS'in artan önemi, asimetrik etki yaratacak hedeflerin tespiti	İSGÖHETKE'nin bir araç değil yöntem haline gelmesi, İNİS, TEKİS, SİNİS
Beka	Çatışma ve entegrasyon sistemlerinin korunması	Terörist saldırıları, mayın/EYP içeren mekanik pusulara karşı intikal emniyeti ve yüksek rakımlı arazide iklim koşullarıyla mücadele	EYP tehdidiyle mücadele TAS Savunması
MEBS	Taktik irtibatlar Elektronik savaş Seyrüsefer harbi Siber harekât	Taktik irtibatların yedeklenme imkânlarında azalma, Seyrüsefer harbinin yıkıcılığında artış	Taktik irtibatların yedeklenme imkânlarında azalma, Seyrüsefer harbinin yıkıcılığında artış
Hareket kabiliyeti	Dost hareket kabiliyetini arttırma, düşmanınkini engelleme. Tank/Zırhlı araç ön planda.	Kuvvet sevki yollarının açık bulundurulması, karşı mayın harekâtı ve EYP ile mücadele	Geniş bir yelpazede görev çeşitliliği
Hava savunma	Hava sahası kontrol ve yönetimi, çok boyutlu ve çok katmanlı	Silahlandırılmış ticari İHA sistemleri	Konvansiyonel ve asimetrik savaşların bir karışımı, Manevra unsuru ile kritik unsurları korumak.
Muharebe hizmet desteği	Belli prosedürler ve usuller	Barış koşullarının harekât ihtiyaçlarına entegre edilmesi	Özel düzenlemeler, Sivillerden MHD talebi, Operatif planlamanın önemi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

6. Kavramlar Arasındaki Farklılıklar-1: Hedef Yönetiminin Planlama ve K/K

Konvansiyonel harpte hedef yönetimi AKVES'in önemli bir parçası olarak tüm süreç boyunca çalıştırılır. Bu bağlamda konvansiyonel harp harekâtında hedef yönetimi harekâtın başarıyla icra edilmesi için harekât ortamında bulunan hedeflerin tanımlanması ve sınıflandırılması ile başlar, komutan tarafından karar verilip görevin icrası ve müteakiben hedefin tekrar değerlendirilmesine kadar devam eder.²¹ Esasen müşterek hedef yönetimine ihtiyaç duyulmasının en önemli sebebi, konvansiyonel harekât ortamındaki hedeflerin sayısı ve çeşitliliğinden kaynaklanan gayret israfını önlemektir.

Asimetrik harbin hukuki ve sosyal kısıtlamaları ile bu harbin doğasında var olan asimetri, hedef yönetimine bazı farklılıklar kazandırır. Zira TMH, AKKH ve İH'de, konvansiyonel harp harekâtındaki kadar serbest bir angajman alanı yoktur. Sözgelimi asimetrik savaşta "arızı zarar" kavramı dahi başlı başına bir sorun teşkil edebilir. Bu nedenle hedef yönetiminde daha kısıtlayıcı kontrol ve koordinasyon tedbirleri uygulanır. Özellikle teröristlerin ve ayaklanmacıların gizliliği esas almaları, hedef tespitini zorlaştırır. Bu durumda kısa süreler içinde beliren ve kaybolan hedefleri ateş altına alabilmek için, süratli karar vermek ve harekete geçmek gerekir.

Savaşların sivil yerleşim alanlarını da etkileyen bir hal alması, hedeflerin hızlanması ve zırh korumasının artması ile atış sistemlerinin hassasiyetlerindeki gelişmeler hedef yönetiminin önemini arttırmaktadır. Karmaşık HOH ortamında özellikle operatif seviyede karar vericilerin, durumsal farkındalığa ve taktik resmin ortaya koyulmasına yönelik ihtiyaçları giderek artmaktadır. Bu nedenle hedef yönetim grubu tarafından, hedef tespit ve tarifi ile ateş isteğini kolaylaştırmak maksadıyla tüm keşif, gözetleme ve hedef tespit imkânlarından yararlanılır.²²

7. Kavramlar Arasındaki Farklılıklar-2: Risk Yönetiminin Planlama ve K/K

Askerî yayınlara göre konvansiyonel harpte risk yönetimi, "plânlama safhasında faaliyetin risk ile beraber tanımlanması için kullanılır."²³ Esasen askerî harekâtın her çeşidinin yapısında var olan belirsizlik ve risk, konvansiyonel harp harekâtında kendisini fırsat ve risklere göre planlama şeklinde gösterir. Bu nedenle karar vericiler AKVES süresince, riskleri belirlerler, değerlendirirler ve ölçmeye çalışırlar. Kabul edilebilir risk kriterleri, konvansiyonel harp harekâtının K/K faaliyetlerini de etkiler.

Asimetrik harbin örtülü karakteri, hasım için tehlikelerin tanımlanmasını risk yönetiminin en zor gelişen safhası haline getirir. Konvansiyonel harpte tehlikelerin tanımlanmasında kullanılan Kısa Durum Muhakemesi (Vazife, Düşman, Arazi, Mevcut Kuvvetler, Zaman; VDAM+Z+S) yaklaşımının içeriği, asimetrik savaşta yeterli gelemeyebilir. Gerek terörist unsurlardan kaynaklanan tehlikelerin

²¹ CINC/JTF Joint Targeting Organizations and Architecture, Joint Targeting School, Dam Neck AB, VA, 1997, s. 2-1.

²² CINC/JTF, p. 2-12.

²³ FM 3-0 Operations, Headquarters Department of Army, Washington D.C., 2017, s. 1-19.

belirlenmesi, gerekse sivillere ilişkin değerlendirmeler, daha detaylı analizler gerektirebilir. Bu bağlamda asimetrik savaş harekâtında, VDAM+Z formülüne Sivil İşler, Tahlil, Mukayese, Keşif, Koordinasyon, İntikal ve Emniyet başlıkları da eklenerek formülün VDAM+Z+S+T+M+KE+KO+İN+EM haline dönüşmesi, ayrıca İnsan İstihbaratı (İNİS) faaliyetleri ile ağ analizi, fayda-mahzur (Güçlü yönler, Zayıf yönler, Fırsatlar, Tehditler; GZFT) analizi ve Planla, Uygula, Kontrol et, Önle (PUKÖ) döngüsü gibi analitik yaklaşımların destekleyici olarak kullanılması gerekebilir. Risk analizi, hedef yönetimi ve faktör analiziyle eş zamanlı olarak yürütülür. Asimetrik savaşta tehlikelerin değerlendirilmesi, kontrollerin geliştirilerek risk kararlarının alınması, uygulanması ve denetlenmesi, konvansiyonel harbe göre daha fazla somut veriye gereksinim duyar. Zira aklın akılla mücadelesi olarak adlandırılan asimetrik harbin öngörülemezliği, tehlikelerin değerlendirilmesini zorlaştırmaktadır. Bu nedenle asimetrik savaşta planlama ve K/K faaliyetleri konvansiyonel harbe kıyasla daha merkezî bir şekilde yürütülür.

Terör örgütleri, öğrenen ve uyabilen karmaşık yapılardır.²⁴ Bu nedenle HOH'taki risk yönetimi tüm aktörlerin birbirleriyle etkileşimlerinden kaynaklanan kaotik, çok hızlı değişen ve öngörülemeyen şartları içeren tehdit ve riskleri kapsamaktadır.²⁵ Dolayısıyla HOH'ta komutan, muharebe sahasını canlandırabilmek için, tehdit ve riskler ile durumu detaylı analiz etmek, vazifesinin maksadını doğru olarak belirlemek, esnek ve detaylı bir harekât tasarısı üretmek durumundadır. HOH'ta tehlikelerin somut olarak tanımlanması konvansiyonel harbe göre daha zor, asimetrik harbe göre daha kolaydır. Örneğin, Kırım Krizinde olduğu gibi, “küçük yeşil adamlar” bir tehlike olarak tanımlanabilir ancak, hukuki bağlantıları veya bunlardan kaynaklanan risk olasılık dereceleri kolaylıkla değerlendirilemez.

8. Kavramlar Arasındaki Farklılıklar-3: Muharebe Sahasının Şekillendirilmesinin Planlama ve K/K

Kara Kuvvetlerinin beş temel faaliyetinden birisi olan ve kısaca harekâtı yürütmek için en elverişli ortamın hazırlanması olarak tanımlanabilen şekillendirme; yalnızca düşmanın değil, dostun ve tarafsızın da şekillendirilmesini kapsar.²⁶ Konvansiyonel harpte muharebe sahasının şekillendirilmesinde; düşmanı mümkün olduğunca en zayıf şartta ve en kötü tertipte tutmak amaçlanırken; dost birliklerin şekillendirilmesi onlara yeni birlikler tahsis ederek ve bu birliklerin başarılı olması için gerekli vasıtaları sağlayarak gerçekleştirilir. Tarafsızlar veya muharebeye girmemiş taraflar Bilgi Destek Harekâtı, Sivil İşler, Halkla İlişkiler ve İnsani Yardım, komutanlara tarafsızların anlayış ve davranışlarını etkilemede yardımcı olurken; istihkâm kaynakları ortamın şekillendirilmesinde kullanılır.

²⁴ Literatürde geçen orijinal adı; “complex adaptive systems” Bknz. David Kilcullen, Countering Global Insurgency, *Journal of Strategic Studies*, 28:42, 2005, s. 597-617.

²⁵ TC 7-100 Hybrid Threats, s. 4-9.

²⁶ FM 3-0 Operations, s. 1-13.

Asimetrik savaşta şekillendirme; teröristlerin ya da ayaklanmacıların en kötü şartta tutulmasının yanında, onların kararlarına tesir edilerek sağlanır. Teröristlerin/ayaklanmacıların iç ve dış desteğinin sekteye uğratılması, örgütü çöküşünde bir hızlandıran etkisi yapar. Dost birliklerin şekillendirilmesi, etkili KKBS, kaynak tahsisi, eğitim, prova ve etkili konuşlandırma ile sağlanır. Asimetrik savaşta “tarafsızların şekillendirilmesi” kavramı, iç ve dış kamuoyunun şekillendirilmesiyle ilgilidir. Bu nedenle, konvansiyonel harpten farklı olarak, Bilgi Destek Harekâtı ve Halkla İlişkiler ön plana çıkar. Ortamı şekillendirme ise, etkili alan kontrolü sağlayan modüler ve teknolojik imkânlarla sahip sabit üslerin tesisiyle, ulaştırma altyapısının geliştirilmesiyle sağlanır.

Konvansiyonel harpten ve asimetrik savaşta farklı olarak HOH’taki şekillendirme, harekâtın başından itibaren öncelikle düşünülmesi gereken bir faaliyettir. Zira HOH’un birinci safhası, harekât ortamının şekillendirilmesidir. Asimetrik savaşta olduğu gibi HOH’ta da muhasımın dış desteğinin kesilmesiyle, gelişmiş imkân kabiliyetlere sahip olma girişimlerinin daha başlamadan bitirilmesi, onun için yıkım etkisi oluşturur. Diğer iki mücadele biçiminde olduğu gibi HOH’ta da şekillendirme, harekât süresince devam ettirilir. Bunun en bariz göstergesi, HOH’un dördüncü safhasının da şekillendirmeyi içermesidir. Bu safhada, harekât sonrası oluşan ortam şekillendirilir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada; konvansiyonel harp, asimetrik ve hibrit savaş arasındaki ilişki, muharebe sahası ana fonksiyon alanları bağlamında ortaya koyulmaya çalışılmış; bu kavramlar arasında, planlama ve komuta kontrol hususlarında var olduğu düşünülen farklılıklar ise, özellikle hedef yönetimi, risk yönetimi, muharebe sahasının şekillendirilmesi kapsamında ele alınmıştır. Bulgular, Clausewitz’in çerçevelediği anlamda harbin değişen doğasının bazı yeni mücadele biçimleri geliştirdiğini, ancak harbin doğasındaki sınırsız şiddet eğiliminin değişmemesi nedeniyle, “konvansiyonel”, “asimetrik” ve “hibrit” kavramlarının, yeni birer mücadele kategorisi değil, birer nitelermeyi ifade ettiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda muharebe sahası fonksiyon alanları çerçevesinde yaptığımız detaylı incelemenin ardından, konvansiyonel olmayan, asimetrik ve hibrit savaşın birbirini ikame edebilen eş anlamlı kavramlar olmadığı, ancak düzensiz savaşlar evreninde eş güdümlü olarak kullanılacakları iddiamızı nihayet bir tez olarak ifade edebiliriz. Konvansiyonel harbin diğer üç kavramla aynı bağlama alınması ise hatalı olacaktır; zira tamamen farklı bir mücadele biçimini ifade etmektedir. Bu kavramı aynı bağlamda kullananların hatası, asimetrinin KOS’u kapsayan niteliğini göz ardı etmiş olmalarıdır.

Diğer taraftan yeni bir savaş tanımıyla karşılaşan bazı kişiler, “bunun şöyle bir örneğini tarihte görmek mümkündür”, “aslında bunun tanımı daha önce şöyle

yapılmıştı, bu yeni kavram eski tanımın farklı bir biçimde ifadesidir” şeklinde karşı argümanlar ileri sürebilmektedirler. Ancak, değişimin yeni bir şey olmadığını ileri süren bu grup, olguyu veri kabul etmekle, aslında savaşın değişken karakterini de örtülü bir biçimde onaylamaktadır. Anlaşılan o ki, bu grubun temel itirazı, savaşın doğasındaki değişkenliğe dayanarak, daha önce hiç olmamış izlenimi yaratmak suretiyle, yeni kavramlar türetilmesi ve kafa karışıklığı yaratılmasıdır. Clausewitz’in değişmeyen doğası ve değişken karakteri göz önüne alındığında; değişimin yeni bir şey olmadığı iddiasında haklılık payı olduğu ve fakat her ne suretle olursa olsun, bu makaleye konu olan kavramların eş anlamlı değil ama eş kullanımlı olduğu gerçeğinin kabul edilmesi ve nihayet kavramların millî olarak üretilmesiyle kafa karışıklığının giderilebileceği değerlendirilmektedir.

Çatışma Beyanı:

Araştırmannın yazarı olarak herhangi bir çıkar çatışma beyanım bulunmamaktadır.

Kaynakça

Basılı Eserler

- HERMAN Paul F. (1997). “Asymmetric Warfare: Sizing the Threat”. *Low Intensity Conflict & Law Enforcement*, 6:1, 176-183.
- HOFFMAN Frank G. (2007). *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, Potomac Institute for Policy Studies, Arlington, Virginia.
- JTS (1997). CINC/JTF Joint Targeting Organizations and Architecture. Joint Targeting School. Dam Neck AB, VA.
- KELLY Charles M. (2020). “Information on the Twenty-First Century Battlefield: Proposing the Army’s Seventh Warfighting Function”, *Military Review*, 100:1, 63-68.
- KILCULLEN David (2005). “Countering Global Insurgency”, *Journal of Strategic Studies*, 28:42, 597-617.
- KÖRPE Özgür (2022). *Maske ve Keleş: Düzensiz Savaşa İlişkin Sorular ve Cevaplar*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- METZ Steven ve JOHNSON Douglas V. (2001). *Asymmetry and US Military Strategy: Definition, Background, and Strategic Concepts*, Strategic Studies Institute, Pennsylvania.
- MONAGHAN Sean (2019). “Countering Hybrid Warfare So What for the Future Joint Force?”, *Prism*, 8:2, 82-99.
- SMFLS5 (2021). *The Sustainment & Multifunctional Logistics Smartbook. Fifth Edition*, Lightning Press, Lakeland, FL.
- Türk Silahlı Kuvvetleri (1992). *MS 76-3 TSK Müşterek Askerî Terimler Sözlüğü (Mülga)*. Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- Von CLAUSEWITZ, Carl (1999). *Savaş Üzerine*, (çev. H. Fahri Çeliker), Özne Yayınları, İstanbul.

İnternet Kaynakları

- US Army (2010). “*TC 7-100 Hybrid Threats*”, Headquarters Department of Army, https://armypubs.army.mil/epubs/DR_pubs/DR_a/pdf/web/tc7_100.pdf, erişim 07.08.2023.
- US Army (2020). “*The U.S. Army Concept for Maneuver in Multi-Domain Operations, 2028-2040*”, <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/AD1118627.pdf>, erişim 07.08.2023.
- US DoD (2008). “*Directive Nr. 3000.07 Irregular Warfare (IW)*”, U.S. Department of Defense, https://irp.fas.org/doddir/dod/d3000_07.pdf, erişim 11.07.2023.
- US DoD (2021). “*AFC Pam 71-20-6 Army Futures Command Concept for Fires 2028*”, U.S. Department of Defense, <https://api.army.mil/e2/c/downloads/2021/10/06/869ca62b/afc-concept-for-fires-2028-oct21.pdf>, erişim 14.06.2023.
- US Army (2022). “*FM 5-0 Planning and Orders Production*”, Headquarters Department of Army. https://armypubs.army.mil/epubs/DR_pubs/DR_a/ARN36775-FM_5-0-001-WEB-3.pdf, erişim 13.08.2023.
- US Army (2017). “*FM 3-0 Operations*”, Headquarters Department of Army, https://armypubs.army.mil/epubs/DR_pubs/DR_a/ARN36290-FM_3-0-000-WEB-2.pdf, erişim 09.05.2023.

Savaş Dersliklere Taşımak: Akademide Savaş Oyunlarından Nasıl İstifade Edilebilir?

Bringing War to the Classroom: How Can Wargames be Utilized in Academia?

Mehmet Fatih BAŞ*

Öz

Savaş oyunları tarihin erken devirlerinden beri dünyanın farklı yerlerinde, farklı şekillerde ortaya çıkmış ve günümüzde kullanılan halini 19’uncu yüzyılın başlarında Prusya’da almıştır. 20’nci yüzyılın ortalarına kadar profesyonel askerî öğretimde ve orduların harbe hazırlık faaliyetlerinde kullanılan savaş oyunları, 1950’lerde askerî tarih temalı hobi oyunlarının yaygınlaşmasıyla akademide kendisini göstermeye başlamış, 1970’lerde akademik maksatlı analitik savaş oyunları oynanmaya başlamıştır. Özellikle 2000’li yıllardan itibaren akademide kısıtlı da olsa kendine yer bulan ve kürsülerde bir ders konusu haline gelen savaş oyunları günümüzde kendi başına bir akademik disiplin olmaya doğru ilerlemektedir. Bu oyunlar özellikle askerî tarih ve uluslararası ilişkiler alanında akademik maksatla git gide daha yoğun biçimde oynanmaktadır. Ancak Türk akademisi çeşitli sebeplerden ötürü savaş oyunlarına yabancı kalmıştır. Buna rağmen savaş oyunlarından Türk akademisinde de istifade edilmesi için girişimlerde bulunulmuş olup, denemesi halinde olumlu sonuç verebilecek belli yöntemler olduğu görülmüştür. Makalede bu yöntemlerden bahsedilecektir.

Anahtar Kelimeler: Savaş Oyunları, Kriegsspiel, Serbest Savaş Oyunları, Matris Oyunları, Hobi Savaş Oyunları, Askerî Tarih.

Abstract

Wargames have been present in various parts of the world in different forms since the early periods of history. The version used today emerged in the early 19th century in Prussia. Until the mid-20th century, wargames were primarily used in professional military education and training. However, with the widespread popularity of hobby games having military history themes, wargames began to make their presence felt in academia in the 1950s and academic wargames began to be played for educational and analytic purposes in the 1970s. Especially from the 2000s onwards, wargames have found a limited but growing place in academia and have become a subject of study in classrooms, moving towards becoming an independent academic discipline.

* Dr. Öğr. Üyesi, Millî Savunma Üniversitesi, Kara Harp Okulu, Ankara, Türkiye, ORCID: 0000-0001-7380-7102, e-posta: mfbas@kho.msu.edu.tr

Geliş Tarihi / Submitted: 26.06.2023

Kabul Tarihi / Accepted: 12.08.2023

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

These games are increasingly played for academic purposes, particularly in the fields of military history and international relations. However, Turkish academia has remained somewhat distant from wargames for various reasons. Nevertheless, positive outcomes have been obtained by experimenting with wargames in Turkish academia. This article evaluates the potential methods for Turkish academics to make use of wargames for academic purposes.

Keywords: *Wargames, Kriegsspiel, Free Kriegsspiel, Matrix Wargames, Hobby Wargames, Military History.*

Summary

Traditionally, wargames had been a staple of military training and preparation. These games allowed military personnel to simulate various scenarios and test their strategies in a fail-to-safe environment. Since the appearance of *Kriegsspiel* in the early 19th century, military institutions relied on wargames to refine their tactics, making them an integral part of military education until the 20th century.

The adoption of wargames as an academic instrument came only after the revival of hobby wargaming in mid-20th century. Hobby wargaming had already appeared in 19th century Britain where military history enthusiasts published their own rulesets to play with miniature military figures. When Charles S. Roberts started his wargaming company Avalon Hill in mid-20th century and started publishing military history themed wargames, the hobby became widely known to military history enthusiasts around the world. But the implementation of wargames as an academic instrument was to come two decades later.

The turning point came in the 1970s when academics, many of whom were avid hobby gamers themselves, recognized the potential of wargames as a means of analysis and education. Paddy Griffith from the Royal Military Academy Sandhurst (RMAS) paved the way with his 1974 *Sealion Wargame*. Griffith's game was a professional wargame that financed by *Daily Telegraph* and facilitated by RMAS and the Staff College. With his wargame, where he explored a hypothetical scenario, which was one of the greatest what-ifs in military history. He successfully demonstrated that such games would produce a meaningful analysis in academic studies that deals with armed conflict.

Soon, academics followed Griffith's lead and began incorporating wargames into their teaching and analytic research, using them to explore historical battles, geopolitical scenarios, and complex strategic dilemmas. This shift marked the transformation of wargames from military tools to academic instruments. It must be emphasized that almost all these academics were hobby wargamers who were located in countries where the tradition of hobby wargaming was present.

Today, wargaming is considered as a valuable teaching and analytical tool in the European and American academic circles. Wargaming communities are being

formed in respected higher education institutions such as King's College London and Georgetown University. The activities of such communities transcended well beyond the walls of their institutions and started an active cooperation between academia and the military.

However, in the Turkish academic landscape, the adoption of wargames for educational purposes did not follow the same trajectory. One key reason for this divergence is the absence of a strong wargaming hobby culture in Türkiye. Unlike some countries where hobbyists regularly engage in tabletop wargames, miniature battles, and historical reenactments, Türkiye did not have a substantial community of hobby wargamers to fuel the integration of wargaming into academia.

Nonetheless, the potential to implement wargames in Turkish academic studies exists, and there are several methods to achieve this. The obvious first option is the hobby wargames. Despite the limited presence of hobby wargamers in Türkiye, efforts can be made to foster this community. Establishing clubs, organizing events, and promoting the hobby can help create a foundation for integrating wargames into academic settings.

Another method is playing matrix games. This type of game is a versatile and accessible form of wargaming that doesn't require an extensive hobbyist community. Turkish academics can leverage matrix games to explore various scenarios, simulate conflicts, and facilitate discussions in their classrooms.

The free *Kriegsspiel*, the traditional Prussian wargaming system, offers a structured approach to both strategic-level military/political crisis scenarios and tactical-level force-on-force scenarios. It is a useful tool to be used both in the fields of military history and international relations. It can be adapted and introduced by an instructor who gained a certain level of expertise in both playing wargames and designing them.

Another avenue for integrating wargames into Turkish academia is through game design courses. Students can learn to design and develop wargames themselves, gaining a deeper understanding of military strategy and the complexities of conflict. But this method requires a certain degree of knowledge in mathematical aspects of conflict modelling, which can be intimidating for people in the field of social sciences.

While the adoption of wargames in Turkish academia may face some challenges, such as the need to cultivate a hobbyist community, the benefits are well worth the effort. Wargames can provide valuable insights into military history, international relations, and strategic thinking, enriching academic studies in these fields.

Giriş

Savaşın ve silahlı çatışmanın kökenleri, teorisi, sebepleri, icra ediliş biçimi, bilimum etkileri ve sonuçları konusundaki çalışmalar ağırlıklı olarak iki akademik disiplinin bünyesinde toplanmıştır: Askerî tarih ve uluslararası ilişkiler. Tarih biliminin bir alt dalı olan askerî tarih disiplini, tarihteki savaşlarla ve bu savaşları icra edenlerle ilgilenirken, uluslararası ilişkiler disiplini günümüz savaşlarının siyasî, diplomatik, ekonomik, sosyal sebep ve etkilerini incelemeyi hedefler. Diğer yandan, 20'inci yüzyılın ortalarından itibaren İngiltere'de ortaya çıkan ve görece daha yeni bir akademik disiplin olan savaş çalışmaları ise başta tarih ve uluslararası ilişkiler olmak üzere sosyal bilimlerin diğer disiplinlerinden istifade ederek disiplinlerarası bir yöntemle savaşın incelenmesini esas alır.

Diğer bilimlerde olduğu gibi sosyal bilimlerin araştırma yönteminin esasını da belirlenen bir araştırma sorusuna, elde mevcut verilerin objektif biçimde yorumlanması ve tartışılması yoluyla cevap aranması oluşturur. Sosyal bilimlerin savaşla ilgilenen disiplinlerinde ve bunların alt dallarında, verilerin yorumlanması ve tartışılması safhasında savaş oyunlarından ve farklı simülasyonlardan istifade edilmesi uygulaması da yarım asırdır dünyadaki farklı yükseköğretim kurumları veya araştırma enstitüleri tarafından uygulanan bir yöntemdir. Akademide savaş oyunlarından istifade edilmesi özellikle son 20 yıl içinde büyük bir gelişme göstermiştir.

Savaş oyunlarından yükseköğretimde hem bir öğretim bir aracı olarak istifade edilmesi hem de akademik çalışmalarda analitik bir araç olarak kullanılması konusunda zengin bir literatür olduğu söylenemez. Ancak dikkate değer bazı çalışmalar mevcuttur. Bu hususta ilk akla gelenler, Philip Sabin'in King's College'da verdiği derslerde edindiği tecrübelerle dayanarak yazdığı kitap ve makaleleridir ki bu çalışmanın hazırlanmasında Sabin'in kaleme aldığı eserler yönlendirici olmuştur.¹

Savaş oyunlarının bir öğretim aracı olmasının yanında, askerî tarih araştırmalarında faydalı bir araç olarak kullanılabileceği konusunda dünyanın önde gelen askerî tarihçilerinden görüş beyan edenler de olmuştur.² Savaş oyunlarının sosyal bilimlerin genelinde ne şekilde kullanılabileceği konusunda farklı öneriler getiren akademik çalışmalara rastlanmaktadır.³

Türkiye'de ise savaş oyunları konusunda kaleme alınmış çalışmalar resmî askerî yayınlar kapsamında yayımlanan yönergeler ve talimnamelerden öteye

¹ Sabin'in bu alandaki yayınlarının bir listesi için bkz.; <https://www.kcl.ac.uk/people/professor-philip-sabin>, erişim 10.09.2023.

² Alman askerî tarihi konusunda dünyanın önde gelen uzmanlarından Robert M. Citino'nun, hobi savaş oyunlarının akademik askerî tarih araştırmalarında sağlayabileceği faydalara dair makalesi için bkz.; Robert M. Citino, "Lessons From the Hexagon: Wargames and the Military Historian", Pat Harrigan ve Matthew G. Kirschenbaum, (ed.), *Zones of Control*, The MIT Press, Cambridge, 2016, s. 439-445.

³ Brandon Valeriano ve Benjamin Jensen, "Wargaming for Social Science", Sebastian J. Bae, (ed.), *Forging Wargamers: A Framework for Professional Military Education*, Marine Corps University Press, Quantico, 2022, s. 193-214.

gitmemiştir. Ancak son yıllarda Türk akademisinde savaş oyunlarının tarihi, kültürel boyutu ve kullanımına yönelik temel seviyede değerlendirmeler içeren yayınlar göze çarpmaktadır.⁴ Buna rağmen savaş oyunları, Türk akademisi nezdinde pek bilinmeyen, yabancı bir konsepttir ve akademik çalışmaların niteliğini artırmak konusunda sunabileceği katkılara halihazırda şüpheyle yaklaşılmaktadır.

Bu çalışmada, ilk önce savaş oyunlarının ne olduğundan ve bir savaş oyununu meydana getiren başlıca unsurlardan bahsedilecektir. Ardından savaş oyunlarından dünya genelinde askerî tarih, uluslararası ilişkiler ve savaş çalışmaları disiplinlerinde ne şekilde kullanıldığı incelenecektir. Ardından dünyadaki trendin Türk akademisine girememiş olmasının sebepleri üzerinde durulacak ve Türk akademisinin savaş oyunlarından ne şekilde istifade edebileceğine dair dünya genelindeki kullanımı esas alan bazı önerilerde bulunulacaktır.

1. Savaş Oyunu Nedir?

Türk akademisi gibi, savaş oyunları konusunda çok kısıtlı bilgi ve literatüre sahip bir mecrayı hedef alan böyle bir çalışmada öncelikle savaş oyunlarının ne olduğunu kısaca açıklamak gerekir.⁵ Savaş oyunları bir simülasyon biçimidir. Simülasyonlar üçe ayrılır; sanal, canlı ve yapısal simülasyonlar. Uçak veya tank gibi silah platformlarının mürettebat eğitiminde kullanılan simülatörler sanal simülasyonlardır. Bu simülasyon tipinde platformlar veya sistemler sanaldır, onları kullanan kişiler gerçektir. Orduların bazı birliklerini araziye çıkararak yaptıkları tatbikatlar (örneğin Türk Silahlı Kuvvetleri'nin düzenli olarak icra ettiği Efes Tatbikatı gibi) ise canlı simülasyonlardır. Bu simülasyon tipinde gerçek platformları ve sistemleri gerçek kişiler kullanır. Yapısal simülasyonlarda ise hem platformlar ve sistemler hem de onları kullanan kişiler sanaldır.⁶ Savaş oyunları, yapısal simülasyonlardır.

Savaş oyunu kavramının neyi ifade ettiği konusunda askerî ve akademik literatürde farklı görüşler olmakla beraber, hâlen en genel kabul gören açıklama Peter Perla'nın yaptığı tanımlamadır: "İçinde gerçek askerî kuvvetlerin yer almadığı, muhasım tarafları temsil eden oyuncuların kararlarının ve olay akışının birbirlerini

⁴ Savaş oyunlarının tarihi, kullanım biçimleri ve kültürel boyutu konusunda bkz.; Mehmet Fatih Baş, "Savaş Çalışmaları Disiplininin Laboratuvarı: Savaş Oyunları", Mesut Uyar, (ed.), *Savaş Çalışmaları El Kitabı*, Kronik Kitap, İstanbul, 2022, s. 318-370; Günümüzde Türkiye'de savaş oyunları kültürünün olmaması, bu durumun nedenleri ve ne şekilde aşılabileceği konusunda bir değerlendirme için bkz.; Mehmet Fatih Baş, "Assessing Wargaming in Turkey", <https://divergentoptions.org/2021/06/21/assessing-wargaming-in-turkey/>, erişim 10.09.2023.; Savaş oyunlarının askerî maksatlı kullanımı, askerî kültüre ve askerî inovasyona yapabileceği katkılar konusunda bir değerlendirme için bkz. Şahin Ünsal Uysal, *Wargaming and Military Innovation: Preparing the Future Forces*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Millî Savunma Üniversitesi, İstanbul, 2023.

⁵ Bu çalışmada söz konusu faaliyetin yaygın askerî isimlendirmesi olan "harp oyunu" tabiri dar bir kapsama sahip olduğu için tercih edilmemiş, onun yerine "savaş oyunu" tabiri kullanılmıştır. Savaş oyunlarının tarihi ve kullanım biçimleri konusunda detaylı bilgi için bkz. Baş, "Savaş Çalışmaları Disiplininin Laboratuvarı: Savaş Oyunları", s. 318-370.

⁶ Hurşit Hızlı, "Simülasyon ve Kara Kuvvetlerinde Eğitim Maksatlı Simülasyon Uygulamaları", *Kara Kuvvetleri Dergisi*, 45, 2014, s. 40.

karşılıklı olarak etkilediği bir muharebe modeli yahut simülasyonudur.”⁷ Askerî tarih temalı çok sayıda oyun tasarlayan ve bir dönem savaş oyunu hobisinin önemli yayıncılarından olmuş *Simulations Publications Incorporated* (SPI) firmasının kurucusu James Dunnigan ise askerî tarih temalı oyunlar özelinde şöyle bir tasvir yapar: “Savaş oyunu denilen şey, oyunun, tarihin ve bilimin bir birleşimidir. Savaş oyunu, kâğıttan yapılmış bir zaman makinesidir.”⁸

Türkiye’de savaş oyunlarını, “harp oyunu” adı altında bir asırdan fazladır resmî yayınlarına dâhil eden, eğitim-öğretim faaliyetlerine belli oranda entegre eden ve günümüze kadar düzenli aralıklarla icra eden tek resmî kurum olan Türk Silahlı Kuvvetleri ise resmî yayınlarında şöyle bir tanım getirmiştir:

“Harita, tatbik krokisi veya simülasyon programı üzerinde askerî durumun ana hatlarıyla belirtildiği, içinde komutan ve/veya karargâh subayları sıfatıyla karar alınmasını, emirler verilmesini ve planlama yapılmasını gerektiren görevleri ihtiva eden ve bir kontrol karargâhu vasıtasıyla idare edilen tatbikatlardır. Tek taraflı veya iki taraflı olarak icra edilebilir.”⁹

Her iki tanımın da ortak noktası, söz konusu faaliyette gerçek askerî birliklerin yer almamasıdır. Buna rağmen uluslararası askerî literatürde arazi tatbikatlarının ve manevraların da savaş oyunu adıyla anılmasına sık sık rastlanmaktadır. Bunun da temel sebebi NATO’nun, askerî harekâtın canlandırılmasına yönelik bütün simülasyon türlerini savaş oyunu olarak nitelendirmesidir.¹⁰

Savaş oyunları millî güvenlik stratejisi seviyesindeki politik/askerî krizlerden küçük birlik harekâtına kadar her türlü çatışmayı canlandırabilir. Manuel bir algoritmanın veya -bilgisayar desteği varsa- yapay zekânın idare ettiği bir tarafa karşı, tek tarafı temsil eden oyuncuyla/oyuncularla oynanabildiği gibi farklı tarafları temsil eden oyuncu/oyuncularca birbirlerine karşı oynayabilirler. Oyun manuel (elle), bilgisayarla ya da hibrit bir şekilde oynanabilir. Çatışmanın çözümlenmesi kesin şartlarla belirlenmiş deterministik biçimde veya olasılık faktörünün esas alındığı probabilistik biçimde olabilir. Tarafların birbirleri hakkında istihbarat bilgilerine mevcut şartlar ölçüsünde erişime sahip oldukları kapalı biçimde; sürekli ve tam bilgiye sahip oldukları açık biçimde veya istihbaratın oyunculara kontrol

⁷ John Curry ve Peter Perla, *Peter Perla’s The Art of Wargaming: A Guide for Professionals and Hobbyists*, Lulu, Raleigh, 2012, bölüm 4.

⁸ James F. Dunnigan, *The Complete Wargames Handbook: How to Play, Design and Find Them*, Quill Publishing, New York, 1992, s. 13.

⁹ MS 76 (A) TSK Müşterek Askerî Terimler Sözlüğü, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2011, s. 3.

¹⁰ AAP-06 NATO Glossary of Terms and Definitions, NATO Standardization Office, Brüksel, 2019, s. 135; NATO’nun 2023 yılının Eylül ayında yayımladığı kitapçıkta savaş oyunları kesin biçimde bir yapısal simülasyon türü olarak ele alınmıştır. *NATO Wargaming Handbook*, Allied Command Transformation, Norfolk, 2023, s. 8.

grubu tarafından verildiği kontrollü biçimde oynanabilir. Oyunun ilerleyişi de olay atlamalı veya zaman atlamalı olabilir.¹¹

2. Bir Savaş Oyununu Oluşturan Başlıca Unsurlar

Savaş oyunlarının en önemli özelliği, merkezlerinde insan tarafından verilen kararların olmasıdır. Oyunun gidişatı ve oyundan elde edilen sonuçlar da verilen kararlarla şekillenir. Geçmişte yaşanmış bir muharebeyi inceleme maksatlı da olsa gelecekte yaşanması muhtemel bir çatışmayı planlama maksatlı da olsa, bütün savaş oyunlarının değişmeyen bazı bileşenleri vardır. Her iki tür savaş oyunu da şu unsurlara sahip olmalıdır:¹²

- Maksat
- Senaryo veya Durum
- Veri tabanı
- Modeller
- Kurallar
- Oyuncular
- Analiz veya Alınan Dersler

Öncelikle oynanacak oyunda elde edilmesi beklenen maksat olabildiğince açık bir biçimde belirlenmelidir. Oyunu tasarlayan kişi de tasarımını bu maksadı gözeterek yapar. Eğer önceden tasarlanmış hazır bir oyun oynanacaksa, oyun bu maksada göre seçilir.¹³ Askerî tarihçilerin maksadı tarihteki herhangi bir muharebenin incelenmesi veya bir savaşta stratejik seviyede alınan kararların sebeplerinin araştırılması olabilir. Uluslararası ilişkiler uzmanları mevcut bir siyasi gerilimin hangi merhalelerden geçebileceğini, sıcak bir çatışmaya dönüşüp dönüşmeyeceğini veya krizin yaşandığı bölgede ne gibi siyasî etkiler yaratabileceğini inceleme maksadı güdebilirler. Askerî kurumlar ise yeni silah sistemlerinin, doktrinlerin veya teşkilat yapılarının etkilerini görme maksadıyla savaş oyunları oynayabilirler. Oyunun maksadı ne olursa olsun, bu maksat en baştan açık şekilde ortaya konulmalıdır.

Senaryo, oyunculara oyun esnasında alacakları kararlar konusunda bir bağlam sunar. Oyuncuların kararlarına etki eden başlıca faktör senaryodur. Senaryolar detaylı bir biçimde hazırlanmalı, oyunun başındaki mevcut durumun hangi olaylarla ortaya çıktığı oyunculara açıklanmalı ve oyun esnasında alacakları kararları hangi şartları gözeterek almaları gerektiği oyunculara bildirilmelidir.¹⁴ Örneğin Sakarya Meydan Muharebesi'nde icra edilen askerî harekâtı incelemek maksadıyla bir oyun oynadığımızı varsayalım. Senaryoda 1921 yılının Ağustos ayına kadar Anadolu'da cereyan eden askerî harekât hakkında bilgi verilmeli, mevcut

¹¹ Baş, "Savaş Çalışmaları Disiplininin Laboratuvarı", s. 319.

¹² Peter Perla, *The Art of Wargaming*, Naval Institute Press, Annapolis, 1990, s. 165.

¹³ Shawn Burns, *War Gamer's Handbook: A Guide for Professional War Gamers*, Naval War College, Newport, 2015, s. 15-16.

¹⁴ Perla, *The Art of Wargaming*, s. 165.

askerî durumla birlikte iç ve dış siyasî durum detaylı bir biçimde oyunculara bildirilmelidir. İyi hazırlanmış bir senaryoda, Yunan tarafını oynayan oyuncunun daha uygun savunma mevzilerine çekilip elindeki toprakları korumak yerine neden taarruz etmesi gerektiği ve Türk tarafının ise kesin sonuçlu bir muharebeyi Ankara'nın batısında kabul etmek zorunda olduğu oyuncular tarafından net bir şekilde anlaşılmalıdır.

Veri tabanı, oyuncuların karar alma sürecinde faydalanacakları bilgilerdir. Bu bilgilerin öne çıkanları dost ve düşman kuvvet durumu, tarafların imkân ve kabiliyetleri, arazi şartları, iklim ve çevresel faktörlerdir. Bunlar dışında diğer teknik hususlar da veri tabanı içerisinde yer alır. Karar alma süreci üzerinde önemli bir etkisi olduğu için, veri tabanında yer alan bilgiler olabildiğince detaylı ve gerçekçi olmalıdır.¹⁵ Sakarya Muharebesi örneğinden devam edecek olursak, Türk ve Yunan ordularının piyade, süvari, top ve uçak mevcutları veri tabanında yer alır. Aynı şekilde muharebenin geçtiği dönemde Polatlı-Haymana kesimindeki iklim ve arazi şartları da veri tabanında yer almalıdır. Türk ve Yunan birliklerine komuta eden liderler ve bunların liderlik vasıflarına da veri tabanında yer verilebilir. Veri tabanında yer alacak bilgiler ne denli gerçekçi ve detaylı olursa simülasyonun sonuçları da gerçeğe o denli yakın olur.

Modeller oyuncuların verdikleri kararlar ile veri tabanında yer alan bilgilerin bir araya gelerek olaylara dönüşmesini sağlayan tablolar ve diğer matematik ifadelerdir. Oyunun mekanikleri olarak da adlandırabileceğimiz modeller, oyuncuların kararlarının neticelerini isabetli biçimde oyuna yansıtmalıdır.¹⁶ Örneğin piyasadaki hobi savaş oyunlarında mekanikler çoğunlukla muharebe çözümleme tabloları şeklinde yer alırlar (Resim: 1). Taraflardan birinin emrindeki bir birliğin taarruz etmesi halinde taarruz eden ve savunmada durumunda olan birliklerin muharebe gücü, eğitim ve moral durumu, taarruz edilen bölgenin iklim ve arazi şartları, ateş desteği, birlik komutanlarının liderlik vasıfları gibi veri tabanından alınan bilgiler bir tablo üzerinde mukayese edilir ve taarruzun sonucu belirlenir. Sonucu elde etmek için çoğunlukla zar atılması usulü uygulanır. Böylece belirsizlik faktörü çözümlenmeye dâhil edilerek, Clausewitz'in sürtünme kavramı¹⁷ da modellenmiş olur. Muharebe çözümlenmesine şans faktörünü dâhil etmeden, çözümlenmeyi daha deterministik biçimde yapan modeller de mevcuttur. Modelin ne şekilde olacağı oyun tasarımcısının kararına bağlıdır.

Kurallar ise modellerin nerede ve nasıl uygulanacağını belirler. Kurallar sayesinde oyundaki olayların akışı belli bir düzene konur, oyuncuların kararlarının

¹⁵ Age, s. 166.

¹⁶ *NATO Wargaming Handbook*, s. 33.

¹⁷ Clausewitz, savaştaki belirsizlikleri ve şans faktörünü sürtünme kavramıyla açıklar. Daha detaylı bilgi için bkz.; Carl von Clausewitz, *Harp Üzerine*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1991, Birinci Kitap, 7'inci Bölüm.

yaratacağı etki ve tepkiler açıklanır. Kurallar, oyun esnasında oyuncuların oyun mekaniklerine dair ihtiyaç duyacağı her türlü bilgiyi ihtiva etmek zorundadır. Savaşın belirsizliğini modellemek zor olsa da kurallarda mümkün olduğunca buna yönelik maddeler yer almalıdır.¹⁸ Profesyonel maksatla oynanan oyunlarda bu daha kolaydır. Bu oyunlar genellikle bir hakem tarafından idare edildiği için hakemler belli aralıklarla oyuna beklenmedik ara durumlar enjekte edebilirler. Bilgisayar ortamında oynanan oyunlarda ise olay enjektisi tasarımcılar tarafından kodlanmıştır ve oyun esnasında belli şartlar gerçekleşince olay enjektisi oyun yazılımı tarafından gerçekleştirilebilmektedir.

Oyuncular bir savaş oyununun en önemli unsurudur zira oyuncular olmazsa ortada bir oyun olmaz. Günümüzde yapay zekâ teknolojisi gelişmiş olsa da savaş oyunlarında insan faktörünün yerini alabilecek seviyeye ulaşmamıştır. Hobi maksatlı bilgisayar oyunları oynayan savaş oyunu meraklılarının hâlen en çok şikâyet ettikleri hususu yapay zekânın yetersizliğidir. Oyuncular verdikleri kararlarla oyundaki olayların şekillenmesini sağlarlar. Oyuncuların oyunu şekillendirebilmeleri için onlara aktif bir rol verilmeli ve rollerini ifa edebilmeleri için kendilerine yeterli bilgi ve yetkilendirme sağlanmalıdır.¹⁹ Örneğin Sakarya Muharebesi'yle ilgili bir oyunda, oyunculardan birine Uşak'taki Yunan alayının komutanı rolünün verilmesinin oyunun icrasına hiçbir anlamlı katkı sunması beklenemez.

Resim: 1. Philip Sabin'in tasarladığı *Hell's Gate* isimli oyunun muharebe çözümlene tablosu.

Die Roll	Attack Superiority							
	<1:1	1:1	3:2	2:1	3:1	4:1	6:1	8:1
1	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/1	0/1	1/2
2	0/0	0/0	0/0	0/0	0/1	0/1	1/2	1/2
3	0/0	0/0	0/0	0/1	0/1	1/2	1/2	1/2
4	0/0	0/0	0/1	0/1	1/2	1/2	1/2	1/2
5	0/0	0/1	0/1	1/2	1/2	1/2	1/2	2/3
6	0/1	0/1	1/2	1/2	1/2	1/2	2/3	2/3

2 right if all defenders unsupplied
 1 right if some defenders unsupplied
 1 left if ground has turned to mud
 1 left if attacking into woods
 1 left if attacking across river
 1 left if some attackers unsupplied
 2 left if all attackers unsupplied

Kaynak: Philip Sabin, *Simulating War: Studying Conflict Through Simulation Games*, Continuum Books, London, 2012.

¹⁸ Perla, *The Art of Wargaming*, s. 166.

¹⁹ Development, Concepts and Doctrine Centre, *Wargaming Handbook*, Ministry of Defence, Swindon, 2017, s. 23.

Analiz veya alınan dersler, akademik veya askerî maksatla oynanan bir savaş oyunu için kritik önemi haizdir. Oynanan oyundan elde edilen neticenin açıkça ortaya konulması gerekmektedir. Bu sebeple oyun öncesi analiz yönteminin iyi planlanması ve veri toplayacak gözlemcilerin rollerinin iyi belirlenmesi gerekir. Askerî maksatlı oyunların ardından faaliyet sonu incelemesiyle oyun esnasında yapılan doğru ve yanlışlar ortaya konulur. Akademik maksatlı oyunlarda ise gözlemcilerin topladığı ham veri en başta belirlenen maksadına uygun bir biçimde tartışma ve kritiğe tabi tutularak oyunun bütüncül bir analizi yapılır.²⁰ Örneğin Sakarya Meydan Muharebesi oyunu sonrasında şimdiye dek muharebeye dair literatürde yer almayan tespitler ortaya sürülebilir veya muharebenin seyrini etkilediği anlatılagelen faktörlerin önem derecesi yeniden ele alınabilir; ya da Ukrayna-Rusya Savaşı hakkında oynanacak bir oyunun ardından tarafların ileride benimseyebileceği muhtemel hareket tarzları veya üçüncü tarafların savaşın seyrine ne derece müdahil olabilecekleri oyunda elde edilen veriler üzerinden tartışılabilir. Oyun sonrası ortaya anlamlı bir analiz çıkarılabiliyorsa oyunun maksadı hâsıl olmuş demektir.

3. Savaş Oyunlarının Akademik Maksatlı Kullanımı

İki oyuncunun birbirlerinin elindeki kuvvetleri imha etmek ya da oyun tahtası üzerindeki alanın büyük kısmını ele geçirmek maksadıyla oynadığı oyunlara ilk çağlardan beri rastlanmaktadır.²¹ Ancak modern savaş oyunlarının atası Prusyalı Baron Leopold von Reisswitz tarafından 1811’de tasarlanıp 1812’de Prusya Kralı III. Friedrich Wilhelm’e sunulan *Kriegsspiel*’dir. Von Reisswitz’in topçu subayı olan oğlu Georg von Reisswitz, babasının hantal tasarımını topografik haritalardan istifade ederek daha pratik bir hale getirmiş ve *Kriegsspiel*, 1824 yılında Prusya Genelkurmayı tarafından bir eğitim materyali olarak kullanılmaya başlanmıştır²²

Kriegsspiel, 1876’da Albay Verdy du Vernois’nın yaptığı değişiklikler sayesinde daha kolay oynanır hale gelince, 20’inci yüzyıl başlarına kadar dünya ordularının tamamı tarafından benimsendi ve yüzyılın sonlarına kadar, istisnalar hariç, sadece askerî maksatla kullanıldı.²³ *Kriegsspiel*’den ilham alan farklı simülasyon biçimleri

²⁰ Perla, *The Art of Wargaming*, s. 167.

²¹ İlk çağlardan itibaren 19’uncu yüzyıla kadar askerler ve siviller tarafından oynanan savaş oyunları konusunda bkz. Baş, “Savaş Çalışmaları Disiplininin Laboratuvarı”, s. 320-326.

²² Philipp von Hilgers, *War Games: A History of War on Paper*, The MIT Press, Cambridge, 2012, s. 33.

²³ Milan Vego, “German Wargaming”, *Naval War College Review*, 65, 2012, s. 111; Verdy du Vernois’nın oyun sistemi birkaç yıl içinde Türkçe de dâhil diğer dillere çevrildi ve dünya ordularında kullanılmaya başlandı. Türkçe tercümesi için bkz. Erkân-ı Harbiye Kolağası Ömer Kâmil [Menemenlizâde], “Harb Oyunu”, *Mecmua-i Fünûn-ı Askeriyye*, 3/13, 1883, s. 68-84; Amerika Birleşik Devletleri’nde yayımlanan tercümesi için bkz. William Roscoe Livermore, *The American Kriegsspiel. A Game for Practicing the Art of War Upon a Topographical Map*, Houghton, Mifflin and Company, Boston, 1882; İngiltere’de yayımlanan tercümesi için bkz. J. R. Macdonnell, *The Tactical War Game: A Translation of General v. Verdy du Vernois’ “Beitrag zum Kriegsspiel”*, William Clowes and Sons Limited, London, 1884.

de geçtiğimiz yüzyılda kendisini gösterdi. Bunlardan akademik mecrada kendisine yer bulan ilk simülasyon, 1954’de Herbet Goldhamer tarafından kaleme alınan *Toward a Cold War Game* (Bir Soğuk Savaş Oyununa Doğru) isimli eserde tanıtılan yeni bir oyun sistemiydi. Yeni yeni gelişmekte olan oyun teorisinden de faydalanan bu uluslararası ilişkiler oyunu, yöneylem araştırmacılarının strateji, diplomasi, ekonomi ve sosyal bilimleri birleştirerek tasarladıkları oyunların en önemli öncülü oldu. Amerika Birleşik Devletleri’ndeki bazı üniversitelerde, sınıftaki öğrencilerin farklı ülkeleri veya uluslararası örgütleri temsil ettiği oyunlar oynanmaya başlandı.²⁴

Goldhamer’ın eserinin yayımlandığı sene ABD’de yaşanan bir başka gelişme savaş oyunlarının akademiye girişinde çok daha büyük bir rol oynadı. Charles S. Roberts tarafından tasarlanarak yayımlanan *Tactics* isimli savaş oyunu, 19’uncu yüzyılda ortaya çıkan ancak bir süre sonra popülerliğini yitiren savaş oyunu hobisini tekrar canlandırdı. Roberts ilerleyen yıllarda askerî tarihteki önemli muharebeleri canlandıran oyunlar yayımlamaya devam etti.²⁵ Özellikle ABD’de ve İngiltere’de popüler hale gelen hobinin müdavimleri arasında akademik askerî tarihçilerin olması da kaçınılmazdı. Bu akademisyenler sayesinde savaş oyunları hem bir öğretim hem de bir araştırma yöntemi olarak akademiye girmeye başladı.

Bu alanda öncü rolü üstlenen kişi Paddy Griffith oldu. İngiltere Kraliyet Askerî Akademisi Sandhurst’teki Savaş Çalışmaları Bölümü öğretim üyesi Griffith, 1974 yılında Deniz Aslanı Harekâtı savaş oyununu planlayıp icra ederek savaş oyunlarının akademik maksatlı kullanımının ilk örneğini sergiledi. Griffith’in oyunu İkinci Dünya Savaşı’nda Almanların Britanya’yı işgal etmek için planladıkları ancak hava ve deniz üstünlüğünü elde edemedikleri için rafa kaldırdıkları harekât planınının 22 Eylül 1940 günü uygulanması halinde başarı şansının olup olmadığı sorusuna yanıt aramıştı.²⁶

Kraliyet Askerî Akademisi’nin ve Kraliyet Kurmay Koleji’nin ortaklaşa destek verdiği ve *Daily Telegraph* gazetesinin finansal destek sağladığı oyun 19-20 Ocak 1974 günü Kurmay Koleji’nin harp oyunu salonunda oynandı. Oyunda görev alacak hakem heyetinin bir kısmı Almanya’dan davet edildi ve aralarında Adolf Galland, Friedrich Ruge ve Heinrich Trettner gibi İkinci Dünya Savaşı’nda görev yapmış Alman generalleri vardı. Oyunda Alman kuvvetleri de yine Almanya’dan davet edilen uzmanlar ve subaylar tarafından oynandı. İngiliz hakemler arasında o yıl emekliye ayrılan hava kuvvetleri komutanı Sir Christopher Foxely-Norris ve amfibi harekât konusunda uzman Tümamiral Teddy Gueritz vardı. İngiliz birlikleri de yine İngiliz subaylar tarafından oynandı.²⁷

²⁴ Jon Peterson, “A Game Out of All Proportions”, *Zones of Control*, Harrigan and Kirschenbaum, (ed.), s. 14.

²⁵ Nicholas Palmer, *The Comprehensive Guide to Board Wargaming*, Sphere Books, London, 1980, s. 18.

²⁶ Paddy Griffith, *Saprawling Wargames: Multiplayer Wargaming*, Lulu, Raleigh, 2009, s. 203-211.

²⁷ John Curry, *Paddy Griffith’s Wargaming Operation Sealion: The Game that Launched Academic Wargaming*, (Kindle Edition), Loc 424

10-11 Aralık 1973 günü Sandhurst'te bilgisayarlar yardımıyla oynanan Britanya Hava Muharebesi oyununda elde edilen sonuçlarla senaryoya son şeklinin verilmesinin ardından 19 Ocak günü Kurmay Koleji'nin oyun salonunda zemine hazırlanan ve İngiltere'nin güney sahillerini gösteren büyük bir harita üzerinde oyuna başlandı. Hakemler bu salonda harita başında harekâtı takip etmekteydiler. Alman ve İngiliz takımları salona bağlı iki ayrı odadaydılar. Takımlar emirlerini telefonla veya yazılı olarak oyun salonuna iletmekteydiler. Burada alt hakem heyeti tarafından muharebenin çözümlenmesi yapılmakta ve sonuç taraflara telefonla veya yazılı olarak bildirilmekteydi. Uzman görüşüne ihtiyaç duyulduğu durumlarda emekli generallerden oluşan üst hakem heyetinin görüşü alınmaktaydı.²⁸

Oyun iki gün boyunca oynandı ve toplam 16 saat sürdü. Bu iki günlük süre zarfında 22-28 Eylül 1940 tarihleri arasında yaşanan muharebeler simüle edildi. Almanlar 22 Eylül günü İngiltere'nin güney sahillerine havadan ve denizden 90.000 kadar asker çıkardılar. İngiliz karşı taarruzları yüzünden 23 Eylül akşamına kadar mevcutlarının üçte birini kaybettiler ve Kraliyet Donanması'nın Manş Denizi'ne ulaşmasıyla ikmal faaliyetleri durma noktasına geldi. Başarı şanslarının kalmadığını anlayan Almanlar 24 Eylül de birliklerini tahliye etmeye başladılar ve sadece 15.000 askerlerini tahliye edebildiler. Kalanlar direnmeye devam etti ve 28 Eylül günü 32.000 Alman askerinin teslim olmasıyla harekât sona erdi.²⁹

Oyunun ardından yapılan değerlendirmeler bir rapor haline getirildi ve sonradan *Daily Telegraph* gazetesinin Pazar ekinde yayımlanan yazıda rapora atıflar yapıldığı gibi Richard Cox tarafından da *Sea Lion* isimli kitap kaleme alındı.³⁰ Almanların 1940 yılında büyük umutlar besledikleri Alman Hava Kuvvetleri'nin, Manş üzerinde hava üstünlüğünü elde etmesinin ardından bile Kraliyet Donanması karşısında beklenen etkiyi gösteremeyeceği ve ikmal yollarının emniyetini sağlayamayacağı ortaya çıkmıştı. Bu durum tek başına bütün operasyonu başarısızlığa mahkûm etmekteydi. Oyundan elde edilen neticelere göre Almanlar her 10 denemenin 8'inde başarısızlığa uğrayacaklardı.³¹ Böylece askerî tarihin en meşhur karşı-olgusal sorularından birine savaş oyunları sayesinde belli ölçüde net bir cevap alınabilmişti.

Griffith, edindiği tecrübeler ışığında, savaş oyunlarının askerî tarih araştırmalarında kullanımından elde edilebilecek fayda hakkında şunları söylemiştir:

“Bir savaş oyunu oynadığınızda hem zaman hem de mekân olarak muharebe meydanından uzakta yorum yapan tarihçilerin sormadıkları soruları sormak mecburiyetinde kalırsınız. Bu sorular, muharebeye katılanların bıraktığı anlatılarda yer almayan teknik detayları anlamanızda yardımcı olur. Muharebede alınan bazı kararların neden

²⁸ Age, Loc 665.

²⁹ Richard Cox, “The Invaders Reach Berkshire”, *The Daily Telegraph Magazine*, 497, 1974, s. 14-21.

³⁰ Richard Cox, *Operation Sealion*, Presidio Press, San Rafael, 1977.

³¹ John Curry, *Paddy Griffith's Wargaming Operation Sealion*, Loc 505.

alındığını yahut uygulanan taktiklerin neden uygulandığını bu sorular sayesinde yeni bir bakış açısıyla ele alabilirsiniz. (...) Bu sorular sayesinde, doğru soruları sormayan kişiler tarafından sürekli tekrar edilen birçok efsaneye son verilebilir.”³²

Griffith’in 1974’te düzenlediği devasa organizasyonunun bir benzeri bir daha gerçekleştirilemedi. Ancak onun bu girişimi, savaş oyunlarının askerî tarih çalışmalarında kullanılabileceğini akademik camiaya göstermiş oldu. Ancak akademinin bu yöntemi benimsemesi hiçbir zaman umulan seviyeye ulaşmadı. Bu hususta ikinci atılım 2000’lerin başlarında yaşandı. Londra’daki King’s College’ın Güvenlik Çalışmaları Okulu’ndaki Savaş Çalışmaları Bölümü öğretim üyelerinden askerî tarihçi Philip Sabin, lisans ve yüksek lisans derslerinde savaş oyunlarından istifade etmeye karar verdi. Sonradan yüksek lisans seviyesinde *Conflict Simulation* (Çatışmanın Simülasyonu) dersini vermeye başladı.³³

Sabin’in çalışmaları özellikle askerî tarih alanında savaş oyunlarından iki farklı biçimde istifade edilebileceğini ortaya koydu. Herhangi bir silahlı çatışmanın simüle edilmesini öğretici bir biçimde kullandığı gibi, çatışmayı simüle eden bir oyun tasarlamının da son derece faydalı bir akademik yöntem olduğunu ispatladı.³⁴

Sabin’in akademik maksatlı savaş oyunlarının kullanımını konusunda verdiği eserler akademide bu yönetime olan ilgiyi artırdı ve 2017’de üniversite bünyesindeki akademik birimlerin savaş oyunlarından daha yoğun istifade etmesini sağlamak ve ilgili personeli bir araya getirmek için *Wargaming Network* (Savaş Oyunları Ağı) isimli birim kuruldu. Bu birim 2021 yılında doğrudan savaş oyunları öğretimini hedefleyen bir yüksek lisans modülü geliştirdi ve belli yüksek lisans programlarının müfredatına bu modülü dâhil etti.³⁵ 2020 yılında benzer bir oluşum da Georgetown Üniversitesi’nde kuruldu. Georgetown *University Wargaming Society* (Georgetown Üniversitesi Savaş Oyunları Cemiyeti) akademik maksatlı savaş oyunlarının yanında millî güvenlikten sorumlu kurumlarının oynadığı profesyonel maksatlı savaş oyunları konusunda bilimsel toplantılar düzenlemekte ve savaş oyunlarının akademik maksatlı kullanımına dair bilgilendirici faaliyetler yürütmektedir.³⁶

Sivil akademide savaş oyunlarının kullanılmasının İngiltere ve ABD’de yaygınlaşması, hobi maksatlı savaş oyunlarının bu ülkelerde yoğun biçimde oynanmasının doğrudan bir sonucudur. Zira Paddy Griffith’ten bu yana, her iki ülkede de bu yöntemi akademiye taşıyan kişiler bu hobinin müdavimleri arasından çıkmıştır. Bu hobinin zayıf olduğu Türkiye gibi ülkelerin akademisine savaş

³² Paddy Griffith, “Conventional Wargames”, <http://myweb.tiscali.co.uk/paddygriffith/wargames.htm>, erişim 10.09.2023.

³³ Professor Philip Sabin, <https://www.kcl.ac.uk/people/professor-philip-sabin>, erişim 10.09.2023.

³⁴ Philip Sabin, “Wargaming in Higher Education: Contributions and Challenges”, *Arts and Humanities in Higher Education*, 14:4, 2015, s. 338-339.

³⁵ “Wargaming Network”, <https://www.kcl.ac.uk/research/wargaming-network>, erişim 10.09.2023.

³⁶ “GU Wargaming Society”, <https://www.guwargaming.org/>, erişim 10.09.2023.

oyunlarının girmesi ve bir savaş oyunları kültürünün ortaya çıkması da doğal olarak mümkün olmamıştır.

Türkiye’de de sosyal bilimler alanındaki akademik faaliyetlerde savaş oyunlarından ve simülasyonlardan istifade edilmesi, Model Birleşmiş Milletler ve benzeri bazı uygulamalar haricinde pek rastlanan bir husus değildir. Ders müfredatına bu usulün dâhil edilmesine yönelik girişimler olsa da bunlar teorik bilgi aktarımıyla sınırlı kalmış ve uygulama kısmı yetersiz kalmıştır.³⁷ Bu konuda önemli bir istisna Millî Savunma Üniversitesi Kara Harp Okulu’nda Uluslararası İlişkiler Bölümü tarafından lisans seviyesinde açılan “Savaş Araştırmaları ve Harp Oyunu” isimli ders olmuştur.³⁸

Bu çalışmanın yazarı tarafından verilen dersin ilk 3 haftasını savaş oyunları hakkında teorik eğitim teşkil etmekte ve kalan 10 hafta uygulamaya ayrılmaktadır. Dersin maksadı, öğrencilerde savaş oyunları, oyun mekanikleri ve bu oyunların meslekî kullanımını konusunda farkındalık oluşturmaktır. “Muharebe Modelleme ve Simülasyon” dersi kapsamında JCATS (*Joint Conflict and Tactical Simulation*) yazılımı üzerinden uygulamalı eğitim almış öğrencilere bu ders vasıtasıyla manuel savaş oyunları oynatılması öngörülmüştür. Askerî tarih dersleri sayesinde ön bilgi sahibi oldukları savaşlar ve muharebelere ait, dersin maksadına uygun hobi oyunları dönem boyunca derslerde oynatılmıştır. Ders süresi kısıtlı olduğundan, mümkün mertebe öğrenme eğrisi çok dik olmayan, kural seti iki sayfayı aşmayan küçük çaplı oyunlar seçilmiştir. (Resim: 2.) Dönem sonunda öğrencilerden ders hakkında olumlu geri dönüşler alındığı gibi bazı öğrencilerin derste oynadıkları oyunların mekaniklerini esas alarak kendi savaş oyunlarını tasarlamaya çalıştıkları görülmüştür.

³⁷ 2021-2022 öğretim yılında Kara Harp Okulu Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü’nde, İstihbarat Çalışmaları Ana Bilim Dalı yüksek lisans programı kapsamında açılan “İstihbarat ve Harp Oyunu” isimli dersin tamamı teorik eğitime ayrılmıştır.

³⁸ 2022-2023 yılında açılan bu ders Türkiye’de bir yükseköğretim kurumunda sosyal bilimler alanında savaş oyunlarından istifade edilen ve dönemlik toplam ders saatinin %80’i savaş oyunu uygulamasına ayrılmış ilk ders olma niteliği taşımaktadır.

Resim: 2. MSÜ Kara Harp Okulu'nda 2022-2023 yılı bahar döneminde verilen "Savaş Araştırmaları ve Harp Oyunu" dersinin uygulama safhası. Öğrenciler İngiltere Kraliyet Askerî Akademisi Sandhurst'te öğrenim gören askerî öğrencilere oynatılan "Take That Hill" isimli oyunun Türkçeye tercüme edilmiş versiyonunu oynuyorlar.

Lisans seviyesinde işlenen bu dersten elde edilen tecrübeler sonucunda, savaş oyunlarının öğrencilerin ilgisini çeken ve aktif katılım göstermeye istekli oldukları faydalı bir eğitim-öğretim aracı olarak kullanılabileceği kanaatine varılmıştır. Buna rağmen, Türkiye'de yükseköğretim kurumlarındaki derslerinde savaş oyunlarından faydalanmak isteyen bir akademisyenin karşısına çıkacak bazı sorunlar da saptanmıştır.

Türkiye'de akademik öğretimde savaş oyunlarından istifade konusunda başlıca üç ana zorluk mevcuttur ve bunlar dünyada karşılaşılan zorluklarla hemen hemen aynıdır; zaman, uzmanlık ve kaynak. Ortalama iki saat olan ders saatleri veya konferans süreleri savaş oyunu oynanması ve ardından analizinin yapılması için çoğu zaman yeterli değildir. Akademisyenler derslerde savaş oyunlarından istifade etmek isteseler de bu oyunlarla ilk kez karşılaşan öğrenciler için bu oyunlar karmaşık görülebilir ve oyunların öğrenme eğrisi bazen oldukça dik olabilir. Kural setlerinin ve oyun malzemelerinin çoğunlukla İngilizce olması da yabancı dil becerisi yetersiz öğrenci gruplarıyla bu faaliyetin yürütülmesinden büyük sorun teşkil eder. Zaman ve uzmanlık eksikliği yüzünden öğrenciler faaliyete alışana kadar çok basit oyunlarla yetinilmek zorunda kalınacaktır. Ayrıca her yıl çok fazla sayıda savaş oyunu piyasaya sürülse de bunların üniversiteler tarafından temin edilmesi çoğunlukla mümkün olmamaktadır ve dersin hocası maliyetini bizzat karşılayarak bu oyunları

kendi kendine temin etmek mecburiyetinde kalır. Eğer oyunların baskıya hazır versiyonlarını bulabilirse bunların baskı masraflarını yine öğretim elemanı karşılamak zorunda kalacaktır.³⁹

4. Lisans ve Lisansüstü Sosyal Bilimler Programlarında Uygulanabilecek Yöntemler

Yukarıda bahsedilen zorlukları aşmayı başarıp, savaş oyunlarını derslerine entegre eden veya akademik maksatla oynayan akademisyenlerin dünya genelinde uyguladıkları yöntemler çoğunlukla birbirinin benzeridir. Herhangi bir yöntemin uygulanabilmesi için öncelikli şart dersi veren kişinin savaş oyunları konusunda belli bir kavrayışa ve uzmanlığa sahip olmasıdır. Bu uzmanlık, akademik savaş oyunları konusundaki mevcut literatürün incelenmesiyle ve tabii ki savaş oyunlarını akademik bir maksat gözeterek oynanmasıyla elde edilebilir.

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki akademik maksatlı savaş oyunları analitik oyunlardır. Yani askerî maksatla oynanan oyunlar gibi katılımcıların askerî becerilerini geliştirmek için değil, belli bir olgunun daha derinlikli biçimde anlaşılmasını sağlamak ve söz konusu olgu hakkında anlamlı veri üretebilmektir.⁴⁰ Akademiye savaş oyunlarından bu maksatla istifade etmek için uygulanabilecek farklı yöntemleri başlıklar altında incelemek yerinde olur.

4.1. Hobi Oyunlarından Faydalanma

Türkiye’de savaş oyunlarının akademiye girememesinde karşılaşılan temel sorun oyun hobisinin pek yaygın olmamasıdır. Akademik camiada azımsanmayacak sayıda kişi dijital veya masaüstü strateji oyunları oynasa da akademik maksatla kullanılacak oyunları oynayan veya bunlardan haberdar olan kişilerin sayısı bir hayli azdır. Bu az sayıda kişi de -istisnalar hariç- oynadıkları oyunları derslerine ne şekilde entegre edebileceklerinden veya entegre etmeleri halinde elde edebilecekleri faydalardan haberdar değildir.⁴¹ Hobi oyunları akademik mecrada savaş oyunlarının kullanılmasında uygulanabilecek yöntemlerden ilkidir ve bu uygulamanın genelleşmesi için önemli bir giriş kapısı niteliğindedir. Kara Harp Okulu’ndaki lisans dersinde de bu oyunlar kullanılmış ve olumlu netice alınmıştır (Resim: 3.).

³⁹ Sabin, “Wargaming in Higher Education”, s. 337-338;

⁴⁰ Valeriano and Jensen, “Wargaming for Social Science”, *Forging Wargamers*, Bae, (ed.), s. 194.

⁴¹ Bu duruma istisna teşkil eden bir örnek, Abdullah Gül Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü’nden Dr. Öğr. Üyesi Çağlar Kurç’un çalışmalarıdır. Çağlar Kurç, uluslararası ilişkiler ve silahlı çatışmaya dair temel kavram ve teorileri savaş oyunlarından faydalanarak açıkladığı *GamIR* isimli bir video serisi hazırlamaktadır. <https://www.youtube.com/@GamIR-POLS>, erişim 10.09.2023.

Resim: 3. Kara Harp Okulu'ndaki derste hobi oyunlarından sıklıkla faydalanıldı. Hobi savaş oyunu klasiklerinden olan *Diplomacy* bunlardan biriydi.

1950'lerden bu yana aktif biçimde varlığını sürdüren hobi savaş oyunları sektöründe, tarihte yaşanmış –veya yaşanmamış- hemen hemen bütün savaşların ve muharebelerin oyunları tasarlanarak piyasaya sürülmüştür. Kural setleri, harita ve oyun pulları gibi malzemeleri hazır biçimde sunulan bu oyunlar, hiçbir ön hazırlığa ihtiyaç duyulmaksızın derslik ortamında kullanılabilir. Neredeyse tamamı İngilizce hazırlanmış bu oyunlar, dil engelinin aşılması halinde, giriş seviyesindeki örneklerinden başlayıp öğrenciler mekanikleri kavramaya başladıkça daha kompleks türevlerine geçilerek derslerde oynatılabilir. Hobi oyunları özellikle askerî tarih alanında savaş oyunlarından istifade etmek isteyenlere faydalı bir başlangıç noktası teşkil edecektir.

Bilgisayar ortamında oynanan oyunlardan ziyade manuel oyunların kullanılması sayesinde herhangi bir ciddi ön hazırlığa veya oyuncuların hepsine birer bilgisayar tahsis edilmesine ihtiyaç kalmaz. Bilgisayar ortamında oynanan dijital oyunlarda oyuncuların karşılıklı teması kısıtlı olmakla birlikte, oyunu idare eden kişinin oyun esnasında girdi yapması da zordur. Sıra tabanlı oyunlar bu faaliyet için bir nebze daha uygun olsa da oyunu takip edecek diğer kişiler için de ayrıca bir izleme ortamı hazırlanması ihtiyacı söz konusudur.⁴²

Ancak bu durum, dijital oyunların bu faaliyetler için kesinlikle uygun olmadığı anlamına gelmez. Dijital bilgisayar oyunlarında oyun sisteminin bir nevi hakem görevi gördüğü ve oyuncuların kararlarını manuel ortamda verdikleri hibrit kullanımlar da mevcuttur. Ancak bu tip uygulamaların verimli icra edilebilmesi

⁴² Bilgisayarda oynana savaş oyunlarının manuel oyunlarla mukayese edildiğinde gösterdikleri kısıtlar konusunda detaylı bir analiz için bkz. Sabin, *Simulating War*, s. 22-30.

için belli bir ön hazırlık gerekmektedir ve zamanın kısıtlı olduğu derslik ortamında uygulanması güçtür.⁴³

Şunu belirtmek gerekir ki hobi maksatlı oyunların öncelikli amacı oyunculara eğlenceli zaman geçirtmek olduğu için oyun mekanikleri çoğu zaman gerçekçi olmayan bir hal almakta veya oyunun veri tabanında kritik önemi haiz bilgilere yer verilmeyebilmektedir. Özellikle profesyonel maksatlı oyunlar oynamaya alışık bir kitle için bu oyunlar fazla yüzeysel kalabilir.⁴⁴ Burada oyunu idare eden kişiye düşen görev, bu oyunları hobi maksadıyla oynayan birçok oyuncunun yaptığı gibi “house rules” adı verilen kendi kural düzenlemelerini yapmaktır. Bu sayede oyundan elde edilecek neticelerin gerçekçiliği bir nebze de olsa artırılabilir ve oyun kullanım maksadına uygun hale getirilebilir. Bu duruma özellikle hobi oyunlarının askerî maksatla kullanılmasında sıklıkla rastlanır. Dünyadaki farklı ülkelerin silahlı kuvvetleri, piyasada satılan dijital oyunların, hizmete özel profesyonel sürümlerini tasarlatmakta ve personel eğitiminde bunlardan faydalanmaktadır.⁴⁵

4.2. *Matris Oyunlarından Faydalanma*

Derslik ortamında en rahat biçimde faydalanılabilecek savaş oyunu türü matris oyunlarıdır. Matris oyunları 1988 yılında Amerikalı psikiyatr Chris Engle tarafından icat edilmiş bir oyun türüdür. Engle bu oyunu icat ettiğinde silahlı çatışmanın veya askerî/politik krizlerin simüle edilmesinden ziyade, başta aile içi çatışmalar olmak üzere, sosyal çatışmaların simüle edilmesini hedeflemişti. Ancak sonraki yıllarda oyunun kullanım alanı bir hayli genişledi. Matris oyunları, günümüzde birçok ülkenin silahlı kuvvetlerinde, NATO bünyesindeki farklı birimlerde, uluslararası örgütlerde ve bazı büyük şirketlerde bir planlama aracı olarak kullanılmaktadır.⁴⁶

Son 35 yıldır, anlaşmazlık yaşayan evli çiftlerin terapilerinde, sosyal buluşmalarda eğlenceli vakit geçirmek isteyen insanların “katil kim” temalı oyunlarında, COVID-19 salgınında hastanelerin vereceği reaksiyonu ölçmek için sağlık bakanlıkları tarafından oynanan oyunlarda veya bölgesel çatışmaların gidişatını değerlendirmek için uluslararası örgütler bünyesinde yapılan simülasyonlarda

⁴³ Marine Corps University bünyesinde faaliyet gösteren Krulak Center’da *Flashpoint Campaigns* gibi dijital savaş oyunları hibrit biçimde kullanılarak bilgisayar destekli komuta yeri tatbikatları icra edilmektedir. “Wargaming”, *Krulak Center Newsletter*, 14, 2022, <https://www.usmcm.edu/Portals/218/Krulak%20Newsletter%20-%20Issue%2014.pdf>, erişim 10.09.2023.

⁴⁴ Sabin, *Simulating War*, s. 21.

⁴⁵ Taktik seviyede modern kara muharebelerinin üç boyutlu ortamda canlandırıldığı *Combat Mission* oyununun profesyonel sürümü dünyadaki birçok ordu tarafından kullanılmaktadır. <https://pro.matrixgames.com/game/combat-mission-professional-edition>, erişim 10.09.2023.; Modern deniz ve hava muharebelerini simüle eden *Command: Modern Operations* isimli oyunun profesyonel sürümü de başta Amerikan Hava Kuvvetleri ve Alman Hava Kuvvetleri olmak üzere, aralarında Yunan Deniz Kuvvetleri’nin de bulunduğu birçok askerî ve sivil kurum tarafından eğitim maksatlı kullanılmaktadır. <https://pro.matrixgames.com/game/command-professional-edition>, erişim 10.09.2023.

⁴⁶ John Curry and Tim Price, *Matrix Games for Modern Wargaming, Developments in Professional and Educational Wargames Innovations in Wargaming Volume 2*, Lulu, Raleigh, 2014, Section 1.

kullanılan matris oyunları, anlatı temelli oyunlardır.⁴⁷ Bu oyunlar doğrudan taktik veya operatif seviyede silahlı çatışmayı (*force-on-force*) merkeze alan durumları simüle etmeye çok uygun değildir. Bu gibi durumlarda *Kriegsspiel* türü serbest bir savaş oyunu oynanması yerinde olacaktır. Ancak genel bir savaşın veya politik/askerî bir krizin stratejik seviyede simüle edilmesinde matris oyunları faydalı bir araçtır.⁴⁸ (Resim:4.)

Resim: 4. Akademik maksatla oynanan matris savaş oyunlarına bir örnek. İŞİD terör örgütünün yükselişini ve bölge ülkelerinin reaksiyonlarını incelemek için tasarlanan *ISIS Crisis*.

Kaynak: <https://paxsims.wordpress.com/2015/10/>, erişim 10.09.2023

Oyunun oynanabilmesi için öncelikle incelenecek bir problem sahası belirlenir. Oyun konuya vakıf bir hakem -veya hakem heyeti- tarafından idare edilir. Oyuncuların sayısında bir sınırlama yoktur. Ancak her oyuncuya, alacağı kararların gidişata etki edeceği anlamlı bir rol verilmesi elzemdir. Mevcut durum yahut senaryo oyunculara tebliğ edildikten sonra oyuncuların canlandıracakları kişi veya kurumlar hakkında bilgi veren roller dağıtılır. Oyuncular oyunun başlamasından itibaren kendilerine verilen rolü oynamakla mükelleftirler.⁴⁹

⁴⁷ John Curry, Chris Engle and Peter Perla, *The Matrix Games Handbook: Professional Applications from Education to Analysis and Wargaming*, Lulu, Raleigh, 2018, Section 2.

⁴⁸ Pete Pellegrino, "Introduction to Matrix Games", <https://www.youtube.com/watch?v=YLiQWnfzG1E>, erişim 10.09.2023.

⁴⁹ Tom Mouat, *Practical Advice on Matrix Games*, s. 4-6, <http://www.mapsymbols.com/PracticalAdviceOnMatrixGames.pdf>, erişim 10.09.2023.

Bütün oyuncular senaryoyu inceleyip rollerini özümledikten sonra hakem oyunu başlatır. Oyuna ilk turda hangi oyuncunun başlayacağına senaryo metni uyarınca hakem karar verir. Oyuncular öncesinde kendi aralarında konuşup işbirliğine gidebilir ve farklı hususlarda anlaşmaya varabilirler. Ardından ilk oyuncu o turda yapmak istediği hareketi beyan eder ve bunu neden yapabileceğine dair argümanlar sunar. En yaygın uygulamada oyuncudan, beyan ettiği durumun gerçekleşeceğine dair geçerli argümanlar sunması istenir. Ardından diğer oyuncular bunun neden gerçekleşmeyeceğine dair karşı argümanlar sunarlar. Hakem zayıf ve temelsiz gördüğü herhangi bir argümanı geçersiz kılma yetkisine sahiptir. İlk oyuncunun geçerli argümanlarının sayısından diğer oyuncuların geçerli argümanlarının sayısı çıkarılır. Karşı argümanların sayısı daha fazlaysa negatif bir sayı da elde edilebilir. Bu sayı olayın gerçekleşme ihtimalini etkileyecek faktör olarak kayıt altına alınır. Ardından hareketin gerçekleşip gerçekleşmediğini tespit etmek için zar atılır. Normal şartlarda bir olayın gerçekleşmesi veya gerçekleşmemesi ihtimali yüzde 50'ye yüzde 50'dir. Oyuncu 3 adet altılı zarla toplamda 10 ve fazlasını atmak zorundadır ki bu tam olarak yüzde 50 ihtimale denk gelir. Argüman sayıları arasındaki fark da bu zar toplamına eklenir. Eğer elde edilen değer hâlâ 10 ve üzeri ise olay gerçekleşmiş demektir. Hareket sırası ikinci oyuncuya geçer ve aynı usulle oyun devam eder.⁵⁰

Örneğin İstiklâl Harbi'yle ilgili bir matris oyununda, İstanbul Hükümeti'ni canlandıran oyuncu, Konya'da TBMM karşıtı bir ayaklanma başlatarak şehri ele geçireceğini söyleyebilir. Konya'da TBMM otoritesinin henüz tesis edilemediği, bölgedeki yerli halkın padişaha sadık olduğu, ayaklanmacılara İstanbul'dan para ve silah yardımı yapabileceği argümanlarını öne sürebilir. Eğer hareketini açıklamadan önce İngiliz oyuncu ile anlaşmışsa ayaklanmaya İngilizlerin de destek vereceğini öne sürebilir. Böylece 4 argüman öne sürmüş olur. TBMM Hükümeti'ni canlandıran oyuncu ise isyanı bastırmak üzere bölgeye yakın Kuvâ-yı Millîye birliklerinin bulunduğunu ve bölgeye TBMM'den nasihat heyeti gönderileceğini söyleyerek 2 karşı argüman öne sürmüş olur. Hakem tüm argümanları geçerli kabul ederse, İstanbul hükümeti oyuncusu +2 avantajla zar atar. 3 adet altılı zar attığında toplamın 8 ve üzeri geldiği her durumda Konya'da ayaklanma başlamış olur.

Matris oyunlarında oyuncuların argümanları, karşı argümanlar ve hakemin argümanlara dair getirdiği yorumlar ve değerlendirmeler bu oyun türünü oldukça öğretici bir hale getirir. Konuya vakıf bir hakemin idaresinde oynanan matris oyunu oyunculara konu hakkında çok şey öğretecektir. Oyuncuların konuya vakıf olmaları şart değildir ama onların da konu hakkında temel bilgiye sahip olmaları özellikle güncel politik/askerî krizleri değerlendirme maksatlı oyunlarda, krizin gelişimine dair çok daha farklı fikirlerin ve ihtimallerin ortaya konmasını sağlar.

⁵⁰ John Curry and Tim Price, *Matrix Games for Modern Wargaming*, Section 1.

Hakemler oyun esnasında ara durumlar enjekte edip oyunun gidişatını etkileme yetkisine de sahip olabilirler. Oyunu tekdüzelikten kurtarmak ve oyuncuların anlık gelişmelere reaksiyon vermelerini sağlamak için hakemlerin ara durum enjekte etmesi veya rastgele çekilen ara durum/olay kartları sık başvurulan bir yöntemdir.⁵¹

Matris oyunlarının oynanmasında kâğıt ve kalem dışında hiçbir ek malzemeye gerek yoktur. Ancak oyuncuların karar alma sürecini kolaylaştırmak ve görsel destek sağlamak için ortada bir harita bulunabilir. Harita üzerindeki belli bölgelerle ilgili alınan kararların kaydını tutabilmek adına farklı eylemleri temsil eden pullar da kullanılabilir. Bunların imal edilmesi için özel bir çabaya gerek yoktur ve basılmaya hazır kalıpları internet ortamında da mevcuttur.⁵²

4.3. *Kriegsspiel veya Serbest Savaş Oyunlarından Faydalanma*

Eğer oyuncular hobi savaş oyunlarında ve matris oyunlarında yeterince tecrübe kazanmışlarsa, iyi bir hakem veya hakem heyeti mevcutsa ve oyunun oynanabileceği mekân da uygunsa *Kriegsspiel* veya serbest savaş oyunu ideal bir faaliyet olarak düşünülebilir. Bu oyun türü yukarıda bahsettiğimiz, Paddy Griffith'in organize ettiği oyun türüdür. Hem taktik ve operatif seviyede askerî harekât hem de stratejik seviyede politik/askerî kriz senaryoları bu usulle simüle edilebilir.

Uluslararası güvenlik örgütleri veya askerî kurumlar tarafından kapalı savaş oyunları sıklıkla tercih edilir.⁵³ Bu oyun türü için iki taraf oyuncularının birbirlerini görmeden ve sadece oyunu idare eden kontrol grubunun kendilerine verdiği sınırlı bilgilerle karar alacakları ayrı birer oda veya bölüm lazımdır. Ayrıca kontrol grubu ve hakem heyetinin oyunu takip edecekleri ayrı bir mekâna da ihtiyaç vardır. Tarafların birbirleriyle veya hakem heyetiyle haberleşmeleri yazılı olarak gerçekleşeceği için her salon arasında mesajları taşıyıp aracılık yapacak habercilere de ihtiyaç vardır.⁵⁴ (Resim: 5.)

Bu tür oyunlar, 19'uncu yüzyılda bir meydan muharebesini de yakın gelecekte ortaya çıkabilecek bir politik/askerî krizi de simüle etmeyi mümkün kıldığından oldukça kullanışlıdır. Akademik faaliyetler için de oldukça verimli bir öğretim ve analiz yöntemidir. Ancak organizasyonu ve idaresi yukarıda bahsedilen oyun türlerinden daha meşakkatlidir. Küçük bir grupla oynansa dahi oyundan önce detaylı bir ön hazırlık gerekir. Oyunun tasarlanmasının yanında test edilmesi (playtesting)

⁵¹ Tom Mouat, *Practical Advice on Matrix Games*, s. 32-33.

⁵² Tarihî ve güncel senaryolara sahip, açık erişimden indirilebilen matris oyunlarını içeren bir kaynak için bkz.; <http://www.mapsyms.com/wdmatrix1.html>, erişim 10.09.2023.

⁵³ Yakın zamanda Londra'da oynanan ve Rusya'nın Finlandiya'ya yönelik saldırgan bir siyaset belirlemesi halinde doğacak askerî/politik bir krizi canlandıran büyük çaplı bir savaş oyununa katılan bir gözlemcinin yazısı için bkz.; <https://www.theguardian.com/politics/2023/sep/30/what-would-happen-if-russia-invaded-finland-i-went-to-a-giant-war-game-in-london-to-find-out>, erişim 10.09.2023.

⁵⁴ "Sandhurst-Free Kriegsspiel", <https://www.professionalwargaming.co.uk/160604-KriegsspielDSNotes-Mouat-O.pdf>, erişim 10.09.2023.

başlı başına zaman alıcı ve yoğun çaba isteyen bir süreçtir. Ayrıca oyunun idare edilmesi için uzman bir hakem veya hakem heyetine ihtiyaç duyulur.⁵⁵

Taktik seviyede askerî harekâtı simüle etmek için kullanılan *Kriegsspiel* çeşitlerinin 19'uncu yüzyıldan günümüze kadarki muharebe biçimlerini yansıtan kural setlerine veya oyun malzemelerinin kalıplarına internet üzerinden kolaylıkla erişilebilmektedir.⁵⁶ Her ne kadar kural setleri ve diğer malzemeler erişilebilir olsa da bu oyunların faydalı olması için en önemli unsur tasarımdır ki oyun tasarlamak da aslında faydalı bir akademik faaliyet olarak öne çıkmaktadır.

Resim: 5. Paddy Griffith'in organize ettiği Deniz Aslanı oyununda hakem heyetinin oyunu takip ettiği ana salondan bir görünüm. Oyuncular bu salona bitişik ve ayrı odalarda bulunmaktaydılar. Emirler ve diğer mesajlar telefonla veya habercilerle gönderilmekteydi.

Kaynak: John Curry, *Paddy Griffith's Wargaming Operation Sealion*, Loc 975.

⁵⁵ Sabin, *Simulating War*, s. 31-33.

⁵⁶ Uluslararası *Kriegsspiel* Cemiyeti'nin farklı tip uygulamalar için geçerli kurallara yönelik bağlantılar için bkz.; <https://kriegsspiel.org/rules/>, erişim 10.09.2023; Würzburg Üniversitesi'nde akademik maksatla oynatılan ve *Kriegsspiel*'in hakem bağımlılığı kısmen azaltılmış bir versiyonu olan *Pluie de Balles* isimli sisteme dair bilgilendirici bir açıklama için bkz.; <https://analoggamestudies.org/2018/09/pluie-de-balles-complex-wargames-in-the-classroom/>, erişim 10.09.2023.

4.4. Oyun Tasarlama

Yaşanmış bir askerî harekâtı veya savaş anlamak konusunda en iyi yöntemlerden biri de söz konusu harekâtın veya savaşın oyununu tasarlamaktır. Bu usul Philip Sabin tarafından King's College'daki *Conflict Simulation* dersinde uzun yıllar uygulanmıştır. Onun emekliliği sonrası da aynı derste bu usule devam edilmektedir.⁵⁷ Aynı ders, McGill Üniversitesi'nde Rex Brynen tarafından da verilmekte ve bu usul orada da uygulanmaktadır.⁵⁸

Sabin'e göre oyun tasarımı, askerî tarih çalışmalarında, araştırmacının sorması gereken şu sorulara daha net cevaplar bulmasını sağlayabilir: Muharebe sahası ve etrafındaki bölgenin stratejik ve siyasî coğrafyası nasıldı? Kuvvetlerin tertiplenmesi veya yığınaklanması nasıldı ve başka türlü olabilir miydi? Hasım tarafların askerî ve siyasî hedefleri nelerdi? Kuvvetlerin miktarı ve niteliğinin yanında, moral, liderlik, kültür, istihbarat, lojistik, arazi, iklim ve zaman faktörlerinin harekâta etkisi ne şekilde olmuştu? Harekâta farklı bir sonuç ortaya çıkabilir miydi, eğer çıkabilirse buna hangi etken sebep olabilirdi?⁵⁹

Savaş oyunlarını oynayarak farklı oyun mekaniklerini kavrayan öğrenci grubuna oyun tasarımı yaptırmak oldukça faydalı neticeler verebilecek bir uygulamadır. Yaşanmış veya yaşanması muhtemel bir muharebe hakkında savaş oyunu tasarlamak isteyen bir sosyal bilimci oyunun senaryosunun veya veri tabanının hazırlanmasında herhangi bir zorluk çekmeyecektir. Asıl zorluğu modelleme konusunda yaşaması muhtemeldir. Kuralları da modellere göre yazması gerektiği için muharebenin modellenmesi konusunda en azından temel seviyede teorik bilgiye sahip olması gerekir. Oyunlarda zayıt, zaman ve lojistik gibi faktörlerin modellenmesinin temelinde matematik hesaplar yatar ki savaş oyunlarıyla ilgilenen ve bu faaliyetten istifade etmek isteyen sosyal bilimcinin, bu hesapların temel mantığını anlayacak kadar matematikle alakadar olması önemlidir.⁶⁰

Normalde modern savaş oyunlarını icat eden Prusyalılar, Clausewitzçi bir bakış açısına sahip olduklarından savaş matematik determinizme indirgenmeyerek zaman, zayıt ve hasar hesaplamalarını muharebe tecrübesi olan hakemlerin denetimine bırakmışlardı. Ancak Birinci Dünya Savaşı yıllarında ortaya çıkan Lanchester Denklemleri muharebenin, özellikle de zayıtın modellenmesinde önemli bir dönüm noktası teşkil etti.⁶¹ İkinci Dünya Savaşı yıllarında ortaya çıkan

⁵⁷ Ders geçtiğimiz yıl yüksek lisans seviyesinde "7SSWM144 Conflict Simulation" adıyla açılmış ve Dr. David Banks tarafından verilmiştir. <https://www.kcl.ac.uk/people/david-banks>, erişim 10.09.2023.

⁵⁸ Brynen'in dersinin konu kapsamı için bkz. https://www.mcgill.ca/politicalscience/files/politicalscience/poli_452-brynen-w22-course_outline.pdf, erişim. 10.09.2023.

⁵⁹ Philip Sabin, "Wargames as an Academic Instrument", Harrigan ve Kirschenbaum, (ed.), *Zones of Control*, s. 424.

⁶⁰ Peter Perla, "Operations Research, System Analysis, and Wargaming: Riding the Cycle of Research", Harrigan ve Kirschenbaum, (ed.), *Zones of Control*, s. 159.

⁶¹ Lanchester denklemleri için bkz. Frederick William Lanchester, *Aircraft in Warfare: The Dawn of the Fourth Arm*, Constable and Company Limited, London, 1916, Chapter V ve VI;

yöneylem araştırmaları modelleme konusunda yeni bir atılım yarattı ve savaştan sonra kendi başına bir akademik disiplin halini aldı. 20'nci Yüzyılın ikinci yarısında Trevor Dupuy'un "Ölçülebilir Muhakeme Modeli" ve Stephen Biddle'in çalışmalarında ortaya koyduğu model gibi doğrudan geçmiş muharebelerin analitik incelemesiyle geliştirilen modeller de ortaya çıktı.⁶² Geçtiğimiz yüz yıl içinde bu ve benzeri çalışmalarla, muharebenin modellenmesi başlı başına bir bilimsel araştırma alanı haline geldi. Bir sosyal bilimci için matematik modellerin ve denklemlerin göz korkutucu olduğu muhakkaktır. Ancak bu konularda temel bilgi sahibi olunması oyun tasarımı daha gerçekçi bir model ortaya konmasını sağlayacaktır.

Savaş oyunlarında modellerin farklı çeşitleri vardır. Bunların öne çıkanları; fizikî ortam, kinematik, istihbaratın toplanması ve tevzii, komuta-kontrol ve muhabere, silah sistemleri ve lojistikdir. Bir savaş oyununun modelleri ne şekilde veya hangi çeşitte belirlenmiş olursa olsun, iyi hazırlanmış modellerin bazı ortak özellikleri vardır. İyi hazırlanmış modeller oyuncuların kararları için en çok önem arz eden faktörleri doğru biçimde yansıtırlar; beklenmedik kararlara karşılık verebilecek esnekliğe sahip olurlar; veri tabanında değişikliklere uyum gösterebilirler; gerçeklik ne kadar stokastik ise o oranda stokastik olurlar; altında yatan varsayımları ve algoritmaları oyuncuların anlayabileceği biçimde belgelendirmiş olurlar.⁶³

Savaş oyunları tasarımının detayları ve metodolojisi bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Ne kadar karmaşık gözükürse gözüksün bu usul sosyal bilimciler tarafından uzun yıllardır başarıyla uygulanmaktadır ve alandaki profesyoneller konu hakkında çeşitli eserler kaleme almışlardır.⁶⁴

Sonuç

Dünyanın çoğu ülkesinde başta silahlı kuvvetler ve millî güvenlikten sorumlu kurumlar tarafından icra edilen savaş oyunlarının akademik maksatla kullanılabilceği ilk kez 1974 yılında Paddy Griffith'in İngiliz Kurmay Koleji'nde organize ettiği oyunla ortaya çıkmıştı. Ancak bu oyun, kapsamı ve katılımcıları itibariyle tekrar edilmesi oldukça zor olan bir örnek teşkil etti. Yine de askerî maksatlarla oynanan savaş oyunlarının askerî tarih araştırmalarında ne şekilde kullanılabilceğine yönelik bir örnek olarak önemini korumaktadır.

2000'li yılların başlarından itibaren başta İngiltere olmak üzere Amerika Birleşik Devletleri'nde ve diğer ülkelerde askerî tarih ve uluslararası ilişkiler alanında çalışan

⁶² Dupuy'un ölçülebilir muhakeme modeli için bkz. Trevor N. Dupuy, *Numbers, Predictions and War: Using History to Evaluate Combat Factors and Predict the Outcome of Battles*, Hero Books, Fairfax, 1985; Biddle'in modeli için bkz. Stephen D. Biddle, *Military Power: Explaining Victory and Defeat in Modern Battle*, Princeton University Press, Oxford, 2004.

⁶³ Perla, *The Art of Wargaming*, s. 215.

⁶⁴ Oyun tasarımı konusunda başlangıç teşkil etmesi için tek bir eser belirtmek gerekirse bu şüphesiz Philip Sabin'in bu çalışmada da sıkça atfı yapılan eseri *Simulating War* olacaktır. Philip Sabin, *Simulating War: Studying Conflict Through Simulation Games*, Continuum Books, London, 2012.

akademisyenler, farklı tip savaş oyunlarını derslerine entegre etmeye başladılar. Savaş oyunlarının akademide boy göstermeye başlamasında, bu oyunları hobi maksadıyla oynayan akademisyenlerin payı büyüktü.

Kısıtlı zamanın, kısıtlı kaynakların ve savaş oyunlarına yabancı bir kitlenin ortaya çıkardığı zorlukları aşabilmek için akademiye öncelikle hobi oyunları girdi. Bu sayede konuya ilgili ve bu faaliyetin faydası konusunda farkındalık kazanmış kişiler yetiştirildi. Ardından matris oyunlarından ve serbest savaş oyunlarından da istifade edildi. Şunu söylemek gerekir ki akademide şu anda savaş oyunlarından en çok istifade eden alanların başında uluslararası ilişkilerin genellikle alakalı alt disiplinleri gelmektedir.

Türkiye’de ise savaş oyunları salt askerî bir faaliyet olarak kalmıştır. Bir hobi olarak bile varlık gösterememiştir. Bilgisayarda strateji oyunları oynayan geniş bir kitle olsa da daha gerçekçi savaş simülasyonlarına yeterli ilgi hiçbir zaman olmamıştır. Bunun temel sebebi, ister manuel ister bilgisayar ortamında olsun, bu tip simülasyonların dil bağımlı karakteridir. Onlarca sayfalık detaylı İngilizce kural kitapçıkları, ortalama bir Türk oyuncusunun bu oyunlardan uzak durması için yeterlidir.

Bu konuda akademi içinde belli kişiler tarafından sınırlı girişimler sergilenmektedir ancak bu girişimlerden, hobi kültürünün olmadığı bir ortamda ne ölçüde sonuç alınabileceğini zaman gösterecektir. Buna rağmen, savaş oyunlarından akademik maksatlı istifade etmek isteyen bir akademisyenin önünde uygulayabileceği belli opsiyonları vardır.

Hobi oyunları, dünyada olduğu gibi Türkiye’de de ilk seçenek olarak kendini göstermektedir. Binlerce oyun arasından dersin maksadına uygun birçok oyun bulunabilecektir. Bu oyunların derslerde oynatılmasında zaman, uzmanlık ve kaynak kısıtlarını aşmak için dersin hocası, hızlı oynanabilen bir oyun seçip, kurallarını Türkçeye çevirmek ve oyunu da kendisi temin etmek zorundadır. Bu opsiyon Kara Harp Okulu’nda, kısıtlı imkânlarla uygulanmış ve olumlu neticeler elde edilmiştir.

Bir başka kullanışlı yöntem matris oyunlarıdır ki bu tip bir oyun dersin hocası tarafından kısa sürede hazırlanıp yine kısa sürede oynatılabilir. Hatta belki hobi oyunlarından bile daha kolay uygulanabilir bir oyun türüdür. Ancak matris oyunlarının dezavantajı taktik ve operatif seviyedeki askerî harekâtı simüle etme konusundaki yetersizliğidir.

Serbest savaş oyunları veya *Kriegsspiel* ise her türlü senaryoyu oynamak için uygun bir oyun türüdür ancak bu oyunlardan faydalanmak isteyen akademisyenin oyun tasarımı, oyunun organize edilmesi ve idare edilmesi konusunda yeterli uzmanlığa erişmiş olması gerekir. Bu oyun araştırma merkezleri ve araştırma enstitülerinde, detaylı bir planlama ve hazırlıktan sonra, çok sayıda katılımcıyla icra edilmeye uygundur. Uzman bir hakem heyeti desteği sağlanabilirse oldukça faydalı bir faaliyet olabilir.

Savaş oyunlarını oynama ve oynatma konusunda yeterince tecrübe kazanmış bir akademisyen, oyun tasarımını da ders müfredatının bir parçası haline getirebilir. Oyun tasarlamak da en az oyun oynamak kadar öğretici bir faaliyettir. Ama bundan verim alınabilmesi için özellikle modelleme konusunda temel bilgiye sahip olunması gerekmektedir. Bu gereklilik özellikle sosyal bilimler alanında çalışan akademisyen veya öğrenciler için zorlayıcı bir faktör olabilir. Fakat modelleme konusunda temel bilgilere sahip olan kişi, oyun tasarımı konusundaki temel eserleri inceledikten sonra kolaylıkla kendi savaş oyunlarını tasarlayabilecektir. Özellikle bir akademisyenin kendi oyunlarını tasarlayabilmesi, ona, istediği konuda, istediği ölçekte ve istediği mekaniklere sahip oyunları tasarlayıp derslerinde ve araştırmalarında kullanma imkânı sunacaktır.

Bu çalışmada Türk akademisinde bu yöntemden istifade etmeyi düşünebilecek bir akademisyen için dünyada güncelliğini koruyan yöntem öneriler sunulmuştur. Ancak bu yöntemlerin uygulanmasının belli zorlukları mevcuttur. Çalışma içinde sıkça vurgulandığı üzere, hobi kültürünün olmadığı bir ortamda savaş oyunları kültürü de gelişmemiş ve bu oyunlar akademiye dâhil olamamışlardır. Akademisyenlerin birçoğu da yeterli uzmanlığa sahip değildir. Bu sebepten ötürü Türk akademisinin önceliği bu oyunları derslere entegre etmekten ziyade konuya ilgili akademisyenleri bir araya getirecek ve katılımcılarla düzenli faaliyetler icra edecek bir sosyal ağ tesis etmektir. Bu sosyal ağ kurumsal bir yapının şemsiyesi altında olabileceği gibi bağımsız bir savaş oyunları cemiyeti şeklinde olabilir. Burada teşvik edici yönlendirme ve uygulamalarla akademi içinde savaş oyunları konusunda farkındalık artırılabilir ve Türkiye’de hiç var olmamış bu kültürün temelleri atılabilir.

Bu kültürü özümsemiş öğretim elemanlarının gözetiminde, askerî tarih, uluslararası ilişkiler alanlarındaki ve askerî okullar özelinde askerî bilimler alanlarındaki derslerin nazari kısımlarından sonra gerekli zaman ayrılarak bu oyunların oynatılması öğrencilerde kalıcı öğrenmeyi destekleyecektir. Eğitimde gelinen noktada öğrencinin pasif alıcı konumunda olduğu biçimde gerçekleştirilen eğitim öğretim faaliyetlerinin etkisizliği kabul edilmektedir. Bu sebeple modern kurs ve eğitimlerin tamamında uygulamaya, senaryoya dayalı durum mahkemeleri dahi olsa simülasyonlara yer verilmektedir.

Diğer yandan uluslararası kriz ve çatışmaları takip eden enstitülerin ve araştırma merkezlerinin bu kültüre sahip akademisyenlerin gözetiminde tertip edecekler savaş oyunlarını araştırmalarında analitik bir yöntem olarak kullanmalarının önü açılacaktır. Böylece, bu tip kurumların düzenli olarak yayımladıkları ve küresel gelişmelere dair değerlendirmeler içeren yazı ve bültenlerin niteliğinde de önemli bir gelişme yaşanacağı düşünülmektedir.

Çatışma Beyanı:

Araştırmanın yazarı olarak herhangi bir çıkar çatışma beyanım bulunmamaktadır.

Kaynakça

Basılı Eserler

- BAŞ Mehmet Fatih (2022). “Savaş Çalışmaları Disiplininin Laboratuvarı: Savaş Oyunları”, (ed.) Mesut Uyar, *Savaş Çalışmaları El Kitabı*, Kronik Kitap, İstanbul, 318-370.
- BIDDLE Stephen D. (2004). *Military Power: Explaining Victory and Defeat in Modern Battle*, Princeton University Press, Oxford.
- BURNS Shawn (2015). *War Gamer’s Handbook: A Guide for Professional War Gamers*, Naval War College, Newport.
- CITINO Robert M. (2016). “Lessons From the Hexagon: Wargames and the Military Historian”, (ed.) Pat Harrigan ve Matthew G. Kirschenbaum, *Zones of Control*, The MIT Press, Cambridge, 2016, s. 439-445.
- COX Richard (1974). “The Invaders Reach Berkshire”, *The Daily Telegraph Magazine*, 497, 14-21.
- COX Richard (1977). *Operation Sealion*, Presidio Press, San Rafael.
- CURRY John (2021). *Paddy Griffith’s Wargaming Operation Sealion: The Game that Launched Academic Wargaming*, (Kindle Edition).
- CURRY John ve PERLA Peter (2012). *Peter Perla’s The Art of Wargaming: A Guide for Professionals and Hobbyists*, Lulu, Raleigh.
- CURRY John ve PRICE Tim (2014). *Matrix Games for Modern Wargaming, Developments in Professional and Educational Wargames Innovations in Wargaming Volume 2*, Lulu, Raleigh.
- CURRY John ENGLE Chris ve PERLA Peter (2018). *The Matrix Games Handbook: Professional Applications from Education to Analysis and Wargaming*, Lulu, Raleigh.
- Development, Concepts and Doctrine Centre (2017). *Wargaming Handbook*, Ministry of Defence, Swindon.
- DUNNIGAN James F. (1992). *The Complete Wargames Handbook: How to Play, Design and Find Them*, Quill Publishing, New York.
- DUPUY Trevor N. (1985). *Numbers, Predictions and War: Using History to Evaluate Combat Factors and Predict the Outcome of Battles*, Hero Books, Fairfax.
- Genelkurmay Başkanlığı (2011). *MS 76 (A) TSK Müşterek Askeri Terimler Sözlüğü*, Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- GRIFFITH Paddy (2009). *Saprawling Wargames: Multiplayer Wargaming*, Lulu, Raleigh.
- HIZLI Hürşit (2014). “Simülasyon ve Kara Kuvvetlerinde Eğitim Maksatlı Simülasyon Uygulamaları”, *Kara Kuvvetleri Dergisi*, 45, 38-44.
- LANCHESTER Frederick William (1916). *Aircraft in Warfare: The Dawn of the Fourth Arm*, Constable and Company Limited, London.
- LIVERMORE William Roscoe (1882). *The American Kriegsspiel. A Game for Practicing the Art of War Upon a Topographical Map*, Houghton, Mifflin and Company, Boston.
- MACDONNELL J. R. (1884). *The Tactical War Game: A Translation of General v. Verdy du Vernois’ ‘Beitrag zum Kriegsspiel’*, William Clowes and Sons Limited, London.
- NATO (2019). *AAP-06 NATO Glossary of Terms and Definitions*, NATO Standardization Office, Brussels.
- NATO (2023). *NATO Wargaming Handbook*, Allied Command Transformation, Norfolk.

- Ömer Kâmil (1883). “Harb Oyunu”, *Mecmua-i Fünûn-ı Askeriyye*, 3/13, 68-84.
- PALMER Nicholas (1980). *The Comprehensive Guide to Board Wargaming*, Sphere Books, London.
- PERLA Peter (1990). *The Art of Wargaming*, Naval Institute Press, Annapolis.
- PERLA Peter (2016). “Operations Research, System Analysis, and Wargaming: Riding the Cycle of Research”, (ed.) Pat Harrigan ve Matthew G. Kirschenbaum, *Zones of Control*, The MIT Press, Cambridge.
- PETERSON Jon Peterson (2016). “A Game Out of All Proportions”, (ed.) Pat Harrigan ve Matthew G. Kirschenbaum, *Zones of Control*, The MIT Press, Cambridge.
- SABIN Philip (2012). *Simulating War: Studying Conflict Through Simulation Games*, Continuum Books, London.
- SABIN Philip (2015). “Wargaming in Higher Education: Contributions and Challenges”, *Arts and Humanities in Higher Education*, 14:4, 329-348.
- SABIN Philip (2016). “Wargames as an Academic Instrument”, (ed.) Pat Harrigan ve Matthew G. Kirschenbaum, *Zones of Control*, The MIT Press, Cambridge.
- UYSAL, Şahin Ünsal (2023). *Wargaming and Military Innovation: Preparing the Future Forces*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Millî Savunma Üniversitesi, İstanbul.
- VALERIANO Brandon ve JENSEN Benjamin (2022). “Wargaming for Social Science”, (ed.) Sebastian J. Bae, *Forging Wargamers: A Framework for Professional Military Education*, Marine Corps University Press, Quantico, 193-214.
- VEGO Milan (2012). “German Wargaming”, *Naval War College Review*, 65, 106-147.
- Von HILGERS Philipp (2012). *War Games: A History of War on Paper*, The MIT Press, Cambridge.
- İnternet Kaynakları**
- “Combat Mission Professional Edition”, <https://pro.matrixgames.com/game/combat-mission-professional-edition>, erişim 10.09.2023.
- “Command Professional Edition”, <https://pro.matrixgames.com/game/command-professional-edition>, erişim 10.09.2023.
- “Conventional Wargames”, <http://myweb.tiscali.co.uk/paddygriffith/wargames.htm>, erişim 10.09.2023.
- Çağlar Kurç, GamIR, <https://www.youtube.com/@GamIR-POLS>, erişim 10.09.2023.
- Dr. David Banks, <https://www.kcl.ac.uk/people/david-banks>, erişim 10.09.2023.
- “GU Wargaming Society”, <https://www.guwargaming.org/>, erişim 10.09.2023.
- “Introduction to Matrix Games”, <https://www.youtube.com/watch?v=YLiQWnFzG1E>, erişim 10.09.2023.
- “Matrix Games Download Page”, <http://www.mapsymbols.com/wdmatrix1.html>, erişim 10.09.2023.
- Mehmet Fatih Baş, “Assessing Wargaming in Turkey”, <https://divergentoptions.org/2021/06/21/assessing-wargaming-in-turkey/>, erişim 10.09.2023.
- “Pluie De Balles – Complex Wargames in the Classroom”, <https://analoggamestudies.org/2018/09/pluie-de-balles-complex-wargames-in-the-classroom/>, erişim 10.09.2023.
- “POLI452 Conflict Simulation”, https://www.mcgill.ca/politicalscience/files/politicalscience/poli_452-brynen-w22-course_outline.pdf, erişim 10.09.2023.
- Professor Philip Sabin, <https://www.kcl.ac.uk/people/professor-philip-sabin>, erişim 10.09.2023.

- “Rules”, <https://kriegsspiel.org/rules/>, erişim 10.09.2023.
- “Sandhurst-Free Kriegsspiel”, <https://www.professionalwargaming.co.uk/160604-KriegsspielDSNotes-Mouat-O.pdf>, erişim 10.09.2023.
- Tom Lamont (30.09.2023), <https://www.theguardian.com/politics/2023/sep/30/what-would-happen-if-russia-invaded-finland-i-went-to-a-giant-war-game-in-london-to-find-out>, erişim 30.09.2023.
- Tom Mouat, *Practical Advice on Matrix Games*, <http://www.mapsyms.com/PracticalAdviceOnMatrixGames.pdf>, erişim 10.09.2023.
- “Wargaming Network”, <https://www.kcl.ac.uk/research/wargaming-network>, erişim 10.09.2023.
- “Wargaming”, Krulak Center Newsletter, 14, 2022, <https://www.usmcu.edu/Portals/218/Krulak%20Newsletter%20-%20Issue%2014.pdf>, erişim 10.09.2023.

Ordular Sadece Savaşır mı? Yeni Görevler Bağlamında Türkiye, ABD ve Rusya Orduları

Do Armies Just Fight?
Turkish, US and Russian Armies in the Context of New Missions

Esra Ecem ŞAHİN *

Öz

Tarihi süreç boyunca ordular için her zaman var olan dönüşüm, Soğuk Savaş'ın sona erişiyile birlikte farklı bir yöne evrilmiş, devletler için değişen güvenlik tehditlerine karşı konvansiyonel ordu anlayışının yeterli düzeyde karşılık veremeyeceği anlaşılmıştır. Bu durum ortaya çıkan yeni tehditlere ve görev türlerine uygun şekilde orduların yeniden yapılanması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu çalışmada; Soğuk Savaş'ın sona erişiyile birlikte ordudaki değişim sonucu ortaya çıkan ve askerî sosyoloji disiplinin konusu olan silahlı kuvvetlerde yeni görevler ABD, Rusya ve Türkiye ülkeleri üzerinden tartışılmaktadır. Çalışmanın temel problemi ise Soğuk Savaş döneminin iki bloğuna dâhil olan devletlerin bunlara uygun askerî kurumsallaşma ve uygulamaları gündemlerine alırken, yeni dönemde bu işleyişin nasıl gerçekleşeceği. Problemin ortaya konuluş şekline göre seçilen üç ülkenin uygun olduğu düşünülmektedir. Geleneksel görüşün tersine orduların tek işlevinin savaşmak olmadığı yeni dönemde farklı işlev kazandıkları aynı zamanda eskinin katı bloklarına uygun şekilde ayrışan askerî anlayışların tersine ülkelerin birbiriyle oldukça benzeyen yeni görevler ve kurumsal yapılar oluşturduğu iddia edilmektedir. Türkçe literatürde orduların dönüşümlerinin doğrudan sonucu olarak ortaya çıkan yeni görevlere dair çalışmalar yok denecek kadar azdır. Bu nedenle çalışmanın askerî sosyoloji literatürüne özgün katkılar sağlayacağı umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Askerî Değişim, Yeni Görevler, Profesyonel Ordu, TSK, ABD ve RF Silahlı Kuvvetleri.

Abstract

The transformation, which has always existed for the armies throughout history, evolved in a different direction with the end of the Cold War, and it was believed that the conventional army approach could not adequately respond to the changing security threats for states. This situation has revealed the necessity of restructuring armies under the new threats and mission

* Öğr. Gör., Milli Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü (ATASAREN), Askerî Sosyoloji Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye, ORCID: 0000-0003-4068-8762, e-posta: esahin3@msu.edu.tr.

Geliş Tarihi / Submitted: 02.10.2023

Kabul Tarihi / Accepted: 16.11.2023

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

types that emerged. In this study, the new missions for the armed forces, which emerged as a result of the change in the military with the end of the Cold War and which are the subject of the discipline of military sociology, are discussed through the analysis of the US, Russia, and Türkiye. While the states in the two opposite blocks of the Cold War period put military institutionalization and practices on the top of their agenda in line with the leading powers of the blocks, the main problem of the study is how this process will be realized in the new period after the Cold War. As per the way the problem is posed, the three countries selected are considered appropriate for this analysis. Contrary to the traditional view, this study argues that the sole function of armies is now not only to battle but that they have gained different functions in the new era and that the countries have created new missions and institutional structures quite similar to each other, in contrast to the military understandings that diverged in line with the rigid blocs of the past. In the Turkish literature, there are almost no studies on the new missions that have emerged as a direct result of the transformation of the armies. Therefore, it is hoped that this study will make original contributions to the military sociology literature.

Keywords: *Military Change, New Missions, Professional Army, Turkish Armed Forces, US Armed Forces, Russian Armed Forces.*

Summary

In the bipolar world order of the Cold War, a mass army system was in place, supported by the nuclear forces in line with the risk and threat environment having clear borders. Mass armies, whose duties were to counter rebels, to function as a deterrent by being stationary in certain regions, and, of course, to protect the national borders, were generally formed through the compulsory military service system during this period. The United States (US) and the Union of Soviet Socialist Republics (USSR) protected their allies through both the actual participation of their armies and the deterrence of nuclear weapons.

In the traditional view, while at least 50% of the existing soldiers in the mass armies must be acquired through compulsory military service, the main purpose of this order in which relatively large masses are mobilized is to prepare the nation for all-out war. At the same time, the percentage of women and volunteer soldiers in these armed forces should be as low as possible. Since the greatest threat to the state's national security is an attack performed by another state, all the resources of the nation must focus on eliminating this threat. The main duty of the soldier is to wage war and handle the technical affairs in the army.

More clearly, today's international system has become quite different both from the flexible bipolar structure, which started with the rigid bipolar system of the 1950s and evolved into a period of détente as of the 1960s, and from the global hegemony of the US, which lasted for about 15 years after the collapse of the Soviet Union in 1991. Currently, the national security threats against the states have diverged from the traditional understanding and diversified with issues such as

international terrorism, radicalization, irregular migration, national and international criminal organizations, and global epidemics. At the same time, with the complexity of interdependency and communication between the states and through the emergence of related challenges due to globalization, military service as a profession has also begun to require a new sense of self. For the armed forces to cope with the challenges of globalization more effectively, procedures for the selection, socialization, and training of military personnel had to be changed in line with current needs. The term defence diplomacy, which emerged within the North Atlantic Treaty Organization (NATO) in the post-Cold War period, can be considered a result of the same necessity for change. While defence diplomacy refers to the components of the national security system and how it is reflected in international politics, a wide range of national and international goals have been envisaged, from the reform of the defence sector to democratization. This situation necessitated the military's role as both diplomats and academics to come to the fore.

The studies conducted for the new mission definitions for the armies have generally focused on peace operations, humanitarian aid operations, and training processes for soldiers to adapt to such missions. In the event of natural disasters, the consent and cooperation of the authorized units responsible for ensuring that humanitarian aid reaches the victims of the disasters has been of utmost importance, and it has been deemed necessary to create a reasonable security environment to be able to work. In such cases, the armed forces should accept the leading role of humanitarian organizations in these operations and participate in them accordingly. Countries are experienced enough to carry out certain institutional activities and holding a developed understanding of social state have procedures and guidelines in place determining the course of action to be applied in disasters/emergencies and humanitarian aid operations. These types of directives also guide the kind of harmony and order that should occur between civilian organizations and armed forces. With the end of the Cold War and under the changing international conditions, there has been an increase in interventions by international organizations to establish peace and security. This was brought about by the fact that crises, uprisings, and wars that threatened international security reached a dimension requiring intervention by international organizations. While the states which are members of international organizations (such as the United Nations [UN], NATO, and Organization for Security and Cooperation in Europe [OSCE]) put their military personnel in the designated conflict areas within the framework of "peace operations" for different purposes, the processes of formation and change of new job descriptions for soldiers have the same motivations.

In light of the existing literature that considers the end of the Cold War period one of the important turning points in the transformation of the armies, this study examines the new missions and tasks of the armies, one of the main topics of military sociology, through the examples of the United States, Russia, and Türkiye.

While the institutional structure and practices of the armies of the leaders of the two blocs during the Cold War were adopted by the armies of other countries in their respective blocs, the question of how this functioning is realized in the post-Cold War period is the main inquiry of this study and, in this respect, the selected countries are assumed to be appropriate for the question of the study. Following the introduction, the first part of the study discusses the specific breaking moments in military transformation, which can be categorized as new and old, while the second part explains the new tasks and missions as a result of the transformation in the armies. Türkiye, Russia, and the United States are examined in their respective sections under the headings of military professionalization and new missions. The fact that the studies on the new missions and tasks of the armies in the Turkish literature are limited in both numbers and scope points out the originality of this study.

Giriş

Soğuk Savaş'ın iki kutuplu dünya düzeninde sınırları belirli olan risk ve tehdit ortamına uygun şekilde nükleer güçlerle destekli kitlesel ordu düzeni geçerliydi. Görevleri ayaklanmaya karşı koymak, belirli bölgelerde sabit tutularak caydırıcı işlev görmek ve tabii olarak ulusal sınırları korumak olan kitlesel ordular bu dönemde genel olarak zorunlu askerlik sistemiyle oluşturuluyordu. ABD ve SSCB müttefiklerine hem ordularının fiilen katılımıyla hem de nükleer silahlarla bir koruma sağlamıştır.

Geleneksel görüşte; kitlesel orduların mevcut asker sayısının en az %50'sinin zorunlu askerlik uygulamasıyla edinilmesi gerekirken göreceli olarak büyük kitlelerin seferber edildiği bu düzende temel amaç ulusun topyekûn harbe hazırlanmasıdır. Aynı zamanda mevcut silahlı kuvvetlerdeki kadın ve gönüllü asker sayısının oranı olabildiğince düşük olmalıdır.¹ Bir devletin ulusal güvenliğine yönelik en büyük tehdit başka bir devlet tarafından saldırıya uğraması şeklinde gerçekleşeceği için, ulusun bütün kaynakları bu tehdidi bertaraf etmeye odaklanmalıdır.² Askerin temel görevi savaşmak ve ordudaki teknik işlerle ilgilenmektir.

Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte uluslararası sistemin yapısı neredeyse tümüyle değişmiştir. Daha açık bir ifade ile günümüz uluslararası sistemi; 1950'lerde katı iki kutuplu sistem ile başlayan ve 1960'lı yıllardan itibaren yumuşama dönemine evrilen esnek iki kutuplu yapısından ve 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ABD'nin yaklaşık 15 yıl sürecek küresel hegemonyasından oldukça farklı bir hal almıştır.³ Mevcutta devletlerin ulusal

¹ Karl W. Haltiner, "The Definite end of the Mass Army in Western Europe?", *Armed Forces & Society*, 25:1, 1998, s. 7-36.

² Peter D. Feaver, "The Civil-Military Problematique: Huntington, Janowitz, and the Question of Civilian Control", *Armed Forces & Society*, 23:2, 1996, s. 152.

³ Alperen Kürşad Zengin, "Vol. I: Yeni Dünya Düzensizliği ve Yükselen Güçler", *Kriter*, <https://kriterdergi.com/yazar/alperen-kursad-zengin/vol-i-yeni-dunya-duzensizligi-ve-yukselen-gucler>, erişim 16.09.2023.

güvenlik tehditleri geleneksel anlayıştan daha farklı şekilde uluslararası terörizm, radikalleşme, düzensiz göç, ulusal ve uluslararası suç örgütleri, küresel ölçekli salgın hastalıklar gibi hususlar ile çeşitlenmiştir. Aynı zamanda küreselleşmenin de etkisiyle devletlerarasında karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin ve iletişimin karmaşık hale gelmesi ve buna bağlı zorlukların ortaya çıkmasıyla meslek olarak askerlik de yeni bir kendilik algısına ihtiyaç duymaya başlamıştır. Küreselleşmenin yarattığı zorluklar ile silahlı kuvvetlerin daha etkili bir şekilde başa çıkabilmesi için ise askerî personelin seçilmesi, sosyalizasyonu ve eğitimi ile ilgili prosedürlerin mevcut ihtiyaçlar çerçevesinde değiştirilmesi gerekmiştir.⁴ Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO bünyesinde ortaya çıkan savunma diplomasisi terimi de aynı değişim gerekliliğinin sonucu olarak görülebilir. Savunma diplomasisi millî güvenlik sisteminin bileşenlerini ve uluslararası politikaya yansıyış biçimini ifade ederken; savunma sektörünün reformundan demokratikleşmeye kadar geniş yelpazede ulusal ve uluslararası hedefler öngörülmüştür. Bu durum askerlerin hem diplomat hem de akademisyen yönünün ön plana çıkmasını gerektirmiştir.⁵

Ordular için yapılan yeni görev tanımlarına yönelik yürütülen çalışmalarda genellikle; barış operasyonları, insani yardım operasyonları ve askerlerin bu tür görevlere uyum sağlayabilecek şekilde eğitim sürecine yer verilmiştir. Önemli bir yer tutan görevlerden doğal afetlerde insani yardımların felaketzedelere ulaşabilmesi için yükümlü olan yetkili birimlerin, rızası ve iş birliğinin sağlanmış olması oldukça önem taşımış; çalışabilmek için makul bir güvenlik ortamının oluşturulması gerekli görülmüştür. Böylesi durumlarda silahlı kuvvetler, operasyonlarda insani yardım organizasyonlarının lider rolünü kabul ederek, operasyonlara bu şekilde katılımcı olmalıdır.⁶ Belirli kurumsal faaliyetleri yerine getirebilecek kadar olgunlaşmış, sosyal devlet anlayışı gelişmiş ülkelerin genel olarak afet/acil durumlar ile insani yardım operasyonlarında uygulayacakları hareket biçimlerini belirleyen unsur ve yönergeler mevcuttur. İlgili yönergeler sivil örgütler ve silahlı kuvvetler arasında da nasıl bir uyum ve düzen olması gerektiği konusunda yol gösterici olmuştur.⁷ Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte değişen koşullarda uluslararası örgütlerin barış amaçlı olarak yapmış oldukları müdahalelerde artış yaşanmıştır. Bu durumu ortaya çıkaran şey ise söz konusu dönemde, uluslararası güvenliği tehdit eden krizler, ayaklanmalar ve savaşların, uluslararası örgütlerin müdahalesini gerektirecek bir boyuta ulaşması

⁴ Gerhard Kümmel, "Bir Asker bir Askerdir, Bir Asker midir?" Giuseppe Cafario, (ed.), *Askeri Sosyoloji* (Z. Uzun ve H. Bayramlık Çev.), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2017, s. 433.

⁵ Barış Ateş, "Dış yardımların Kamu Diplomasisi Boyutunda Askeri Birliklerin Rolü: Yeni Görevler Yeni Kabiliyetler", Erman Akıllı, (ed.), *Türkiye'de ve Dünyada Dış Yardımlar*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2016, s. 124-125.

⁶ Charles-Antoine Hofmann ve Laura Hudson, "Military Responses to Natural Disasters: Last Resort or Inevitable Trend, Humanitarian Practice" *Network*, 44:12, 2009, s. 30.

⁷ Ali Murat İlhan, "Afetler ve İnsani Yardım Operasyonlarında Silahlı Kuvvetlerin Rolü", *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 2:1, 2013, s. 121.

olmuştur. Uluslararası örgütler (BM, NATO, AGİT vb.) üyesi devletlerin belirlenmiş çatışma alanlarına farklı amaçlarla kendi ordu mensuplarını dâhil etmesi “barış operasyonları” çerçevesinde gerçekleşirken, askerlerin yeni görev tanımlarının da değişmesi ve oluşması süreçleri yine aynı motivasyonlarla ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada; orduların dönüşümünde Soğuk Savaş döneminin sonlanmasını önemli kırılma noktalarından biri olarak kabul eden mevcuttaki literatür ışığında, askerî sosyolojinin ana konularından biri olan yeni görev ve misyonlar ABD, Rusya ve Türkiye örnekleri üzerinden incelenmektedir. Soğuk Savaş döneminde iki kutup liderinin ordularının kurumsal yapısı ve uygulamaları bu bloklara dâhil olan diğer ülke ordularınca benimsenirken, Soğuk Savaş sonrası dönemde bu işleyişin nasıl gerçekleştiği çalışmanın temel sorusudur, bu bakımdan seçilen ülkeler çalışmanın sorusu bakımından uygun olduğu varsayılmaktadır. Çalışmanın girişten sonraki ilk bölümünde yeni ve eski olarak sınıflandırabileceğimiz askerî dönüşümün belirli kırılma anlarından bahsedilirken, ikinci bölümünde ordulardaki dönüşümün sonucu olarak yeni görevler ve misyonlar açıklanmaktadır. Devam eden başlıklarda ise Türkiye, Rusya ve ABD ayrı ayrı bölümlerde, askerî profesyonelleşme ve yeni görevler başlıkları altında incelenmektedir. Yeni misyonlar ve görevler ile ilgili Türkçe literatürde yapılmış çalışmaların oldukça kısıtlı ve az olmasının çalışmayı özgün hale getirdiği düşünülmektedir.

1. Yeni ve Eskinin Farkı- Soğuk Savaş ve Sonrası Kırılmalar

Savaştan kaçınmanın bir çöküşe sebep olacağı düşüncesinin aksine sosyolojik düşüncenin öncüleri olarak sayılan Immunuel Kant, Adam Smith, Auguste Comte ve Herbert Spencer gibi isimler bu konuda ortak fikir beyan ederek sanayi toplumlarının giderek daha barışçıl hale geleceklerini savunmuşlardır. Daha farklı ifade edecek olursak, sanayileşmiş toplumların serbest ticaret uygulamalarını destekleyerek ekonomik olarak birbirlerine daha bağımlı hale gelmeleriyle savaşlar azalacaktır. Tarihi süreçte yaşananlar bu durumu tam anlamıyla ve her ulus açısından desteklemese de çağdaş dönem “savaşızsız bir gelecek kavramının yeniden canlanışını göstermektedir.”⁸ 17. ve 18. yüzyıllarda mutlakiyetçi devletin varlık nedeni ve revizyonist hırslarla güdülenen savaşlar, paralı ve profesyonel karma ordularla yürütülürken, 19. yüzyıldaki savaşlarda ise ulus devlet modeliyle birlikte profesyonel ve zorunlu askerlik sistemi daha yaygındı. 20. Yüzyılın başlarında ise devlet/imparatorluk koalisyonları bloklar halinde kitlesel ordular ve büyük ateş gücünün nimetlerinden faydalanıyorlardı.⁹

Özellikle 19. yüzyıl ve II. Dünya Savaşı arasındaki dönemde ABD ve Batı Avrupa’ya özgü olan ideal modern ordu tipinin özellikleri daha alt rütbeli askerler ya da askere alınmış milisler ile profesyonel subay birlikleri çerçevesinde oluşturulurken temel misyonları savaşmak üzerine kurulmuştur. Sovyetler Birliği’nin

⁸ Charles C. Moskos, “*The American Soldier after the Cold War: Towards a PostModern Military?*” U.S. Army Research Institute for the Behavioral and Social Sciences, 1998, s. 3.

⁹ Mary Kaldor *Yeni ve Eski Savaşlar*, s. 37.

ve Varşova Pakti'nin çöküşü ve bunun sonucunda işgal korkusunun önemli ölçüde azalmasıyla birlikte tehdit algıları değişmiş ve dolayısıyla ordular için yeni dönemden bahsedebilmek mümkün olmuştur.¹⁰

Tarihi süreç içerisinde yaşananlara uyumlu şekilde dönüşüm geçiren ordular Moskos tarafından modern, geç modern ve post modern olarak üç döneme ayrılarak incelenmiştir. Westphalia'dan II. Dünya Savaşı'na kadarki süreç modern dönem, II. Dünya Savaşı ile başlayıp ve daha büyük çoğunlukla Soğuk Savaş Dönemi ile son bulan dönem ise geç modern dönem olarak sınıflandırılmıştır. Son olarak önemli bir kırılma noktası olan Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte post-modern dönem başlamıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde yaşanan dönüşümlerde öne çıkan üç temel özellik ise; çoğulculuk, heterojenlik ve belirsizlik olmuştur.¹¹ 1990'larda, post-modern askerî kuvvetler fikri, bilim adamlarının 19. yüzyıldan bu yana orduların ulus devletlerle ilişkilendirilmesinin ötesine geçtikleri yönündeki tartışmalarla yaygın hale gelmiştir. Postmodern bakış açısıyla çağdaş silahlı kuvvetlere yönelik en kapsamlı örnek olay incelemesi ise Booth vd. tarafından "*The Postmodern Military*" (Postmodern Ordu) adlı eserde yapılmıştır.¹²

Dönüşüm süreci elbette yeni bir durum olmamış, ordular tarih boyunca savaş sonrası dönemlerde yeniden yapılanma süreci yaşanmış ve bu uygulama başarılı bir yöntem olarak gösterilmiştir. 1980'lerde daha çok siyaset bilimcilerin çalışma alanı olan askerî yenilik (*military innovation*) bu tarihten önceki çalışmalardan farklı biçimde teorik zemine oturtularak diğerlerinden ayrılmıştır. Pek çok ülke ve dönemle ilgili günümüze değin çalışmalar yapılmış olmasına rağmen kavramla ilgili net bir görüş birliği sağlanamamıştır. Bu nedenle askerî yenilik haricinde, askerî değişim (*military change*), askerî dönüşüm (*military transformation*), gibi farklı terimler kullanılmaktadır. Siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler alanında daha çok yeni teknolojik gelişmelerin savaşların etkisi veya tehdit değerlendirmesi gibi konular üzerinde durulurken; sosyoloji alanında ise toplumsal göstergeler üzerinden ordudaki değişim/dönüşüm incelenmiştir.

Moskos'un yapmış olduğu bu bölümlendirmeden yola çıkarak Anthony Forster ise yalnızca Avrupa Orduları'nı incelemiş ve bu bağlamda Soğuk Savaş'ın etkilerinden yola çıkarak dört farklı ordu modeli ortaya koymuştur. Bunlar; seferi ordu (*expeditionary army*), bölgesel savunma ordusu (*territorial defence army*), geç modern ordu (*late modern army*), tarafsızlık sonrası ordudur (*post-neutral army*). Askerî örgütlerin çevrelerine

¹⁰ Jean Callaghan ve Franz Kernic, "New Missions and Tasks for the Postmodern Military", (ed.), Jean Callaghan ve Franz Kernic, *Armed Forces and International Security: Global Trends and Issues*, LIT Verlag, Germany, 2003, s. 41-44.

¹¹ Charles C. Moskos, "Military Systems in the 21st Century: Changes and Continuities", T. Edmunds ve M. Maletić, (ed.), *Defence Transformation in Europe: Evolving Military Roles*, IOS Press, Amsterdam, 2005, s. 20, <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA354194.pdf>

¹² Bradford Booth, Meyer Kestnbaum ve David R. Segal, "Are Post-Cold War Militaries Postmodern?", *Armed Forces & Society*, 27:3, 2001, s. 320-321.

bağımlı ve sürekli etkileşim içinde olması sebebiyle her ulusun ordusu veya mevcut tehdit algısının farklı oluşu ordu modelinin de birbirinden farklı olmasına neden olmuştur. Forster siyaset bilimi, Moskova ise sosyolojiye uygun şekilde farklı sınıflandırmalar yapmış olsa da her iki modelde de kuvvet yapısı ve görev tanımları benzerlik göstermektedir. Bu iki çalışmayı Soğuk Savaş sonrası dönemde yaşanan değişimi anlamak için bir yol gösterici olarak kabul etmek mümkündür.¹³

Yukarıdaki sınıflandırmalara ek olarak, ordunun siyasal amaçlara yönelik kullanımında da tabii olarak dönüşümler yaşanmıştır. Bir başka deyişle tarihi süreçte orduların kullanım amaçları ve şekilleri hem uluslararası sistemin dinamikleri hem de askerî teknolojideki yeniliklerle birlikte değişmiştir. Geçmişte (en azından 21.yüzyıl öncesinde) orduların toprak işgaline dayalı olan sistemleri nükleer silahın gücüyle birlikte caydırıcılık temasına doğru kayarken, Soğuk Savaş'ın sona eriş ve 11 Eylül saldırıları mevcut durumu değiştirmiş; ortadan kalkan Sovyet tehdidiyle birlikte yeni güvenlik politikaları belirlenmiş ve özellikle NATO üyesi olan Batı orduları bu durumdan doğrudan etkilenmiştir. Silahlı kuvvetlerin öneminde herhangi bir azalma görülmemiş ancak mevcuttaki durumundan daha yoğun, sadece savaş odaklı eğitilmeyen farklı görevleri kapsayan bir hal almıştır.¹⁴

Askerî örgütlerdeki değişim süreçleriyle ilgilenen sosyal bilimciler, askerî kuvvetlerde ülkeler arası gözlemlenen bu süreçteki dönüşümleri tanımlamak için post-modernizmin dilini benimsemeye başlamıştır.¹⁵ Post-modern olarak adlandırılan bu yeni dönemde ordular önemli bir kırılmayla, ulus ötesi nitelikteki tehditlerle mücadele edebilme amacıyla bir dizi yeni görevde (organize suç, terörizm, yasa dışı göç, doğal afet, hastalıklar gibi...) yer almaya başlamıştır. Değişen ordu vazifeleriyle birlikte kitlesel ordunun özelliklerine uygun bir ordudan ziyade değişik tipteki çatışmalarda görev alabilen, ulusal ya da uluslararası tehditlere karşı mücadele edebilen ve insani operasyonlarda aktif yer alabilen küçük ve profesyonel ordu halini almıştır. Bu durum zorunlu askerlik uygulamasının pek çok ülkede sona erdirmiştir.

2. Orduların Dönüşümü: Yeni Misyonlar ve Yeni Görevler

Soğuk Savaş süreci ve sonrası dönemde yaşanan değişim pek çok diğer disiplin gibi askerî sosyolojinin de konusu olmuş; askerî sosyologlar silahlı kuvvetlerde yaşanan değişiklikleri araştırma konusu yapmıştır. Toplumlardaki değişimler tabii olarak ordularında değişim/dönüşümünü beraberinde getirmiştir. Değişim ordu kurumunun yeniden yapılanmasıyla sonuçlanmış; Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle teknolojik, sosyokültürel dönüşüm motivasyonları kitle ordularının

¹³ Barış Ateş, "Askerî Değişim: Soğuk Savaş Sonrası Dönem Üzerine Bir İnceleme", *Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10:1, 2020, s. 33-34.

¹⁴ Barış Ateş, Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Askerî Değişim: NATO Orduları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2014, s. 3.

¹⁵ Bradford Booth, Meyer Kestnbaum ve David R. Segal, "Are Post-Cold War Militaries Postmodern?", *Armed Forces & Society*, 27:3, 2001, s. 319-342.

sonunu getirmiştir. Bu süreçte orduların var olabilmesi ve başarıya ulaşabilmesi için değişen şartlara uygun şekilde sınırları daha geniş, çok parçalı ve yumuşak hiyerarşiye sahip hal almasını gerekmiştir.¹⁶ Geçmişe kıyasla daha esnek kurumsallaşan ordu ile kastedilen; devletlerin rızaya dayalı bir biçimde kurduğu koalisyonlar ve dost devletlerle iş birliği içerisinde belirsiz olarak adlandırılan bu yeni çevre ve risk/tehdit koşullarına uygun olarak hızlı tepki verebilecek bir donanım, kuvvet yapısı ve personel politikalarına sahip olabilmektir.¹⁷ Bu bağlamda Philippe Manigart orduların yeniden yapılanmasına etki eden faktörleri içsel ve dışsal olarak ikiye ayırmıştır. Ekonomik gelişmişlik düzeyi, teknoloji, sosyokültürel çevre, jeopolitik çevre dışsal faktörlerdir. Aracı değişken olarak adlandırılan örgütün misyonu ise içsel faktördür. İlgili faktörler Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte yaşanan değişim üzerinden açıklanmıştır.¹⁸

Orduların yeniden yapılanmasında dışsal faktörlerden ilki olan ekonominin yapılanmaya etkisi özellikle iletişim teknolojisinin ilerlemesiyle, tıpkı küreselleşmenin ekonomik alanları ulusaldan uluslararası şekle dönüştürmesi gibi ordular da buna benzer şekilde değişim göstermiştir. Birbirinden farklı etnik, kültürel, dil özelliklerine sahip kişilerden oluşan orduların dünyanın değişik bölgelerine harekât düzenlemesi bahsi geçen dönüşümün bariz göstergesidir. İkinci faktör ise teknolojik gelişmelerin orduyu etkilemesidir. Oldukça karışık teknolojik sistemler kullanan ordu buna uygun yüksek eğitilmiş asker ihtiyacı duymuş ve bu durum ordu içerisindeki kademelerde azalmaya sona ermiştir. Üçüncü faktör olan sosyokültürel çevre ise post-metaryalizm ile denkleşmiş, iş doğası değişikliğe uğramış, bireysel çıkarlar öncelikli hale gelmiştir. Aynı durum askerler için de geçerli olmuş; vatan sevgisi onları yeteri kadar motive edememiş ve statü, daha iyi çalışma koşulları ile eskisinden fazla ilgilenilmeye başlanmıştır.¹⁹ Dördüncü faktör olan jeopolitik çevrede Soğuk Savaş Sonrası dönemde açıkça tespit edilen tehditler ortadan kalkmış ve birden fazla risk ve tehdit söz konusu olmuştur.²⁰

Elbette tüm bu anlatı; geleneksel/konvansiyonel savaş anlayışının hem icrası hem de ordunun kurumsal yapılanması nezdinde tamamen ortadan kalktığına bir göstergesi sayılamaz. Ancak ulusal ve uluslararası terörizm, radikalleşen grupların faaliyetleri, ulusal ve uluslararası düzeydeki suç örgütleri gibi yeni güvenlik tehditleri

¹⁶ Philippe Manigart, "Silahlı Kuvvetlerin Yeniden Yapılandırılması", Giuseppe Cafario, (ed.), *Askeri Sosyoloji* (Z. Uzun ve H. Bayramlık Çev.), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2017, s. 324-325.

¹⁷ Esra Ecem Şahin, "Orduların Yeniden Yapılandırılması ve Yeni Misyonlar: Cumhuriyetin 100. Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri" Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Bülten, 7, 2023, 63-68.

¹⁸ Manigart, "Silahlı Kuvvetlerin Yeniden Yapılandırılması", s. 324-325.

¹⁹ Charles C. Moskos, "From Institution to Occupation: Trends in Military Organization", *Armed Forces & Society*, 4:1, 1977, s. 41-50.

²⁰ Christopher Dandeker, "Armed Forces and Society Research in the United Kingdom: A Review of British Military Sociology", Gerhard Kümmel ve Andreas D. Prüfert, (ed.), *Military Sociology: The Richness of a Discipline*, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden, 2000, s. 68-90.

ile mücadelede geleneksel ordu ve savaş anlayışının yetersiz kalacağı düşünülebilir.²¹ Ortaya çıkan yeni tehditleri geçmiştekilerden ayıran en önemli nokta ulusal güvenliğe hatta bir devletin ulusal çıkarlarına doğrudan tehdit oluşturmadıkları durumlarda bile, uluslararası toplumun ahlaki, insani, politik veya ekonomik nedenlerle onları görmezden gelemeyecek olması olmuştur. Geleneksel olmayan rollerle birlikte (daha önce de belirtildiği gibi) asker yalnızca savaşçı veya teknik uzman olmayacak geleneksel roller genişleyecektir. Bu genişlemeyle artan operasyonlar asker ve asker ailelerinde görev yorgunluğuna sebebiyet verebilecektir.²² İçsel faktör olan örgüt misyonu, ordunun kurumsal misyonundaki ise barışı koruma veya zorlamaya yönelik şekilde değişim gösterdiği için ortaya ordular için yeni görev tanımları çıkmıştır. Geleneksel savaş görevinden farklı olan yeni görevlerle asker geleneksel olan savaşa rolünden ve buna uygun şekillenen kültürel kodlarından uzaklaşmıştır.²³ Birinci görevi savaşmak olan asker için artık bu durum ikinci plandadır.²⁴

Kümmel ve Bredow orduların yaşadığı dönüşümü geleneksel ve yeni görevler bağlamında ayırırken, ordunun roller arasında bir denge kurma çabasının ortaya çıktığını belirtmiştir.²⁵ Geleneksel rol seti; meşru müdafaa yeteneği, caydırma ve taarruz, savaş dışında askerî görevleri yürütme yeteneği olarak açıklanırken, geleneksel olmayan roller ise savaşı önleme ve barışı koruma, insani yardım operasyonları, etnik çatışmalar, kendi bölgelerindeki suç faaliyetlerini kontrol etme şeklinde ifade edilmiştir.²⁶

Soğuk Savaş sonrası genel olarak meydana gelen ve özel olarak yeni görev tanımlarına yönelik yapılmış olan en önemli çalışma olan “*Post Modern Army*” (Post Modern Ordu) isimli eserde Moskos, Williams ve Segal tarafından 11 farklı değişken (tehdit, görev tanımı, medya ilişkileri, kuvvet yapısı, sivillerin orduda görev alması, kamuoyunun orduya yaklaşımı, kadınların rolü, asker eşleri, vicdani ret, homoseksüellerin orduya kabulü) kullanılarak 13 ülkenin askerî değişim süreci incelenmiştir. Soğuk Savaş sonrasında “postmodern” olarak adlandırılmış dönemin önemli özellikleri olan orduların barış gücü operasyonları, askerî diplomasi, doğal afetlere müdahale gibi yeni görevleri açıklanmıştır.²⁷ Eserde açıkça postmodern ordu kavramının “geçmişin gözlemlenmesine dayanan gelişimsel bir yapı olduğunu”

²¹ Mary Kaldor, *New and Old Wars*, Polity Press, Cambridge, 2006, s. 7-9.

²² Gerhard Kümmel ve Wilfried von Bredow, *Civil-Military Relations in an Age of Turbulence: Armed Forces and the Problem of Democratic Control*, SOWI, Strausberg, 2000.

²³ Barış Ateş, *Askeri Sosyoloji: Ordu ve Toplum Araştırmaları*, Selenge Yayınları, İstanbul, 2022, s. 151.

²⁴ Age, s. 151.

²⁵ Gerhard Kümmel, “Bir Asker bir Askerdir, Bir Asker midir?” Giuseppe Cafario, (ed.), *Askeri Sosyoloji* (Z. Uzun ve H. Bayramlık Çev.), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2017, s. 431-433.

²⁶ Gerhard Kümmel ve Wilfried von Bredow, *Civil-Military Relations in an Age of Turbulence: Armed Forces and the Problem of Democratic Control*, SOWI, Strausberg, 2000.

²⁷ Barış Ateş, “Dış yardımların Kamu Diplomasisi Boyutunda Askeri Birliklerin Rolü: Yeni Görevler Yeni Kabiliyetler”, Erman Akıllı, (ed.), *Türkiye’de ve Dünyada Dış Yardımlar*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2016, s. 124.

belirtmiştir ve dolayısıyla sunulanın kehanet değil, bir model olduğu vurgulanmıştır. 2000 yılında yayınlanan bu çalışmada, postmodern ordunun beş temel örgütsel değişiklikle karakterize olduğunu ileri sürülmüştür, bunlar: 1) Hem yapısal hem de kültürel olarak sivil ve askerî alanların iç içe geçebilirliğinin artması (artan sivil-asker etkileşimi); 2) Hizmet, rütbe ve savaş ile destek uzmanlıkları arasındaki farklılıklara verilen önemin azalması; 3) Temel değişiklik savaşla mücadeleden “savaş dışındaki askerî operasyonlara” (MOOTW) geçiş; 4) Misyonların tek taraflı yerine çok taraflı bir bağlamda, uluslararası himaye altında hareket eden bir güçler koalisyonu aracılığıyla gerçekleştirilme eğilimi (BM gibi uluslar-üstü organlar) ve 5) askerî kuvvetlerin uluslararası hale getirilmesi (Eurocops örneği gibi..) şeklindedir.²⁸

Orduda yaşanan değişimle ortaya çıkan yeni görev tanımlarının etkisiyle ordu içerisinde asker sayısında azalma yaşanmış ve çoğu ülkede profesyonel orduya geçilmiştir. Batı’da mevcut uluslararası sisteminin güvenlik taleplerine orduda zorunlu askerlik hizmetinin tek başına cevap veremeyeceği uzun zaman önce anlaşılmıştır. Almanya ise bu konseptten vazgeçtiğini açıklayan son Avrupa ülkesi olmuştur. Zorunlu askerlik durumunda yurtdışındaki herhangi bir görevde bulunulamaması nedeniyle Soğuk Savaş sonrası dönemde artan operasyonlarda görev alabilmesi için profesyonel asker ön plana geçmiştir. Yeni görevlere ve değişen teknolojiye uyum sağlayabilecek askerin seçimi ve eğitimi büyük önem taşıdığı için yine zorunlu asker doğru bir tercih oluşturmamaktaydı. 2023 verilerine göre 29 NATO ülkesinin yalnızca 6’sında zorunlu askerlik uygulaması devam etmektedir.²⁹ 1980-2000 yılları arasında ise Türkiye ve Lüksemburg hariç NATO ülkelerinde %12-55 arasında değişen oranlarda kuvvet indirimine gidilmiştir.³⁰

3. Yeni Misyonlar: Türkiye, ABD, Rusya Orduları

3.1. Türkiye

3.1.1. Profesyonelleşme

Türkiye’de günümüzde de devam eden zorunlu askerlik hizmetinden önce iki farklı usulle askerlik hizmeti yaptırılmıştır. 1846 yılına kadar devşirme ve savaş tutsaklarının beşte birinin ayrılmasıyla oluşturulan pençik, 1846-1886 yılları arasında kura, 1886 yılından günümüze değin ise zorunlu askerlik usulüne uygun şekilde alım yapılmıştır. Mevcut askerlik sistemini oluşturan 1111 sayılı askerlik kanuna göre 6 ay kısa dönem, 12 ay yedek subay, 12 ay er/erbaş, dövizle askerlik ve

²⁸ Booth, B., Kestnbaum, M., & Segal, D. R. (2001). Are Post-Cold War Militaries Postmodern? *Armed Forces & Society*, 27:3, 320-321.; Jean Callaghan ve Franz Kernic, “New Missions and Tasks for the Postmodern Military”, (ed.), Jean Callaghan ve Franz Kernic, *Armed Forces and International Security: Global Trends and Issues*, LIT Verlag, Germany, 2003, s. 41-44.

²⁹ “Europe: Is Compulsory Military Service Coming Back?”, <https://www.dw.com/en/europe-is-compulsory-military-service-coming-back/a-65880469>, erişim 20.07.2023.

³⁰ Barış Ateş, “Dış Yardımların Kamu Diplomasisi Boyutunda Askeri Birliklerin Rolü: Yeni Görevler Yeni Kabiliyetler”, Erman Akıllı, (ed.), *Türkiye’de ve Dünyada Dış Yardımlar*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2016, s. 124.

bedelli askerlik şeklinde hizmet çeşitleri bulunmaktadır.³¹ Soğuk Savaş'tan sonra değişen güvenlik ortamı ve ortaya çıkan yeni görevlerin uygulanabilirliği konuları pek çok ülkede olduğu gibi Türk Silahlı Kuvvetleri'ni de doğrudan etkilemiştir.³² TSK'nın resmî görev tanımlarına bakıldığında millî savunmanın dışında başlıca görevlerini oluşturan: uluslararası barışın sağlanması ve buna yönelik misyonlar, terörle mücadele gibi görevler büyük miktarda kitlesel bir ordudan ziyade daha küçük, esnek ve bu görevlerde başarı sağlayabilecek şekilde iyi eğitilmiş askerlerin gerekli olduğu göz önünde bulundurulmaktadır.³³ Özellikle NATO üyeliği sonrası ordudaki değişim yön değiştirmiş; TSK, yabancı yardımlar, yurtdışı eğitimleri, uluslararası görevlere katılımı sayesinde diğer ülkeleri tanıma ve kendi ordu sistemiyle karşılaştırma yapabilme imkânı olmuş, Türk ordusundaki Alman etkisi 1950'lerden sonra yerini ABD'ye bırakmıştır. Bu sebepler post-modern ordu yapısı ve misyonların TSK içerisinde yer bulmasını sağlamış, hareket kabiliyeti yüksek ve esnek bir yapıya ulaşması hedeflenmiştir.³⁴ ABD'nin 1970'li yıllarda profesyonel orduya geçiş süreci ve geçtikten sonra yaşanan tartışmalar askerlik modeli konusunda Türkiye'de ancak 2010'lu yıllarda tartışılır hale gelmiştir.³⁵ Türk ordusu özelinde zorunlu askerliğin sona erdirilmesine yönelik tartışmalar çoğu zaman kültürel düzeyde olmuştur. Bu tartışmaların ana nedeni ise toplum tarafından orduya verilen önem ve aidiyettir.³⁶ TSK için profesyonel ordu tartışması içerisinde sıklıkla ordu-toplum ilişkisi yer almış, bütünleşmeye verilebilecek zarar üzerinde durulmuştur. Ancak diğer ülkelerdekine benzer şekilde Türkiye'de de yapılan çalışmalar refah düzeyinin artışıyla birlikte zorunlu askerliğe karşı isteksizliğinde arttığı gözlemlenmiştir. 2013 yılında yapılan çalışmaya göre TSK'da profesyonel orduya geçilmesi gerektiğini düşünenlerin oranı %65,4 şeklindedir.³⁷

Türkiye'de profesyonelleşme çabası ve tartışmaları günümüzde devam etmekte olup zorunlu askerlik uygulamasıyla beraber yeni misyonlara uygun şekilde görev alacak profesyonel askerler de orduda görev almaktadır. Türkiye'de hâlen zorunlu askerlik sistemi uygulanmakta ve son 5 yılda profesyonel asker sayısı artmaya devam ederken 31 Aralık 2021 tarihinde Millî Savunma Bakanlığı verilerine göre profesyonel asker sayısı 216 bin 44, zorunlu asker sayısı ise 174 bin 916'dır. Orduda profesyonelleşme çalışmaları kapsamında askerlik süreleri kısaltılmış, terörle mücadele

³¹ Cengiz Özgün, "Türkiye'nin Askerlik Sisteminin Tarihsel Süreç Bağlamında İncelenmesi", *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4, 2017, 59-60.

³² Salih Akyürek, "Zorunlu Askerlik ve Profesyonel Ordu" BİLGESAM, Ankara, 2010.

³³ Salih Akyürek ve Mehmet Ali Yılmaz, "Türk Silahlı Kuvvetleri'ne Toplumsal Bakış", BİLGESAM, Ankara, 2013.

³⁴ Bahadır Çatak, Toplumunda Askeri Değerlerin Karşılığı Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2017, s. 73.

³⁵ Salih Akyürek, "Zorunlu Askerlik ve Profesyonel Ordu" BİLGESAM, 2010

³⁶ Age, s. 37.

³⁷ Salih Akyürek ve Mehmet Ali Yılmaz, "Türk Silahlı Kuvvetleri'ne Toplumsal Bakış" BİLGESAM, Ankara, 2013.

ve yurtdışı görevlerde profesyoneller yer alırken zorunlu askerlik görevini yapanlar geri hizmetlerde yer almıştır.³⁸ İyi eğitim almış donanımlı profesyonel asker sayısındaki artış; Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı, Barış Pınarı, Bahar Kalkanı gibi harekât düzenlenmesi ve başarının katlanmasını sağlamıştır. Millî Savunma Bakanlığı 2022 Faaliyet Raporu'nda yapılan çalışmalar ve teknolojik gelişmeler nedeniyle uzman gerekliliği vurgulanmış bu amaçla yükümlü askerlik ve profesyonelleşme ihtiyacı arasındaki dengeleme gerekliliğine dikkat çekilmiştir.³⁹

3.1.2. Barış Operasyonları

Türkiye'nin de barışı desteklemeye yönelik faaliyetleri Soğuk Savaş sonrası dönemde artışa geçerek devamlılığını sürdürmüş; gerek NATO bünyesinde gerekse de Birleşmiş Milletler (BM) ve AGİT (Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı) gibi uluslararası örgütlerle iş birliği içinde, barışı destekleme görevlerinde uluslararası yükümlülükleri, ulusal çıkarları, imkân ve kabiliyetleri oranında azami ölçüde yer almıştır. Türkiye'de barış operasyonları Soğuk Savaş sonrası yoğunluk kazansa da yurtdışına gönderilen ilk askerler 1950-1953 yıllarında Kore Savaşı'na dönüşümlü şekilde 15.000 kişiden oluşan tugay düzeyindeki birliklerle katılmasıyla başlamıştır.⁴⁰ Soğuk Savaş döneminde ise Türkiye'nin BM barışı koruma operasyonlarına katılımı diğer ülkelere benzer şekilde sınırlı kalmıştır. Türkiye'nin icra ettiği barışı destekleme faaliyetleri; personel ile iştirak edilen uluslararası gözlemci görevleri (riski olmayan veya çok az olan görevler) ve birlik olarak iştirak edilen barışı destekleme harekâtları (ekonomik, siyasi ve askerî açıdan riskli görevler) olmak üzere iki ana başlıkta toplanmıştır. Türkiye'nin bu tür faaliyetlerde tercih edilme nedeni ise uluslararası barışı desteklemesi ve uluslararası örgütlerin sadık üyesi olarak, ilgili örgütler tarafından verilen sorumlulukları yerine getirerek hukuka uygun hareket etmesi olmuştur. Hindistan, Bangladeş ve Pakistan gibi ülkeler bu tarz harekâtlara katılım gösterirken maddi beklentileri ön planda tutmuş ancak Türkiye için aynı beklentiler söz konusu olmamıştır.⁴¹

Türkiye uluslararası bir aktör olarak Soğuk Savaş sonrası dönemde dış politika anlayışı olarak öncelikle yakın çevresi ve sonrasında tüm dünyada kendisini ifade etmeyi ve göstermeyi hedeflemeyi esas almıştır. Bu çerçevede belirtilen dış politika anlayışının en güçlü yansımaları Balkanlar'da olmuştur. Türkiye'nin Balkanlar'a olan ilgisi sahip olduğu niteliklerden kaynaklanmış ve barışı destekleme harekâtlarında en çok katkı sağladığı yer olarak bu bölgedeki Müslüman-Türk Halklarının varlığıyla

³⁸ "Millî Savunma Bakanlığı 2021 Faaliyet Raporu" <https://www.msb.gov.tr/Content/Upload/Docs/2021.pdf>, erişim 20.08.2023.

³⁹ "Millî Savunma Bakanlığı 2022 Faaliyet Raporu" [https://www.msb.gov.tr/Content/Upload/Docs/2022%20Y%C4%B1%C4%B1%20Faaliyet%20Raporu\(2\).pdf](https://www.msb.gov.tr/Content/Upload/Docs/2022%20Y%C4%B1%C4%B1%20Faaliyet%20Raporu(2).pdf), erişim 15.08.2023.

⁴⁰ Gökhan Koçer, "Türkiye'nin Barışı Destekleme Harekâtlarına Katkısı", *Uluslararası İlişkiler*, 3:11, 2006, s. 48-49.

⁴¹ İknur Albayrak, *Türkiye'nin Barışı Destekleme Harekâtlarına Katılımının Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, 2008, s. 98.

motive edilmiştir. Türkiye'nin ekonomik ve askerî gücündeki artış yıllar içerisinde daha belirgin hale gelmiş, bu kapsamda dış politikadaki zorluklara daha etkili bir şekilde yanıt vermek amacıyla küresel gelişmelere daha duyarlı şekilde hareket etmiştir. Türkiye'nin 1980'lerden itibaren başlattığı ekonomik reformlar, küresel ekonomiden giderek daha fazla faydalanmasını sağlamıştır. Bu sayede barışın inşasına yönelik uluslararası alanda insani yardımla ilgilenen kuruluşlar da dâhil olmak üzere Türk sivil toplumu (yavaş yavaş) büyümüştür. Bu gelişmelerin yanı sıra, Dışişleri Bakanlığı, ordu ve diplomatik aygıtların zengin deneyimleri barış operasyonları ve dış politikaya yönelik avantaj sağlamaktadır.⁴²

TSK uluslararası gözlemci görevi ile toplamda 9 barış destekleme harekâtına katılım sağlanmıştır. Yapılmış olan gözlemci görevlerin çoğunluğu 6 görevle BM, 2'si AGİT son olarak 1 görev ise İsrail ile Filistin Kurtuluş Örgütü ile iş birliği içerisinde yürütülmüştür. Günümüzde TSK'nın devam eden gözlemci görevi bulunmamaktadır. Birlik olarak iştirak edilen barışı destekleme harekâtının ise 12'si geçmişte icra edilenler, 10'u ise günümüzde hâlâ devam etmekte olan harekâtlar olmuştur. Günümüzde icra edilmekte olan harekâtlar Bosna-Hersek, Kosova, Lübnan, Irak ile Somali karasuları ve yaklaşma sularını kapsamaktadır. Devam eden harekâtların 5'i BM Güvenlik Konseyi ile diğer 5'i ise NATO ile iş birliği içerisinde yürütülmektedir.⁴³

3.1.3. İnsani Yardım ve Doğal Afetler

Türk Silahlı Kuvvetleri geçmişten günümüze kadar her dönemde afet ve acil yardımlara katılımcı görevi yürütmüştür. Marmara Bölgesi'nde 17 Ağustos 1999 yılında yaşanan deprem, her açıdan depreme ne kadar hazırlıksız olduğumuzu göstermiştir. Hastanelerin yetersizliği, kurtarma ekipmanlarının yoksunluğu, yasal mevzuat eksiklikleri ve yapısal imar planlarının kontrol zafiyeti her alanda ön plana çıkmıştır. Bu durum Türk Silahlı Kuvvetleri ile birlikte pek çok kurum için ders çıkarıcı nitelikte olmuştur. Yaşanılan süreç içerisinde acil duruma yönelik eğitimler daha yoğun hale getirilmiş ve arama kurtarma komutanlıkları personel ve teçhizat yönünden iyileştirilerek, sayıları uygun şekilde arttırılmıştır, ilerleyen süreçlerde de alınan önlem ve sıkılaştıran tedbirlerin getireceği başarıları görmek mümkün olmuştur.⁴⁴ TSK 2016 yılında alınan kararlar deprem, yangın, su basması, yer kayması, kaya düşmesi, çığ ve benzeri tabii afetlere 211 Sayılı İç Hizmet Kanunu Md.112 ve 7269 Sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun Md.7 çerçevesinde yapılan yardımlara destek vermekle resmî olarak görevli hale getirilmiş ve resmî görevlere ait teşkilat şemasında yer almıştır.

⁴² Reşat Bayer ve E. Fuat Keyman, "Turkey: An Emerging Hub of Globalization and Internationalist Humanitarian Actor?", *Globalizations*, 9:1, 2012, s. 76-78.

⁴³ Türkiye'nin Barışı Destekleme Harekâtına Katkıları", *T.C. Millî Savunma Bakanlığı Genelkurmay Başkanlığı*, <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=BarisiDestekleme>, erişim 10.03.2022.

⁴⁴ Mutlu Tokmak, Doğal Afetlerde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) Etkin Kullanımı: Kocaeli ve Van Depremi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, 2012, s. 55-56.

Genelkurmay Başkanlığı tarafından; deprem, yangın, sel, çığ, toprak kaymaları, kaybolmalar, büyük kazalar gibi doğal ya da doğal olmayan her türlü afette yurt içinde ve yurt dışında arama kurtarma faaliyetleri icra etmek üzere TSK Doğal Afetler Arama Kurtarma (DAK) Tabur Komutanlığı kurulmuştur. Başlangıçta Özel Kuvvetler Komutanlığı'na bağlı olarak kurulan DAK Taburu daha sonra Kara Kuvvetleri Komutanlığı Kara Lojistik Komutanlığına bağlanmış ve çalışmalarını burada sürdürmeye devam etmiştir. TSK, afet/acil durumlarda yürüttüğü yardım faaliyetlerinin esaslarını belirleyen yönergesini, değişen şartlara ve günümüz ihtiyaçlarına göre 2012 yılı sonunda güncelleyerek yürürlüğe sokmuştur. İlgili yapılanma sonrası Kuvvet Komutanlıkları ve Genelkurmay Başkanlığı'na bağlı olan birimler de ilgili düzenlemeler yapmış; afet durumunda yurt içi ve yurtdışında görev yapmak üzere İnsani Yardım Tugay Komutanlığı kurulmuş, Jandarma Genel Komutanlığı birimi olan Jandarma Komando Özel Asayiş Komutanlığı (JÖAK)'na bağlı bir tabur olarak ise Jandarma Arama Kurtarma (JAK) ile afetlerde görev almaya başlamıştır.⁴⁵ Diğer jandarma birliklerinin kabiliyetlerini aşan durumlarda özel eğitim, silah, teçhizat ve üstün yetenek gerektiren önemli asayiş olayları, afet ve terörle mücadele gibi görevler amacıyla 1999 yılında kurulan JÖAK'ın alt taburu olan JAK'ın Sualtı Arama Kurtarma, Dağ Arama Kurtarma ve üç adet Arama Kurtarma bölümü bulunmaktadır. Yakın süreçte yaşanan Kahramanmaraş merkezli depremlerde TSK bünyesinde görev alan binlerce personel Afet Acil Durum Kriz Merkezi oluşturularak diğer sivil örgütlerle koordineli şekilde görev almıştır. Enkaz altından vatandaşların kurtarılması ve konaklama alanı oluşturulması öncelikli olmuştur. Öte yandan arama-kurtarma çalışmaları için gerekli olan araç ve gereçler Hava Kuvvetleri tarafından uçaklarla bölgeye sevk edilmiş, yemek dağıtımı için gerekli olan seyyar mutfaklar kurulmuş, hasar tespiti yapılabilmesi için TSK İHA kullanarak sahayı incelemiştir.⁴⁶

TSK'ya dair yeni görevler sadece doğal afetlerle sınırlı kalmamış aynı zamanda salgın hastalıklarla mücadelede de sorumluluk alınmıştır. Bu kapsamda 2019 yılında ortaya çıkan COVID-19 pandemisi ise TSK'nın yeni görev tanımları açısından aktif rol aldığını gösteren örneklerden biri olmuştur. Pandemi sürecinde Millî Savunma Bakanlığı bünyesinde, ordu içerisinde takip, tedbir, tıbbi planlama ve olası durumlara karşı planlamaların yapıldığı Covid-19 ile Mücadele Merkezi (COMMER) kurulmuştur. Ordu içerisinde askerin sağlığını korumaya yönelik çalışmaların yanısıra silahlı kuvvetlerinin ilgili birimleri tarafından solunum cihazları, antibakteriyel jel, maske gibi önemli tıbbi ve hijyen ürünlerinin üretimi

⁴⁵ Ali Murat İlhan, "Afetler ve İnsani Yardım Operasyonlarında Silahlı Kuvvetlerin Rolü", *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 2:1, 2013, s. 122.

⁴⁶ "Mehmetçik Deprem Bölgesindeki Vatandaşlara Yardım Elini Uzatıyor", <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/mehmetcik-deprem-bolgesindeki-vatandaslara-yardim-elini-uzatiyor/2810382>, erişim 01.03.2023.

yapılmıştır.⁴⁷ Salgın sürecinde TSK'ya ait A400M askerî kargo uçağı ile mücadeleye destek amacıyla İngiltere, Kuzey Makedonya, Karadağ, Sırbistan, Bosna Hersek ve Kosova, İspanya ve İtalya'ya tıbbi yardım malzemesi gönderilmiştir.⁴⁸ Hem ulusal hem de uluslararası alanda pandemi sürecine yönelik tedbir ve yardım süreçleri TSK tarafından etkin şekilde yürütülmüş, Türk ordusunun farklı görevlere yönelik kapasitesi ve başarısı açısından önemli bir örnek teşkil etmiştir.

3.2. Amerika

3.2.1. Profesyonelleşme

Amerikalılar tarihi olarak daimi ordulara güvenmemiş ve zorunlu askerlik hiçbir zaman norm olmamıştır. Bugünün Ulusal Muhafızları (*National Guard*) olan bir vatandaş milisi, güçlü bir daimi federal orduya karşı bir önlem olarak anayasa'da öngörülmüştür.⁴⁹ ABD ordusunda Birinci Dünya Savaşı'nda önce zorunlu askerlik bireyleri doğrudan çağırma şeklinde uygulanmamış, sömürge döneminden başlayarak iç savaşa kadar kişiler kendilerinin yerine başkalarına ücret ödeyerek askere göndermiştir. Zorunlu askerliğin yaygın şekilde kullanılması ilk olarak iç savaş sırasında olmuş, eyaletlerin ve toplulukların fonlarını askerî personel masraflarını karşılamak için kullanmalarını teşvik edici hal almıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında Ulusal Savunma Yasası ile düzenli ordunun 175 bine çıkarılması kararlaştırılmış ve zorunlu askerlik uygulanmıştır. ABD, İç Savaş ve Birinci Dünya Savaşı arasında ülkeyi savunmak için gereken insan gücünü sağlamak için çoğu yeni gelen göçmenlerden oluşan gönüllülere ve eyaletlerin yeni gönüllü milisleri olan Ulusal Muhafızlara güvenmiştir. 1915 yılında Avrupa'da savaş sürerken başkan Woodrow Wilson düzenli ordunun büyüklüğünü arttırmak istememiş, daimi ordunun %31'lik artışına yönelik isteksizce onaylanması yönünde çağrıda bulunmuştur. Bu tutumunun nedeni ise savunma için hazırlık yapılmasını zorunlu görmesine rağmen ülkenin gençlerinin vatanseverlik duygusuyla askerlik yapması gerekliliğini desteklemesidir. İkinci Dünya Savaşı ve Vietnam Savaşı sırasında aynı uygulama ile bireyler 18 yaşında kayıt yaptırarak 18,5-26 yaş aralığında 2 yıl süreyle askere çağırılmıştır.⁵⁰ Vietnam Savaşı sonrası ordu içerisinde, askerlerin uyuşturucu kullanımındaki artış, olması gerekenden erken vakitte yapılan terfi ve ödül gibi uygulamalar kalitenin düşmesine neden olmuştur.⁵¹

⁴⁷ "Millî Savunma Bakanlığında COVID-19 ile Mücadele Merkezi (COMMER) Oluşturuldu", Millî Savunma Bakanlığı, <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/2432020-83543>, erişim 19.10.2023.

⁴⁸ İsmet Karakaş ve Onur Orhan Gemici, "Türkiye'den İngiltere'ye Tıbbi Yardım Malzemesi Desteği Londra'ya Ulaştı", *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/tu%CC%88rkiyeden-i%CC%87ngiltereye-tibbi-yardim-malzemesi-desteg%CC%86i-londraya-ulasti/1799454>, erişim 18.10.2023.

⁴⁹ Louis G. Yuengert, "America's All Volunteer Force: A Success?", *Parameters*, 45:4, 2015, 2-3.

⁵⁰ Timothy J. Perri, "The Evolution of Military Conscription in the United States", *The Independent Review*, 17:3, 2013, s. 429-439.

⁵¹ Barış Ateş, Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Askeri Değişim: NATO Orduları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2014, s. 55.

Günümüz ABD silahlı kuvvetlerinin temelini oluşturan ve 1973 yılında tamamen gönüllülerden oluşan bir ordunun kurulması Başkan Nixon'un göreve gelmesinden iki ay sonra, 1969 yılında, seçim kampanyasında askere alma uygulamasına son verme vaadini yerine getirmek üzere Tam Gönüllü Güç Komisyonu'nu kurmasıyla başlamıştır. 1970 yılında komisyon, zorunlu askerliğe derhal son verilmesini ve tamamen gönüllülerden oluşan bir ordu kurulmasını tavsiye etmiştir. 1980'lerde Savunma Bakanı Caspar Weinberger tarafından tamamı gönüllülerden oluşan kuvvetin başarılı olduğu ilan edilmiş olsa da, orduda asker kalitesinin düşüşü devam etmiş ve bu nedenle mevcuttaki endişeler de devamlılığını sürdürmüştür.⁵² Bu süreç içerisinde askerlerdeki düşük moral, disiplin problemleri, zayıf eğitim gibi sorunların üstesinden gelebilmek için savaşa hazırlık, askerlerin maaş ve sosyal haklarını iyileştirme, eğitim tesislerini iyileştirme gibi pek çok yeniliğe gidilmiş bunun etkili sonucu Panama ve Irak'taki 1991 yılında yapılan operasyonlarda alınmıştır. Soğuk Savaş'ta elde edilen stratejik başarı, ordunun küçülme dönemine girmesine, "barış getirisinin" toplanmasına ve küresel Sovyet tehdidinin yokluğunda ordunun önemi üzerine düşünmeye yol açmıştır. 1990 sonrası ABD ordusu %37 küçülmeye gitmiş ve ordu içerisinde kalacak küçük kuvvet personeline seçici davranılmıştır. Bu geri çekiliş sayesinde kuvvetlerin kalitesinde de artış yaşanmıştır.⁵³ Günümüzde de profesyonel askerlik uygulaması devam etmektedir ve bu gücün yetersiz kaldığı durumlarda kongrenin zorunlu askerliği yürürlüğe sokma hakkı bulunmaktadır.

3.2.2. Barış Operasyonları

ABD silahlı kuvvetleri uluslararası arenada en etkin ordular arasında yer almaya devam etmektedir. ABD Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana ordusunu konvansiyonel meydan savaşları dışındaki operasyonlarda kullanma konusunda geçmişe kıyasla daha istekli olduğunu göstermiştir. NATO üyeleri içerisinde sayısal verilere göre en fazla asker sayısına sahiptir. ABD için barış operasyonları mutlaka askerî güç gerektirmeyecek şekilde; barışı koruma tahkim (Alabama'daki ABD-Büyük Britanya anlaşmazlığında olduğu gibi), arabuluculuk (Camp David anlaşmalarında olduğu gibi) ya da seçim denetimi (Nikaragua'daki 1990 seçimlerinde olduğu gibi) şeklinde örneklendirilebilmektedir. Bir diğer uygulama ise insani müdahale çerçevesinde gıda ve ilaç yardımlarının ihtiyaç sahiplerine ulaşmasını sağlamaktır. ABD Somali'de insani yardımların lojistiği sağlanırken iç savaştan sonra müzakere edilmiş bir düzene geçişi yürütme sorumluluğunu gelecekteki bir Birleşmiş Milletler barış gücüne bırakmıştır. Açıklanan dört farklı barışı koruma operasyonu zaman zaman birbiriyle örtüşmekte veya çakışmaktadır.⁵⁴

⁵² Bernard Rostker, *I Want You! : The Evolution of the All-Volunteer Force*, RAND Corporation, Santa Monica, CA. 2006.

⁵³ Yuengert, *America's All Volunteer Force*, s. 3-6 .

⁵⁴ Ernest Evans, "Peacekeeping: Two Views, The U.S. Military and Peacekeeping Operations", 155:4, 1993, 143-147.

İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD ordusu barış operasyonlarında çeşitli deneyimler yaşamıştır. Bu süreçte ABD Birleşmiş Milletler Ateşkes Denetleme Örgütü'nde (UNTSO) görev yapmış, Beyrut ve Somali'deki operasyonlara ek olarak Sina Çokuluslu Gücü ve Gözlemcileri'nin (MFO) bir parçası olarak Sina'da konuşlanmıştır.⁵⁵ BM operasyonlarında görev yapan birliklerin sayısı 1990'ların ortasından bu yana dramatik bir şekilde azalmasına rağmen, binlerce ABD askerî personeli şu anda barışı koruma operasyonlarında görev yapıyor veya destekliyor. Yaklaşık 28 ABD askeri şu anda BM kontrolü altındaki beş operasyonda görev yapıyor. Balkanlar'da yaklaşık 1.800 ABD askeri NATO Kosova Gücü'nde (KFOR) görev yapıyor. Yaklaşık 35.000 kişi daha Güney Kore'deki barışı koruma operasyonlarında görev yapıyor veya destekliyor; yaklaşık 700 kişi de Sina'da görev yapıyor. Irak'ta ABD birlikleri, bazı barışı koruma operasyonlarında üstlenilen “ulus inşa etme” faaliyetleri de dâhil olmak üzere çeşitli istikrar görevlerinde yer alıyor. Bu tür faaliyetler Afganistan'da da birkaç yüz ABD askeri tarafından geçtiğimiz yıllarda yürütülmüştür.⁵⁶

ABD ordusu pek çok farklı türde barış operasyonlarında yer almış olmasına rağmen genellikle bu tür operasyonlara ilgisi az olmuştur. Barış operasyonlarına yönelik bu ilgisizlik tüm düşük yoğunluklu operasyonlar için geçerli olmuştur. Ancak son zamanlarda elde edilen veriler: ordu içinde kültürel bir değişim yaşandığını ve ABD askerlerinin artık barışı koruma görevlerini bir askerin işinin temel bir bileşeni olarak kabul ettiğini göstermektedir.⁵⁷ Küresel liderlik sağlayabilme amacıyla ulusal gücün tüm imkânları seferber edilmekte, silahlı kuvvetler bu nokta kilit nokta rolü oynamaktadır. ABD ordusunun küresel angajmanı dünyayı ulusu, vatandaşları, çıkarları ve değerleri için daha güvenli hale getirmek şeklinde olmuş ve bu amaçla ordunun denizaşırı pek çok görevde yer aldığını ve almaya devam edeceği, istikrar ve barışı teşvik ederek saldırganlığı caydırma veya çatışmayı önlemeye yönelik görev alınacağı belirtilmiştir.⁵⁸

3.2.3. İnsani Yardım ve Doğal Afetler

Soğuk Savaş sonrası değişimin yanı sıra 1992 yılında yaşanan doğal afetler (özellikle Hawaii ve Florida'da yaşanan kasırga) halkın bu tür durumlarda ordunun müdahalesi ve yardımına olan beklentiyi göstermiştir.⁵⁹ 1995 yılında yayınlanmış olan JP-3-07 Müşterek Savaş Dışı Harekât Doktrininde ilk defa savaş dışı askerî operasyon kapsamında ordunun görev tanımları insani yardım, doğal ve suni afet

⁵⁵ Brian J. Reed ve David R. Segal, “The Impact of Multiple Deployments on Soldiers' Peacekeeping Attitudes, Morale, and Retention”, *Armed Forces & Society*, 27:1, 2000, s. 57-78.

⁵⁶ Nina M. Sarafino, “Peacekeeping and Related Stability Operations: Issues of U.S. Military Involvement”, <https://www.history.navy.mil/research/library/online-reading-room/title-list-alpha/peacekeeping-and-related-stability-operations.html>, erişim 24.08.2023.

⁵⁷ Reed ve Segal, “The Impact of Multiple Deployments”.

⁵⁸ “National Military Strategy” <https://www.hsdl.org/?view&did=440395>, erişim 18.10.2023.

⁵⁹ John Y. Schrader, *The Army's Role in Domestic Disaster Support An Assessment of Policy Choices*, RAND, Santa Monica, CA, 1993.

yardımları, silahların kontrolü, mahalli sivil otoriteye destek, muhabere dışı tahliye hârekatı şeklinde belirtilmiştir.⁶⁰ Ordunun afet yardımlarına katılma görevlerine 2010'da yayınlanan 3-0 Ortak Operasyonlar ve 2020'de yayınlanan 1-0 Müşterek Personel Desteği raporlarında da yer verilmiştir.⁶¹

Doğal afetler görev alan ülkelerine yarı zamanlı hizmet eden vatandaş-askerlerden oluşan Ulusal Muhafızlar (*National Guard*) vatanın savunması dışında ulusal savunma stratejisine yönelik her unsurda rol almaktadır.⁶² 2022 yılında 142.000 muhafız üyesi 19 eyaletteki orman yangınlarına, 18.000'i sekiz eyaletteki sellere, 12.000'i 19 eyaletteki kış fırtınalarına, 1.700'ü kasırgalara ve 1.000'i şiddetli hava ve volkanik faaliyetlere müdahale etmiştir. Aynı yıl önlem olarak kış fırtınalarına müdahale ve orman yangınları gibi afet yardım operasyonları için ülke çapında yaklaşık 1.000 Muhafız üyesi etkinleştirilmiştir. Hemen her kasabada yer alan ulusal muhafızların savaşmak üzerine almış oldukları eğitim pek çok gerekli acil durumda da müdahale ve kontrol etme imkânı sağlamaktadır.⁶³ Ulusal Muhafızlar'ı ön plana çıkaran önemli özelliklerden biri afet durumunda lojistik ve iletişim için havacılık desteği sağlamasıdır.⁶⁴ Buna ek olarak Afet yardımlarına katılımı ilk olarak 1865 yılında başlayan ABD Ordusu İstihkam Birliği (*The U.S. Army Corps of Engineers*) ülke genelinde sel kontrolü ve kıyı erozyonu projelerinden sorumludur. 1980'lerde Kolordu'nun misyonu sel mücadelesinden diğer tehlikelere kadar genişlemiş, acil durum yönetim planı hazırlanmıştır. 1988'de Robert T. Stafford Afet Yardımı ve Acil Durum Yardım Yasası, Federal Acil Durum Yönetim Ajansı'na (*Federal Emergency Management Agency*) nedeni ne olursa olsun tüm felaketleri karşılama yetkisi vermiş; birlik, sel, deprem ve volkanik patlamalar da dâhil olmak üzere birçok doğal afette işbirliği içinde çalışmışlardır.⁶⁵

ABD ordusu ve ülkenin ulusal güvenlik komisyonlarında 1990'lı yıllardan beri küresel iklim değişikliğinin yarattığı tehdidin ciddiyeti tartışılmış, resmî olarak ilk kez 1997 yılında Ulusal Güvenlik Stratejisi⁶⁶ içerisinde yer verilmiştir. Özellikle Obama yönetimi sırasında daha da önemsenen bir konu haline gelen iklim değişikliği

⁶⁰ "Joint Doctrine for Military Operations Other Than War", <https://smallwarsjournal.com/documents/jp3-07.pdf>, erişim 26.08.2023.

⁶¹ "Joint Personnel Support", https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/jp1_0.pdf, erişim 30.08.2023.; "Joint Operations", <https://www.moore.army.mil/mssp/security%20topics/Potential%20Adversaries/content/pdf/JP%203-0.pdf>, erişim 30.08.2023.

⁶² James Stuhltrager, "Send in the Guard: The National Guard Response to Natural Disasters", *Natural Resources & Environment*, 20:4, 2006, s. 21-77.

⁶³ "Guard Saved Lives, Property Responding to 2022 Disasters", https://www.army.mil/article/263012/guard_saved_lives_property_responding_to_2022_disasters, erişim 14.07.2023.

⁶⁴ Stuhltrager, "Send in the Guard: The National Guard", s. 22.

⁶⁵ "Responding to Natural Disaster", <https://www.usace.army.mil/About/History/Brief-History-of-the-Corps/Responding-to-Natural-Disasters/>, erişim 2.09.2023.

⁶⁶ "National Security Strategy 1997", <https://nssarchive.us/national-security-strategy-1997/>, erişim 08.10.2023.

konusu 2010 tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde⁶⁷ ilerleyen dönemlerde hangi durumlara yol açacağı, kaynaklar amacıyla yeni çatışmalara girileceği, toprak bozulmalarına sebep olacağına dair tartışma ve beklentilere değinilmiştir. Savunma Bakanlığı ise bu tehlikelerin orduda faaliyet ortamını, üstlenilen görevleri, tesisleri değiştirebileceğini öngörmüştür. İklim değişikliğinin sonuçlarına yönelik pek çok çalışmada benzer şekilde insani felaketlerin, silahlı çatışmaların artacağı tahmininde bulunulmakta, ABD ordusu da bu konuya yönelik önlem alma amacıyla sel, yangın ve diğer felaketlerde müdahaleye daha sık çağırılacağı için afet müdahale kapasitelerinin daha da genişletilip uygun politikalar benimsenmesi gerektiğini savunmaktadır.⁶⁸

Ülke çapında COVID-19'la mücadele kapsamında görev alan hükümet görevlileri ile birlikte ABD ordusu da görev almıştır. Sahra hastaneleri kurulmuş, personelleriyle birlikte tıbbi gemiler konuşlandırılmıştır.⁶⁹ Askerî laboratuvarlar bu süreçte Ebola krizi gibi farklı salgın örneklerinde olduğu gibi aşı geliştirme çalışmaları yapmıştır. Ayrıca ordu maske, vantilatör ve askerî stoklardan çok sayıda COVID-19 test kiti dağıtılmıştır.⁷⁰ ABD'nin salgına karşı gerekli insan gücünü karşılayabilecek kapasiteye sahip olan tek kurum olduğuna yönelik görüşler ağırlıklıdır.

3.3. Rusya

3.3.1. Profesyonelleşme

17. yüzyıldan beri devam eden imparator devlet anlayışının sona ererek ulus devlet anlayışına geçilmesi ve SSCB'nin dağılmasıyla uluslararası sistemdeki iki kutuplu yapının iki kutbundan biri olma özelliğinin son bulması 20. yüzyılda Rusya için en zor olay niteliğinde olmuştur. Bu faktörler sebebiyle Rusya Federasyonu zayıf/güçsüz devletler sınıfında yer almış olsa da günümüzde kaybettiği gücünü tekrar kazanmış; jeopolitik konumu, nükleer silah kapasitesi, savunma-askerî endüstrisi, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Daimi Üyesi olması ve çatışma bölgelerinde etkin rol alışıyla uluslararası sistemin en önemli aktörlerinden biri haline gelmiştir.⁷¹ Soğuk Savaş döneminden sonra NATO'yu temel tehdit olarak kabul eden Rusya ordu içerisinde herhangi bir doktrin değişikliğine gitmemiş ancak bu durum ordu içerisinde personel ve eğitim eksikliği gibi pek çok sorunu beraberinde getirmiştir. 2003 yılında yayımlanan "Rusya Silahlı Kuvvetlerinin Gelişimi için Acil Görevler" belgede

⁶⁷ "National Security Strategy 1997", <https://nssarchive.us/national-security-strategy-2010/>, erişim 08.10.2023

⁶⁸ Michael Brzoska, "Climate Change and the Military in China, Russia, the United Kingdom, and the United States", *Bulletin of Atomic Scientists*, 68:2, 2012, 45-47.

⁶⁹ "More Active Troops to Help Take COVID-Related Pressure Off Civilian Hospitals", *U.S. Department of Defense*, <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/2899822/more-active-troops-to-help-take-covid-related-pressure-off-civilian-hospitals/>, erişim 13.10.2023.

⁷⁰ Jim Golby, "The Us Military's Role in Response to Covid-19", <https://cdn.sanity.io/files/ooh1fq7e/production/86e9c64f40a27c9ad87ef8052600dcc366a3e5cf.pdf/The-US-militarys-role-in-response-to-COVID-19.pdf>, erişim 10.10.2023.

⁷¹ Alperen Kürşad Zengin, "Rusya Federasyonu'nun Ulusal Güvenlik Politikalarına Yön Veren Belgeler ve Etki Eden Güvenlik Yaklaşımları" Yüksek Lisans Tezi, 2020, s. 1.

Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan yeni tehdit ortamına uygun şekilde; ülkenin güney sınırlarında yaşanan istikrarsızlık, aşırı milliyetçi gruplar, silah kaçakçılığı ve uluslararası terörizm vb. hususlar tehdit olarak kabul edilmiştir. 2007 yılında asıl tehdit unsurunun NATO'dan ziyade ABD olduğuna karar verilmiş 2010 yılında doktrin ile birlikte hem modern savaş vurgulanmış (yeni misyonlar) hem de kitle savaşlarının temel özelliği olan seferberlik becerilerine değinilmiştir.⁷²

Sovyetler Birliği 1990 yılında 2 milyonu zorunlu olmak üzere yekûn 3,4 milyonluk orduya sahipti. Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası 1992 yılında bu rakam 1,9 milyona, 2013 yılında ise 1,2 milyona kadar düşen ordu mevcudu 2016-2020 yılları arasında 1 milyon 450 bin kişiden oluşmuştur.⁷³ Zorunlu askerlik uygulamasının yanı sıra sözleşmeli personel alımı yapan Rus Ordusu ne tam profesyonel ne de zorunlu askerliği uygulayan bir sisteme sahiptir. Zorunlu askerliğin kaldırılmasına yönelik toplumsal isteğin de etkisiyle Yeltsin 1996 yılında yayınladığı bir bildiri de zorunlu askerliğin sona erdirilmesi sürecini başlatmıştır. Bu profesyonelleşme sürecinde, zorunlu askere alınanların yerini yavaş yavaş sözleşmeli personelin alması planlanmış ancak 2000 yılına gelindiğinde Yeltsin'in amacına ulaşamayacağı açıkça belli olmuştur. Putin ise 2000 yılında ordunun zorunlu askerliğin sona ermesine durumunda buna karşı muhalefetin üstesinden gelemeyeceği anlayışına dayanarak, sayıları ancak kademeli olarak azaltacak şekilde zorunlu askerlik sisteminde değişikliğe gitmiştir.⁷⁴ 18-27 yaş aralığındaki erkeklerin bir yıllık zorunlu askerlik görevi 1 Ocak 2024 tarihi itibarıyla yürürlüğe girecek şekilde 18-30 yaş aralığında güncellenmesi kararlaştırılmış öte yandan profesyonel ve askere alınmış muharebe personelini yüzde 30'dan fazla artırarak 1,5 milyona çıkarma hedefi konulmuştur.⁷⁵

Geleneksel olarak sayısal üstünlüğe dayanan Rus ordusu için çoğunluk düşüncesi devam etmesine rağmen ordu için çözülmesi gereken temel problem nitelikli astsubay yetiştirilmesi ve personel kadrolarının tamamlanması olmuştur. Rus ordusundaki yeniliklere yönelik temel iki engel ise olan zorunlu askerliğin devamı ve ordu içerisindeki değişime karşı yaşanan dirençtir. Zorunlu askerlik ülke içerisinde devamlı tartışılan bir konu olmakla beraber 2004 yılında Rus Savunma Bakanı zorunlu askerliğin daimi olarak uygulanacağını belirtirken 2007 yılına gelindiğinde Putin ülke ordusunun yarısının profesyonel askerlerden meydana gelebilecek şekilde zorunlu askerliğin bir yıl olması şeklinde görüş bildirmiştir. Rusya Federasyonu,

⁷² Carolina Vendil Pallin, *Russian Military Reform: A Failed Exercise in Defence Decision Making*, Routledge, London, 2008.

⁷³ "Armed Forces Personnel, Total - Russian Federation", <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.TOTL.P1?locations=RU>, erişim 27.06.2023

⁷⁴ Bettina Renz ve Rod Thornton, "Russian Military Modernization", *Problems of Post-Communism*, 59:1, 2012, s. 46.

⁷⁵ "Russia Extends Conscription for Compulsory Military Service up to Age 30", *Reuters*, <https://www.reuters.com/world/europe/russian-lawmakers-vote-raise-conscription-age-limit-30-2023-07-25/>, erişim 30.08.2023.

silahlı kuvvetlerinin 2020'ye kadar olan dönemi kapsayan “2008 Sosyal Gelişim Stratejisi”⁷⁶ askerin profesyonel eğitim seviyesindeki düşüşünü açıkça belirtmiştir.

Yeni misyonların tanımlanması ve içeriğinde yer alan görevlerin yerine getirilebilmesi açısından büyük önem taşıyan profesyonelleşme ve askerlerin kapsamlı eğitim alması gerekliliği Putin tarafından da vurgulanmış; 2021 yılında Savunma Bakanlığı yönetim kuruluna hitaben yaptığı konuşmada, herhangi bir çatışmada başarı elde etmenin doğrudan komutanların profesyonelliğine bağlı olduğunu ve ordudaki profesyonelliğin artırılmasına yönelik çalışmayı öncelikler olarak sıralamıştır.⁷⁷

3.3.2. Barış Operasyonları

1999 yılında Kosova Gücü (KFOR) misyonunun konuşlandırılmasından sonraki döneme ait bir NATO broşürüne “NATO ve Rusya: Barışı Korumada Ortaklar” şeklinde bir başlık atılarak; Rus ve NATO barış gücü askerlerinin Batı Balkanlar'da barışı yeniden tesis etmek için birlikte çalıştıkları ve bu süreçte giderek daha kalıcı ilişkiler kurdukları bunun yanı sıra sahadaki Rus ve NATO birlikleri arasındaki ilişkilerin ve anlayışın gelişmeye devam ettiği yazılmıştır. Ancak günümüzde bu şekilde bir anlayış söz konusu değildir.⁷⁸ Son dönemde Rus Ordusu ve barış operasyonları ile ilgili çalışmalarda uluslararası literatürde de dikkatler Suriye, Libya ve giderek Sahra Altı Afrika'da faaliyet gösteren Rus Özel Askerî Şirketi (PMC) Wagner'e odaklanmıştır. Wagner hakkındaki veriler düzensiz olmasına rağmen Rus şirketleri için kişisel güvenlik ve özellikle Afrika'daki bazı yerel liderler için otorite güçlendirme hizmetleri verdiği bildirilmektedir. Kremlin tarafından bağlantı olmadığı söylenen Wagner yine de Rusya'nın yurtdışındaki “barışı koruma” faaliyetlerinin kötü şöhretli yüzü haline gelmiştir.

Rus Ordusu barış gücü operasyonları kapsamında BM ve 2007'de kurulan Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (CSTO) bünyesinde ya da Transdinyester'deki barış gücü operasyonunda olduğu gibi uluslararası anlaşmaların bir sonucu olarak bağımsız olarak görev almış ve almaya devam etmektedir. Rus Ordusu 2021 verilerine göre BM misyonlarında küresel çapta 72 Rus barış gücü görevlisi bulunmakta ve aktif olarak katılım göstermektedir.⁷⁹ Rusya, dünyada BM'de en fazla askerî gözlemciye sahip ilk on ülke arasında yer almaktadır.

Ancak Rusya'nın barışı koruma operasyonları BM çerçevesinin dışında da gelişmiştir. 90'lı yıllarda Eski SSCB topraklarındaki çatışmayı sonlandırmak adına

⁷⁶ <https://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=EXP&n=424416#eepOhzSG5jbKNQui>, erişim 12.07.2023

⁷⁷ Marek N. Posard ve Khrystyna Holynska, “Russia's Problems with Military Professionalization”, *RAND Corporation*, <https://www.rand.org/blog/2022/03/russias-problems-with-military-professionalization.html>, erişim 20.07.2023.

⁷⁸ Eleonora Tafuro Ambrosetti (ed.), “Peacekeeping: The Russian Way”, *ISPI Dossier*, https://www.ispionline.it/sites/default/files/pubblicazioni/peacekeeping_russian_way_november_2021_final_0.pdf, erişim 12.07.2023.

⁷⁹ “Contribution of Uniformed Personnel to UN by Country and Personnel Type”, https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/01_summary_of_contribution_42_sep2021.pdf, erişim 7.08.2023.

çalışan Rus ordusuna yönelik uluslararası kamuoyu bu niyete şüpheyle yaklaşmıştır. Rıza, tarafsızlık ve asgari güç kullanımı gibi geleneksel BM barışı koruma ilkelerini göz ardı etmeleri nedeniyle, eski Sovyet alanında etkisini yeniden tesis etmek istediği ve kendi güvenlik hedeflerini yerine getirme hedefinde olduğu düşüncesi oluşmuştur. Bu nedenle Rusya buradaki operasyonlarında BM'nin onayını ve mali desteğini alamamış 1996-1999 yılları arasında operasyonlar azalmıştır. Ancak 1993'te eski Yugoslavya, Somali ve Ruanda'daki başarısızlıklar, geleneksel barışı koruma yaklaşımının yeterli olmadığını gösterdiği için BM'ye olan güvende çöküş yaşanmıştır. Yaşanan bu durum BM'nin uygulamalarını Rus uygulamalarına yaklaştırarak daha iddialı müdahale yöntemleri seçmesiyle sonuçlanmıştır.⁸⁰

Rus Silahlı Kuvvetleri son yıllarda diğer üyelerle birlikte çok geniş coğrafyayı kapsayan (Güney Osetya, Abhazya, Transdinyester, Tacikistan, Bosna Hersek, Kosova ve Metohija, Angola, Çad, Sierra Leone ve Sudan) eski SSCB Cumhuriyetlerinin topraklarında ve uzak ülkelerdeki iç ve etnik gruplar arası çatışmaların önlenmesi veya ortadan kaldırılmasına yönelik operasyonlara katılmıştır. Barışın ve güvenliğin korunması amacıyla 15'inci Ayrı Motorlu Tüfek Tugayı ya diğer bir adıyla Muhafızlar (гвардейская)⁸¹ Federasyonu Başkanı'nın kararına göre ve Bağımsız Devletler Topluluğu, BM, AGİT, NATO-Rusya Konseyi ve gerekirse Şangay İşbirliği Örgütü'nün çıkarları doğrultusunda barışı koruma birliklerine ayrılabilir. Özellikle son 10 yıl içerisinde Rus ordusu ve politikacıları, barış gücü askerleri için özel eğitim ihtiyacı ile uluslararası aktörler ve insani yardım örgütleriyle daha fazla etkileşim gerekliliği üzerine önemli dersler almıştır. Bu husus 2000 yılında kabul edilen ulusal güvenlik konsepti, askerî doktrin ve dış politika konsepti gibi bir dizi kavramsal belgeye yansımıştır.⁸² Orduda yaşanan reformlar sonrası barış operasyonlarına verilen önem artmış, ulusal ve uluslararası güvenliği sağlamak amacıyla hazırlıklı asker bulunması öncelikli hale gelmiştir.⁸³

3.3.3. İnsani Yardım ve Afetler

Rusya Federasyonu, 1994 yılında Rusya Sivil Savunma Acil Durum ve Doğal Afetler Bakanlığı (EMERCOM) ve diğer ismiyle Olağanüstü Hal Bakanlığı'nı (Acil Haller Bakanlığı) kurmuştur. Rusya'da olabilecek her türlü acil duruma yönelik planlama ve uluslararası iş birliği EMERCOM tarafından yapılmaktadır. 89 vilayete

⁸⁰ Dmitry Polikanov, "The Evolution of Russian Peacekeeping under President Putin", John Mackinlay ve Peter Cross, (ed.), *Regional Peacekeepers: The Paradox of Russian Peacekeeping*, United Nations University Press, 2003, s. 183-201.

⁸¹ "Путин назвал действия 15-й Александрийской бригады образцом выполнения воинского долга (Putin, 15. İskenderiye Tugayı'nın Eylemlerini Askerlik Görevinin Yerine Getirilmesine Örnek Olarak Nitelendirdi)", <https://tass.ru/politika/14599617>, erişim 18.07.2023.

⁸² Domitilla Sagromosa, "Russian Peacekeeping Policies" John Mackinlay ve Peter Cross, (ed.), *Regional Peacekeepers: The Paradox of Russian Peacekeeping*, United Nations University Press, 2003, s. 13-16.

⁸³ Ministry of Defence of the Russian Federation, "Russia's Participation in Peacekeeping Operations" https://eng.mil.ru/en/mission/peacekeeping_operations.htm, erişim 10 Eylül 2023.

destek verecek 9 bölgeye ayrılmış olan bakanlık; her biri ilk yardım eğitimi almış personeliyle her türlü afete karşı faaliyetleri yönetme, mali süreçleri koordine etme, araştırma ve kurtarma hizmetlerini yönetme gibi pek çok görev üstlenmiştir. Gerekli bulunan durumlarda Savunma Bakanlığı ve İç Güvenlik Birlikleri'nden de destek alan bakanlığın iş yapabilme gücü açısından yeterli bir teşkilat yapısına sahip olması Rusya Federasyonu Kriz Yönetiminin karakteristik bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır.⁸⁴

EMERCOM geçmişte yalnızca afetlerde değil aynı zamanda sıcak noktalarda bazı barış operasyonu görevlerini de üstlenmiştir. Bakanlığın buradaki görevleri barışçıl vatandaşları çatışma bölgelerinden çıkarmak veya abluka altındaysa onlara gıda ürünleri, ilaç ve giysi yardımı sağlamak şeklinde olmuştur.⁸⁵ Başlangıçta neredeyse tamamen ordu tarafından kontrol edilen bir kurumdan bağımsız bir bakanlığa dönüşerek önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Günümüzde ise afetlere yönelik her türlü durum bakanlık kontrolünde olması nedeniyle ordunun doğrudan bir müdahalesi bulunmamaktadır ancak silahlı kuvvetlerin resmî görev ve misyonları içerisinde barış zamanı doğal afetlerin ve diğer acil durumların önlenmesi, sonuçlarının yönetilmesi maddesi bulunmaktadır ancak diğer ülkelere kıyasla Rus Silahlı Kuvvetleri'nin barış zamanı başlıca görevleri arasında bu tip görevler son sıralarda yer almaktadır.⁸⁶

Rus Silahlı Kuvvetleri'de diğer ülke örneklerine benzer şekilde COVID-19 salgınıyla mücadele amacıyla seferber edilmiştir. Savunma Bakanlığı tarafından modüler enfeksiyon merkezleri inşa edilmiş, biyolojik ve kimyasal koruma birliklerinden oluşturulan 4 özel birim (1000 asker ve 200 gelişmiş ekipman) kurulmuştur. Mevcutta bulunan 32 askerî hastane salgınla mücadele amacıyla kullanıma hazır hale getirilmiş, kişisel koruyucu ekipman ve solunum maskesi gibi tıbbi malzemelerin üretiminde ordı aktif görev almıştır.⁸⁷

Yukarda sıralanan yeni görevler çerçevesinde Rus ordusunun aktif görevlerde bulunması ülkenin politik ve askerî zemininde tam olarak kabul görmemiş hatta bu konuda eleştirel görüşler ortaya çıkmıştır. Daha açık bir ifade ile Rus silahlı kuvvetlerinin modernizasyonu ve reformu da dâhil olmak üzere daha acil görülen konular ulusal güvenlik aktörlerinin gündeminde yüksek önceliğe sahiptir. Ulusal

⁸⁴ Oktay Gökçe ve Çiğdem Tetik, *Teoride ve Pratikte Afet Sonrası İyileştirme Çalışmaları*, AFAD, Ankara 2012, s. 39.

⁸⁵ Timothy L. Thomas, "EMERCOM: Russia's Emergency Response Team", *Low Intensity Conflict and Law Enforcement*, 4:2, 1995, 227-236.

⁸⁶ Michael Brzoska, "Climate Change and the Military in China, Russia, the United Kingdom, and the United States", *Bulletin of Atomic Scientists*, 68:2, 2012, 49.

⁸⁷ Anna Maria Dwyer, "Activities of the Russian Armed Forces during the COVID-19 Pandemic", *Bulletin*, https://pism.pl/publications/Activities_of_the_Russian_Armed_Forces_during_the_COVID19_Pandemic, erişim 16.10.2023.; "How is the Russian Military Fighting the Coronavirus?", *The Moscow Times*, <https://www.themoscowtimes.com/2020/03/27/how-is-the-russian-military-fighting-the-coronavirus-a69776>, erişim 15.10.2023.

güvenlik tehdidi olarak iklim değişikliği vb. yeni tehditler güvenlik gündeminde daha gerilerde kalmaktadır.⁸⁸

Değerlendirme ve Sonuç

Türkiye, ABD ve Rusya orduları ayrı ayrı başlıklar halinde, profesyonelleşme, barış operasyonları ve doğal afetlere katılımları tarihi süreç bağlamında açıklanırken, oldukça benzer kurumsal yapı ve uygulamaların varlığı söz konusu olmuştur. Türkiye NATO üyesi olarak aynı zamanda BM bünyesinde barış operasyonlarına katılım gösterirken, ABD tabii olarak yine aynı şekilde (aynı isteklilik ve motivasyonlara sahip olmasa da) operasyonlara iştirak etmiştir. Rusya ise Soğuk Savaş'ta hasım olduğu ABD ve sınırlarındaki en güçlü NATO üyesi olan Türkiye ile birlikte 1999'ta Kosova'da barış için ortak paydada buluşabilmiştir.

Profesyonel ordu- zorunlu askerlik tartışmaları Rusya ve Türkiye'de devam ederken, ABD diğer iki ülkeye göre oldukça erken bir tarihte (1973) profesyonelleşmeyi ordu bünyesinde tamamen gerçekleştirebilmiştir. Rusya ve Türkiye'deki tartışmaların temelinde aynı problemler alanlar (siyasi kaygılar, toplumsal muhalefet, ordu içindeki direnç vb.) ortaya çıkmış, ancak her iki ülkede geçmişe kıyasla ordularının önemli bir kısmını sözleşmeli personel alımına giderek peyderpey değişime doğru yönelmiştir. Profesyonel ordunun gerekleri göz önünde bulundurulduğunda mevcuttaki ulusal ve uluslararası güvenlik tehditlerine karşı alanında uzmanlaşmış, eğitilmiş personel yetiştirilmesi her üç ülke içinde ortak bağlamda değerlendirilmiştir.

Doğal afetler, ulusal ve küresel düzeydeki salgınlar ve benzeri acil durumlarda ABD, Türkiye ve Rusya silahlı kuvvetleri hem içeride hem de dışarda olaylara müdahale ederken, farklı amaçlarla uygulamalar gerçekleştirmiştir. Ortaya çıkan acil durumlarda ortamın güvenliğinin sağlanması ve böylelikle problemler alanlara diğer kurumsal örgütlerin müdahalelerinin daha sağlıklı şekilde iletilmesi için her üç ülkenin ordusu da gerekli sorumluluğu almış, alanında uzmanlaşmış personeliyle doğrudan müdahale etmiş ve/veya doğrudan insani yardımların ulaşmasını sağlamıştır. Bu gibi acil durumlar için Türkiye'de TSK Doğal Afetler Arama Kurtarma (DAK) Tabur Komutanlığı, İnsani Yardım Tugay Komutanlığı, Jandarma Arama Kurtarma (JAK) Tabur Komutanlığı, ABD'de Ulusal Muhafızlar (*National Guard*) ve ABD Ordusu İstihkam Birliği (*The U.S. Army Corps of Engineers*), Rusya'da ise Rusya Sivil Savunma Acil Durum ve Doğal Afetler Bakanlığı (*МЧС России*) kurulmuştur. Rusya'nın mevcuttaki kurumu her ne kadar sivil ekiplerce yürütülse de, kuruluşu ordu tarafından gerçekleşmiş olup askerî personelin kuruma katkıları da devam etmektedir. Kurumsal yapı, işleyiş ve uygulama alanları göz önüne alındığında yine her üç ülkenin de benzerlik gösterdiği ortadadır.

⁸⁸ Michael Brzoska, "Climate Change and the Military in China, Russia, the United Kingdom, and the United States", *Bulletin of Atomic Scientists*, 68:2, 2012, 50-51.

Yukarıdaki değerlendirme göz önünde bulundurulduğunda; çalışmanın başlığında değinildiği üzere malumun ilanı sayılacak şekilde orduların tek işlevinin savaşmak olmadığı farklı-yeni görevlerde de bulunabileceklerini aynı zamanda eskinin katı bloklarına uygun şekilde ayrıışan askerî anlayışların tersine ülkelerin birbiriyle oldukça benzeyen yeni görevler ve kurumsal yapılar oluşturduğu görülmektedir. Bu durum elbette devletlerin birbirlerine ya da belli bir organizasyona karşı geçmişlerindeki ulusal güvenlik kaygılarının doğrudan ortadan kalktığını göstermez ancak yeni dönemde ortaya çıkan tehditlere karşı ortak reaksiyon gösterilebildiği de iddia edilebilir. Bu bakımdan askerî yönelimin Soğuk Savaş sonrasındaki işleyiş ve uygulamalarının nasıl gerçekleştiğine dair çalışmanın ana problemine cevap verilmiş olduğu düşünülmektedir.

Birbirinden farklı rolleri tek bir organizasyonda birleştirmek ve aralarında doktrin, eğitim ve mesleki kimlik bütünlüğünü sağlamak elbette sorunlu alanların ortaya çıkmasına neden olabilir. Bu bağlamda ordular mevcuttaki geleneksel görevlerinin dışındaki yeni görevlerine uygun personel yetiştirmek durumunda kalacaklardır. Bu uygulama belli yönleriyle avantaj sağlayacaktır çünkü yeni görevlerdeki başarı oranı profesyonelleşmiş birimlerle artacaktır ancak farklı görevlerde uzmanlaşmış kişilerin ordunun kurumsal hiyerarşisindeki uyum problemleri yaşayabilme durumu da söz konusu olabilir. Bu durumun aşılması bazı uygulamalarda tek personelin her alanda uzmanlaşmasıyla aşılabılır gibi görülebilir, ancak bunun olabilirliği de elbette tartışmalıdır. Çünkü yeni görevler bağlamında her misyonda uzmanlaşmak için yeterli zaman ve tatbik edilecek alan bulmak ve dahası bunlar gerçekleşse bile her alanda aynı düzeyde başarı sağlanması mümkün olmayabilir.

Çatışma Beyanı:

Araştırmannın yazarı olarak herhangi bir çıkar çatışma beyanım bulunmamaktadır.

Kaynakça

Basılı Eserler

- AKYÜREK Salih (2010). *Zorunlu Askerlik ve Profesyonel Ordu*, BİLGESAM, Ankara.
- AKYÜREK Salih ve YILMAZ Mehmet Ali (2013). *Türk Silahlı Kuvvetleri'ne Toplumsal Bakış*, BİLGESAM, Ankara.
- ALBAYRAK İlknur (2008). *Türkiye'nin Barışı Destekleme Harekâtlarına Katılımının Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- ATEŞ Barış (2014). *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Askeri Değişim: NATO Orduları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- ATEŞ Barış (2020). "Askeri Değişim: Soğuk Savaş Sonrası Dönem Üzerine Bir İnceleme", *Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10:1, 15-42.

- ATEŞ Barış (2022). *Askeri Sosyoloji: Ordu ve Toplum Araştırmaları*, Selenge Yayınları, İstanbul.
- ATEŞ, Barış (2016). “Dış Yardımların Kamu Diplomasisi Boyutunda Askeri Birliklerin Rolü: Yeni Görevler Yeni Kabiliyetler”, (ed.) Erman Akıllı, *Türkiye’de ve Dünyada Dış Yardımlar*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 120-139.
- BAYER Reşat ve KEYMAN E. Fuat (2012). “Turkey: An Emerging Hub of Globalization and Internationalist Humanitarian Actor?”, *Globalizations*, 9:1, 2012, 73-90.
- BENZ Bettina ve THORNTON Rod (2012). “Russian Military Modernization”, *Problems of Post-Communism*, 59:1, 44-54.
- BOOTH Bradford KESTNBAUM Meyer ve SEGAL David R. (2001). “Are Post-Cold War Militaries Postmodern?”, *Armed Forces & Society*, 27:3, 319-342.
- BRZOSKA Michael (2012). “Climate Change and the Military in China, Russia, the United Kingdom, and the United States”, *Bulletin of Atomic Scientists*, 68:2, 43-54.
- CALLAGHAN Jean ve KERNIC Franz (2003). “New Missions and Tasks for the Postmodern Military”, (ed.) Jean Callaghan ve Franz Kernic, *Armed Forces and International Security: Global Trends and Issues*, LIT Verlag, Germany, 41-44.
- ÇATAK Bahadır (2017). *Türk Toplumunda Askeri Değerlerin Karşılığı Üzerine Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- DANDEKER Christopher (2000). “Armed Forces and Society Research in the United Kingdom: A Review of British Military Sociology”, (ed.) Gerhard Kümmel ve Andreas D. Prüfert, *Military Sociology: The Richness of a Discipline, Nomos Verlagsgesellschaft*, Baden, 2000, s. 68-90.
- EVANS Ernest (1993). “Peacekeeping: Two Views, The U.S. Military and Peacekeeping Operations”, *World Affairs*, 155:4, 143-147.
- FEAVER Peter D. (1996). “The Civil-Military Problematique: Huntington, Janowitz, and the Question of Civilian Control”, *Armed Forces & Society*, 23:2, 149-178.
- GÖKÇE Oktay ve TETİK Çiğdem (2012). *Teoride ve Pratikte Afet Sonrası İyileştirme Çalışmaları*, AFAD, Ankara.
- HALTINER Karl W. (1998). “The Definite end of the Mass Army in Western Europe?”, *Armed Forces & Society*, 25:1, 7-36.
- HOFMANN Charles Antoine ve HUDSON Laura (2009). “Military Responses to Natural Disasters: Last Resort or Inevitable Trend, Humanitarian Practice” *Network*, 44:12, 29-31.
- İLHAN Ali Murat, “Afetler ve İnsani Yardım Operasyonlarında Silahlı Kuvvetlerin Rolü”, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 2:1, 2013, 107-129.
- KALDOR Mary (2006). *New and Old Wars*, Polity Press, Cambridge.
- KOÇER Gökhan (2006). “Türkiye’nin Barışı Destekleme Harekâtlarına Katkısı”, *Uluslararası İlişkiler*, 3:11, 2006, 47-70.
- KUMMEL Gerhard (2017). “Bir Asker bir Askerdir, Bir Asker midir?”, (ed.) Giuseppe Cafario, *Askeri Sosyoloji (Z. Uzun ve H. Bayramlık Çev.)*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 417-433.
- KUMMEL Gerhard von BREDOW Wilfried (2000). *Civil-Military Relations in an Age of Turbulence: Armed Forces and the Problem of Democratic Control*, SOWI Strausberg.
- MANIGART Philippe (2017). “Silahlı Kuvvetlerin Yeniden Yapılandırılması”, (ed.) Giuseppe Cafario, *Askeri Sosyoloji (Z. Uzun ve H. Bayramlık Çev.)*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, s. 323-344.

- MOSKOS Charles C. “Military Systems in the 21st Century: Changes and Continuities”, (ed.) Timothy Edmunds ve Marjan Maletič, *Defence Transformation in Europe: Evolving Military Roles*, IOS Press, Amsterdam, 2005, 19-26.
- MOSKOS Charles C. (1977). “From Institution to Occupation: Trends in Military Organization”, *Armed Forces & Society*, 4:1, 41-50.
- MOSKOS Charles C. (1998). “The American Soldier after the Cold War: Towards a PostModern Military?”, U.S. Army Research Institute for the Behavioral and Social Sciences, 1-34.
- ÖZGÜN Cengiz (2017). “Türkiye’nin Askerlik Sisteminin Tarihsel Süreç Bağlamında İncelenmesi”, *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4, 51-90.
- PALLIN Carolina Vendil (2008). *Russian Military Reform: A Failed Exercise in Defence Decision Making*, Routledge, London.
- PERRI Timothy J. (2013). “The Evolution of Military Conscription in the United States” *The Independent Review*, 17:3, 2013, s. 429-439.
- POLIKANOV Dmitry (2003). “The Evolution of Russian Peacekeeping under President Putin”, (ed.) John Mackinlay ve Peter Cross, *Regional Peacekeepers: The Paradox of Russian Peacekeeping*, United Nations University Press, 13-33.
- REED Brian J. ve SEGAL David R. (2000). “The Impact of Multiple Deployments on Soldiers’ Peacekeeping Attitudes, Morale, and Retention”, *Armed Forces & Society*, 27:1, 57-78.
- ROSTKER Bernard (2006). *I Want You! : The Evolution of the All-Volunteer Force*, RAND Corporation, Santa Monica, CA.
- SAGRAMOSA Domitilla, “Russian Peacekeeping Policies” John Mackinlay ve Peter Cross, (ed.), *Regional Peacekeepers: The Paradox of Russian Peacekeeping*, United Nations University Press, 13-33.
- SCHRADER John Y. (1993). *The Army’s Role in Domestic Disaster Support An Assessment of Policy Choices*, RAND, Santa Monica, CA.
- STUHLTRAGER James (2006). “Send in the Guard: The National Guard Response to Natural Disasters.” *Natural Resources & Environment*, 20:4, 21-77.
- THOMAS Timothy L. (1995). “EMERCOM: Russia’s Emergency Response Team”, *Low Intensity Conflict and Law Enforcement*, 4:2, 227-236.
- TOKMAK Mutlu (2012). Doğal Afetlerde Türk Silahlı Kuvvetleri’nin (TSK) Etkin Kullanımı: Kocaeli ve Van Depremi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- YUENGERT Louis G. (2015). “America’s All Volunteer Force: A Success?,” *Parameters*, 45:4, 53-64.
- ZENGİN Alperen Kürşad (2019). Rusya Federasyonu’nun Ulusal Güvenlik Politikalarına Yön Veren Belgeler ve Etki Eden Güvenlik Yaklaşımları, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.
- İnternet Kaynakları**
- “Contribution of Uniformed Personnel to UN by Country and Personnel Type”, https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/01_summary_of_contribution_42_sep2021.pdf, erişim 7.08.2023.
- DYNER Anna Maria, “Activities of the Russian Armed Forces during the COVID-19 Pandemic”, *Bulletin*, https://pism.pl/publications/Activities_of_the_Russian_Armed_Forces_during_the_COVID19_Pandemic, erişim 16.10.2023.
- “Europe: Is Compulsory Military Service Coming Back?”, <https://www.dw.com/en/europe-is-compulsory-military-service-coming-back/a-65880469>, erişim 20.07.2023.

- “Guard Saved Lives, Property Responding to 2022 Disasters”, https://www.army.mil/article/263012/guard_saved_lives_property_responding_to_2022_disasters, erişim 14.07.2023.
- “Joint Personnel Support”, https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/jp1_0.pdf, erişim 30.08.2023.
- “Joint Operations”, <https://www.moore.army.mil/mssp/security%20topics/Potential%20Adversaries/content/pdf/JP%203-0.pdf>, erişim 30.08.2023.
- “Mehmetçik Deprem Bölgesindeki Vatandaşlara Yardım Elini Uzatıyor”, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/>, erişim 10.09.2023.
- “Millî Savunma Bakanlığı 2021 Faaliyet Raporu” <https://www.msb.gov.tr/Content/Upload/Docs/2021.pdf>, erişim 20.08.2023.
- “Millî Savunma Bakanlığı 2022 Faaliyet Raporu” [https://www.msb.gov.tr/Content/Upload/Docs/2022%20Y%C4%B1%C4%B1%20Faaliyet%20Raporu\(2\).pdf](https://www.msb.gov.tr/Content/Upload/Docs/2022%20Y%C4%B1%C4%B1%20Faaliyet%20Raporu(2).pdf), erişim 15.08.2023.
- “National Military Strategy” <https://www.hsdl.org/?view&did=440395>, erişim 18.10.2023.
- “Russia Extends Conscription for Compulsory Military Service up to Age 30”, *Reuters*, <https://www.reuters.com/world/europe/russian-lawmakers-vote-raise-conscription-age-limit-30-2023-07-25/>, erişim 30.08.2023.
- “Путин назвал действия 15-й Александрийской бригады образцом выполнения воинского долга (Putin, 15. İskenderiye Tugayı'nın Eylemlerini Askerlik Görevinin Yerine Getirilmesine Örnek Olarak Nitelendirdi)”, <https://tass.ru/politika/14599617>, erişim 18.07.2023.
- Armed Forces Personnel, Total - Russian Federation”, <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.TOTL.P1?locations=RU>, erişim 27.06.2023
- Eleonora Tafuro Ambrosetti (ed.), “Peacekeeping: The Russian Way”, *ISPI Dossier*, https://www.ispionline.it/sites/default/files/pubblicazioni/peacekeeping_russian_way_november_2021_final_0.pdf, erişim 12.07.2023.
- <https://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=EXP&n=424416#eepOhzSG5jbkNQui>, erişim 30.09.2023.
- Marek N. Posard ve Khrystyna Holynska, “Russia’s Problems with Military Professionalization”, *RAND Corporation*, <https://www.rand.org/blog/2022/03/russias-problems-with-military-professionalization.html>, erişim 20.07.2023.
- Mehmetçik Deprem Bölgesindeki Vatandaşlara Yardım Elini Uzatıyor”, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/mehmetcik-deprem-bolgesindeki-vatandaslara-yardim-elini-uzatiyor/2810382>, erişim 01.03.2023.
- Ministry of Defence of the Russian Federation, “Russia’s Participation in Peacekeeping Operations” https://eng.mil.ru/en/mission/peacekeeping_operations.htm, erişim, 10 Eylül 2023.
- SARAFINO Nina M., “Peacekeeping and Related Stability Operations: Issues of U.S. Military Involvement”, <https://www.history.navy.mil/research/library/online-reading-room/title-list-alphabetically/p/peacekeeping-and-related-stability-operations.html>, erişim 24.08.2023.
- Türkiye'nin Barışı Destekleme Harekâtına Katkıları”, *T.C. Millî Savunma Bakanlığı Genelkurmay Başkanlığı*, <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=BarisiDestekleme>, erişim 10.03.2022.
- TOPSAKAL İlyas ve ZENGİN Alperen Kürşad, “Vol. I: Yeni Dünya Düzensizliği ve Yükselen Güçler”, *Kriter*, <https://kriterdergi.com/yazar/alperen-kursad-zengin-vol-i-yeni-dunya-duzensizligi-ve-yukselen-gucler>, erişim 16.09.2023.

- “Millî Savunma Bakanlığında COVID-19 ile Mücadele Merkezi (COMMER) Oluşturuldu”, Millî Savunma Bakanlığı, <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/2432020-83543>, erişim 19.10.2023.
- İsmet Karakaş ve Onur Orhan Gemici, “Türkiye’den İngiltere’ye Tıbbi Yardım Malzemesi Desteği Londra’ya Ulaştı”, *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/tu%CC%88rkiyeden-i%CC%87ngiltereye-tibbi-yardim-malzemesi-desteg%CC%86i-londraya-ulasti/1799454>, erişim 18.10.2023.
- “How is the Russian Military Fighting the Coronavirus?”, *The Moscow Times*, <https://www.themoscowtimes.com/2020/03/27/how-is-the-russian-military-fighting-the-coronavirus-a69776>, erişim 15.10.2023.
- Jim Golby, “The Us Military’s Role in Response to Covid-19”, <https://cdn.sanity.io/files/ooh1fq7e/production/86e9c64f40a27c9ad87ef8052600dcc366a3e5cf.pdf/The-US-militarys-role-in-response-to-COVID-19.pdf>, erişim 10.10.2023.
- “More Active Troops to Help Take COVID-Related Pressure Off Civilian Hospitals”, *U.S. Department of Defense*, <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/2899822/more-active-troops-to-help-take-covid-related-pressure-off-civilian-hospitals/>, erişim 13.10.2023.
- “National Security Strategy 1997”, <https://nssarchive.us/national-security-strategy-1997/>, erişim 08.10.2023.

Askerî Gücün Savaş Dışı Kullanımı: Afganistan ve Irak'ta Kolluk İstikrar Harekâtı

Non-Combat Use of Military Power: Stability Policing in Afghanistan and Iraq

Emrah ÖZDEMİR*

Öz

Bu karşılaştırmalı analiz, askerî güç kullanımında geleneksel muharebe görevlerinin ötesine geçen yenilikçi bir yaklaşım olan kolluk istikrar harekâtı doktrinini incelemektedir. Kolluk istikrar harekâtı, çatışma alanlarında ya da çatışma sonrası istikrarsız bölgelerde kamu düzeninin yeniden tesisi ile emniyet ve asayişin sağlanmasına yönelik faaliyetler olarak tanımlanmaktadır. Afganistan ve Irak örnekleri üzerinden yapılan karşılaştırmalı vaka analizi aracılığıyla, askerî personelin ya da askerî statülü kolluk kuvvetlerinin kolluk istikrar harekâtı amacıyla kullanılmalarının gerekçelerinin, zorluklarının ve sonuçlarının ortaya konulması çalışmanın temel amacıdır. Bu farklı çatışma deneyimlerini bir araya getiren analiz, bir doktrin olarak kolluk istikrar harekâtının kuvvetli ve zayıf tarafları ile geleceğin harekât ortamında uygulanabilirliği üzerine odaklanmaktadır. Doğası gereği kapsamlı ve çok yönlü bir yaklaşımı gerekli kılan bu doktrin çatışma sonrası istikrarı destekleme, sivil-asker işbirliğini sağlama ve karmaşık ortamlarda barışın hatlarını şekillendirmedeki etkinliğine dair değerlendirmelere de çalışma içerisinde yer verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kolluk İstikrar Harekâtı, Irak, Afganistan, Savaş Dışı Askerî Güç Kullanımı, Askerî Statülü Kolluk.

Abstract

This comparative analysis examines the doctrine of stability policing, an innovative approach to the use of military force that goes beyond traditional combat missions. Stability policing operations are defined as activities aimed at the restoration of public order and the maintenance of law and order in conflict zones or post-conflict areas. Through comparative case studies of Afghanistan and Iraq, the main objective of the study is to explore the rationale, challenges, and consequences of the use of military personnel or military status law enforcement forces for stability policing operations. Bringing together these different conflict experiences, this analysis focuses on the strengths and weaknesses of stability policing operations as a doctrine and

* Doç. Dr., Millî Savunma Üniversitesi, Kara Harp Okulu, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye, ORCID: 0000-0001-8125-6486, e-posta: eozenir2002@gmail.com.

Geliş Tarihi / Submitted: 21.09.2023

Kabul Tarihi / Accepted: 07.11.2023

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

on its applicability in the future operational environment. The study also includes assessments of the effectiveness of this doctrine, which by its very nature requires a comprehensive and multifaceted approach to support post-conflict stability, ensure civil-military cooperation, and shape the contours of peace in contemporary complex environments.

Keywords: *Stability Policing, Iraq, Afghanistan, Use of Non-Combat Military Force, Law Enforcement with Military Status.*

Summary

In modern conflict, the function of military power has surpassed traditional combat roles to cover a wide range of duties aimed at creating and maintaining stability. Activities in stability policing operations demonstrate this transformation by imposing on troops not only the provision of safety, but also the restoration of public order, the development of local administration, and the strengthening of civil-military cooperation. As modern conflicts become increasingly complex, traditional techniques prove insufficient. Consequently, stability policing operations are now widely employed to address the multidimensional nature of both during and post-conflict scenes.

This article aims to conduct a comparative analysis of such operations by exploring the experiences of Afghanistan (2001-2014) and Iraq (2003-2011). These instances, as the initial implementations of such operations before stability policing becoming a doctrine, provide a valuable foundation for comparison, owing to their distinct conflict levels, cultural dynamics, and historical backgrounds. By evaluating the objectives, strategies, challenges, and outcomes of these endeavours, the paper examines the feasibility, sustainability, and potential benefits of this approach to peace and reconstruction.

Although both the experiences in Afghanistan and Iraq may appear to have failed at the strategic level due to flaws, they have had a significant impact on the development of stability policing doctrine. The protracted conflict and complex social dynamics in Afghanistan highlighted the need for a specialised approach that balanced military operations for security with state-building activities to maintain public support. On the other hand, it became evident from Iraq's post-conflict environment that purely considering institution-building as the means to security and stabilization oversimplifies the challenges and requires a delicate balance. Sectarian and ethnic cleavages play an important role in providing security and restoring public order.

This comparative analysis is based on an extensive review of academic literature, reports, policy documents, and official military publications. A comparative framework has been devised to determine shared themes and parameters for analysis throughout both case studies. These encompass objectives, strategies, challenges, outcomes and collaborative efforts. The information from both case studies has been methodically analysed using qualitative content analysis.

This article comprises four sections. The introductory section analyses the literature on stability policing operations, exploring the factors that led to the

creation of the doctrine and its different stages of development. Following this, case studies detailing the experiences in Afghanistan and Iraq are presented.

The final chapter assesses the positive and negative aspects of stability policing operations by comparing case studies and identifying successes and obstacles. Literature on stability policing operations has been significantly enriched by the experiences in Afghanistan and Iraq. The deployment of military structures, which have been prepared for kinetic operations, in non-kinetic roles has resulted in human, time, economic, and political losses. The present operational environment after 1990 comprises expanded civilian duties that go beyond conventional military missions to encounter evolving challenges.

Conventional military units and perspectives are inadequate in coping with these challenges. It is essential to comprehend social structures, international and humanitarian law and to combat crime in post-conflict environments. Based on the fundamental experience gained from two case studies, it can be inferred that gendarmerie-type law enforcement units can be employed proficiently in multidimensional and intricate tasks.

In both case studies, there have been discussions about establishing security organisations regarding the quantity and quality of the same. While the objective is to create a traditional law enforcement organisation with a view to achieving a long-term democratic state system, challenges in the field present significant obstacles. Although a people-focused structure is the ultimate aim, real conflicts mandate law enforcement units with military structure, equipment and weapons.

Despite the challenges, gendarmerie-type law enforcement units have significantly contributed in managing crisis, taking emergency measures, and restoring public order. Facing hybrid threats, military status law enforcement forces have become essential enablers in the development of comprehensive responses, even if their capabilities are limited.

Understanding social and cultural sensitivities is crucial, particularly in settings with diverse socio-cultural characteristics. Gendarmerie-type structures possess a significant advantage in this area due to their professional experience and exceptional communication skills with the public.

Lastly, standard military units are insufficient in carrying out and assisting the law enforcement component of security sector reform and security activities, a vital element in stabilization operations. The formation, staffing, and training of law enforcement institutions ought to be directed by specialist and expert law enforcement personnel.

This article explores the innovation of military power in dealing with present-day conflicts and stresses the vital role of law enforcement stabilization operations in attaining stability and reconstruction, particularly in intricate and multifaceted environments akin to those witnessed in Afghanistan and Iraq.

Giriş

Günümüz çatışma ortamında, askerî gücün rolü geleneksel muharebe görevlerinin ötesine geçerek istikrarı sağlamayı ve sürdürmeyi amaçlayan bir dizi işlevi de kapsar hale gelmiştir. Bu evrimin bir örneği, askerlerin güvenlik sağlamanın ötesinde kamu düzeninin yeniden tesis edilmesi, mülki idarenin işler hale getirilmesi ve sivil-asker işbirliğinin güçlendirilmesine yönelik faaliyetlerde de görevlendirilmelerini öngören kolluk istikrar harekâtıdır. Modern çatışmaların karmaşıklığı geleneksel yaklaşımları yetersiz kılarken, kolluk istikrar harekâtı çatışma esnası ve sonrası ortamların çok yönlü boyutlarını daha kapsamlı bir biçimde ele alabilmenin bir aracı olarak ortaya çıkmıştır.¹

Bu makale, iki farklı örnek olay üzerinden kolluk istikrar harekâtı deneyimlerinin karşılaştırmalı bir analizini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Kolluk istikrar harekâtının –henüz doktrin haline gelmeden önce– ilk uygulamaları olan ve doktrine kaynaklık eden Afganistan ve Irak tecrübeleri farklı çatışma dereceleri, kültürel dinamikler ve tarihi geçmişe sahip olmaları bakımından zengin bir karşılaştırma olanağı sunmaktadır. Bu karşılaştırma üzerinden kolluk istikrar harekâtı çabalarının hedeflerini, stratejilerini, zorluklarını ve sonuçlarını inceleyerek bu yaklaşımın uygulanabilirliği, sürdürülebilirliği, barış ve yeniden yapılanmaya potansiyel katkıları irdelenmektedir.

Afganistan (2001-2014) ve Irak'tan (2003-2011) oluşan iki farklı vaka çalışması, kolluk istikrar harekâtı doktrinini şekillendiren iki farklı deneyim sunmaktadır. Her ne kadar her iki deneyim de stratejik seviyedeki hatalar sonucunda başarısız görünseler de kolluk istikrar harekâtı doktrinini şekillendirilmesinde önemli kazanımlar elde edilmiştir. Uzun süreli çatışmaların ve karmaşık toplumsal dinamiklerin damgasını vurduğu Afganistan'daki çabalar, güvenliğin sağlanmasına yönelik askerî harekâtların yanı sıra halkın desteğinin kazanılması maksatlı devlet inşası faaliyetlerini dengelemek için özel bir yaklaşımın gerekliliğini kanıtlamıştır. Irak'ın çatışma sonrası ortamı ise, güvenlik ve istikrarın sağlanmasını sadece kurum inşası olarak görmeyi indirgemeci bir yaklaşım olduğunu ve bu faaliyetlerin hassas bir denge kurulmasını gerektiren önemli zorluklarla karşılaşılacağını ortaya koymaktadır. Etnik farklılıkların ötesinde mezhepsel farklılıkların da güvenliğin sağlanmasında ve kamu düzeninin yeniden tesisinde ne derece önemli bir rol oynadığı net bir şekilde görülmüştür.

Bu karşılaştırmalı analiz için veriler ilgili akademik literatür, raporlar, politika belgeleri ve resmî askerî yayınların kapsamlı incelemesi sonucunda elde edilmiştir. Yapılandırılmış bir karşılaştırmayı kolaylaştırmak için, iki vaka çalışmasında analiz için ortak temaları ve parametreleri belirleyen karşılaştırmalı bir çerçeve

¹ *AJP-3.22 Allied Joint Doctrine for Stability Policing*, NATO Standardization Office, Brüksel, 2016, s. 15.

geliştirilmiştir. Bunlar arasında hedefler, stratejiler, zorluklar, sonuçlar ve işbirliği çabaları yer almaktadır. Her iki vaka çalışmasından elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile sistematik olarak analiz edilmiştir.

Bu kapsamda dört bölümden oluşan bu makalenin ilk bölümünde kolluk istikrar harekâtını çevreleyen literatür değerlendirilerek doktrinin geliştirilmesini gerekli kılan şartların yanında gelişim evreleri de incelenmektedir. İkinci ve üçüncü bölümlerde Afganistan ve Irak tecrübelerine ait örnek olay incelemeleri sunulmaktadır. Son bölüm ise örnek olay incelemelerinin karşılaştırmalı değerlendirmesi üzerinden elde edilen başarılar ve engellerin kolluk istikrar harekâtının kuvvetli ve zayıf taraflarının sunulduğu bölümdür.

1. Savaş Dışı Askerî Güç Kullanımı ve Kolluk İstikrar Harekâtı

Kolluk istikrar harekâtı, geleneksel muharebe görevlerinden farklı olarak askerî birliklerin, düzeni yeniden tesis etmeyi, mülki idareye işlerlik kazandırmayı ve sivil kuruluşlar ile ordu arasında işbirliğini teşvik etmeyi amaçlayan faaliyetlerde kullanılmasını içermektedir. Bu kullanımda beliren görevler, suç ve suçlulukla mücadele, emniyet ve asayişin sağlanması, toplumsal olayların yönetimi ve halkla ilişkiler gibi askerî birliklerin imkân ve kabiliyetleri arasında olmayan birçok sorumluluğu içerisinde barındırmaktadır. Dolayısıyla klasik askerî birliklerin bu konularda eğitilmelerinin zaman ihtiyacı ve maliyeti gözetildiğinde jandarma tipi askerî statülü kolluk kuvvetleri ile inzibat/askerî polis birlikleri görevlendirilmek için değerlendirilen ilk kuvvetler olmaktadır.

Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan yeni savaşların aktörleri devlet dışı silahlı gruplar olarak nitelendirilen suç örgütleri, terörist organizasyonlar, bağımsızlık mücadelesi veren gerillalar, paramiliter gruplar ve özel askerî şirketler gibi çok farklı yapılar olmaya başladılar.² Konvansiyonel harp için teşkilatlandırılmış ve devletler arasında olası savaşlara göre eğitilmiş askerî yapıların bu yeni güvenlik tehditleri ile mücadele edebilme yetenekleri oldukça sınırlı kaldı. Bu askerî yapıların güç kullanımı, temelde mütecavizi etkisiz hâle getirme amacıyla olduğundan bunların savaş dışında kullanım kararının verilmesi de önemli tereddüt ve tartışmalar yarattı. Hatta Ruanda ve Bosna örneğinde olduğu gibi oluşan kararsızlık etnik soykırımlara yol açtı.³

Temel karakteristikleri düzenli bir askerî yapıdan çok örgütlü bir suç grubu profiline uyan bu yeni aktörlerin motivasyonlarının anlaşılabilmesi, ekonomik kaynaklarının belirlenmesi ve kesilmesi, halk desteğini ne şekilde kazandıklarının ortaya konulabilmesi askerî birliklerin amaç ve teşkilatlarının ötesinde birer gerekliliktir. Yine kamu düzeninin ve emniyet, asayişin sağlanması da halkın

² Mary Kaldor, *New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era*, Polity Press, Cambridge, 2012.

³ Michael J. Dziedzic, "Introduction," Robert B. Oakley, Michael J. Dziedzic ve Eliot M. Goldberg, (ed.), *Policing the New World Disorder: Peace Operations and Public Security*, National Defense University Press, Washington, 1998, s. 3-18.

hassasiyetlerini daha iyi anlayabilen, insan hakları, sosyo-kültürel yapı gibi konularda tecrübe sahibi olan bir güvenlik mekanizmasını gerektirmektedir.⁴

Her ne kadar askerî gücün savaş dışı kullanımı adı altında yeni yaklaşımlar ortaya atılarak,⁵ askerî birlikler bu amaçlar doğrultusunda kullanılsa da bu fonksiyonların çoğu modern devlet sistemi içerisinde polis teşkilatlarının görev tanımlarına uymaktadır. Ancak bu yeni savaş ve çatışmaların yaşandığı ortamların tehdit seviyeleri polis teşkilatlarının imkân ve kabiliyetlerinin çok üstünde kalmakta ve görevlerini yerine getirme imkânı bulamamaktadırlar. Bu durumda sahip oldukları kolluk imkân ve kabiliyetleri yanında gerek silah ve teçhizat gerekse eğitim ve teşkilatlanma olarak askerî bir yapı olan jandarma tipi kolluk kuvvetleri ön plana çıkmaktadır.

1990'lı yıllarda barış ve istikrar harekâtlarının önemli bir parçası haline gelen kolluk görevlerinin askerî birlikler tarafından yerine getirilmesi aslında daha eskilere dayanmaktadır. Örneğin C. W. Gwynn, sömürge idarelerinde güvenliğin sağlanmasında askerî güç kullanımını emperyal polislik (*imperial policing*) olarak tanımlamıştır.⁶ Gwynn'e göre buralarda askerî güç kullanımı ayaklanmaların bastırılması, idarenin otoritesinin tesisi, minimum kuvvet kullanımı, halkın kazanılması gibi konvansiyonel yöntemlerden oldukça farklı özellikler barındırmaktadır ve askerlikten çok kolluk görevlerini andırmaktadır. Fakat bu görevler ve faaliyetler askerî birliklerce geri planda tutulan ve yeterince dikkate alınmayan ikincil vazifeler olarak değerlendirilmiş hatta klasik askerî harekâtlardan ayırmak adına küçük savaşlar (*small wars*) terimi kullanılmıştır.⁷ Soğuk Savaş döneminde de bu tür faaliyetler askerî görevlerden çok farklı bir yerde tutularak, askerî birlikler tarafından yerine getirilmesi prestijli olmayan görevler olarak değerlendirilmiştir.⁸ Bu ikincil bakış açısı nedeniyle söz konusu görevleri yerine getiren birlikler de normal askerî birliklerden ayrılarak jandarma tipi birlikler ya da paramiliter yapılar (*constabulary*) olarak adlandırılmışlardır.⁹

Bu yaklaşımların 1990'ların sonuna kadar barışı tesis ve koruma harekâtlarında da uygulandığı görülmektedir. Ancak yukarıda da belirtildiği üzere

⁴ Robert Perito, *Where Is the Lone Ranger When We Need Him?: America's Search for a Postconflict Stability Force*, United States Institute of Peace Press, Washington, 2004, s. 324.

⁵ Vick, Allen, John William Stillion ve Abram N. Shulsky, *Preparing the U.S. Air Force for Operations Other than War*, RAND, Santa Monica, California, 1997.

⁶ Charles W. Gwynn, *Imperial Policing*, Macmillan and Co., Londra, 1934 [1936, 1939].

⁷ Charles Edward Callwell, *Small Wars: Their Principles and Practice*, General Staff – War Office, Londra, 1896; Roger Beaumont, “Small Wars: Definitions and Dimensions.” *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 541, 1995, s. 20-35.

⁸ Morris Janowitz, *The Professional Soldier: A Social and Political Portrait*, (2d ed.), Free Press & Collier-Macmillan, New York-Londra, 1977, s. 418-419.

⁹ Erwin A. Schmidl, “Police Functions in Peace Operations: An Historical Overview,” Robert B. Oakley, Michael J. Dziedzic ve Eliot M. Goldberg, (ed.), *Policing the New World Disorder: Peace Operations and Public Security*, National Defense University Press, Washington, 1998, s. 22.

devletlerarası çatışmaların yerini iç savaflara bırakması ile birlikte değişen güvenlik yaklaşımları kolluk faaliyetlerini barış ve istikrarı sağlamaya yönelik askerî harekâtların merkezine çekmiştir.¹⁰ General Charles Krulak, Amerikan Deniz Piyadelerini 21'inci yüzyılda bekleyen çatışma ortamını üçlü blok savaş konsepti (*three-block war*) ile açıklamaktadır. Krulak'a göre yeni çatışma ortamında askerler insani yardım, istikrar ve barış harekâtları ve orta seviye sıcak çatışmaları aynı coğrafi konumda kısa bir zaman dilimi içerisinde yaşayacaklardır.¹¹ Somali'de yaşanan trajik tecrübenin bir sonucu olarak görülebilecek bu yaklaşım, Afganistan ve Irak'ta benzer şekilde tecrübe edilmiştir. Bu kadar kompleks görevlerin bir birlik tarafından icrasının imkân dâhilinde olmadığına dair eleştiriler, konsept açısından en önemli tartışma konusu olmuştur.¹² Başlangıçta bu tür faaliyetler askerî birlikler ve özellikle de piyade/deniz piyade birlikleri ile yürütülmeye çalışılsa da kısa zamanda jandarma tipi birlikler ve askerî polis/inzibat birliklerinin daha uygun olabileceği düşüncesi ağırlık kazanmıştır.

Kolluk faaliyetlerinin barış harekâtlarında kolluk istikrar harekâtı bağlamında gündeme gelmesi ise NATO'nun Bosna Hersek'te icra ettiği İstikrar Gücü Harekâtı (*Stabilisation Force [SFOR]*) ve BM Uluslararası Polis Görev Kuvveti faaliyetleri ile olmuştur. Dayton Antlaşması sonrasında çatışma ve anlaşmazlıkların önlenmesi, kalkınma faaliyetleri için güvenli bir ortam oluşturulması, örgütlü suçlarla, uyuşturucuya, yolsuzlukla ve terörle mücadele, sığınmacıların geri dönüşlerinin koordinesi ve asayişin sağlanması Bosna Hersek'te karşı karşıya kalınan önemli sorumluluklardı. Bu sorumluluklar karşısında askerî birliklerinin tecrübe ve eğitim eksikliği ile sivil kolluk güçlerinin güvenliği sağlamak için gereken kuvvet yapısından yoksun olmaları daha farklı bir güvenlik yapılanmasını gerektirmiştir.

Askerî birliklerle kolluk kuvvetleri arasında sorumluluk alma konusunda tereddüt yaşanan ve güvenlik boşluğu (*public security gap*) olarak tanımlanan bu alanın doldurulabilmesi için İtalya ve diğer ülke jandarmaları ile askerî polis birliklerinden oluşturulan Çok Uluslu Özel Birlik (*Multinational Specialised Unit [MSU]*) teşkiline karar verilmiştir.¹³ İlk MSU Bosna Hersek'e 2 Ağustos 1998 tarihinde ülkede gerçekleştirilecek ilk seçimler öncesinde konuşlandırılmıştır. Bu birliklerin önemli görevleri askerî harekâtın desteklenmesi, güvenlik boşluğunun kapatılması, istihbarat toplama, Barış Antlaşması'na uyulup uyulmadığının kontrolü

¹⁰ Robert M. Perito, "U.S. Police in Peace and Stability Operations," *United States Institute of Peace Special Report 191*, Washington, 2007.

¹¹ Charles Krulak, "The Three Block War: Fighting in Urban Areas," *Vital Speech of the Day*, 64:5, 1997, s. 139-141.

¹² A. Walter Dorn ve Michael Varey, "The Rise and Demise of the 'Three Block War'", *Canadian Military Journal*, 10:1, 2009, s. 38-45.

¹³ Hans Hover, "Stability Policing", *Militaire Spectator*, 186:11, 2017, s. 484-495.

ve yerel kolluk unsurlarının desteklenmesi olarak belirtilebilir.¹⁴ Avusturya, Macaristan, İtalya, Romanya ve Slovenya'dan birliklerce teşkil edilen yapının mevcudu 600 civarındaydı ve ilerleyen dönemde Entegre Kolluk Kuvveti (*Integrated Police Unit [IPU]*) adı ile Avrupa Birliği çatısı altına girmiştir.¹⁵

Kolluk İstikrar Harekâtı doktrinine temel teşkil eden bir diğer uygulama ise BM tarafından 1999 yılında Kosova ve Doğu Timor harekâtlarında görevlendirilen Teşkilatlandırılmış Polis Gücü (*Formed Police Units [FPU]*) birimleridir. Bir FPU, klasik polis memurlarının üstesinden gelemeyeceği polislik görevlerini yerine getirebilecek kapasitede bir birim olarak eğitilmiş ve donatılmış yaklaşık 140 polis memurundan oluşuyordu. Eğitim ve teçhizatları göz önünde tutulduğunda FPU'lar “yüksek riskli” ortamlarda dahi faaliyet yürütebiliyordu.¹⁶

Bu yöndeki bir diğer önemli adım Avrupa Jandarma Kuvveti (*European Gendarmerie Force [EUROGENDFOR]*)'nin 17 Eylül 2004 tarihinde teşkili olmuştur. Bu kuvvet Balkanlar'da yaşanan tecrübeler ışığında uluslararası kriz yönetimi, güvenlik ve barışın tesisine yönelik operasyonel, hızlı bir şekilde harekete geçirilebilen ve her an hazır askerî statülü bir kolluk kuvveti ihtiyacının giderilmesi amacıyla teşkil edilmiştir.¹⁷ Bu Kuvvetin icra etmesi öngörülen görevler ise emniyet ve asayişin sağlanması, eğitim, danışmanlık, güvenlik sektörü reformu faaliyetleri, insani yardım, planlama ve gözlem olarak sıralanmaktadır.¹⁸ Daimi karargâhı, İtalya'nın Vicenza kentinde bulunan EUROGENDFOR Bosna Hersek, Haiti, Afganistan, Mali, Orta Afrika Cumhuriyeti, Libya ve Kosova gibi farklı ülkelerdeki barış harekâtlarına katkı sağlamıştır.

Bu yöndeki bir diğer girişim ise İtalya ve G-8 ülkeleri arasında varılan antlaşma doğrultusunda Mart 2005 yılında yine Vicenza'da EUROGENDFOR ile aynı kışlada teşkil edilen Kolluk İstikrar Harekâtı Birlikleri Mükemmeliyet Merkezidir (*The Center of Excellence for Stability Police Units [CoESPU]*). Bir araştırma, eğitim ve doktrin geliştirme merkezi olarak kurulan CoESPU uluslararası örgütlerle işbirliği içerisinde eğitim programları yürütmek, barış harekâtlarında kolluk faaliyetleri üzerine doktrin geliştirmek, sahada yerel polis kuvvetlerinin

¹⁴ Perito, *Where Is the Lone Ranger When We Need Him?: America's Search for a Postconflict Stability Force*, s. 153-154.

¹⁵ “Multinational Specialized Unit Fact Sheet”, <https://www.nato.int/sfor/factsheet/msu/t040809a.htm>, erişim 13.09.2023. Türk Jandarması da Entegre Kolluk Kuvveti'ne 21 Aralık 2004 – 02 Kasım 2012 arasında (1) Jandarma Asayiş Bölüğü ile katkı sağlamıştır. Bkz.; “Avrupa Jandarma Kuvveti,” *J.Gn.K.lığı İnternet Sitesi*, <https://www.jandarma.gov.tr/kurumlar/jandarma.gov.tr/Jandarma/uluslararası%C4%B1%20ili%C5%9Fkiler/AJK.docx>, erişim 14.09.2023.

¹⁶ “Formed Police Units”, *UNPOL İnternet Sitesi*, <https://peacekeeping.un.org/police/units.shtml> erişim 17.09.2023.

¹⁷ Michiel de Weger, “the European Gendarmerie Force”, *The Potential of the European Gendarmerie Force*, Clingendael Institute, Lahey, 2009, s. 7-22.

¹⁸ “EUROGENDFOR Operational Concept”, *EUROGENDFOR İnternet Sitesi*, <https://eurogendfor.org/egf-concept/>, erişim 28.08.2023.

durumunu tespite yönelik değerlendirmeler gerçekleştirmek ve uluslararası görevlerde bir standart oluşturmak gibi amaçlar doğrultusunda faaliyetler yürütmektedir.¹⁹

NATO bünyesinde ise MSU'nun kuruluşunun ardından kolluk istikrar harekâtı doktrininin sistematik olarak kabul görmesi yönündeki ilk çaba 2015 yılında İtalya'nın CoESPU ve EUROGENDFOR ile aynı kışlayı paylaşan NATO Kolluk İstikrar Harekâtı Mükemmeliyet Merkezinin (*Stability Policing Center of Excellence [SP CoE]*) kurulması ile olmuştur. Genel itibarıyla CoESPU ile aynı amaçları taşıyan yapıya Türkiye, Romanya, Yunanistan, Çekya, Fransa, İspanya, Polonya ve Hollanda personel ve maddi destek sağlamaktadır. Merkezin en önemli katkısı NATO'nun planlama ve geleceğe yönelik kuvvet yapılanmasında kolluk istikrar harekâtı doktrininin de dikkate alınmasını sağlamak olmuştur. Her ne kadar kolluk istikrar harekâtı bu merkezler tarafından tanımlanarak doktrin haline getirme yönünde önemli çabalar ortaya koysalar da NATO Müşterek Doktrinini haline gelmesi 2016 yılında, AJP-3.22 Kolluk İstikrar Harekâtı için Müşterek Doktrin'in onaylanması ile olmuştur.²⁰

Bu doktrine göre kolluk istikrar harekâtı, güvenli ve emniyetli bir ortamın oluşturulması, kamu düzeni ve güvenliğinin yeniden tesis edilmesi ile mülki idare ve kalkınmaya ilişkin daha uzun vadeli ihtiyaçların karşılanması için gerekli koşulların oluşturulması amacıyla yürütülür (özellikle güvenlik sektörü reformu yoluyla).²¹ Bu kapsamda yürütülen faaliyetler, hem kanun ve düzenin yeniden tesis edilmesini hem de hukukun üstünlüğünün (polis, mahkemeler, ıslah kurumları, vb.) güçlendirilmesini amaçlamaktadırlar. Doktrinin en önemli özelliği, yerel kolluk kuvvetlerinin desteklenmesi, eğitilmesi ve yapılandırılmasının (*reinforcement*) ötesinde çatışma ortamının gereklilikleri doğrultusunda doğrudan yerel unsurların yetki ve sorumluluklarının devralınmasını (*replacement*) da öngörmesidir.²² ABD'nin 2003 Irak Harekâtı özellikle yetki ve sorumlulukların doğrudan yüklenilmesinin önemli bir gereklilik olabileceğine dair net bir örnek teşkil etmektedir.²³ Emniyet, asayişin sağlanması ve hukukun üstünlüğünün korunması, bu konuda özel eğitilmiş birlikler tarafından üstlenilecek sorumluluklar olması sebebiyle çatışma şartları da göz önünde bulundurulduğunda jandarma tipi birlikler ve askerî polis/inzibat unsurlarının en uygun yapılar olduğu fikri de doktrin doğrultusunda ön plana çıkmaktadır. Bugün gelinen noktada edinilen tecrübeler ışığında kolluk harekâtları ve kolluk unsurlarının yeni harekât ortamının önemli bir parçası olduğu gerçeğinden hareketle, NATO

¹⁹ "Mission and Vision", *CoESPU İnternet Sitesi*, <https://www.coespu.org/aboutus/missionandvision>, erişim 30.08.2023.

²⁰ *AJP-3.22*, s. 1.

²¹ *Age*, s. 12.

²² *Age*, s. 27.

²³ Perito, "U.S. Police in Peace and Stability Operations", s. 2-4.

bünyesinde hızlı intikal edebilir, yüksek hazırlık seviyesinde bir jandarma tipi kolluk kuvveti oluşturulması düşüncesi tartışılmaktadır.²⁴

2. Afganistan'da Kolluk İstikrar Harekâtı Uygulamaları

2.1. Afganistan Müdahalesi ve Sonrasında Genel Durum

11 Eylül terör saldırılarının ardından, El Kaide'ye imkân sağladığı gerekçesiyle sorumlu tutulan Taliban ABD'nin ilk hedefi oldu. ABD önderliğindeki koalisyon, istihbari ve maddi açıdan destek verdiği Kuzey İttifakı eliyle Taliban'ın ülke yönetiminden çok kısa bir sürede uzaklaştırılması sağlandı. Ancak, ülke coğrafyasının sunduğu imkânlar, Pakistan'la olan sınır bölgesinin kontrolsüz durumu ve yapının temelini teşkil eden Peştunların önemli bir kısmının Pakistan'da yaşıyor olması Taliban üyelerinin tamamen ortadan kaldırılması önündeki en büyük engellerdi. Bu sebeple iktidardan uzaklaştırılmış olsa da Taliban insan kaynağı, yönetim fonksiyonu ve silahlı güç bakımında ciddi bir kayba uğramamıştı. Fakat bu durumun farkına varamayan ABD ve koalisyon güçleri ilan edilen erken ve kolay başarının ardından Afganistan'ı batılı tarzda demokratik bir devlet inşası sürecine soktular. 2004 yılına gelindiğinde yeniden yapılanmaya başlayan Taliban, sağladığı dış destekle gayrinizami bir mücadele başlatmıştı.

Ülkenin yeniden inşası sürecinin temelleri 2001 Bonn Antlaşması ile atılmış ve dışa bağımlı bir dönüşüm planı ortaya konulmuştur. Bu planlamada ABD Afgan ordusunu kurmaktan, Almanya Afgan polisini yeniden inşa etmekten, Japonya terhis ve yeniden entegrasyondan (DDR), İngiltere narkotikle mücadeleden ve İtalya işler bir yargı sistemi kurmaktan sorumluydu.²⁵ Bu doğrultuda başlatılan faaliyetler önemli sorunlarla karşı karşıya kaldı ve sekteye uğradı. Bu sorunların başında 2004 yılı itibariyle yeniden etkinliğini artırmaya başlayan Taliban ve düzenlediği saldırılar gelmektedir. Oldukça hazırlıksız yakalanan gayrinizami mücadelede koalisyon güçleri son derece çaresiz kalarak ciddi kayıplar vermeye başladılar.

Teknoloji ve ateş üstünlüğüne dayalı düşman merkezli yaklaşımlar, belirli bir coğrafyaya bağlı kalmayan, beklenmedik eylemler gerçekleştiren ve kritik bölgelerde halk desteğini sağlayabilen bir düşman karşısında yetersiz kaldı. 2006 yılından sonra Irak'taki tecrübelerle paralel olarak Afganistan'da da halk merkezli ayaklanmaya karşı koyma yaklaşımlarına geçildi. Bu yaklaşımın temelinde Taliban'a karşı verilen silahlı mücadelenin halk nazarında meşruiyet kazandırmak ve güven telkin etmek maksadıyla devlet inşası politikalarıyla desteklenmesi yatıyordu. Ancak başlangıçta ülkenin sosyokültürel, ekonomik ve siyasi gerçekliği ile örtüşmeyen bir yaklaşımla dizayn edilen yeniden yapılanma süreçleri, bu yaklaşımın da uzun vadede başarısız olmasına neden oldu.

²⁴ Giuseppe De Magistris, "A proposal for a NATO High-Readiness Constabulary Force," *Artículo de investigación 11/2023*, Centro Universitario de la Guardia Civil, Madrid, 2023.

²⁵ Henrik B. L. Larsen, *NATO in Afghanistan: Turning Retreat into Victory*. Harvard Kennedy School Policy Brief, Belfer Center for Science and International Affairs, Massachusetts, 2013.

2010 sonrası dönemde ülkede yürütülen kinetik ve kinetik olmayan harekâtların ekonomik, politik ve insan kaynağı bakımından maliyetinin artması başta ABD olmak üzere koalisyon ülkelerini bir çıkış stratejisi aramaya itti. Bu doğrultuda 2014 yılı itibariyle ülkenin idari ve güvenlik sorumluluğu yeniden teşkilatlandırılan bakanlıklar ve eğitilip donatılan güvenlik kuvvetlerine teslim edilerek kinetik operasyonlar yürüten birlikler Afganistan'dan çekildi. Bu tarihten itibaren NATO Kararlı Destek Harekâtı (*Operation Resolute Support [RS]*) bünyesinde sadece danışmanlık ve eğitim amacıyla kalan askerî birlikler de 2021 itibariyle ABD'nin çekilme kararına istinaden ülkeden ayrıldılar. Koalisyon desteğini fiili olarak kaybeden Afgan yönetimi ve güvenlik kuvvetleri Taliban karşısında kısa sürede başarısızlığa uğrayarak Ağustos 2021 sonunda ülkenin yönetimini Taliban'a bırakmak zorunda kaldılar.²⁶

2.2. Afganistan'da Güvenliğin Tesisi ve Kolluk İstikrar Harekâtı

Taliban'ın iktidardan indirilmesine yönelik yürütülen harekât, özel kuvvetler personeline yönelik yönlendirilen ve hava unsurları tarafından ateş desteği sağlanan Özbek ve Tacik silahlı gruplardan müteşekkil Kuzey İttifakı tarafından başlatıldı. Akabinde koalisyon güçlerinin düzenli birlikleri ile desteklenen askerî harekât Taliban'ın ardından, emniyet ve asayişin sağlanması, terörle mücadele ve insani yardımların desteklenmesi faaliyetlerine dönüştü. Geniş bir coğrafyada hem ayaklanmaya karşı koyma harekâtlarının idaresi hem de yerleşim yerlerinde kontrolün ve istikrarın sağlanması faaliyetleri askerî birliklerin ve bu silahlı grupların imkân ve kabiliyetlerinin çok ötesindeydi.²⁷

Ülkede güvenliğin sağlanması için birinci öncelik ordu ve polis teşkilatlarına bir an önce işlerlik kazandırılmasıydı. Bu nedenle kolluk istikrar harekâtı faaliyetleri kapsamında değerlendirilen güvenlik sektörü reformu, Bonn Antlaşması'nın hemen ardından başlatıldı. Altı çizilmesi gereken önemli bir nokta, işleyen bir güvenlik sistemi bulunmaması nedeniyle gerek askerlerin gerekse polislerin görev başı eğitimleri üzerinden yetiştirilme döneminde dahi icra kademesinde kullanılması ve yetersiz kalınan bölgelerde yerel güç odaklarından da faydalanılmasıydı. Bu faaliyetlerin ne derece önemli olduğunun bir kanıtı olarak işlenen suçlar sonucunda hayatını kaybeden Afgan sayısının ayaklanmacıların gerçekleştirdikleri eylemler sonucu hayatını kaybedenlerden çok daha fazla olması verilebilir.²⁸

²⁶ Despotik güç, devlet elitlerinin sivil ve toplumsal gruplarla doğal bir süreç olan müzakereler yürütmek yerine, zor kullanımına yöneldiği çeşitli eylemler anlamına gelir. Michael Mann, "The Autonomous Poer of the State: Its Origins, Mechanisms and Results," *Archives européennes de sociologie*, 25, 1984, s. 185-213.

²⁷ SIGAR, *Police in Conflict: Lessons from the U.S. Experiences in Afghanistan*, 2020, <https://www.sigar.mil/pdf/lessonslearned/SIGAR-22-23-LL.pdf>, erişim 12.09.2023, s. 30-31.

²⁸ Afganistan İçişleri Bakan Yardımcısı (2018-2021) Hosna Jalili bu hususu 2 Aralık 2022 tarihinde Kolluk İstikrar Harekâtı Mükemmeliyet merkezinde verdiği açılış dersinde "Afganistan'da suç faaliyetlerinden kaynaklanan ölü sayısı, terörist faaliyetlerden ve ayaklanmalardan kaynaklanan ölü sayısından %150 daha fazla" şeklinde belirtmiştir.

Bonn Antlaşması'nda polis inşası sorumluluğunu üstlenen Almanya, sıfırdan bir polis teşkilatı inşa etmek yerine Taliban öncesi dönemde kurulmuş olan yapıyı esas alma yoluna gitti.²⁹ Bu durum kısa sürede teşkilatlanmanın sağlanması ve personel temini açısından önemli bir avantaj sağlasa da geçmişin kronik problemleri olan yolsuzluk ve adam kayırmacılığı da beraberinde getirdi.³⁰ Ülkede bu faaliyetlerin yürütülmesi sorumluluğunu Uluslararası Güvenlik Destek Gücü (*International Security Assistance Force – ISAF*) ile birlikte NATO'nun üstlenmesi daha sitemli bir yaklaşım sergilenmesini sağladı. Nispeten güvenliğin sağlanabildiği ilk yıllarda farklı ülkelerden temin edilen sivil polis danışmanları ve eğitmenleri Afgan Ulusal Polisinin (*Afghan National Police [ANP]*) eğitim faaliyetlerinin yürütülmesinden birlikte devriye icrasına kadar kapsamlı faaliyetleri üstlendiler.³¹ Ancak bu naif yaklaşımın yetersizliği Taliban'ın etkinliğini artırarak gerekli eğitim, silah ve teçhizata sahip olmayan güvenlik kuvvetlerine verdirdiği zayıfla birlikte anlaşıldı.³²

Bu noktada uzun vadeli klasik kolluk uygulamaları ve teşkilatlanması ile sahadaki taktik gereklilik olan ayaklanmaya karşı koyma ve terörle mücadeleye yönelik askerî yapılanma arasında bir tercih yapma zorunluluğu ortaya çıkmaktaydı. Ağırılık nispeten askerî yapılanmaya sahip bir kolluk yaratma yönünde olsa da bu ikilem Afgan Ulusal Polisi çatısı altında farklı polis teşkilatları yaratma yoluyla giderilmeye çalışıldı. Örneğin Afgan Resmî Polisi (*Afghan Uniform Police*) temel kolluk birimi olarak klasik kolluk faaliyetlerin yürütülmesi amacıyla kurulmuştu. Afgan Kamu Düzeni Polisi (*Afghan Civil Order Police*) ise toplumsal olaylara müdahale, terörle mücadele gibi faaliyetlerde kullanılmak üzere jandarma tipi bir kolluk teşkilatı olarak tasarlanmıştı.³³

ANP'nin başlıca sorumlulukları “hukukun üstünlüğünü sağlamak; kamu düzenini ve güvenliğini temin, suçlu tespit etmek ve suçla mücadele etmek; sınırları kontrol altında tutmak; hem Afganların hem de yabancıların haklarını, varlıklarını ve özgürlüklerini korumak [...]”; ve etnik, cinsiyet, dil veya din ayrımcılığı olmadan

²⁹ Afgan polislerinin ilk teşkilatlanma ve eğitim çalışmaları 1950'li yıllarda Türkiye tarafından sağlanmış ve 1960-70'lerde Almanya bu sorumluluğu üstlenmiştir. Dolayısıyla Taliban yönetiminin iktidara geldiği döneme kadar varlığını sürdüren Polis teşkilatının temel kurucusu Almanlardı. Federico Vecci and Fabio Sappino, “An Historical Overview of Police Reforms and Gender Issues in Afghanistan”, *The CoESPU Magazine*, 42, 2021, s. 42.

³⁰ Mark Sedra, “European Approaches to Security Sector Reform: Examining Trends through the Lens of Afghanistan,” *European Security*, 15:3, 2006, s. 323-338; Mark Sedra, “Security Sector Reform in Afghanistan: The Slide Towards Expediency,” *International Peacekeeping*, 13:1, 2006, s. 94-110.

³¹ Candace Karp ve Richard Ponzio, “NATO, SSR and Afghanistan,” D.M. Law, (ed.), *Intergovernmental Organisations and Security Sector Reform*, Geneva, 2007, s. 219-235.

³² Antonio Giustozzi ve Mohammed Isaqzadeh, *Policing Afghanistan: The Politics of the Lame Leviathan*, Hurst & Company, Londra, 2013.

³³ NTM-A, *Afghan Ministry of Interior (MoI) Advisor Guide*, Kabul, 2011, https://williamarkin.files.wordpress.com/2012/03/afghan_moi_advisor_guide_version_1-0_9_may_20111.pdf erişim 10.08.2023.

faaliyet göstermek” olarak belirtilmekteydi.³⁴ Batılı formda bir polis teşkilatı için yapılan bu tanımlamaya rağmen polis teşkilatının yolsuzluk, tavassut ve kayırmacılık, polislerin kötü sosyal ve ekonomik koşulları, sürdürülebilirlik ve hizipçilik ile ilgili ciddi sorunları bulunmaktaydı.³⁵

Yeniden inşa sürecinin başlangıcından itibaren ANP'nin önemli mevkileri, Taliban'a karşı mücadeleye katılan savaş ağaları ve mücahit milis liderleri gibi yerel diktatörler tarafından işgal edildi. Bu durum ANP'de liyakate dayalı bir işe alım ve terfi sisteminin oluşturulması önündeki en büyük engeldi.³⁶ Dolayısıyla alt kademede belirli bir seviyede eğitim verilse de stratejik seviyede yönetim sorumluluğunu üstlenen karakterlerin kolluk hakkında yeterli bilgi ve tecrübesi yoktu. ANP ile müşterek görev yapmak durumunda kalan askerî birliklerle eğitim ve danışmanlık faaliyetlerini yürüten jandarma tipi birlikler ve askerî polisler için bu durum ciddi bir problem yaratmaktaydı.

Düşük gelirlerini artırmak için, rüşvet gibi yasadışı yöntemler kullanmak ve karaborsada askerî malzeme ve mühimmat satmak ANP'nin bir başka ciddi sorunuuydu.³⁷ ANP, 2009-2012 arası dönemde kaydedilen ilerlemeye rağmen, Afganistan'daki en yozlaşmış kurumlardan biri olarak değerlendirilmekteydi.³⁸ Afganistan Yeniden İnşa Faaliyetleri Özel Baş Müfettişi (*Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction [SIGAR]*) raporlarında, maddi yardımların yapay olarak şişirilmiş ANP maaşları ve “hayalet çalışanlar” yoluyla uygunsuz bir şekilde kullanılması da önemi bir sorun olarak değerlendirilmekteydi.³⁹

Bu ortak sorunların ötesinde, Afgan Yerel Polisi (*Afghan Local Police [ALP]*) ve Afgan Kamu Koruma Gücü (*Afghan Public Protection Force [APPF]*) de bir takım yapısal sorunlara sahipti. ALP, ISAF ve İçişleri Bakanlığı tarafından özellikle kırsal alanlarda artan ayaklanma hareketlerine bir çözüm olarak geliştirildi.⁴⁰ ALP, toplumun kendi kendini savunma kavramına dayanıyordu ve yerel halkın güvenlik korucusu olarak eğitilmesini ve yerel düzeyde yönetim ve kalkınma faaliyetleri gibi çabaları

³⁴ MoI, *Afghan National Police Annual Report 2013-2014*, GIRoA Ministry of Interior Affairs, Kabil, 2014, <http://moi.gov.af/Content/files/web/%20English%20Final%20MoI%202014%20Annual%20Report%20Final%20by%20MPAD%20Final.pdf>, erişim 10.08.2023.

³⁵ Danny Singh, “Corruption and Clientelism in the Lower Levels of the Afghan Police”, *Conflict, Security & Development*, 14:5, 2014, s. 621-650.

³⁶ Giustozzi ve Isaqzadeh, *Policing Afghanistan: The Politics of the Lame Leviathan*, s. 99.

³⁷ Age, s. 120.

³⁸ UNODC, *Corruption in Afghanistan: Recent Patterns and Trends*, United Nations Office on Drug and Crime, Vienna, 2012, http://www.unodc.org/documents/frontpage/Corruption_in_Afghanistan_FINAL.pdf, erişim 18.08.2023.

³⁹ SIGAR, *Quarterly Report to the United States Congress. Virginia, USA: Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction*, 2014, <http://www.sigar.mil/pdf/quarterlyreports/2014-10-30qr.pdf>, 12.09.2023.

⁴⁰ Giustozzi ve Isaqzadeh, *Policing Afghanistan: the politics of the lame Leviathan*, s. 63.

desteklemesini içeriyordu.⁴¹ Proje, ayaklanmaya direnebilecek, merkezî otoriteyi ve meşruiyetini destekleyebilecek bir sistem kurmayı amaçlıyordu. Ancak uygun personel temini, eğitimi ve kolluk uygulamaları bağlamında tecrübe aktarımı konuları yine askerî birliklerin uygun bir şekilde yerine getiremeyeceği görevlerdi.⁴²

ALP personelinin işe alınması köyün ileri gelenleri veya yerel güç simsarlarının sorumluluğundaydı.⁴³ Ekonomik açıdan bakıldığında, personel temininin daha kolay olması ve eğitim süresinin daha kısa olması ALP'yi pragmatik anlamda ön plana çıkardı. Bununla birlikte, bu personelin merkezî hükümete sadakati, işe alınan kişilerin kalitesi ve yaygın adam kayırma ve yolsuzluk endişe verici konulardır. Tüm bu pragmatik faydalarına rağmen ALP personeli tarafından ciddi insan hakları ihlalleri gerçekleştirilmiş, bazı bölgelerde silahlarını kendi veya aşiret çıkarları için kullandıkları bildirilmiş ve hatta silah teçhizatları ile birlikte Taliban saflarına geçmişlerdir.⁴⁴

APPF ise kritik kişileri, altyapı tesislerini, inşaat projelerini ve konvoyları korumak amacıyla hizmeti için Afgan hükümetine ödeme yapılan bir kolluk birimi olarak teşkil edildi.⁴⁵ APPF programının diğer amaçları, hükümet için ek bir ekonomik kaynak ve işsiz Afgan halkı için istihdam olanakları yaratmaktı.⁴⁶ APPF riskli görevlerin koalisyon güçlerini tehlikeye atmadan yapılması ve karşılığında gelir elde edilmesi anlamında oldukça pragmatik bir çözüm olarak görüldü.

Askerî birliklerin zorluk yaşadıkları bir diğer alan olan uyuşturucu ile mücadele faaliyetlerinin yürütülmesi amacıyla da Afgan Narkotik Polisi, polis teşkilatı içerisindeki en önemli birimlerden birisi olarak tasarlandı. Yetiştirilen haşhaş miktarındaki artış, kamu görevlileri arasındaki yolsuzluk oranının yükselmesine neden olmanın yanında örgütlü suç grupları ve ayaklanmacıların da ekonomik anlamda destek bulmalarını sağlıyordu. Dolayısıyla doğrudan Afgan hükümetinin meşruiyetini tehdit etmekteydi. Gelişen afyon ekonomisi böylesine açık bir tehdit oluşturmasına rağmen, uyuşturucu ile mücadele hem ABD hükümetinin hem de uluslararası toplumun Afganistan gündeminde önemli bir yer edinmemiştir.⁴⁷

⁴¹ CJSOTF-A, *Village Stability Operations and Afghan Local Police: Bottom-up Counterinsurgency*, Kabil, 2011,

http://stabilityinstitute.com/wp-content/uploads/CJSOTF-A_VSO_ALP_Handbook01APR11-FINAL.pdf, erişim 03.09.2023.

⁴² Mark Moyar, *Village Stability Operations and the Afghan Local Police*, Joint Special Operations University, Florida, 2014.

⁴³ SIGAR, *Quarterly Report to the United States Congress. Virginia, USA: Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction*.

⁴⁴ AIHRC, *From Arbaki to Local Police*, Independent Human Rights Commission, Kabil, 2012.

⁴⁵ Nathan Hodge N. (2014) Afghanistan to Disband Crucial Guard Force. *The Wall Street Journal*, <http://www.wsj.com/articles/SB10001424052702304585004579418730552246724>, erişim 12.09.2023.

⁴⁶ Fabrizio Foschini, "Changing of the Guards: Is the APPF program coming to an end?", *Afghanistan Analysts Network*, 2014.

⁴⁷ SIGAR, *Quarterly Report to the United States Congress. Virginia, USA: Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction*.

Bunun önemli bir nedeni, uyuşturucu ile mücadele faaliyetlerin artırılması halinde, hâlihazırda bu yasadışı ekonomiden beslenen ve ülke içinde veya dışında önemli siyasi ve ekonomik ilişkileri olan güç odaklarının Afgan hükümetine karşı muhalefet başlatabileceği endişesiydi.⁴⁸ Bir SIGAR raporuna göre, afyon ekonomisiyle mücadeleye yeterli önem verilmediği takdirde, diğer yeniden yapılandırma çabaları kaynak israfına yol açacak ve siyasi hedefleri tahrip edecektir.⁴⁹ Ancak Narkotik Polisi'nin kabiliyet ve kapasitesi, özellikle Afgan hükümetinin kararlılığının zaman zaman sorgulandığı bir bağlamda, dış aktörlerin desteği olmadan uyuşturucu ile mücadele etmek için yetersiz kaldı.

Taliban'la mücadelenin her ne kadar askerî yöntemlerle sürdürülmesi gerekse de örgütün hedefi yerleşim yerlerindeki normal günlük hayatı sekteye uğratarak halkın gözünde yeni yönetim ve koalisyon güçlerini yetersiz ve gayrimeşru göstermekti. Bu nedenle Afgan halkının kalp ve zihinlerinde yürütülecek olan mücadelenin önemli bir boyutu emniyet ve asayişin sağlanmasına yönelik kamu güvenliği faaliyetleriydi.⁵⁰ Her ne kadar bunun farkına varılmış olsa da sahadaki güvenlik ortamının kalkınma faaliyetleri ve sivil kolluk birimleri için oldukça yetersiz olması sebebiyle sorumluluk askerî personel üzerinde kalmıştır.

Afganistan, askerî personel tarafından bu tür faaliyetlerin yürütülmesinin ciddi yetersizliklere neden olacağına deneyimlendiği ve Batılı ülkelerin jandarma ve askerî polis birliklerinden önemli ölçüde faydalanmaya çalışıldığı bir örnektir. Başlangıçta Almanya'nın giriştiği klasik polis eğitim ve teşkilatlanma girişimleri, 2007 yılı sonlarına doğru NATO'nun Polis Operasyonel ve Danışmanlık İrtibat Timleri (*Police Operational and Mentoring Liaison Teams [POMLT]*) kurması ile daha askerî bir karaktere kavuşmuştur. Bu timler askerî polis, jandarma ve kara kuvvetleri birliklerinden temin edilen danışmanlardan oluşmaktaydı. Temel olarak ABD'nin askerî polislerden ve DynoCorps gibi özel askerî şirketlerden teşkil ettiği Polis Danışman Timleri (*Police Mentoring Teams*) esas alınarak jandarma tipi bir eğitim ve teşkilatlanma hedeflenmiştir.⁵¹ Bu timler özellikle (*NATO Training Mission–Afghanistan [NTM-A]*)'in kurulması sonrasında EUROGENFOR kanalıyla ve doğrudan ülkeye yönlendirilen jandarma tipi birlikler danışmanlık ve eğitim faaliyetlerinde önemli katkılar sağlamıştır. Dolayısıyla planlama ve tecrübe anlamında askerî harekâtlar ile kolluk faaliyetlerinin birbiri ile uyumlu ve imkân kabiliyet olarak benzer yapılar tarafından yürütülmesi düşüncesi önemli bir kazanım olarak görülebilir.

⁴⁸ UNODC, *Afghanistan Poppy Eradication Verification*, 2014, [http://mcn.gov.af/Content/files/Eradication%20Verification_Final_Report\(3\).pdf](http://mcn.gov.af/Content/files/Eradication%20Verification_Final_Report(3).pdf), erişim 17.08.2023.

⁴⁹ SIGAR, *Quarterly Report to the United States Congress. Virginia, USA: Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction*.

⁵⁰ *Stability Policing in Afghanistan: Did NATO miss an Opportunity? Lessons from a 20-year Campaign*, LL Branch Final Report Stability Policing Center of Excellence, Vicenza, 2022.

⁵¹ SIGAR, *Police in Conflict: Lessons from the U.S. Experiences in Afghanistan*, s. 100.

Ancak Afganistan'daki genel durum, stratejik ve siyasi hatalar 20 yıl sonunda ülkenin en büyük tehdidi olarak görülen Taliban'ı Afganistan'da bir güvenlik ve istikrar unsuru hâline getirmiştir. Jandarma tipi askerî birliklerin personel yetersizlikleri, ülkelerin ulusal kısıtlamaları, Afgan toplumunun zafiyet ve genel sorunları bu faaliyetlerin başarıya ulaşmasındaki en önemli engeller olmuştur. Ancak olumlu açıdan bakılacak olursa daha sınırlı bir görev tanımı içerisinde stratejik açıdan isabetli planlama ve karar süreçleri sonucunda çatışma sonrası alanlara yapılacak olan müdahaleler ve kriz yönetim çabalarında jandarma tipi askerî birliklerin kritik rol oynayacağına bir kanıtı olarak yorumlanabilir.

3. Irak'ta Kolluk İstikrar Harekâtı Uygulamaları

3.1. Irak Müdahalesi ve Sonrasında Genel Durum

Saddam Hüseyin 1998 yılında BM yetkililerinin kitle imha silahı kontrollerini reddederek sergilediği uzlaşmaz tutumla 11 Eylül Saldırıları sonrasında ilan edilen Teröre Karşı Savaş'ta ABD ve Batı için en önemli tehditlerden birisi olarak değerlendirildi. 17 Mart 2003 tarihinde ABD Başkanı Bush, kitle imha silahları bulundurduğu gerekçe gösterilen Saddam Hüseyin'in 48 saat içerisinde ülkeyi terk etmesi yönünde bir ultimatoma verdi. Bu ultimatoma gelen olumsuz yanıt neticesinde 19 Mart gecesi başlatılan hava harekâtını 20 Mart 2003 tarihinde ABD önderliğindeki koalisyon güçlerinin Irak'a karadan askerî müdahalesi takip etti.

1 Mayıs'ta Başkan Bush, Abraham Lincoln Uçak Gemisinde tarihe geçen konuşmasıyla zaferi ilan etti.⁵² Erken gelen bu zaferin hemen ardından Büyükelçi Paul Bremer'in başkanlığında Koalisyon Geçici Yönetimi (*Coalition Provisional Authority*) kurularak demokratik normalleşme sürecinde ülkedeki faaliyetleri yönlendirmekle görevlendirildi. Bremer, öncelikle Baas Partisi mensuplarını ülke yönetiminden uzaklaştırma ve Partiye ve Saddama'a bağlı olduğu değerlendirilen 350.000 kişilik Irak ordusunu dağıtma kararı aldı. Özellikle DEAŞ'ın güç kazanmaya başladığı dönemde çok eleştirilecek olan bu karar sonucunda çoğunluğu Sünnilerden oluşan askerler amaçsızca Irak sokaklarında kaldılar ve oluşan muhalif yapılar içerisinde ABD ve koalisyonun karşılaşacağı ayaklanmaların en önemli unsurları hâline geldiler. Bu hal tarzı Irak ordusunu bir arada tutarak etnik çatışmaların önüne geçilebileceği ve böylelikle daha istikrarlı bir Irak inşa etmenin mümkün olacağı yönünde eleştirilere neden oldu.⁵³ 19 Ağustos 2003 tarihinde aralarında BM Temsilcisi Segio Vieira de Mello'nun da bulunduğu 23 BM çalışanının hayatlarını kaybetmelerine yol açan BM'nin Bağdat Karargâhına düzenlenen saldırı, direniş hareketinin artarak süreceğinin ilk işaretiydi.⁵⁴

⁵² Dana Bash, "White House pressed on 'mission accomplished' sign," *CNN International*, 29 Ekim 2003 <http://edition.cnn.com/2003/ALLPOLITICS/10/28/mission.accomplished/>, erişim 26.08.2023.

⁵³ Mark Thompson, "How Disbanding the Iraqi Army Fueled ISIS", *Time*, 28 Mayıs 2015 <https://time.com/3900753/isis-iraq-syria-army-united-states-military/>, erişim 29.08.2023.

⁵⁴ Paul Lewis, "Sergio Vieira de Mello, 55, Dies; Was Top U.N. Envoy in Iraq", *The New York Times*, 19 Ağustos 2003 <https://www.nytimes.com/2003/08/19/obituaries/sergio-vieira-de-mello-55-dies-was-top-un-envoy-in-iraq.html?auth=login-google1tap&login=google1tap> erişim 25.08.2023.

Saddam Hüseyin'in 13 Aralık 2003 tarihinde Musul'da yakalanmasının ardından 30 Ocak 2004 tarihinde Ulusal Güvenlik Danışmanı Condoleezza Rice, Irak'ın kitle imha silahına sahip olduğuna dair herhangi bir kanıt elde edilemediği ve hata yapıldığı yönünde açıklamada bulunması Irak harekâtı konusunda önemli tartışmalara neden oldu.⁵⁵

Gelen erken başarının ardından verilen yanlış kararlar ve planlama eksiklikleri, Baas üyelerinin de katılım sağladığı Abu Musab al-Zarqawi'nin kontrolü altındaki El Kaide-Irak'ın güç kazanmasına ve eylemlerde bulunmasına ortam sağladı. Bu grup, sadece koalisyon güçlerine saldırılar düzenlemekle kalmayıp ülkede çoğunluğu teşkil eden Şii'leri de hedef almaktaydı. Bu saldırılar karşısında Şii'lerin etkin isimlerinden Mukteda al-Sadr kurduğu Mehdi Ordusu ile Sunni gruplara karşı koymaya başladı. Ülke etnik bir iç savaşın içine sürüklendi. ABD ve koalisyonun kayıpları artarken ülkenin güvenlik durumu da gittikçe kötüye gitmekteydi. 2004 yılında Koalisyon Geçici Yönetimi, Irak'ın yönetimini Irak Geçici Yönetimine devretti.⁵⁶

Artan kayıplarla birlikte alınan politik riskler nedeniyle ABD ve diğer koalisyon üyeleri en kısa sürede Irak'tan çıkabilmenin yollarını aramaya başladılar. Bunun için 2007 yılında 125.000 askere ilave olarak ülkeye 30.000 asker daha gönderilerek sonradan DEAŞ'a dönüşecek olan El Kaide-Irak'ın en kısa sürede etkisiz hâle getirilmesi ve mezhepsel iç savaşın bitirilmesi hesaplanmaktaydı. Bu tarihten itibaren artan kinetik operasyonlarla birlikte ülkede güvenlik ve yönetim sorumluluğu da eğitilip donatılan güvenlik güçlerine ve Iraklı bürokratlara tam anlamıyla devredilmeye başlandı. 18 Aralık 2011 tarihinde Obama Hükümetinin aldığı karar doğrultusunda Amerikan askerleri Irak'tan çekildiler. Eğitim ve danışmanlık faaliyetleri maksadıyla ülkede bir grup Amerikan askerî kaldıysa da bu tarihten itibaren Irak kendi güvenlik kuvvetleri ile ülkede emniyet ve asayiş sağlamaya ve terörle mücadele faaliyetlerini sürdürmeye çalıştı. Ancak etkinliği giderek artan DEAŞ karşısında Ağustos 2014'te ABD hava saldırılarına başladı ve DEAŞ'a karşı NATO, AB ve Arap Birliği gibi örgütlerin de desteklediği 79 ülkenin katılımıyla bir mücadele yapısı oluşturdu. Bu ülkeler Irak güvenlik kuvvetlerine DEAŞ'la mücadelelerinde silah, teçhizat, eğitim ve danışmanlık faaliyetleri gibi desteklerde bulundular. 2017 yılında DEAŞ'a karşı verilen mücadelenin başarı ile sonuçlandırıldığı ifade edilse de hâlen Irak'ta sınırlı da olsa DEAŞ tehdidi ve mezhepsel mücadele ve çatışmalar devam etmekte, güvenlik kuvvetleri bunlar karşısında önemli sıkıntılar yaşamaktadır.

⁵⁵ Adam Blenford, "Rice admits US doubt on WMD", *The Guardian*, 30 Ocak 2004 <https://www.theguardian.com/world/2004/jan/30/usa.iraq> erişim 14.09.2023.

⁵⁶ Peter Neuteboom ve Joseph Soeters, "The Military Role in Filling the Security Gap After Armed Conflict: Three Cases", *Armed Forces and Society*, 43:4, 2017, s. 711-733.

3.2. Irak'ta Güvenliğin Tesisi ve Polis Teşkilatının Yeniden Yapılandırılması

Irak'a düzenlenen askerî müdahalenin altında yatan temel sebep, başarısız ve istikrarsız bir devlet görünümü sergileyen ülkenin, Afganistan'da da olduğu gibi batılı anlamda istikrarlı hâle getirilerek demokratikleştirilmesinin teminidir.⁵⁷ Başlangıçta oldukça kolay elde edilen zaferin bir anda şiddet yoğun gayrinizami bir harbe dönüşmesi, ABD ordusu ve müttefiklerini oldukça karmaşık bir durumun içerisine soktu.⁵⁸ Bu yeni muharebe ortamı, yalnızca askerî yeteneklerle başarıya ulaşmanın mümkün olmadığı, askerî başarının ülke içerisinde kamu düzeni ve istikrarın sağlanmasına da bağlı olduğu bir ortamdı.⁵⁹

Saddam dönemi güvenlik kuvvetleri her ne kadar Baas rejimi altında görev yapıyor olsalar da bu kuvvetleri dağıtılmak yerine, yeniden teşkilatlandırılarak kullanılabilir ve kısa sürede ihtiyaç olan güvenlik ve istikrar ortamı sağlanabilirdi. Bunun yerine Bremer ve CPA Saddam rejimine muhalif Kürt ve Şii gruplarla işbirliği yoluna giderek istikrardan çok kişisel güç peşinde koşan etnik ve mezhepsel elit yapılarının oluşmasına ve bunlar arasında sonu gelmeyen silahlı çatışmalara neden oldu.⁶⁰

Literatürdeki genel kaniya göre, istikrar harekâtlarında ilk 6-12 haftalık süre müdahalede bulunulan ülke halkı ve uluslararası kamuoyunda güvenilirlik ve meşruiyet yaratma anlamında oldukça önemlidir. ABD ordusu ve siyasi yönetim altın saat olarak adlandırılan bu süre içerisinde çatışma ortamını anlayamamanın yarattığı eksiklikle ciddi hatalar yaparak, Irak'ta güvenlik ve istikrarı sağlamanın beklendiği kadar kolay olmayacağını öğrendi.⁶¹ Yerel halkın kendini güvende hissetmelerine yönelik alınacak tedbirlere ağırlık vermek yerine yerel elitlerle varılan antlaşmalar üzerinden tepeden inmececi bir anlayışla girişilen plansız ve koordinesiz kurumsal inşa süreci, başarısızlığın önemli sebeplerinden birisidir.⁶²

Irak'ta yeniden inşa edilmesi planlanan güvenlik kuvvetleri bölge ülkelerine tehdit oluşturmayacak kadar küçük ancak ülke içerisinde devlet otoritesini tesis edebilecek kadar da güçlü olmalıydı. Bu yaklaşım, ülke içerisinde Saddam Hüseyin'in etkisini yok ederek demokratik temelde yeni bir devlet sistemi kurmayı güvenlik

⁵⁷ Shamiran Mako ve Alistair D. Edgar, "Evaluating the Pitfalls of External Statebuilding in Post-2003 Iraq (2003–2021)", *Journal of Intervention and Statebuilding*, 15:4, 2021, s. 425-440.

⁵⁸ John F Hussey, "Seizing the Initiative by Establishing the Rule of Law During Combat Operations", *Military Review*, January-February 2013, s. 30-37.

⁵⁹ Neuteboom ve Soeters, "The Military Role in Filling the Security Gap After Armed Conflict: Three Cases", s. 711–733.

⁶⁰ Ibrahim Al-Marashi, "Demobilization Minus Disarmament and Reintegration: Iraq's Security Sector from the US Invasion to the Covid-19 Pandemic", *Journal of Intervention and Statebuilding*, 15:4, 2021, s. 441-458.

⁶¹ Toby Dodge, "Iraq: The Contradictions of Exogenous State-Building in Historical Perspective", *Third World Quarterly*, 27:1, 2006, s. 187-200; Hussey, "Seizing the Initiative by Establishing the Rule of Law During Combat Operations," s. 30-37.

⁶² Mako ve Edgar, "Evaluating the Pitfalls of External Statebuilding in Post-2003 Iraq (2003–2021)," s. 425-440.

kuvvetlerinin başarısına endekslemekte ve iç güvenlikle dış güvenliği birbirinden çok da farklı görmemektedir.⁶³

CPA'nın Irak güvenlik kuvvetlerinin dağıtılması yönündeki kararının uygulanmadığı tek kurum Irak Polis Teşkilatıydı. Ancak Saddam Hüseyin'in güvenlik bürokrasisinin en alt kademesinde yer alan Polis Teşkilatı kötü yönetilmiş, imkân ve kabiliyet olarak yetersiz seviyede bir kurumsal yapı sergilemekteydi. Mevcudu 60.000 civarında olan bu yapının, rütbeli personeli nispeten eğitilmiş olsa da memurların yeterli eğitimi bulunmamakta ve kolluk faaliyetleri konusunda da tecrübe eksikliği hat safhadaydı.⁶⁴ Bu haliyle kamu düzenini sağlamaktan çok rejimin devamını temin amacıyla faaliyet yürüten silahlı bir gruptan öteye gidememişti.

Başkan Bush'un zafer ilanının ardından ülkede güvenliğin sağlanabilmesi için tek alternatif olan bu yapı ve personeli, ABD ordusunca 14 Nisan 2003 tarihinde tekrar göreve çağrıldı ve ordu birlikleri ile müşterek devriye faaliyetleri icra etmeye başladılar.⁶⁵ Bush'un bu oldukça iyimser yaklaşımı Irak'ta başta ABD ve diğer koalisyon ülkelerinden gelecek eğitmen ve danışmanlarla kolluk teşkilatının kısa sürede güvenliği sağlayabileceği ve yeniden yapılanmanın gerçekleştirilebileceği düşüncesine yol açtı. Ancak ABD'nin işleyen bir devlet sistemini kolaylıkla kontrol altına alarak duruma hâkim olacağına dair beklentileri, kısa sürede yok oldu.⁶⁶ Buna rağmen ABD Ulusal Güvenlik Konseyi, değerlendirme komisyonlarının ihtiyaç olarak belirttiği 2.500 polis eğitmen ve danışman sayısının gereğinden fazla maliyetli ve abartılı olduğuna karar vererek daha mütevazı bir yaklaşıma onay verdi. Nüfusu 6 milyonun üzerinde olan Bağdat'ta güvenliğin sağlanması için sadece 4.000 Irak polisi ve ne yapmaları gerektiği konusunda tam bir fikre sahip olmayan 25.000 ABD askeri bulunmaktaydı. Oysa devlet inşası sürecinde güvenliğin sağlanabilmesi için 1.000 vatandaşa en az 20 polis düşmesi gerektiği savunulmaktaydı.⁶⁷

ABD Adalet Bakanlığı'nın etkisi ile Irak İçleri Bakanlığı Kıdemli Danışmanlığına New York Polis teşkilatından Bernard Kerik atanarak her açıdan yetersiz olan bu polis teşkilatının yeniden yapılandırılması maksadıyla Umman, Ürdün ve Bağdat'ta eğitim merkezleri açıldı ve batılı anlamda kolluk eğitimi verilmeye başlandı.⁶⁸ Önceleri ABD İçişleri Bakanlığı sorumluluğunda yürütülen

⁶³ Al-Marashi, "Demobilization Minus Disarmament and Reintegration: Iraq's Security Sector from the US Invasion to the Covid-19 Pandemic", s. 441-458.

⁶⁴ James L. Jones, "The Iraqi Police Service," *The Report of the Independent Commission on the Security Forces of Iraq*, Atlantic Council, Washington, 2007.

⁶⁵ Robert M. Perito, "The Iraq Federal Police: U.S. Police Building under Fire," *US Institute of Peace Report*, Washington, 2011.

⁶⁶ Rober M. Perito, "Police in Peace and Stability Operations: Evolving US Policy and Practice," *International Peacekeeping*, 15:1, 2008, s. 51-66.

⁶⁷ Dodge, "Iraq: The Contradictions of Exogenous State-Building in Historical PerspectiveAuthor", s. 187-200.

⁶⁸ SIGAR, *Hard Lessons: The Iraq Reconstruction Experience*, U.S. Government Printing Office, Washington, 2009, s. 126.

bu faaliyetler, güvenlik ortamının bozulması ve ayaklanmanın güç kazanması ile 2004 yılında Savunma Bakanlığına devredilerek batılı manada kolluk yapılanmasından askerî yapıya sahip jandarma tipi kolluk teşkilatlanması çabalarına geçildi.⁶⁹

Bu plansız ve düzensiz girişimlere rağmen, 2004 yılında Irak Çok Uluslu Güç (*Multi-National Force-Iraq*) çatısı altında Irak NATO Eğitim Görevi (*NATO Training Mission – Iraq [NTM-I]*) kurularak daha koordineli ve düzenli çaba sarf edilmesi yönünde bir adım atıldı. NTM-I bünyesinde kolluk kuvvetlerinin eğitimi, donatılması ve yönlendirilmesi amacıyla Sivil Polis Eğitim Danışmanlık Timi de (*Civilian Police Advisory Training Team [CPATT]*) teşkil edildi. Irak'ta güvenliğin sağlanması ve kamu düzeninin yeniden tesisinde kısa vadede acil tedbirleri almaya yönelik müdahaleler ile uzun vadede meşruiyet kazanmış, güvenilir ve hukuka bağlı bir kolluk teşkilatı kurmaya yönelik iki farklı amaç üzerinde durulmaktaydı.⁷⁰ Uzun vadeli amaçlara ulaşmak için her ne kadar modern kolluk uygulamalarına yönelik eğitimler verilmesi öngörülse de sahadaki durum ABD askerî polis birlikleri ve piyade birlikleri tarafından kısa sürede temin edilen ve eğitilen Irak polisi ile yetinmeyi gerektiriyordu.⁷¹

İçişleri, Savunma ve Adalet Bakanlıklarının Irak Polis Teşkilatının yapılanmasına yönelik farklı bakış açıları zaman, para ve can kaybına neden olmaktaydı. CPATT Komutanı General Peterson'a göre 2004-2006 yılları arasında verilen 12.000 polis zayıtatının temel nedeni çatışma ortamında yeterli zırhlı araç ve koruyucu teçhizatın bulunmamasından kaynaklanmıştı. 2004 Nisan ayında yoğunluğu artan ayaklanma hareketleri karşısında Felluce, Nəcəf, Kerbela ve Kut gibi önemi şehirlerde 3.000 civarında polis firar ederek kolluk sisteminin çökmesine neden oldu.⁷²

Bu durumda ABD ordusu, sivil polis teşkilatı yerine eski Irak ordusu mensuplarından ayaklanmaya karşı koyma harekâtı icra edebilecek imkân ve kabiliyete sahip, ağır silahlarla donatılmış jandarma tipi kolluk yapıları oluşturma yönünde strateji değişikliğine gitti. General David Petraeus da artan ayaklanmalar karşısında özel polis birlikleri kurulmasını savunanlardandı.⁷³ Bu doğrultuda oluşturulan acil müdahale ve yüksek riskli gözaltılar için özel harekât birlikleri, yüksek hareket kabiliyetine sahip mekanize polis kuvveti yanında, Irak İçişleri Bakanlığınca ağır silahlarla donatılmış polis komando birlikleri de teşkil edildi. Bu yeni yapılar içerisinde Sünniler de yer almaktaydı ve artan ayaklanma hareketleri karşısında kısmen de olsa bir çözüm sağlıyordu. Ancak yeni kurulan Irak Hükümetine

⁶⁹ Jones, "The Iraqi Police Service".

⁷⁰ Andrew Rathmell, Olga Olikier, Terrence K. Kelly, David Brannan ve Keith Crane, *Developing Iraq's Security Sector: the Coalition Provisional Authority's Experience*, RAND, Santa Monica, California, 2005, s. 99.

⁷¹ Perito, "Police in Peace and Stability Operations: Evolving US Policy and Practice", s. 51-66.

⁷² Robert M. Perito, *Policing Iraq: Protecting Iraqis from Criminal Violence*, US Institute of Peace, Washington, 2006.

⁷³ Perito, "The Iraq Federal Police: U.S. Police Building under Fire".

bağlılıkları konusu ile aralarında yaşanması kuvvetle muhtemel etnik ve mezhepsel çatışmalar önemli sorunlardı.

2005 yılında yeni bir Irak hükûmeti kurulması ile Şii içişleri bakanının teşkil edilen bu komando birliklerini Şii milis gruplardan oluşturması, Sünnilerin polis tarafından uygulanan yasadışı şiddet, işkence, cinayet ve kaçırma olayları ile karşı karşıya kalmalarına neden oldu. Bu tür olayların önünü alabilmek amacıyla, Irak İçişleri Bakanlığı komando, asayiş, mekanize polis, acil müdahale ve ağır silahlı polis kuvvetlerini Irak Ulusal Polisi (*Iraq National Police [INP]*) adı altında etnik ve mezhepsel anlamda karma bir personel politikası ile birleştirdi.⁷⁴ ABD Ordusu da Ekim 2006'da komando birliklerinin personelinin yeniden eğitimine yönelik faaliyetler planladı. Ancak Irak Güvenlik Güçleri Bağımsız Komisyonunun hazırladığı 6 Eylül 2007 tarihli Jones Raporunda “UNP'nin operasyonel olarak etkisiz olduğu, birimlerindeki mezhepçiliğin güvenliği sağlama kabiliyetini zayıflattığı ve dağıtılarak farklı bir isimle Savunma Bakanlığı altında yeniden düzenlenmesi gerektiği” belirtildi. Bu rapor üzerine Ulusal Polis Komutanı Korgeneral Hüseyin al Awadi tarafından 2007 sonbaharında başta üst düzey komutan ve yöneticiler olmak üzere çok sayıda polis görevden alındı.⁷⁵ Awadi, polis unsurlarını bağımsız tugaylar şeklinde teşkilatlandırarak her birini ABD birlikleri ile eşleştirdi. Bu sayede ABD askerleri Irak polisini kontrol altında tutarken onlara bir rol model de olabilecekti.⁷⁶

Takep eden yıl, İçişleri Bakanlığı İtalyan Jandarma Birliklerini (*Carabinieri*) polis teşkilatının eğitimi için ülkeye davet etti. NTM-I kapsamında faaliyet yürüten İtalyan Jandarma Birliklerinin, Ulusal Polis unsurlarının yetkin bir polis gücüne dönüştürülmesinde, kurumsal kültür ve teknik beceri bakımından ABD askerleri ve özel danışmanların sağlayamayacağı düzeyde önemli katkıları oldu.⁷⁷ İtalyan Jandarmasınınca verilen eğitimler ayaklanmaya karşı koyma, terörle mücadele, yakın koruma, insan hakları, fiziki dayanıklılık ve atış gibi kolluk eğitiminin ötesinde temel ve uzmanlık seviyesinde kursları kapsamaktaydı.⁷⁸ 2007 yılı itibarıyla Irak kolluk teşkilatlanması içerisinde yer alan birimler Irak Ulusal Polisi, Irak Polis Hizmetleri, Sınır Kolluk Teşkilatı, Tesis Koruma Teşkilatı ve Sahil Güvenlik olarak ifade edilmekteydi.⁷⁹ 1 Ağustos 2009 tarihinde INP jandarma tipi kolluk yapılanmasını benimseyerek Irak Federal Polisi (*Iraq Federal Police [IFP]*) adı altında yeniden teşkilatlandırıldı. IFP'nin merkezî bir karargâhı bulunmakla birlikte, taşra yapılanması

⁷⁴ Luigi Bramati, *Iraq, 2003-2009, le lezioni apprese della “Commissione Chilcot”*. *Dove lo Stability Policing avrebbe potuto fare la differenza*, Centro Militare di Studi Strategici, Roma, 2020, s. 60-61.

⁷⁵ Age, s. 61.

⁷⁶ Perito, “The Iraq Federal Police: U.S. Police Building under Fire”.

⁷⁷ Bramati, *Iraq, 2003-2009, le lezioni apprese della “Commissione Chilcot”*. *Dove lo Stability Policing avrebbe potuto fare la differenza*, s. 60-61.

⁷⁸ Perito, “The Iraq Federal Police: U.S. Police Building under Fire”.

⁷⁹ James L. Jones, “Overall Assessment of the Iraqi Security Forces,” *The Report of the Independent Commission on the Security Forces of Iraq*, Atlantic Council, Washington, 2007.

da oluşturularak personelin hem Şii hem de Sünni bölgelerde görevlendirilmeleri sağlandı.⁸⁰ 2011 itibariyle on yedi tugaydan müteşekkil dört tümeden oluşan yapılanmada görev yapan 42.000 personel bulunmaktaydı. Coğrafi olarak genişlemenin yanı sıra, üç yeni görev daha üstlenen IFP bünyesinde, Büyükelçilik Koruma Gücü, Merkez Bankası Koruma Gücü ve Tarihi Eserler/Alanlar Güvenlik Gücü şeklinde yeni birimler de teşkil edildi.⁸¹

Bu inşa sürecinde yaşanan başarısızlıkların en önemli nedeni Saddam döneminde güvenlik kuvvetlerinde görev yapan Sünni Arap ve Türkmenlerin sistem dışında tutulmasıdır.⁸² Bu tutum, Sünnilerin yeni kurulan devlet yapısına yabancılaşmalarının ötesinde devletin şiddet kullanım tekeline meydan okuma potansiyeli yüksek eğitilmiş ve silahlı muhalif gruplar yarattı.⁸³

Irak Polis Teşkilatının etkin bir şekilde görev yapamamasının önündeki önemli engellerden birisi de Saddam Hüseyin döneminden miras kalan yolsuzluk ve etik problemlerin yeni dönemde de devam etmesiydi. Her ne kadar verilen eğitimler ve kontrol sistemleri ile bu durum giderilmeye çalışılsa da toplumsal yapıda kanıksanmış olan patronaj ilişkileri kalıcı bir çözüm bulunmasını engellemekteydi. Teşkilata yeni dâhil olan personel, önceki personelden ve kurumsal kültürden etkilenerek kısa sürede bu duruma uyum sağlıyordu.⁸⁴

Sınır güvenliği konusu da büyük bir problem alanıydı. Güvenlik kuvvetlerinin dağıtılmış olması bu anlamda da çok büyük bir zafiyet oluşturmuştur. İşleyen bir pasaport sisteminin olmayışı, sınır güvenliğini sağlayacak yeterli personel bulunmaması, kültürel sorunlar ve dil bilmeme gibi nedenlerle zaten bu konuda yeterli tecrübe ve bilgi birikimine sahip olmayan ABD askerleri yabancı savaşçılar, yasadışı sınır geçişleri ve kaçakçılık olayları karşısında çaresiz kalmaktaydılar.⁸⁵ Personel zafiyeti öncelikle çözülmesi gereken problemlerin başında gelmekteydi. 2007 itibariyle sınır polisi sayısı 37.000'e ulaşabilmişti ve bu sayı Saddam Hüseyin dönemindeki mevcudun üçte biri kadardı. Irak'ın sınırlarının kontrol altında tutulabilmesi ülke içerisindeki farklı fraksiyonlara komşu ülkelerden gelebilecek desteğin de önlenmesi anlamına gelmekteydi.⁸⁶

Kolluk teşkilatları her ne kadar eğitilmiş, disiplinli ve etik ilkelere bağlı hâle gelirse gelse, modern kriminalistik ve soruşturma yaklaşımından yoksun, işlerlik kazandırılmamış bir adalet sistemi içerisinde kolluk yapılarının başarısından söz

⁸⁰ Perito, "The Iraq Federal Police: U.S. Police Building under Fire".

⁸¹ Age, s. 11.

⁸² Al-Marashi, "Demobilization Minus Disarmament and Reintegration: Iraq's Security Sector from the US Invasion to the Covid-19 Pandemic", s. 441-458.

⁸³ Charles Tripp, "The United States and state-building in Iraq", *Review of International Studies*, 30, 2004, s. 545-558.

⁸⁴ Tony Pfaff, *Development and Reform of the Iraq Police Forces*, Strategic Studies Institute, US Army War College, 2008, s. 27.

⁸⁵ SIGAR, *Hard Lessons: The Iraq Reconstruction Experience*, s. 133.

⁸⁶ Jones, "Overall Assessment of the Iraqi Security Forces".

edilemez.⁸⁷ Suçun önlenmesi ve emniyet ve asayişin sağlanmasına yönelik önleyici faaliyetler kadar, suç işlenmesi durumunda en seri biçimde şüphelilerin tespit edilip cezalandırılmalarına yönelik faaliyetlerin icrası da yönetimin meşruiyeti ve halkın güveninin kazanılması için önemlidir. Bu durumda Irak özelinde adli sistemin de desteklenerek geliştirilmesi önemli bir husus olarak değerlendirilmiştir.

Irak gibi hali hazırda klasik devletleşme sürecini takip edememiş ve diktatöryel bir baskı rejimi altında kalmış bir ülkede, her ne kadar olumlu amaçlar taşısa da gerçekleşen askerî müdahale şiddetin, etnik ve mezhepsel çatışmaların, yolsuzlukların ve kanunsuzlukların günlük hayatın bir parçası haline gelmesine neden oldu. Böyle bir yapının demokratik temelde yeniden teşkili, alışılmış kolluk yapılarından çok daha farklı bir güvenlik kuvvetini gerekli kılmaktadır. Bunun idrakine ilk anda varılamaması ve üst üste gelen hatalar sorunu daha da karmaşık hâle getirmiştir.

Değerlendirme ve Sonuç

Kolluk İstikrar Harekâtı doktrinin dayandığı iki önemli tecrübe olarak Irak ve Afganistan, literatüre oldukça önemli katkılar sağlamıştır. Her ne kadar kendilerine özgü karakteristik özellikleri bulunsada iki örneğin hem olumlu hem de olumsuz anlamda ortak yanları bulunmaktadır. Kinetik harekât için hazırlık yapan, teşkilatlandırılan ve eğitilen askerî yapıların kamu düzeninin sağlanması ve kalkınmanın desteklenmesi gibi kinetik olmayan harekâtlarda görevlendirilmesi insan kaynağı, zaman, ekonomik ve siyasi anlamda kayıplara neden olmuştur.

1990 sonrası önemli değişimler geçiren harekât ortamı, emniyet ve asayişin sağlanması gibi askerî görevlerin ötesinde daha kapsamlı sivil alana dâhil olan sorumlulukları da içerir hâle gelmiştir. Dolayısıyla klasik askerî birlikler ve safi konvansiyonel bir bakış açısı bu ortamda başarıya ulaşabilmek için yetersiz kalmaktadır. Toplumsal yapının anlaşılması, uluslararası ve insancıl hukuk kaidelerinin bilinmesi ve uygulanması, suç ve suçlulukla mücadele gibi temel konular özellikle çatışma sonrası ortamlarda ivedilikle dikkate alınması gereken konulardır. İki örnek olaydan da edinilen temel tecrübe, bu tür karmaşık ve çok boyutlu görevlerde jandarma tipi kolluk birimleri verimli bir şekilde kullanılabilmesidir.

İki örnek olayda da kurulacak olan güvenlik teşkilatlarının nitelik ve nicelikleri anlamında tartışmalar yaşanmıştır. Uzun vadeli demokratik bir devlet sisteminin teşkilinin amaçlandığı bir süreçte klasik kolluk teşkilatının tesisi ulaşılmak istenen hedef olarak belirlenmektedir. Ancak terör örgütlerini, iç savaş ve çatışmaları da kapsayan sahadaki tehdit seviyesi bu hedefe ulaşmayı zorlaştıran en önemli engel olarak belirlemektedir. Uzun vadede klasik anlamda hizmet yürüten, istihbarat odaklı ve insan

⁸⁷ Hussey, "Seizing the Initiative by Establishing the Rule of Law During Combat Operations", s. 30-37.

merkezli bir yapı hedeflense de fiili durumda karşılaşılan çatışma ve sorunlar askerî yapıya sahip kolluk birimlerini gerekli kılmaktadır.

Bu olumsuzluklara rağmen jandarma tipi kolluk yapılarının özellikle kriz yönetimi, acil/koruyucu önlemlerin alınması ve kamu düzeninin yeniden tesisinde büyük katkıları olduğu görülmektedir. Hibrit tehditlerin ürkütücü yükselişi karşısında nicelik bakımından sınırlı imkân kabiliyetlerine rağmen askerî statülü kolluk kuvvetleri kapsamlı tedbirler geliştirilmesi yönündeki çabaların vaz geçilmez destekçileri hâline geldiler. Sadece savaş ve çatışma ortamı değil doğal afetler gibi kriz ortamlarında ilk müdahalenin sağlanması, yönetim sisteminin teşkili, sivil ve askerî kurumlar arası koordinenin kurulması gibi faaliyetlerde de etkinlik göstermektedirler. Literatürde dayanıklılık/esneklik (*resilience*) olarak ifade edilen bu durum, yaşanan kriz karşısında direnç gösterebilme ve en kısa sürede normale dönebilme kabiliyeti olarak tanımlanabilir. Irak ve Afganistan örneğinde de jandarma tipi kolluk yapılarının –en azından kolluk istikrar harekâtı felsefesinin kavrandığı birliklerin– ilk anda bu maksatla görevlendirilmeleri daha olumlu sonuçlar ortaya koyabilirdi. Altın saat olarak ifade edilen bu başlangıç dönemleri her iki harekâta da oldukça kötü değerlendirilmiş ve uygun olmayan yerel unsurlar ve askerî birlikler bu faaliyetlerin yürütülmesi için görevlendirilmiştir

Farklı sosyokültürel özelliklere sahip ortamlarda yürütülecek olan güvenlik faaliyetleri esnasında halkın sosyokültürel hassasiyetlerinin farkına varılması ve daha önemlisi bunlara uyum sağlanması da ciddi bir gerekliliktir. Görev sorumluluklarını halk için ve halkın arasında icra etmek durumunda olan jandarma tipi yapıların mesleki tecrübeleri ve iletişim becerilerinin yüksekliği bu anlamda büyük bir avantaj sağlamaktadır. Bu durumu istihbarat faaliyetleri açısından da ele almak mümkündür. Askerî istihbarat genel itibarıyla düşman imkân kabiliyetleri ve muharebe sahası istihbarat hazırlıkları üzerine yoğunlaşmaktadır. Ancak kolluk istihbaratı, her ne kadar benzer yöntem ve esaslara dayansa da insan unsuru, sosyokültürel çevre, siyasi ve ekonomik durum gibi daha farklı alanlara odaklanmayı gerektirmektedir. Suçun önlenmesi, kamu düzeninin sağlanması ve adli faaliyetlerin planlanmasında bu alanlar ön plana çıkmaktadır. Hibrit tehditlerin baskın hâle geldiği yeni harekât ortamında bu hassasiyetlerin farkına daha kolay varabilen ve planlamalara dâhil edebilen yapıların başarıya ulaşma şansının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Son olarak kolluk istikrar harekâtı içerisinde önemli bir başlık teşkil eden güvenlik sektörü reformu faaliyetlerinin kolluk ayağının yürütülmesi ve desteklenmesinde de konvansiyonel askerî birliklerin yetersiz kaldığı görülmektedir. Kolluk kurumların inşası, personel seçimi ve temini ile eğitimlerinin yine bu alanda uzman ve tecrübeli kolluk personeli tarafından planlanması ve uygulanması gerekmektedir.

Çatışma Beyanı:

Araştırmanın yazarı olarak herhangi bir çıkar çatışma beyanım bulunmamaktadır.

Kaynakça

Basılı Eserler

- AIHRC (2012). *From Arbaki to Local Police*, Independent Human Rights Commission, Kabil.
- AJP-3.22 *Allied Joint Doctrine for Stability Policing* (2016). NATO Standardization Office, Bürüksel.
- AL-MARASHI Ibrahim (2021). “Demobilization Minus Disarmament and Reintegration: Iraq’s Security Sector from the US Invasion to the Covid-19 Pandemic”, *Journal of Intervention and Statebuilding*, 15:4, 441-458.
- ALLEN Vick STILLION John William ve SHULSKY Abram N. (1997). *Preparing the U.S. Air Force for Operations Other than War*. RAND, Santa Monica, California.
- BEAUMONT Roger (1995). “Small Wars: Definitions and Dimensions”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 541, 20-35.
- BRAMATI Luigi (2020). *Iraq, 2003-2009, le lezioni apprese della “Commissione Chilcot”*. *Dove lo Stability Policing avrebbe potuto fare la differenza*, Centro Militare di Studi Strategici, Roma.
- CALLWELL Charles Edward (1896). *Small Wars: Their Principles and Practice*, General Staff – War Office, Londra.
- DODGE Toby (2006). “Iraq: The Contradictions of Exogenous State-Building in Historical Perspective”, *Third World Quarterly*, 27:1, 187-200.
- DORN A. Walter ve VAREY Michael (2009). “The Rise and Demise of the ‘Three Block War’”, *Canadian Military Journal*, 10:1, 38-45.
- DZIEDZIC Michael J. (1998). “Introduction,” (ed.) Robert B. Oakley, Michael J. Dziedzic ve Eliot M. Goldberg, *Policing the New World Disorder: Peace Operations and Public Security*, National Defense University Press, Washington, 3-18.
- GIUSTOZZI Antonio ve ISAQZADEH Mohammed (2013). *Policing Afghanistan: The Politics of the Lame Leviathan*, Hurst & Company, Londra.
- GWYNN Charles W. (1934). *Imperial Policing*, Macmillan and Co., Londra.
- HOVER Hans (2017). “Stability Policing,” *Militaire Spectator*, 186:11, 484-495.
- HUSSEY John F. (2013). “Seizing the Initiative by Establishing the Rule of Law During Combat Operations,” *Military Review*, January-February, 30-37.
- JANOWITZ Morris (1977). *The Professional Soldier: A Social and Political Portrait*, (2d ed.), Free Press & Collier-Macmillan, New York-Londra, 418-419.
- JONES James L. (2007). “The Iraqi Police Service”, *The Report of the Independent Commission on the Security Forces of Iraq*, Atlantic Council, Washington.
- JONES James L. (2007). “Overall Assessment of the Iraqi Security Forces”, *The Report of the Independent Commission on the Security Forces of Iraq*, Atlantic Council, Washington.
- KALDOR Mary (2012). *New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era*, Polity Press, Cambridge.
- KARP Candace ve PONZIO Richard (2007). “NATO, SSR and Afghanistan”, (ed.) D. M. Law, *Intergovernmental Organisations and Security Sector Reform*, Geneva, 219-235.
- CHARLES Krulak (1997). “The Three Block War: Fighting in Urban Areas,” *Vital Speech of the Day*, 64:5, 139-141.
- LARSEN Henrik B. L. (2013). *NATO in Afghanistan: Turning Retreat into Victory*. Harvard Kennedy School Policy Brief, Belfer Center for Science and International Affairs, Massachusetts.
- MAGISTRIS Giuseppe De (2023). “A proposal for a NATO High-Readiness Constabulary Force”, *Artículo de investigación 11/2023*, Centro Universitario de la Guardia Civil, Madrid.
- MAKO Shamiran ve EDGAR Alistair D. (2021). “Evaluating the Pitfalls of External Statebuilding in Post-2003 Iraq (2003–2021)”, *Journal of Intervention and Statebuilding*, 15:4, 425-440.
- MANN Michael (1984). “The Autonomous Poer of the State: Its Origins, Mechanisms and Results”, *Archives européennes de sociologie*, 25, 185-213.
- MOYAR Mark (2014). *Village Stability Operations and the Afghan Local Police*. Joint Special Operations University, Florida.

- LEWIS Paul (2003). “Sergio Vieira de Mello, 55, Dies; Was Top U.N. Envoy in Iraq,” *The New York Times*, <https://www.nytimes.com/2003/08/19/obituaries/sergio-vieira-de-mello-55-dies-was-top-un-envoy-in-iraq.html?auth=login-google1tap&login=google1tap> erişim 25.08.2023.
- “Mission and Vision”, *CoESPU İnternet Sitesi*, <https://www.coespu.org/aboutus/missionandvision>, erişim 30.08.2023.
- MoI, *Afghan National Police Annual Report 2013-2014*, GİRoA Ministry of Interior Affairs, Kabil, 2014, <http://moi.gov.af/Content/files/web%20English%20Final%20MoI%202014%20Annual%20Report%20Final%20by%20MPAD%20Final.pdf>, erişim 10.08.2023.
- “Multinational Specialized Unit Fact Sheet”, Ağustos 2004, <https://www.nato.int/sfor/factsheet/msu/t040809a.htm>, erişim 13.09.2023.
- NTM-A (2011). *Afghan Ministry of Interior (MoI) Advisor Guide*, Kabil, https://williamsaarkin.files.wordpress.com/2012/03/afghan_moi_advisor_guide_version_1-0_9_may_2011.pdf erişim 10.08.2023.
- SIGAR (2009). *Quarterly Report to the United States Congress. Virginia, USA: Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction*, 2014, <http://www.sigar.mil/pdf/quarterlyreports/2014-10-30qr.pdf>, 12.09.2023.
- SIGAR (2020). *Police in Conflict: Lessons from the U.S. Experiences in Afghanistan*, 2020, <https://www.sigar.mil/pdf/lessonslearned/SIGAR-22-23-LL.pdf>, erişim 12.09.2023.
- THOMPSON Mark (2015). “How Disbanding the Iraqi Army Fueled ISIS,” *Time*, <https://time.com/3900753/isis-iraq-syria-army-united-states-military/>, erişim 29.08.2023.
- UNODC (2012). *Corruption in Afghanistan: Recent Patterns and Trends*, United Nations Office on Drug and Crime, Vienna, http://www.unodc.org/documents/frontpage/Corruption_in_Afghanistan_FINAL.pdf, erişim 18.08.2023.
- UNODC (2014). *Afghanistan Poppy Eradication Verification*, [http://mcn.gov.af/Content/files/Eradication%20Verification_Final_Report\(3\).pdf](http://mcn.gov.af/Content/files/Eradication%20Verification_Final_Report(3).pdf), erişim 17.08.2023.

“Yeni Nesil” Savaşın Şafağında Teknoloji Perspektifinden Deniz Harbinin Gelişimi

The Development of Naval Warfare from a Technological Perspective
at the Dawn of the “New Generation of Warfare”

Evren MERCAN*

Öz

Bu çalışmanın temel amacı, teknolojinin deniz harbi üzerindeki etkisini, özellikle de harp gemilerinin gelişimindeki merkezî rolünü odağa alarak incelemektir. Donanmanın teknolojiye olan yüksek bağımlılığı, orduya kıyasla platform ve ekipmanlara daha fazla önem vermesinden kaynaklanmaktadır. Daha önce de olduğu gibi günümüzün beş boyutlu harekât ortamında da teknoloji, genellikle yapay zekâ ile birlikte donanmanın operasyonel etkinliğini artırmada kritik bir faktör olmaya devam etmektedir. Deniz harbinin çok yönlü doğası göz önüne alındığında, bu çalışma makro düzeyde bir yaklaşım benimsemeyerek teknolojinin deniz harekâtını ve harp gemisi gelişimini nasıl etkilediğini kapsamlı bir şekilde ele almak için Vincent P. O’Hara ve Leonard R. Heinz tarafından geliştirilen yenilikçi “dalga” çerçevesini kullanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Teknoloji, Deniz Harbi, Dretnot Muharebe Gemisi, Deniz Kurvetleri, Alfred Thayer Mahan.

Abstract

The primary objective of this study is to examine the impact of technology on naval warfare, with particular attention to its vital role in the development of warships. The Navy’s high reliance on technology stems from its greater emphasis on platforms and equipment compared to the Army. As before, in today’s five operational domains, often combined with artificial intelligence, technology remains a critical factor in improving the effectiveness of naval operations. Given the multifaceted nature of naval warfare, this study takes a macro-level approach, using the innovative “wave” framework developed by Vincent P. O’Hara and Leonard R. Heinz to comprehensively examine how technology influences naval warfare and warship development.

Keywords: Technology, Naval Warfare, Dreadnought Battleship, Naval Forces, Alfred Thayer Mahan.

* Doç. Dr., Millî Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Harp Tarihi Ana Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye, ORCID: 0000-0002-4750-9221, e-posta: emercans@gmail.com.

Geliş Tarihi / Submitted: 03.04.2023

Kabul Tarihi / Accepted: 19.10.2023

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Summary

Throughout history, the relationship between technology and warfare has been central, driving the development of everything from simple weapons to complex naval systems. Particularly naval warfare relies heavily on technology for its platforms and equipment. The need for naval supremacy has led to a constant technological evolution of warships and their capabilities. In today's world, technology remains critically important, with a shift toward network-centric warfare. This study focuses on how technology has shaped naval warfare over time, using the "wave" concept developed by Vincent P. O'Hara and Leonard R. Heinz to provide a comprehensive perspective.

Under the subtitle of "Relationship between Naval Warfare and Technology", the interplay between technology and naval warfare is explored and a multifaceted relationship characterized by numerous opportunities and challenges is highlighted. While technological advances have undoubtedly changed the landscape of naval operations, they do not guarantee victory. Instead, the effectiveness of technology in naval warfare depends on several critical factors. Cost-effectiveness is also an important consideration. Navies must evaluate the balance between technological advances and available financial resources. The viability of a technology plays a critical role in its adoption. In addition, the vulnerability of the technology to countermeasures is a vital issue.

What looks like a game-changing advantage on paper can sometimes be neutralized by relatively simple and inexpensive countermeasures. An opponent's ability to develop counterstrategies can undermine the initial technological advantage. It is important to recognize that technological superiority alone is no guarantee of success in naval battles. Rather, the complex nature of naval warfare requires a holistic view that considers not only the technology itself, but also its adaptation to evolving strategies and its responsiveness to changing circumstances. Moreover, the role of technology in naval warfare is anything but straightforward. While it has undoubtedly shaped the history of naval warfare, its true influence is best understood in the context of a flexible, adaptive, and well-integrated approach to technology in the ever-evolving world of maritime conflict. The success of naval operations depends on the harmonious interplay of technology, strategy, and the ever-changing theatre of naval warfare.

In the section of "The Evolution of Naval Warfare and Platforms," we examine the historical evolution of naval warfare and the development of significant warships. This examination is based on the "wave" concept introduced by Vincent P. O'Hara and Leonard R. Heinz but modified to be more consistent with our analysis rather than categorized by propulsion systems such as oar, sail, and steam engine. Tracing the historical development of naval warfare in five distinct waves, it is obvious that each era brought significant changes and advances. In the first wave, which began in the second millennium B.C., sail and oar propulsion were the primary means of moving ships. During this time, the distinction between warships and transport

vessels was still somewhat blurred, but as time went on and technology advanced, these classifications became clearer.

Moreover, naval battles initially mirrored land warfare, but naval expertise grew and led to greater diversity in the methods of propulsion. Galleys, in particular, gained prominence, especially in the Mediterranean and retained their importance with the advent of sailing ships. The second wave, which began in the 15th century, marked a crucial era characterized by significant advances in cartography, navigation, ship design, long-distance trade, and geographic exploration. Ship designs such as caravels and carracks played a significant role in this age of discovery, and various technical innovations such as square sterns and a single rudder at the stern improved manoeuvrability. The introduction of gunports allowed the placement of cannons and marked the “Age of Galleons” in the 17th and 18th centuries. The third wave triggered by the Industrial Revolution brought the transition from sail to steam power, along with advances in metallurgy and the use of iron and steel in shipbuilding. Steam-powered ships replaced sails, improved manoeuvrability, and ushered in an era of competition between armour and firepower. Steam power increased the navy’s range and made it necessary to focus on logistics for long-range operations. Technological innovations such as radar and sonar addressed command and control challenges, and aircraft carriers took the place of warships.

The fourth wave, which occurred during the Cold War, saw the rise of nuclear-powered aircraft carriers, guided missiles, and advanced submarines. Aircraft carriers played a prominent role in the navies, and guided missile technology combined with computer systems transformed naval warfare. Guided missiles and precision munitions became the key assets, and computerized data links improved coordination among naval platforms, representing a major shift in the naval capabilities and strategies.

Today, in the fifth wave of naval warfare technology, which includes autonomous vehicles, artificial intelligence, electronic warfare, and laser-based energy weapons, a new era is dawning. While these technologies introduce new dimensions to naval warfare, this wave differs from its predecessors in its lack of practical testing in actual conflicts, resulting in a slower and more protracted adoption process. In the 21st century, modern naval forces must adapt to multidimensional warfare encompassing air, sea, land, space, and the electromagnetic spectrum. Despite these advances, older fourth-wave naval platforms continue to show relevance, thanks to their improved capabilities. Moreover, the geopolitical landscape continues to evolve, with China becoming a notable threat as a naval power, particularly through its advanced anti-ship missile systems. The use of the unmanned naval vehicles, exemplified by the events of the Ukraine-Russia conflict in 2022, is another indicative of the new era of naval warfare, in which technology and strategies continue to change the dynamics of modern naval operations.

Giriş

Tarih boyunca teknoloji ve savaşın etkileşiminden ortaya çıkan diyalektik, insanoğlunun mızrak, ok ve yayı kullanmasıyla başlayan, ateşli silahlara, harp gemilerine, tanklara, uçaklara ve füzelere kadar yüzyıllara sâri uzanan tekâmül zincirinin ana halkalarından biri olmuştur.¹ Elbette askerî teknolojideki bu ilerlemeler yalnızca kara ordusuyla sınırlı kalmamıştır. Ayrıca donanmaların denizdeki mücadelesi üzerinde de çarpıcı bir etki yaratmıştır. Deniz harbinin büyük ölçüde platform merkezli oluşu ve buna bağlı olarak donanmaların platform ve teçhizata ordulara nazaran daha fazla önem atfetmeleri, bu kuvvetin teknolojiye olan bağımlılığını da en üst seviyeye taşımıştır. Tarihteki örneklere bakıldığında denizlerde güçlü olabilmenin temel şartının deniz harp gemilerine yönelik teknolojiyi sürekli geliştirmekten ve bu sayede deniz harbinde hasım üzerine en etkili darbeleri indirebilmekten geçtiği gerçeği bariz biçimde kendini göstermektedir. Teknoloji, denizcilerin ve onların kontrolündeki silahların, soğuk bir deniz üzerinde konuşlandıkları platformun nasıl muharebe edeceğini belirleyen temel bir kıstas olmuştur.² Donanmaların rakiplerine üstünlük kurabilmek için kuvvet yapılarını teknolojik gelişmelere paralel olarak sıklıkla güncellemek zorunda kalması, harp gemilerini askerî teknoloji hiyerarşisinde en üst seviyedeki karmaşık bir sisteme dönüştürmüştür. Günümüz beş boyutlu (hava, deniz, kara, uzay, siber alan) harekât koşullarında teknolojiye olan vurgu, bir hayli yetenekli ve oldukça pahalı harp gemileriyle, denizaltılar, uçaklar, sofistike sensör ve silah sistemleriyle hiç olmadığı kadar öne çıkmaktadır.

Gerçekte, her geçen gün yerini taktik seviyede ağ merkezli yapay zekâya bırakma eğilimiyle birlikte modern harekât koşullarında teknoloji belirleyici bir etken olmaya ve geçmişte olduğu gibi günümüzde de deniz harbinin taktik düzlemde etkinliğini artırmakta kritik rol üstlenmeye devam etmektedir. Elbette burada teknoloji odaklı bir anlatı sunsa da teknolojinin başlı başına tek bir değişken olmadığını bunun yanında deniz harbini jeopolitik/stratejik, ekonomik, hukukî ve sosyal mülâhazaların dâhil olduğu bir dizi başka faktörün etkileme kapasitesini yok saymamaktadır. Bu çalışma makro seviyede başlı başına teknoloji faktörünün deniz harbini ne yönde ve ne ölçüde dönüştürebildiğine odaklanmaktadır. Çalışmanın amacı ise tarihi süreçte zaman zaman oldukça yavaş bazen ise ışık hızında gelişim gösteren teknolojiyle birlikte dönüşüm geçiren donanmaların ve bunların kuvvet yapısının ana unsuru teşkil eden harp gemilerinin ve deniz harbinin temel dinamiklerinin geçmişten günümüze kadarki gelişimini genel bir perspektifte sunmaktır. Bir hayli uzun sayılabilecek bu süreci daha bütüncül bir perspektifte incelemek için bu çalışmada

¹ Vinod Anand, “Impact of Technology on Conduct of Warfare”, *Strategic Analysis*, (Vol. XXIII No. 1), https://ciaotest.cc.columbia.edu/olj/sa/sa_99anv02.html, erişim 27.04.2023.

² Alex Roland, *A Very Short Introduction War and Technology*, Oxford University Press, New York, 2016, s. 42.

Vincent P. O’Hara ve Leonard R. Heinz’in geliştirdiği “dalga” kavramı esas alınarak yeni bir kategorik yaklaşım oluşturulmuştur.

1. Deniz Harbi ve Teknoloji İlişkisi

Teknoloji silah, araç ya da platform demek değildir; o silahın, o aletin, o platformun kullanımıyla ifade edilen bilginin uygulanmasıdır. Teknoloji belki de en iyi soyut bir bilgi sistemi, hayata karşı bir tutum ve onun sorunlarını çözme yöntemi olarak değerlendirilebilir. Kuşkusuz ki teknoloji -bilgi teknolojisi de dâhil- insana madde üzerinde kontrol sağlama imkânı sunmaktadır. Askerî alanda ise teknolojik araçlar üzerinden şiddet mekanizmasının serbest bırakılması askerî lidere kontrolü elinde tutacağına dair bir özgüven vermektedir. Bunun için askerler, savaşta asimetri yaratmaya dönük pragmatik çözümler üretmekte rakiplerinin teknolojilerinden daha gelişkin olan en yeni, hatta henüz gelişim aşamasında olan teknolojilere yönelmektedirler. Tarih boyunca donanmaların bel kemiğini oluşturan harp gemileri de buldukları çağın ekonomisine, bilimine, gemi inşa kapasitesine, insan gücüne ve yeteneğine yapılan muazzam bir yatırımı temsil etmektedir. Denizlerde ciddiye alınma iddiasında olan her devlet bu devasa yatırımı göze almak ve buna mukabil en son teknoloji harp gemisine sahip olmak zorunluluğuyla karşı karşıya kalmaktadır. Sonuç olarak, bunların inşası yalnızca ilk teknolojik silahlanma yarışına yol açmakla kalmamış, sanki bir halkın tüm büyüklüğü tuzlu suda yüzen gemilerle ifade edilebilmişçesine bir ulusal gurur meselesine dönüşmüştür.³

Ne var ki, deniz harbi ile teknoloji ilişkisini anlayabilmek için ilk önce donanmaların eski çağlardan beri temel fonksiyonuna odaklanmak yerinde olacaktır. İlk deniz muharebesinin meydana gelmesinde önde gelen motivasyonlardan biri, rakibin denizden ekonomik yarar sağlama kabiliyetini sınırlandırmak veya mümkün mertebe yok etmektir. Bu ekonomik yararın denizdeki tezahürü sayılan ulaştırma hatlarına (*Sea Lines of Communication/SLOC*) ve bunların üzerindeki ticaret rotalarına hem saldırma hem de koruma anlayışı donanmaların ortaya çıkışına vesile olmuştur.⁴ Eski çağlardan günümüze kadar donanmaların görev gamı üç ana eksen etrafında şekillenmiştir. İlki ve belki de en eskisi, koşullar uygun olduğunda insanları ve malzemeleri bir noktadan diğerine taşıyabilmekte donanmalardan bir intikal aracı olarak istifade edilmesidir. İkincisi, düşman gemileriyle muharebeye tutuşmak, onları gerektiğinde imha etmek ve ayrıca hasmın deniz intikal hatlarından faydalanmasına engel oluşturmak üzerinedir. Üçüncüsü ise karaya kuvvet aktarımında donanmaların kritik bir kaldıraç olarak kullanılmasıdır.⁵ Bu üç görev gamından hakkıyla faydalanan devletlere donanmalar, yeni coğrafyaların keşfiyle birlikte kârlı ticaretin devamını getirmek, deniz aşırı sömürgeler edinmek, deniz üsleriyle

³ Martin Van Creveld, *Technology and War*, The Free Press, New York, 1991, s. 178.

⁴ Evren Mercan, *1850’den Günümüze Modern Harp Gemilerinin Gelişimi*, Kronik Yayınları, İstanbul, 2022, s. 35.

⁵ Creveld, *Technology and War*, s. 56.

ileri karakol avantajını elde etmek ve bütün bu etkileşim ağını rakibin müdahalesine karşı korumak için dünya hâkimiyetinin anahtarını sunmaktadır. Denizin getirdiği ekonomik yararların ve buna bağlı olarak artan siyasi ağırlığın bilincine varan devletler, denizde hâkimiyet kurma hedefiyle ellerindeki son teknolojiyi donanmaların teşkiline seferber etmekten geri durmamışlardır.⁶

Bu yüzdendir ki teknoloji, daima deniz kuvvetleri için kara kuvvetlerinden daha önemli bir faktör olagelmıştır. Çünkü harp gemileri, doğası gereği hem deniz ortamıyla mücadelede hem de rakiplerine üstünlük sergilemekte çok daha zorlu koşullar altında harekât icra etmek durumunda kalmışlardır.⁷ Bu bağlamda Karl Lautenschläger de genel olarak deniz harbinin teknolojiadaki değişikliklere karşı oldukça hassas olduğunu iddia etmektedir. Ona göre denizde muharebe edebilmek için silah ve harp platformunun bütünlüğünü sağlayan ana bileşke teknolojinin kendisidir. Geçmişteki örneklerle de bakıldığında ordular insanı silahlandırmış ve desteklemişken, donanmalar esasen platform, silah ve personeli kapsayan kuvveti teçhiz etmiş ve desteklemiştir.⁸ Bu yüzden, üstün teknolojiye sahip bir donanmanın başarı şansının, sayısal olarak daha güçlü ancak teknolojik olarak daha düşük bir rakibe göre çok daha fazla olduğu ileri sürülmektedir. Dolayısıyla çoğu kara muharebesinin aksine teknoloji, denizcilerin ve silahlarının zorlu deniz ortamında muharebe etmek için kullandıkları platformun vasfını belirlemiş ve hatta nasıl savaşıcağını dahi tanımlamıştır. Diğer bir deyişle platformun teknolojisi her zaman muharebenin teknolojisini de belirlemeye muktedir olmuştur.⁹

Peki, teknoloji deniz harbinin icrasında her daim avantaj sağlayabilecek bir değişken mi olmuştur? Aslında deniz harp teknolojisi, denizde savaşmak için özel tasarlanmış silahların, aletlerin, teçhizatın ve platformların icadı, geliştirilmesi, üretimi ve kullanımı ile ilgili unsurların toplamını teşkil etmektedir. Tarihte, üstün teknolojiyi kullanan tarafın hatırı sayılır avantaj kazandığına ilişkin örnekler bulunmaktadır. Mesela bir silah olarak formülü Bizans İmparatoru Constantine Pogonatus'a veren Suriyeli bir mimar tarafından icat edilen Rum ateşi, Bizans Donanması'nın çok sayıda düşmana karşı defalarca zafer kazanmasını sağlamıştı. Bir platform cihetinden zırhlı gemilerin gelişiminde bir model teşkil eden Konfederasyon Donanması'na ait

⁶ Mercan, *1850'den Günümüze*, s. 14, 35.

⁷ Roland, *A Very Short Introduction*, s. 42.

⁸ Karl Lautenschläger, "Technology and the Evolution of Naval Warfare", *International Security*, 8:2, 1983, s. 5. Bunun yanında deniz harp sistemlerinin uzun hizmet ömrüne (ortalama 20 ila 50 yıl arası) sahip olması ve bunların mütemediyen güncel tutulma gerekliliği, teknolojinin yanında yenilikçi/innovatif bir bakış açısını tatbik edecek, teknolojik adaptasyona bağımlı kurumsal bir organizasyona da ihtiyaç duymaktadır. Donanmalar gibi altyapısı yoğun olan ve bu altyapıdaki değişikliklerin hem pahalı hem de oldukça uzun sürdüğü kuruluşlar, bir nebze olsun istikrar için bu tarz kurumsal organizasyonlara dayanmak durumundadır. Bkz. Bradd C. Hayes, "The Politics of Naval Innovation", *An Occasional Paper of The Center for Naval Warfare Studies*, Research Report: 4-94, 1994, s.13.

⁹ Roland, *A Very Short Introduction*, s. 42.

Virginia monitörü¹⁰, ahşap gemilere verdiği tahribat ile Birlik Donanması’na kök söktürmeyi başarmıştır. Bir teçhizat bakımından İkinci Dünya Savaşı sırasında Müttefik uçaklarında kullanılan santimetrik radar, geceleri şnorkel vasıtasıyla bataryalarını dolduran Alman denizaltılarını tespit ederek onları avlamakta bir hayli işe yaradığı vakidir. Ancak teknolojinin doğası gereği bu tür avantajlar tarihte nadirattan gerçekleşmiş ve genellikle etkisi de karşı bir tedbir/hamle/kopyalama yapılmıyaca kadar geçici süreyle sınırlı kalmıştır.¹¹ Bu da teknolojik üstünlüğün sunduğu asimetrinin zamana bağlı etkisini kaybederek simetrik hâle dönüştüğünün göstergesidir. İronik biçimde teknolojinin deniz harbi üzerindeki üstünlük kurgusunun karşısında tarihte teknolojinin donanmalara hüsrana getirdiği örnekler -belki daha çok- bulunsa da devletlerin denizlerde zafer arayışlarında yeni teknolojiye bel bağlaması önemli bir temayül hâline gelmiştir.

Bu minvalde her teknolojik icadın (invention) bir yenilik (innovation) olup olmadığı tartışmasını bir kenara koyarsak, yeni bir askerî teknolojinin operasyonel faydasının/işlevinin ölçülüp, geri besleme süreciyle değerlendirilip öğrenilmesinde savaşların muadili olmayan bir laboratuvar alanı oluşturduğu yadsınamaz. Hakikaten de teknoloji ne kadar karmaşıkça, savaş zamanı kapsamlı tecrübeler ve kullanıcılarından gelecek geri bildirimlere duyulan ihtiyaç da o denli kritiktir. Tarih, bir teknolojinin icat, geliştirme, kabul, kullanım, keşif ve evrim gibi tekâmül döngüsünde savaşların öğrenme eğrisinde bir sıçrama yarattığını kanıtlayan kayda değer veriler sunmaktadır. Örneğin dretnot tipi muharebe gemileri deniz harekâtındaki hız, koruma ve ateş gücündeki sınırlılıkları aşma noktasında oyunun kurallarını değiştiren devrim niteliğinde bir icat olarak ortaya çıkmıştır. Henüz geliştirilme aşamasında dretnotlar, siyasi-askerî karar alıcıların ve tüm bu girişimin yükünü omuzlayan vergi mükellefi olarak halkın nezdinde ülkenin denizlerdeki hak ve menfaatlerini savunmakta, gerektiğinde rakibe karşı zafer elde etmekte anahtar olabilecek bir deniz teknolojisine karşılık gelmiştir. Lakin, tüm kesimlerin savaşı önlemekte caydırıcı bir tedbir olabileceği beklentisinin aksine dretnotlar bir silahlanma yarışının fitilini ateşleyip Birinci Dünya Savaşı’na açılan kıyamet kapısını aralamıştı. Yine beklentilere mugayir biçimde dretnotlar, 1916 yılında cereyan eden Jutland Deniz Muharebesi’nde Amerikalı deniz harp düşünürü Alfred Thayer Mahan’ın iştiyakla savunduğu kati sonuçlu bir zafer getirmekte de aciz kaldığına bizatihi tanıklık edilecektir. Sınırlı kaynaklarından aslan payını alan muharebe gemilerinin yeri doldurulamaz doğası, onları kaybetmeye yönelik kabul edilebilir risk seviyesini yükseltmiş ve böylece kati bir zafer kazanma fırsatının kaçırılmasına yol açmıştır. Dahası, İkinci Dünya Savaşı’ndaki farklı seviyedeki harekât deneyimleri de muharebe gemilerinin yüklü inşa ve işletme maliyetini haklı çıkarmaktan bir hayli uzak

¹⁰ Genellikle döner taretli topa veya muhafaza içinde büyük kalibreli topa sahip, düşük bordalı, nehirlerde ve kıyı sularında harekât icra edebilen, hafif tonajlı, zırhlı harp gemisi tipidir.

¹¹ Vincent P. O’Hara ve Leonard R. Heinz, *Innovating Victory: Naval Technology in Three Wars*, Naval Institute Press, Annapolis, 2022, s. 17.

olduğunu açıkça göstermiş ve dretnot gibi “alfa teknoloji” yerini deniz harekâtında daha etkili unsur olan uçaklara ve denizaltılara bırakmak durumunda kalmıştır.¹²

Barış zamanında mevcut silahlara dönük teori ve öngörüye dayalı yaklaşımlar önemli bir yer tutsa da savaş zamanı taraflar arası mücadeleye girilene kadar herhangi bir yeni teknolojinin üzerinde daima soru işaretleri bulunmaktadır. Clausewitzian bir tabirle “sürtünme” yani savaş zamanı zorlayıcı ve belirsiz koşulların baskısıyla yeni teknolojilerin gerçek yetenekleri ortaya çıkmaktadır. Mesela tek başına zayıf görünen denizaltı ve uçağın deniz harbinde torpido ve mayınlarla yarattığı yeni geometri, dretnot gibi geçmişteki bir dizi yeniliği bünyesinde bulunduran bir alfa teknolojisinin harekât kullanımını kısıtlamış ve hatta caydırıcılığını muhafaza edememesinden dolayı varoluş nedenini dahi sorgulamaya açmıştır. Bu da denizdeki askerî harekâtın başarısının tek başına üstün teknolojiye bağlı olmadığını hatta gereğinden fazla bel bağlanan yeni teknolojilerin gerçek harekât koşullarında beklenen etkiyi ortaya koymakta aciz kalabileceğini de bize sarih surette göstermektedir.

Deniz muharebelerinde teknoloji odaklı ilerlemelerle ilgili bir başka sorun da en son teknolojiye sahip bir silah veya platformun bazen basit ve oldukça düşük maliyetli karşı tedbirlerle üstesinden kolaylıkla gelinebilmesidir. Bunun en iyi örneği 1980-1988 yılları arasında yaşanan İran-İrak Savaşı sırasında görülmüştür. Earnest Will Operasyonu kapsamında Basra Körfezi’nde petrol tankerlerine himaye görevi yapan Oliver Hazard Perry sınıfı USS *Samuel B. Roberts* güdümlü füze firkateyni İran’ın döşediği deniz mayınlarına çarparak ağır hasar gördüğünde, ABD Donanması’nın teknolojik üstünlüğü bir anlık da olsa “etkisiz” görünebilmiştir. Keza yine Oliver Hazard Perry sınıfı bir firkateyn olan USS *Stark*’ın da Irak Hava Kuvvetleri’ne ait Dassault Mirage F1 tipi bir avcı uçağı tarafından ateşlenen iki Exocet gemi savar füzesi tarafından vurulması ve geminin bu saldırı esnasında herhangi bir reaksiyon göstermekte aciz kalışı, ABD’nin yenilmez olarak addedilen askerî kabiliyetlerini sorgulamaya açmıştır. Bu olaylar ışığında yeni teknolojideki potansiyel sınırlılıklar, bazı donanma komutanlarını ve deniz harp düşünürlerini, deniz harbindeki teknolojik gelişmelere karşı daha temkinli davranmaya yöneltmiştir.¹³

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere yeni teknoloji tek başına ilerlemenin garantisi olmadığı gibi, harekât etkinliğini artırmakta da bir ön koşul olmadığı muhakkaktır. Zira birçok yeni teknoloji deneyseldir ve başarısızlıklara eğilimlidir. Savaşlar yeni teknolojinin sınanması noktasında bir tecrübe sahası olsa da yeni bir teknolojinin ortaya çıkması ve olgunlaşması ekseriyetle uzun zaman almaktadır. Bilhassa harp gemileri söz konusu olduğunda, 19. yüzyılda modern teknolojiye ve bunun kullanımına dönük konseptte öncülük etmesi, ana muharebe gemilerinin silahlarında, tahrik sisteminde ve korunmasında yapılan önemli

¹² O’Hara ve Heinz, *Innovating Victory*, s. 23.

¹³ ME5 Ng Wei Hao, “Despite Changes in Technology, It is Still Possible to Identify Continuities in Naval Warfare”, *Pointer Journal of SAF*, 48:1, 2022, s. 3.

değişikliklerle birlikte Avrupalı mühendislerin tasarımlarını mükemmel hâle getirmesi neredeyse nesiller almıştır.

Belirli dönemlerde deniz harp teknolojisinde devrim niteliğindeki gelişmeler meydana gelse de bunlar genellikle barış zamanında değişimin başarılı bir şekilde adapte edilmesiyle veya bunun aktif kullanımı için motivasyon ve kaynakların hazır olduğu savaş deneyimlerinin yoğunlaşmasıyla evrimsel bir çizgide ortaya çıkmıştır.¹⁴ Başka bir ifadeyle, adeta bir zincirleme reaksiyonu andırır biçimde her bir teknolojik yenilik bir diğerinin geliştirilmesi veya iyileştirilmesinde bir yapı taşı rolü üstlenmiştir.¹⁵ Mesela, Antik Çağ’dan itibaren insanoğlunun denizle olan ilişkisi kürekli gemiler üzerinden başlamış, devamında bu platformlar yerlerini yelkenli gemilere bırakacak olsa da teknolojik bakımdan süreç oldukça yavaş ve evrimsel ilerlemiştir. Halbuki 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren monotekniğin ürünleri olan ahşap yelkenli gemilerin yerini teknolojik birikimiyle birlikte buhar makineleriyle teçhiz edilen, zırhlı, uzun menzilli çelik toplarla donatılan, politekniki sembolize eden harp gemilerine bırakması, deniz harp teknolojileri üzerinde kelimenin tam manasıyla katalizör etkisi yaratmıştır.¹⁶

Kuşkusuz ki teknoloji dinamik bir karakterdedir. Yeni teknoloji yeni kullanım alanları bulmakta, eski yöntemlerin yerine geçmekte ve karşı tedbirlerin ortaya çıkışını körüklemektedir.¹⁷ Deniz harp teknolojileri bakımından uzun bir evrimin berkittiği sürecin sonunda bir devrim niteliğinde ortaya çıkan bu gelişmeler, donanmanın kuvvet yapısının ana unsurunu oluşturan harp gemilerinin teknolojiyle yoğun bir etkileşime girmesini sağlayarak, günümüze kadar sürecek anlaşılması oldukça güç ve kafa karıştıran bir miras bırakmıştır. Elbette 19’uncu yüzyıldan bugüne kadar deniz harbindeki gelişimin yanında platform, teçhizat ve teşkilattaki dönüşümü teknoloji ekseninden detaylıca anlatmak bu çalışmanın sınırlılıklarının dışındadır. Ancak ilk çağlardan günümüze kadarki deniz harp teknolojilerindeki dönüşümü ana hatlarıyla bir sonraki başlıkta ele alınacaktır.

2. Deniz Harbi ve Platformlarının Gelişimi

Donanmanın kuvvet yapısındaki ana unsur olarak kabul edilen harp gemilerinin teknolojiyle bağlantılı olarak, oldukça karmaşık sayılabilecek gelişim

¹⁴ Patrick James Sharrett, *The Evolution Of Naval and The Impact Of Warfare Technology Space Systems*, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Naval Post Graduate School, Monterey, 1987, s. 169.

¹⁵ Vinod Anand’ın bu döngüye ilişkin çarpıcı örneği burada zikredilmeye değerdir. Yeni silahların ortaya koyduğu ateş gücünün artan ağırlığı ve etkisi, I. Dünya Savaşı sırasında taktiksel hareketliliği durma noktasına getirmişti. Müttefik Kuvvetler, klasik siper harbi kısıtlamalarını aşmak için tank adında teknolojik platformla yeni bir çözüm buldu. Ancak yeni teknoloji tanklara karşı tedbir olarak tanksavar topçu silahları ve daha sonra da tanksavar füzeleri geliştirilirdi. Taktik sorunları çözerken tankların artan mekanizasyonu ve gelişimi, karmaşık lojistik sorunları da beraberinde getirdi. Telsiz ve muhabere problemlerini çözüme ulaşması sürecinde, düşmanlar tarafından sinyal istihbaratı ile tespit edilebilir oldular. Bkz. Anand, paragraf. 36.

¹⁶ Mercan, *1850’den Günümüze*, s. 49.

¹⁷ O’Hara ve Heinz, *Innovating Victory*, s. 238.

seyrini kavramakta en anlaşılır yöntem, her biri kendi zamanına özgü teknolojilere ve harp etme yöntemlerine sahip platformları kendi tahrik sistemiyle (kürek, yelken ve buhar) tasniflemektir. Ancak, antik çağdan günümüze kadarki deniz harbinin ve bunun icrasında başat rol üstlenen harp platformlarının gelişim serüvenini anlamakta tahrik sistemlerinin yerine Vincent P. O'Hara ve Leonard R. Heinz'ın ortaya koyduğu, çağları referans alan ancak bize göre yeniden kurgulanmış “dalgalar” üzerinden açıklamak daha faydalı olacaktır.

2.1. Birinci Dalga

Milattan önce ikinci binyıldan itibaren deniz muharebeleri antik tarihin sislerinden ortaya çıktığında, sahnede yardımcı sevk gücü olarak yelkenle donatılmış, ana tahrik sistemini küreklerin sağladığı gemiler bulunmaktadır. Birinci dalgayı oluşturan bu dönemde harp gemisiyle nakliye/ticaret gemisi arasındaki fark da çok belirgin değildir.¹⁸ Gerçek manada bir harp gemisinin ortaya çıkışında belirleyici ilk adım ise mızrak ve ok kullanan kara ordusuna ait askerlerin mürettebata eklenmesiyle atılmıştır. Bu uygulama birincil dalgada cereyan eden deniz harbinin temel parametrelerini de belirlemiştir. Antik Çağ'da deniz muharebesi ekseriyetle hasım gemilerin ok menziline girmesiyle başlar, gemiler birbirine yeterince yaklaşmış aborda olduğunda ise bir tarafın rampa ya da borda kancaları atarak göğüs göğse çatışmaya (*mêlée*) girmesi şeklinde icra edilmektedir. Bu da bize deniz harbinin çatışma dinamiklerinin kara muharebelerini andırıldığını hatta mürettebatın sürekli sallanan ve dar sayılabilecek bir platform güvertesinden ok ve mızrak kullanması dışında karadaki çatışmadan neredeyse farksız olduğunu açıkça göstermektedir.¹⁹

Zaman geçtikçe teknolojinin de etkisiyle harp gemisi ile nakliye gemisi arasında fark, deniz harbine ilişkin uzmanlık ve zanaatın artmasıyla birlikte daha belirgin bir hâle gelmiştir. Taşımacılık için kullanılan gemiler genellikle açık denize daha elverişli, ana tahrik gücünü yelkenden alan, geniş taşıma alanı ve makul işletme maliyetiyle öne çıkmaktadır. Öte yandan harp gemileri ise hız için küreklerden faydalanılan hem düşmana saldırmak hem de onun darbelerinden kaçınmak için yeterince çevik bir manevra kabiliyetine sahip olan teknoloji merkezli platformlardır. Birinci dalgaya ait dönemde donanmalarının öncelikli silahı güvertesindeki askerlerdir. Sıklıkla kullanılan bir başka silah ise teknelerin baş bodoslamasında²⁰, su kesiminin hemen altında demir ile kaplanmış olan mahmuzlardır. Mahmuz daha yüksek hız ve manevra kabiliyetine yönelik taktikleri öne çıkardıysa da Rum ateşi²¹

¹⁸ Creveld, *Technology and War*, s. 52-54.

¹⁹ Mercan, *1850'den Günümüze*, s. 25.

²⁰ Bodoslama, bir geminin baş ve kıçında, gövdenin her iki yanının tam ortada birleştiği kalas veya metal dikme. Pruvadakine “baş bodoslama”, pupadakine “kıç bodoslama” denilmekle birlikte, bodoslama sözcüğü ile çoğunlukla baş bodoslama kastedilir.

²¹ Kadirganın ortaya çıkışı ile 1571 yılında vuku bulan İnebahtı Deniz Muharebesi arasında,

kadar hasmını imha noktasında belirleyici olamamıştır. Gemilerin yapımında kullanılan en temel malzemenin ahşap olmasından dolayı okçuların alev okları veya Rum ateşi düşman gemisinde kolaylıkla yangın çıkarabilmektedir.²²

Yine de teknik ilerlemelerin yavaş bir seyir izlediği bu ilk dalgada gemilerin birbirleriyle muharebe etmesini sağlayan ve asimetri yaratacak silahlar (bkz. ateşli silahlar) nispeten az sayıdadır ve kapasiteleri de bir o kadar sınırlıdır. Döneme damgasını vuran harp gemisi Akdeniz havzasında Fenikeliler, Yunanlar, Kartacalılar ve Romalılar tarafından kullanılan triremelerdir. Kürek başına bir adam olmak üzere üç sıra hâlinde düzenlenmiş 170 kürekçiden oluşan triremelerin yardımcı tahrik gücü iki direkte bulunan kare yelken tertibatıdır.²³ Akdeniz’de, neredeyse iki bin yıldır olduğu gibi, deniz muharebeleri hâlâ mahmuzlama ve bordalamaya odaklanmaktadır. Bu nedenle, on beşinci ve on altıncı yüzyıllar boyunca tercih edilen rüzgâr ve kürek gücü ile hareket eden harp gemisi, göğüs göğse çarpışma için büyük mürettebatlı hafif, hızlı olan kadırgalardır. On yedinci yüzyıla kadar varlık gösteren ve Akdeniz’in sakin sularında oldukça yararlı olan kadırgalar, rüzgâr yokken de küreklerle ilerleyip, pruva ve pupadaki taşıdığı toplarla kendinden daha cüsseli ve sağlam gemilere meydan okuyabilmektedir.²⁴ Bir iç deniz olan Akdeniz’de hüküm süren ekseriyetle elverişli hava ve deniz koşulları, kış ayları dışında, kadırgalara deniz muharebelerinde oldukça iyi bir performans sergilemesini sağlamıştır. Kürekli gemiler yerlerini yelkenli gemilere bırakacak olsa da teknolojik süreç oldukça yavaş ilerlemektedir. 1571 gibi geç bir tarihteki İnebahtı Muharebesi’nde bile, Osmanlı, İspanyol, Ceneviz ve Papalık olmak üzere mevcut dört filonun önemli bir kısmı kadırgalardan oluşmaktadır. Kadırgalar, kullanımları yıllar geçtikçe azalsa da deniz gücünün sembolleri olarak görülmeye devam etmiş ve 18. yüzyılın başlarına kadar Akdeniz donanmaları, özellikle Osmanlılar, Fransızlar ve İspanyollar tarafından kullanılmıştır.²⁵

yalnızca bir silah teknolojisi deniz harbinde önemli bir etkisi oldu. Bu yenilik “Rum ateşi” idi. Formülü İmparator Konstantin Pogomatus’a veren Suriyeli bir mimar tarafından icat edilen bu ilk yangın çıkarıcı madde, kükürt, zift, nitrat, petrol ve muhtemelen kireç karışımından müteşekkildi. Bu bileşim varsayımsaldır çünkü formül yüzyıllar boyunca bir Bizans devlet sırrı olarak kaldı.

²² Ayrıca gemilerde kara harbinde bilhassa kuşatma için kullanılan mancınık ve batistalar da boyutları küçültülerek deniz harbine uyarlanmak suretiyle kullanıldılar.

²³ Sharrett, *The Evolution Of Naval*, s. 21-22.

²⁴ A.g.e., s. 31.

²⁵ Creveld, *Technology and War*, s. 61. Yelkenli büyük gemiler yelkenlerini rüzgâra doldurduğunda daha hızlı yol alsalar da Akdeniz’de yaz mevsiminin uzun erimli olması ve bu aylarda rüzgârın nadiren esmesi yelkenli gemileri uzun zaman hareketten sakıt bırakabiliyordu. Ayrıca bu gemiler kadırgalar gibi Akdeniz’in koylarında ve küçük limanlarda yanaşmaya elverişli değildi. Muharebe sırasında da hantal olmaları manevrayı olumsuz etkilemekte ve böylece düşman gemilerini sıkıştırmakta ağır kalmaktaydı. Bu sebeple On yedinci yüzyılın ikinci yarısına kadar başta Osmanlı Donanması olmak üzere bazı Akdeniz donanmalarında kürek gücüyle hareket eden ve yelkeni yardımcı olarak kullanan çektiri sınıfı gemiler varlığını sürdürmüştür. Bkz. İdris Bostan, “Kadırga’dan Kalyon’a XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Gemi Teknolojisi’nin Değişimi”, *The Journal of Ottoman Studies* 24, 2004, s. 68.

2.2. İkinci Dalga

1500'lere kadar denizcilik alanındaki en temel teknolojik kısıtlama mevcut gemi tiplerinin denize elverişliliğinin bir hayli sınırlayıcı olmasıdır. Kuzeybatı Avrupa'yı çevreleyen denizler, öngörülemeyen rüzgarlar, sıklıkla kendini gösteren şiddetli fırtınalar, güçlü akıntılar ve yüksek gelgitlere sahne olduğundan, tüm yıl boyunca hem seyrüsefer hem de harekât icrasında bir hayli tehlikeli sulardır. Bunun için gemilerle seyir yalnızca Akdeniz gibi iç denizlerde ve Avrupa'nın kıyı şeridinde yakın sularda mümkündür. Açık denizde uzun seyir yapabilmeyin zorluğu, rüzgâra karşı konum alamama, lojistik sorunlar, komuta-kontrol ve muhabere ile ilgili diğer zorluklar, daha modern zamanlara atfen Mahan'ın tabiriyle denizdeki "hâkimiyet" kurgusunu uygulanamaz bir hâle getirmektedir. İkinci dalga gelişim döneminde milat sayılabilecek 1433'ten 1460'a kadar süren Portekiz Kralı olan Gemici/Denizci Henrique'in (Henry the Navigator) döneminde, haritacılık, seyrüsefer ve gemi tasarımı alanında devrim niteliğinde ilerlemeler yaşanmıştır. Bu ilerlemeler zincirleme bir reaksiyonla astronomi, coğrafya ve denizde seyahatin yaygın bir ilgiye dönüşmesine neden olmuş, böylece keşif gezileri ve nihayetinde coğrafi keşiflerin başlamasıyla ikinci dalga gelişim evresine girilmiştir.²⁶

İkinci dalganın ana temasını teşkil eden yelkenli gemiler sadece deniz harbinin şekillenmesinde değil, ayrıca uzun mesafeli ticaretin yayılmasında ve yeni kıtaların keşfinde de kilit rol üsteleneceklerdir. Portekizliler ve İspanyollar tarafından inşa edilmiş ve coğrafi keşiflerde kullanılan ilk yelkenli harp gemileri arasında güverteli, ince gövdeli karaveller ve yüksek baş ve kış kasaların üst güvertesinde savaşçılar, alt güvertesinde topların tabya edildiği üç direkli karaklar bulunmaktadır. On altıncı yüzyıldaki önemli bir teknolojik gelişim, yuvarlak kışın yerine kare kış aynalığın getirilmesi ve yüksek manevra avantajından dolayı kış tarafta tek dümenin yaygınlaşmasıdır. Topun yaygın hâlde kullanılmasından önceki dönemde deniz muharebesi, karaklar da dâhil olmak üzere hemen hemen tüm gemilerde ağır zırhlı piyadeler (*heavily armoured infantrymen*) arasında Antik Çağ'dan beri gelen göğüs göğse çarpışmalar şeklinde ana güverte üzerinde cereyan etmektedir. Özellikle baş ve kış kasalarının yüksekliğinin verdiği taktik avantaj sayesinde düşman gemisinin güvertesine büyük miktarda menzilli silahlar kabilinden ok, mızrak ve taş yağdırabilmektedir. Avrupalı denizci güçlerin arasında kızışan rekabet ve ağır silahlar hususundaki aşırılığın bir sonucu olarak, dönemin yelkenli harp gemilerinin boyutları muazzam bir şekilde büyümüştür. Yelkenli gemilerin gövdesine açılan lombarlar sayesinde yalnızca güverte ve kasalara değil, güvertenin altındaki ambarlara da farklı kalibrede toplar yerleştirilmeye başlanmıştır. Gemi bordası üzerinde lombar kapakları açılması üzerine kurulu bu yenilik

²⁶ Sharrett, The Evolution Of Naval, s. 26-27.

sayesinde geminin dengesi bozulmadan çok daha fazla top taşınması mümkün olabilmıştır.²⁷

Bu gelişmeleri, 17. ve 18. yüzyılda Hollanda ve Fransa ile İngiltere arasındaki dünya okyanuslarında rekabetin sürekli artan bir tempoda tırmandığı ve 19. yüzyılın başında doruğuna ulaştığı “Kalyon Çağı” takip etmiştir. Şüphesiz ki 16. yüzyılın sonundan itibaren ivme kazanan barut, top ve yelkenli geminin birleşimi, deniz muharebesinin icrasına dönük yeni bir soluk getirmiştir. Öyle ki İngiltere’nin bu trendi fark etmesi ve akabinde hızlı bir biçimde benimsemesine²⁸ karşılık olarak rakiplerinin teknolojik yönden kendisini değiştirememesi, dünya tarihinin akışını ve bu ulusların içinde oynadıkları rolleri değiştirecektir. Bu dalga esnasında deniz harbinin ana muharebe gücü olan kalyonlar, bordalarında 40 ila 130 arasında değişen miktarlarda iki ya da üç sıra hâlinde top taşıyan, tam armalı yelken tertibatına sahip ve bu yüzden deniz için eğitilmiş profesyonel personele ihtiyaç duyan, oldukça maliyetli harp gemilerine dönüşmüştür. İlginç biçimde Kalyonlar Çağı’nda deniz harbi dinamikleri bordadaki sıralı topların ateş gücüne rağmen neredeyse iki bin yıldır düşmanın gemisini bordalayıp, güvertesine rampa ederek asker çıkarma ve göğüs göğse muharebe etme yaklaşımı benzer bir şekilde süregelmiştir. Zira gemideki çok sayıda namludan dolan farklı çapta toplar, düşman gemisi üzerinde harap edici etki yaratsa da bu durum genellikle yalnızca personeli etkisiz hâle getirmekle ve yelken tertibatını yitiren gemiyi hareketten sakıt bırakmakla sınırlı kalabilmişti. Düşmana ölümcül darbeyi indirmek için ise onun gemisine yeterince yaklaşıp aborda olduktan sonra, rampa veya borda kancaları atarak göğüs göğse çatışmaya (*mêlée*) girmek gerekliydi.

Bir deniz muharebesinde avantaj elde etmek için ateş gücü ile manevranın yani süratin bileşkesini en üst seviyede kullanmak gereklidir. Kalyonların hareketi de tümüyle rüzgâra bağlı olduğu için kadırgalarda olduğu gibi küreklerin sağladığı manevradan söz edilemezdi. Bu yüzden kalyonlar kadırgalar gibi borda hattında yan yana muharebeye tutuşmak yerine günümüze kadar uzanan gemilerin birbirinin dümen suyunu takip ettiği “pruva hattı” nizamında bir hat düzenin parçası olarak angajmana girmektedir. Kalyonların birbirleriyle giriştiği deniz muharebelerinde gemi manevrası konusundaki en önemli nokta hızı artırmak için rüzgârdan en üst seviyede istifade edebilmektir. Filosuyla taarruza girişen amiral, gemilerini mutlaka

²⁷ Mercan, *1850’den Günümüze*, s. 29-30.

²⁸ İngiltere’de deniz gücü kesin bir şekilde ulusal bir öncelik olarak yerleşmişti. Sanat, zanaat ve bilim olarak gemi yapımına en yüksek makamlarca önem verilmişti. Kral I. James, kraliyet gemilerinin inşası ve onarımında uygulama ve prosedürlerin düzenlenmesi için merkezî bir otorite oluşturmak üzere 1605’te gemi yapımcıları şirketine bir berat vermesi, İngiltere’nin büyük bir deniz gücü olarak sahneye çıkmasında önemli bir isnat noktasıdır. Daha detaylı bilgi için bkz. Frederick Leslie Robertson, *The Evolution Of Naval Armament*, Constable & Company Ltd., Londra, 1921, s. 15.

düşman filosuna göre rüzgarüstü²⁹ yönünde konumlandırması gerekmektedir. Bu sayede yelkenlerini şişiren ve böylelikle ivme kazanan kalyonlar etkili borda top ateşiyle rakibine karşı taktik avantaj elde etmekteydi. Bu ikinci dalgada deniz harp teknolojisi devingen sayılmayacak bir gelişim seyri izlemiştir. Haddizatında 17. yüzyılın ortalarından 19. yüzyılın ortalarına kadar teknoloji, harp platformlarının boyutlarında büyüme ve daha fazla silah konulmasına ön ayak olsa da temelde oldukça durağan ilerlemiştir.³⁰

2.3. Üçüncü Dalga

Üçüncü dalgaya temel oluşturan Sanayi Devrimi'nin tetiklediği “Buhar Çağı”nın etkisiyle denizcilik alanında meydana gelen köklü dönüşümler, harp gemilerinin, deplasman, ateş gücü, hız ve manevra kulvarında yapısal değişimler geçirmesine ve buna bağlı olarak gemi inşa teknolojilerinin de baştan aşağı farklı bir çehreye bürünmesine olanak tanımıştır. Gemiciliğin zirveye koştuğu bu üçüncü dalgaya ait döneminde İsveçli mucit John Ericsson'un 1837'de icat ettiği pervanenin teknolojik bir yenilik olarak gemilere entegrasyonu ile birlikte yelkenliler yerini hızla buharlı gemilere bırakacaktır. Sanayi Devrimi'nin tetiklediği bu gelişmeler, sadece tahrik sistemleri üzerinde sınırlı kalmamıştır. Özellikle metalürji alanındaki gelişmeler, gemi inşasında temel materyalinin ilk olarak ahşaptan demire ve daha sonra ileride çeliğe dönüşmesine imkân vermiştir. Demir kaplı gövdelerin geliştirilmesi, düşman ateşine karşı harp gemilerinin beka kabiliyetinde önemli bir sıçramayı temsil etmektedir. Harp gemileri gövdesinin çok sayıda birbirinden ayrılabilen su geçirmez bölmelerle teşkil edilmesi platformun stabilitesini ve hasarla mücadele yeteneklerini olağanüstü boyutta iyileştirmiştir. Böylece daha gelişkin harp gemileri, kalyonlara kıyasla çok daha yüksek manevra kabiliyetine, her türlü hava ve deniz koşuluna dayanıklı olan, oldukça uzun mesafelerde harekât icra etme yeteneğine erişmiştir. Metalin farklı alaşımlarla güçlendirilmesi, etkili zırh levhaların imalinin yanında nişan alma ve hedef üzerinde ateş gücünün daha uzak menzilden tatbikini daha bilimsel bir yaklaşımla artırarak çok daha büyük çaplı topların dökümünü mümkün kılmıştır. Artık yelken döneminde gülle atan toplardan ahşap gemileri kıymık yığımına çeviren patlayıcı gücü yüksek obüs mermilerine, daha sonra zırhlı gemilerin denizlerde boy göstermesiyle beraber zırhlı delip geçmekte muktedir olan kuyruktan dolma yivli toplara kadar topçuluğun izlediği gelişim çizgisi, 20. yüzyılın ilk yarısına kadar süregelecek zırh ile topun arasındaki amansız rekabete de zemin hazırlayacaktır.³¹

Değişen operasyonel ihtiyaçlar ve teknolojinin ilerlemesiyle birlikte ciddi dönüşümler geçiren deniz harp gemileri, 19. yüzyılda buhar makineleri ve metalürjik gelişmelerle üstünlük için mücadele eden donanmaları dünyanın bütün

²⁹ Yelkenli gemilerin omurga hattından ikiye böldüğümüz zaman rüzgârın geldiği taraf rüzgâr üstü, rüzgârın gittiği taraf ise rüzgâr altı olarak adlandırılır.

³⁰ Mercan, *1850'den Günümüze*, s. 25-31.

³¹ Evren Mercan, *II. Abdülhamid Dönemi Deniz Stratejisi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2018, s. 23.

okyanuslarında faaliyet gösterecek imkân ve kabiliyete erişebilmelerini sağlamıştır. İnsanlık yelkenli gemilerde rüzgâr ve tabiatla mücadele ederken, buhar tahrikli modern zırhlı gemilerle birlikte artık rüzgâr ve tabiata söz geçirmeye başlayacaktır. Atom bombası savaş alanında boy gösterene kadar insanlığın elindeki en ölümcül silah platformu çelik zırhla kaplanmış, uzun menzilden yüksek atış gücüne sahip ve denizde daha önce görülmedik süratlerle seyredabilen modern muharebe gemileri olacaktır.³²

Kazanları kömürle çalışan harp gemilerinin deniz aşırı bölgelerde icra ettiği harekâtı kesintisiz sürdürebilmesi ve seyir siyasını artırmak hususunda lojistik ihtiyaçlar ön plana çıkmış ve buna çözüm olarak donanma ikmal üsleri kurulmuştur. Denizlerde emperyalizmin palazlanmasında ve sömürü düzenin tesisinde önemli bir istinat noktası olan bu üsler harp gemilerine ikmal hizmeti vermesinin yanında gemi inşa, imalat, onarım, liman ve eğitim faaliyetlerinin icra edildiği çok yönlü kuruluşlardır.³³ Tarihçi Daniel Headrick, bu tarz gelişmelerin, 19’uncu yüzyılın başında yüzde 35 olan Avrupalı güçlerin dünyadaki hâkimiyet oranınının 20. yüzyılın başında yüzde 84’e çıkmasında etkili olduğunu, harp gemilerinin ulusal stratejiler, hedefler ve politikalar geliştirmekte kilit bir enstrüman hâline geldiğini iddia etmektedir.³⁴

1905 Rus-Japon Savaşı’nda geniş ölçekli uygulama alanı bulan ve Birinci Dünya Savaşı boyunca devam eden üçüncü dalgada çelik kaleler, insanlığın yıllara uzanan deniz ve onun üzerindeki yaşam mahali olan yüzer platform algısı ve kavrayışının baş döndürücü niteliğe büründüğünü göstergesi oldular. Modern mühimmat sayesinde, deniz muharebelerinin angajman menzili 8000 metre ve üzerindediydi. Torpido ve mayınlar, deniz harbine yeni bir asimetri getirmiş ve kısa bir süre etkili olsa ana muharebe gemilerinin etkinliğine gölge düşürmeyi başarmıştır. Özellikle Birinci Dünya Savaşı’nın patlak vermesiyle 500 ton sınırını aşan ve 10.000 kilometrelik bir harekât menzile ulaşan denizaltılar, sonraki otuz yıllık süre zarfında çok az değişikliğe uğrayacak bir gövde formuna kavuşmuştur. Filo komutanları, değerli dretnotlarını bu sinsî gemilere kurban etmemek için, Birinci Dünya Savaşı’nda kendi muharebe filolarını muhriplerle himaye ettiler. Savaş boyunca siyasi ve askerî karar alıcılar cenahında deniz muharebesinin kaderini ana muharebe gemisi evriminin hız, menzil ateş gücü ve zırh bakımından *opus magnum*’u addedilen dretnotlar tarafından tayin edileceğine dair inanç hâkim kılınmıştı. Nitekim denizaltı ve uçak teknolojisinin hızlı bir aşama kaydetmesiyle birlikte deniz harekât sahası üç boyutlu bir karaktere evrilse de İkinci Dünya Savaşı’nın ayak seslerinin

³² 19. yüzyılda, özellikle tahrik sistemi, ateş gücü ve zırh gibi bir dizi teknoloji, köklü bir dönüşümün habercisiyken, aynı zamanda gemilerde elektrik kullanımı da araç çeşitliliğini arttırmakta ve aydınlatma sisteminin baştan aşağı değişmesinde muazzam bir etki sağladı. Bkz. Mercan, *1850’den Günümüze*, s. 32.

³³ Terry C. Pierce, *Warfighting and Disruptive Technologies*, Taylor & Francis Group, New York, 2004, s. 51-53.

³⁴ Roland, *A Very Short Introduction*, s. 75.

işitildiği 1930'lu yılların ortalarına kadar deniz harbinin asıl unsurları olan muharebe gemilerine tehdit oluşturmaktan uzaktılar. Bununla beraber üçüncü dalga, su üstü harbinin çelik kaleleri olan muharebe gemilerinin askerî ve siyasi potansiyelinin doruğa ulaştığı ama fark edilmeden de öneminin azalmaya yüz tuttuğu bir dönemi temsil etmektedir.³⁵

1930'lardan başlayıp Soğuk Savaş'ın başına kadar süren üçüncü dalganın son kertesinde radar ve sonar gibi insan algısını ve durumsal farkındalığını ufkun ötesine ve dalgaların altına taşıyan, günümüzde elektromanyetik spektrumun ilk adımlarının atıldığı bir sürecin fitili ateşlenmiştir. Şifreli kablosuz muhabere, sinyal istihbaratı, bilginin temini, toplanması ve işlenmesinde devrim yaratan bu gelişmelerle hedef tespiti, teşhisi ve angajmanıya ilgili yüzyıllara sâri deniz harbindeki komuta kontrol sorunlarına çözümler getirmiş ve ayrıca stratejik süreçlerin çok daha etkin işletilmesine yaramıştır.³⁶

1922 yılındaki Washington Antlaşmaları ile beraber büyük güçlerin envanterindeki ve inşa aşamasındaki muharebe gemisi tonajına ve silahlanmasına ciddi sınırlamalar getirilmesiyle deniz havacılığının önünün açan uçak gemilerinin sahneye çıktığı ve deniz harbinin ana muharip gücüne dönüştüğü bir dönüşüm başlamıştır. Üçüncü dalganın olgunluk yıllarında uçak gemileri, denizden kuvvet aktarmakta, karaya derinlikli etki sergilemekte ve deniz kontrolü tesis etmekte en son teknolojinin nimeti olacaktır. İkinci Dünya Savaşı'nın da kaderini belirleyecek olan uçak gemileri, muharebe gemilerinin manevra yeteneğiyle, denizde kalabilme ve uzun erimli harekât yürütme avantajlarını kendisinde toplayan ve bunu uçağın kullanılmasıyla tartışmasız bir üstünlüğe dönüştüren yüzer bir havaalanı niteliğindedir. Doğru silahlar, teçhizat ve ekipmanla harmanlanmış deniz havacılığı doğru yöntemlerle de kullanıldığında, harekât sahasında etki sağlamakta deniz harp tarihindeki diğer tüm platformlardan çok daha etkili olabildiğini kanıtlamıştır. Bu muazzam askerî etkinliğin yaratılmasında keşif ve avcı uçaklarının yeteneklerinde, radar ve radyo vericileri gibi farklı teknolojilerin entegrasyonuyla birlikte hem hedef tespitinde -denizaltı da dâhil- hem de diğer kuvvetlerle müşterek harekât icrasında ciddi bir kabiliyet sıçraması yaşanması da vardır.

Gerçekten de İkinci Dünya Savaşı'nda istisnaî olarak Pasifik Cephesi'nde hem Japon hem de ABD donanmaları muhasıma darbe indirmekte (Bkz. Pearl Harbor Baskını, Aralık 1941) ve müşterek harekât icrasında (Bkz. Iwo Jima Muharebesi, Şubat 1944), güvertesinde kalkan uçaklarla muazzam bir imha kapasitesine ulaşmıştır.³⁷ Uçak gemilerinin o zamana değin "dalgaların efendisi" olarak kabul edilen muharebe gemilerini koltuğundan edebilmesindeki başarının arkasında, uçak ve gemiye özgü modüler teknolojik gelişmelerin tek bir platform altında temerküz edilmesi ve bunun

³⁵ Sharrett, *The Evolution of Naval*, s.103; Creveld, *Technology and War*, s.177-180.

³⁶ O'Hara ve Heinz, *Innovating Victory*, s. 17-18.

³⁷ Mercan, *1850'den Günümüze*, s. 253.

savaş deneyimlerinin beslediği kendine has bir doktrinle bezenmesi yatmaktadır. Genelde deniz havacılığının özelde uçak gemilerinin kısa sayılabilecek tarihi, bir teknolojinin icadını, kullanımını ve gelişimini teori, konsept ve denenmemiş doktrine tabi tutulduğunda denizdeki harekât etkinliği ne denli artırdığını gösteren bir başarı hikayesidir. Günümüz gelişimine paralel olarak 13 milyar doları aşan muazzam maliyet artışlarına rağmen uçak gemileri en üst ligdeki donanmaların ana vurucu gücü olmayı sürdürmektedir.³⁸

2.4. Dördüncü Dalga

Dördüncü dalga, daha çok Soğuk Savaş Dönemi’ndeki donanmalar arasında gerçek anlamda dişe dokunur bir çatışma olmamasına rağmen, deniz gücünün kilit bir kuvvet olmayı sürdürdüğü, atomun parçalanmasıyla başlayıp güdümlü füzelerle devam eden, bilgisayarlar ve uydulara kadar uzanan bir süreci kapsamaktadır. Özellikle ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki rekabete odaklı ilerleyen dördüncü dalga, teknoloji, yetenek ve doktrine dönük değişikliklerin hız kesmeden devam ettiği, muharebe gemilerinin nihayete erdiği, bunun yerini nükleer güçle hareket eden uçak gemileri ve denizaltılara bıraktığı bir dönemi kapsamaktadır. Atom Çağı’nın gelişi, donanmaların kullanışlılığı hakkında yeni soruları gündeme getirmiş ve piston motorlu seleflerinden daha ağır ve çok daha yüksek hıza sahip olan jet uçaklarının ortaya çıkışıyla uçak gemilerinin önemi artmıştır. Jet uçaklarının iniş ve kalkışını kolaylaştıran açılı uçuş güverteleri, buharlı mancınıklar ve zorlu hava şartlarında güvenli yaklaşmayı sağlayan sistemlerle birlikte çok daha gelişkin ve üstün bir taarruz gücüne erişen uçak gemileri, Kore’den Vietnam’a, Falkland üzerinden Basra Körfezi’ne donanmaların kuvvet aktarımındaki öncelikli unsurları olmayı devam ettirmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı’ndaki tecrübelerle istinaden savaş veya kriz zamanında teşkil edilen yeni nesil taktik muharebe gruplarının (*carrier battle group/CVBG*) merkezinde yer alan uçak gemileri, güvertesinde avcı-bombardıman, erken uyarı, denizaltı savunma harbi ve elektronik harp uçakları³⁹ dâhil olmak üzere geniş görev gamında toplamda seksenden fazla sabit kanatlı hava unsurunu barındırması, dikkate şayan bir kabiliyet sıçramasına işaret etmektedir. Ayrıca, bu taktik muharebe grubunda uçak gemisine refakat görevi icra eden bir veya iki güdümlü füze kruvazörü; yaklaşık yedi fırkateyn ve muhrip ve bir veya iki taarruz denizaltısı 30.000 mil kareyi kaplayabilen ve üçlü koruma katmanı oluşturacak nizamda eşlik etmektedir.⁴⁰

Dördüncü dalga içinde uçak gemileri açık ara denizdeki en kudretli platform hâline geldikçe, büyük kalibreli toplar taşıyan muharebe gemileri gereksiz görülerek,

³⁸ Creveld, *Technology and War*, s.186.

³⁹ *A3D Skywarrior*, 1957 yılında uçak gemilerinden uzun menzilli nükleer taarruz icra edebilecek ilk operasyonel jet uçağı oldu. Aynı yıl, *F7-4B Fury*, benzer bir pervaneli uçaktan daha fazla mühimmat taşıyabilen ilk tek motorlu avcı-bombardıman jet uçağı olarak filoya katıldı. Daha detaylı bilgi için bkz. Lautenschläger, “Technology and the Evolution of Naval”, s. 41.

⁴⁰ Tae-Woo Lee, *Military Technologies of The World*, Praeger Security International, Westport, 2009, s. 306.

birkaç istisna dışında (Bkz. Iowa sınıfı) neredeyse tamamı hizmet dışına çıkarılmışlardır. Kadırgadan (*galley*) kalyona (*ship of the line*), oradan zırhlı harp gemisine (*ironclad*); dretnottan (*dreadnought*) süper muharebe gemisine (*battleship*) kadarki 400 yıllık safahatın ardından muharebe gemisinin üstünlüğüne ilişkin efsane dördüncü dalganın ilk aşamasında sona ermiştir. Kalan daha küçük evsftaki gemiler ise giderek daha fazla uzmanlaşan uçak gemilerine himaye görevi için hayati önem taşıyan hava savunma, su üstü ve denizaltı savunma harbi gibi muhtelif rollerde uzmanlaşma eğilimine girmişlerdir. Bu uzmanlaşma neticesinde birincil silahları ne olursa olsun firkateyn, muhrip ve kruvazör tipindeki muhtelif harp gemileri de sürekli olarak büyümeye devam etmişlerdir.

Dördüncü dalga esnasında bir diğer dikkat çekici gelişme ise helikopterin çok amaçlı bir deniz havacılığı unsuru olarak ortaya çıkmasıdır. Küçük bir platformdan kalkış ve iniş yapabilen helikopterler, karakol gemisi boyutuna kadar gemilerle taşınabilmekte, gerektiğinde bir denizaltıyı bulup imha edebilecek veya büyük bir harp gemisini en azından rahatsız edebilecek nitelikte silahlar ve sensörlere sahip oldular. Tahliye, özel kuvvet ve hava hücum harekâtıyla onları taşıyan gemilerin gücünü artıran bir işlevi yerine getiren helikopterler, İkinci Dünya Savaşı'ndan beri gelen deniz havacılığının temelini temsil eden uçak gemilerinin de merkezî rolünü sorgulamaya açmıştır.⁴¹

Diğer taraftan, kıtalararası balistik füzeler ateşleyen nükleer tahrikli denizaltılara geçiş ve füze kruvazörlerine odaklanan Sovyet deniz gücünün yükselişi karşısında ABD'nin uçak gemisi odaklı taarruz gruplarının (*carrier strike group-CSG*) oluşturduğu müşterek donanması, Soğuk Savaş müddetince denizlerdeki güç mücadelesinin ana eksenini belirleyecektir. Gelgelelim ikincil sıkletteki donanmalar nezdinde pahalı uçak gemileri yerine güdümlü mermiler⁴² harekât sahasını domine etmekte çok daha muktedir görülmektedir. Güdümlü mermiler, gemi topçusunun birçok namludan ateşle hedef üzerinde teksif etme çabası yerine çeşitli güdüm sistemleri ile (görüntü, ısı, ataletsel algılayıcılar, radar, GPS, vb.) hedefe ıskalamadan isabet kaydetmek ve ayrıca konvansiyonel mühimmatla vurulması oldukça zor olan, hızlı ve manevra kabiliyeti yüksek süpersonik uçaklara angaje olabilmek için tasarlanmıştır. Bu bağlamda Sovyetlerin müttefiklerine sağladığı radar güdümlü gemi savar füzeleri de Mısırlılar ve Hintlilere sırasıyla İsrail ve Pakistan'a karşı düzenledikleri deniz harekâtında başarıyı getiren bir kuvvet çarpanına dönüşmüştür. İstisnaî olarak

⁴¹ Peter Padfield, *Battleship*, Thistle Publishing, Londra, 2015, s. 389; O'Hara ve Heinz, *Innovating Victory*, s. 226; Creveld, *Technology and War*, s. 235.

⁴² 1956 yılı, ilk güdümlü mühimmatın bir muharebe filosunu donattığına tanıklık etti. Uzun menzilli hava savunması için, o yıl Sparrow ve Sidewinder havadan havaya füzelerle uçak gemisindeki uçaklara konuldu. Yakın mesafe hava savunması için Terrier satıhtan havaya füze (SAM), kruvazörlerdeki filoya katıldı. Tartar ve Talos satıhtan havaya füzeleri 1960'ta faaliyete geçti. Bkz. Karl Lautenschläger, *Technology and the Evolution of Naval Warfare: 1851-2001*, The National Academies Press, Washington, 1984, s. 45

İsrail Donanması'na ait INS *Eilat* muhribinin 1967'deki koşullarda bile eski moda sayılabilecek bir Sovyet yapımı Styx gemi savar füzesi tarafından batırılması, dünya donanmalarını daha etkili güdümlü mermiler geliştirmeye itmesi ve bu tehdide karşı koymanın daha iyi yollarını aramaya sevk etmesi bakımından bir dönüm noktası olarak addedilmektedir. Güdümlü mermilerin uçaklara karşı yeteneğinde 1960 yılında Rusların bir Amerikan U-2 casus uçağını yüksek irtifa hava savunma füzesi S-75 Dvina ile düşürmesi, bir diğer önemli eşğin aşıldığını gösteren çarpıcı bir gelişmedir. Buna karşılık İsrail ile Mısır'ın Süveyş Kanalı için mücadele ettiği Arap-İsrail Savaşı'ndaki hava muharebelerinde füzelerin ve elektronik karşı önlemlerin ilk defa geniş ölçekli kullanımına tanıklık edilmesi de burada zikredilmeye değerdir. Daha sonraki yıllarda, yeni geliştirilen uzun menzilli, derinlikte taarruz için biçilmiş kaftan olan seyir füzeleri ve mükemmele yakın etki gösteren hava savunma silahları ve güdümlü mermi sistemleriyle donatılmış deniz harp platformlarının geliştirilmesiyle birlikte ABD uçak gemilerinin yaşayabilirliğine de hatırı sayılır bir tehdit oluşturmuştur.⁴³

Askerî teknolojinin bir diğer ürünü olan denizaltılarda da gelişim süreci, devrimci olmaktan daha çok 120 yıllık gelişim evresinin ve dünya savaşlarında kullanılmasının ortaya koyduğu uzun erimli bir evrimin sonucudur. Kısmen nükleer tahrik sistemi sayesinde, denizaltıların harekât menzili, uzun süreler boyunca su altında kalma yetenekleri ve dalabilecekleri azami derinlikler büyük ölçüde artırılmıştır. 1953'te suya indirilen USS *Albacore*'un öncülüğünde denizaltıların azami sürat ve gövde dayanıklılığını artıracak ve en az akış gürültüsü yaratacak biçimde silindirik gövde tasarımına doğru evrilmesi, ortaya devrimsel sayılabilecek “gözyaşı damlası” form yapısını (*teardrop hull*) çıkarmıştır. Buna baş ve kış kısmında bulunan gelişmiş dengeleyici kanatların kullanılmaya başlanması da eklendiğinde denizaltıların sualtındaki manevra kabiliyeti olağanüstü düzeyde artmıştır. Klasik dizel-elektrik tahrikinin yanında sualtında kalış süresini artıran havadan bağımsız (HBT) tahrik sistemiyle donatılmış yeni nesil denizaltılar, tespit ve teşhis edilmeden karakol bölgesine gizlice intikal etmek, düşman suüstü ve sualtı unsurlarını tespit ederek imha etmek, istihbarat toplamak; deniz trafiği, sahil koşulları, hedef bölge gibi birçok unsura dair keşif yapmak ve son olarak sualtı taarruz ve özel kuvvet timlerinin intikalini sağlamaya muktedir hâle gelmiştir.⁴⁴

Başlı başına nükleer tahrikli balistik füze denizaltıları, deniz subaylarının yüzyıllardır hayalini kurduğu kudrette bir platformu kendilerinin kullanımına sunmuştur. Gizliliğinin yanında bir suüstü platformuna yakın bir süratte su altında oldukça sesiz bir şekilde, sınırsız -personelin ikmali ve psikolojisi dışında- bir seyir yapabilen bu modern denizaltılar, 5.000 milin üzerindeki menzillerde 100'den fazla

⁴³ Jeremy Black, *Naval Warfare A Global History Since 1860*, Rowman & Littlefield Publishing, Maryland, 2017, s. 157-180; Crevel, *Technology and War*, s. 233.

⁴⁴ Mercan, *1850'den Günümüze*, s. 240.

hedefe nükleer savaş başlığı taşıyan balistik füzeleri atabilmesiyle deniz harbine dönük bir kuantum sıçramasını temsil etmektedir.⁴⁵

1980'lerin başından itibaren güdümlü mermiler, yüksek performanslı uçak gemileri ve modern denizaltılar birçok donanma tarafından tereddütsüz benimsenmiştir. 90'lı yıllarla beraber ise beşinci dalganın alt yapısını oluşturan bilgisayar tabanlı taktik veri bağlantısıyla birbirine bağlı farklı harp platformları müşterek bir çatı altında harekât icra edebilir düzeye erişmiştir. Bilgisayarlar sayesinde birçok hava ve deniz harp platformu arasında doğrudan veri bağlantılarının kurulmasıyla, yalnızca taktik resmi daha belirgin kılmakla kalmadı ayrıca her zamankinden daha karmaşık hâle gelen deniz harekâtının komuta ve kontrolünün daha etkin yürütülmesine imkân tanımıştır.⁴⁶ Dördüncü dalganın en önemli teknolojik ürünü olan güdümlü mermiler, muharebe filoları tarafından kullanılan birincil silahlar nispetinde serbest düşümlü mühimmat, güdümsüz torpidoların ve toplar yerini almıştır. Güdüm sistemi için gerekli olan elektronik, akustik ve elektro-optiğe bağımlılık, silah kullanımına yeni bir boyut eklemiş ve buna karşı tedbirleri yeni bir savunma biçimi haline getirmiştir.⁴⁷

2.5. Beşinci Dalga

Dördüncü neslin sonuna doğru ortaya çıkan bilgisayar teknolojisi, veri ağları, uydular, insansız otonom araçlar, yapay zekâ, elektronik harp, elektromanyetik, ışın ve lazerlere dayanan yönlendirilmiş enerji silahları günümüzde hâlâ devam etmekte olan beşinci dalganın etkileşim alanında yer almaktadır. Beşinci dalgadaki yer alan yeni nesil platform ve silahlar deniz harbine uzay ve elektronik harp/siber uzay bakımından yeni boyutlar eklemişse de bu dalganın seleflerinden en bariz farkı barındırdığı bu teknolojinin hiçbir savaşta veya muharebede denenmemiş olmasıdır. Bunun için beşinci dalga geçmiştekilere nazaran çok daha uzun süreceği ve buna mukabil deniz harp teknolojilerindeki tekâmül sürecinin de daha yavaş ilerleyeceği değerlendirilmektedir.

21. yüzyılda savaş alanlarının çok boyutlu karakteri (hava, deniz, kara, uzay, elektromanyetik spektrum), günümüz güvenlik zorluklarının karmaşıklıklarına ayak uydurmak için donanmaların çok yönlü ve uyarlanabilir olmasını gerektirmektedir. Ancak bir yandan da İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana donanmalardan çok azı denizde ciddi bir silahlı çatışmayla karşı karşıya gelmiştir. Bu sürecin donanmaları teknoloji eksenli muharip imkân ve kabiliyetlerini artırırken savaşçı caydırmanın bir aracı olarak kullanma eğilimine sürüklediği de bir gerçektir. Hakikaten de filo seviyesinde denizde muharebe etmenin 1945'ten beridir nadir bir olay hâline gelmesi, donanma gibi sanayi temelli, oldukça maliyetli ve sofistike bir kuvvetin hükümetler nezdinde barış dönemlerinde diplomatik maksatlı "varlık gösterme"

⁴⁵ Sharrett, *The Evolution of Naval*, s. 148.

⁴⁶ Lautenschläger, *Technology and the Evolution*, s. 38.

⁴⁷ Creveld, *Technology and War*, s. 230.

(*presence*), barışı destekleme harekâtı (*Peace Support Operation – PSO*) kapsamında kıyı birliklerine destek sağlama, uyuşturucu ile mücadele ve deniz haydutluğu ile karakol görevlerinin yanında insani yardım ve doğal afet yardım unsuru olarak öne çıkarmaktadır.⁴⁸

Tüm bu gelişmelere rağmen uçak gemisi, denizaltı ve çok maksatlı su üstü harp gemileri gibi dördüncü dalgaya ait teknolojinin ürünleri olan deniz harp platformları, artırılmış yetenek ve kullanılabilirlik dereceleri nedeniyle beşinci dalga süresince de donanmaların envanterinden çıkmayacak gibi görünmektedir. Özellikle yüksek teknoloji sistemlerin dünya çapında yaygınlaşması ve bununla birlikte düşük teknoloji silahların inovatif kullanımı; nispeten küçük donanma ve devletler ile devlet dışı aktörlerin de deniz harekât sahasına girişine yol açmıştır.⁴⁹ Kuşkusuz ki donanmaların denizdeki hareket özgürlüğüne yönelik ciddi bir tehdit oluşturan bu duruma ilişkin en çarpıcı örnek, 14 Temmuz 2006’da Hizbullah’ın İran’dan tedarik ettiği bir Noor gemi savar füzesiyle (tersine mühendislikle geliştirilen Çin tasarımı C-802 Silkworm), Lübnan kıyıları açıklarında demirli İsrail Donanması’na ait Sa’ar-5 sınıfı bir korvet olan INS *Hanit*’i vurmasıdır. Hizbullah’ın bu tarz gelişmiş teknolojiye sahip olmadığına inanan İsraili subaylar geminin füzesavar sistemini çalıştırmamasının faturası dört mürettebatın ölümüyle, geminin uçuş güvertesi ve dümen sistemlerinin ciddi hasar almasıyla çıkmıştı. Bu olay, yalnızca deniz kullanımını engellemeye yönelik yüksek teknoloji silahların transfer ve satış yoluyla devlet dışı aktörlerin kullanımına sunularak yaygınlaştığının emaresi değildir. Ayrıca askerî karar alıcılarını taktik seviyede kaygılandıran bu gelişkin silahların birçoğunun denizde konuşlanmayı dahi gerektirmeden, deniz kuvvetlerinin özellikle suüstü gemilerinin harekât etkinliği üzerinde kayda değer bir tehdit meydana getirmesidir.⁵⁰

Soğuk Savaş’ın sona ermesinden bu yana ABD Donanması’na karşı denizlerde ortaya çıkan en belirgin tehdit Çin’den gelmiştir. Çin sadece kendisine bir açık deniz donanması kurmakla yetinmemiş ayrıca ABD Donanması’ndaki uçak gemilerine meydan okuyabilecek, epeyce yetenekli gemi savar füzelerini geliştirmektedir. Özellikle 2015 yılında bir askerî geçit töreninde ortaya çıkarılan, gerektiğinde hedefin sakınmasına dönük karşı manevra yapabilecek bir güdüm sistemine sahip DF-21F orta menzilli (1.500 kilometre) balistik füzesi Tayvan Boğazı’nda faaliyet gösteren ABD uçak gemilerinin büyük bir sorun teşkil etmektedir.⁵¹

⁴⁸ Steven Haines, “War at Sea: Nineteenth-century Laws for Twenty-first Century Wars?”, *International Review of the Red Cross*, 98, 2016, 419-422; Ian Speller, *Understanding Naval Warfare*, Routledge, New York, 2019, s. 122.

⁴⁹ Speller, *Understanding Naval Warfare*, s. 195.

⁵⁰ Joe Dyke, “On Warship Once Hit by Hezbollah, Israel Readies For All Enemies, Including ‘Overconfidence’”, *The Times of Israel*, Nisan 2017. <https://www.timesofisrael.com/on-missile-hit-warship-israel-readies-for-all-enemies-including-overconfidence/>, erişim 25.02.2022.

⁵¹ Harry Kazianis, “China’s Anti-Access Missile”, *The Diplomat*, <https://thediplomat.com/2011/11/china-anti-access-missile/>, erişim 25.02.2023.

Dördüncü dalgada kendine yer bulan füze teknolojisindeki gelişmelerle birlikte beşinci dalğanın içinde teknolojik devrim sayılabilecek bir dizi gelişme de yaşanmaktadır. Bunlardan ilki, geniş deniz alanlarda neredeyse gerçek zamanlı gözetleme sağlayabilen ve bunun yanında hedefleri tespit etmek, bulmak, belirlemek ve izlemek için ağa bağlanabilen oldukça küçük, bir hayli ucuz ve bu yüzden de çok sayıda kullanılabilen sensör teknolojisidir. Bir diğer devrim addedilebilecek gelişme ise sensör teknolojisine paralel ilerleyen bilgi teknolojisidir. Bilgi teknolojisinin bölgesel ve hatta küresel düzeyde bir “durumsal farkındalık” yaratmakta bariz bir kuvvet çarpanı olmasına sahne olan beşinci dalgada, sensörlerden gelen muazzam miktardaki veriyi işlemek, harmanlamak ve sonunda analiz etmek için gerekli olan hesaplama gücüne malik olan ve bu analiz edilen bilgiyi dünyanın herhangi bir yerindeki herhangi bir askere/platforma gerçek zamanlı bir şekilde ulaştıran araçlar öne çıkmaktadır. Yeni sensör ve bilgi teknolojileri, istihbarat, gözetleme ve hedefleme verilerini elde etmenin yanında bunları doğru kişilere veya sistemlere iletmek için gereken fiziksel eylemlere de yön verme imkân ve kabiliyetini haizdir.⁵²

Ağ merkezli harekâtın da ana temasını oluşturan bu somut gelişmelerin, yakın gelecekte savaşın karakterini değiştirme potansiyeli taşıdığı da su götürmez bir gerçektir. 21. yüzyılda donanmaların deniz harekât sahasına erişimine engel teşkil edecek ve sahaya girse dahi hareket özgürlüğünü kısıtlayabilecek, hatta gerekirse imha edecek ileri teknolojiyle bezenmiş deniz, kara ve hava unsurlarının müşterek bir biçimde, ağ merkezli olarak reaksiyon gösterdiği *Anti-Access Area Denial* (A2/AD) yaklaşımı burada zikredilmeye değerdir. Türkçe’de “erişimi engelleme” ve “bölgeden menetme” tanımıyla kendine karşılık bulan A2/AD yaklaşımı, taarruz eden tarafın stratejik üstünlüğü karşısında savunan tarafın erişimi engelleme üzerine eski ve yeni yöntemleri eşgüdümlü olarak kurguladığı bir harekât anlayışına karşılık gelmektedir. Üçüncü dalgaya ait deniz harp teknolojileri olan mayınlar, torpidolar, denizaltılar, uzun menzilli kara topları ve uçaklar gibi geleneksel unsurlar dışında güdümlü mermiler, sensörler, uzay, siber uzay ve elektromanyetik spektrum temelli yüksek teknolojili yeni yetenekleri de kendi içinde barındıran A2/AD yapılanması, ABD’nin jeopolitik rakipleri olan başta Çin ve Rusya olmak üzere daha iptidai biçimde İran tarafından da kullanılmaktadır. Teknolojinin ilerlemesiyle paralel biçimde çarpıcı bir kabiliyet kazanımı elde eden A2/AD yaklaşımı, deniz harbini daha önce görülmedik düzeyde karmaşık bir yöne doğru sürüklemektedir.⁵³

Denizdeki asimetrik harekâtı da körükleyen bu gelişmelere potansiyel devrim niteliği taşıyan insansız deniz araçlarını da eklemek gerekir. İnsansız sistemlerin kullanımı, deniz harp teknolojisinde oyunun kurallarını kökten değiştireceğine

⁵² Edward A. Smith, Jr., “Network-Centric Warfare What’s the Point”, Peter Dombrowski (ed.) *A Naval War College Review Reader*, Naval War College, Newport, 2005, s. 230-232.

⁵³ Evren Mercan, “Modern Deniz Harbi’nde Yeni Bir Paradigma: A2/AD Yaklaşımı”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 14:27, 2022, s. 556-558.

inanılmaktadır. Mayınların tespiti ve temizlenmesi, deniz iletişim hatlarının ve su altı kablolarının izlenmesi ve korunması, denizde durumsal farkındalık ve denizaltıların tespiti ve izlenmesi gibi çok çeşitli görevlerde fayda sağlayacakları ön görülmektedir. Ayrıca otonom deniz araçları, görevlerini minimum insan girdisi ile yerine getirerek aylarca görevde kalmalarıyla personelin sağlığına ve güvenliğine dönük kısıtlamaları ortadan kaldıracığı gibi ayrıca konvansiyonel unsurlara nazaran operasyonel maliyetleri de belirgin düzeyde düşüreceği hesaplanmaktadır. 15 yıl önce, iletişim sorunları nedeniyle 50 insansız su üstü gemisiyle bir harp gemisine görüş alanında olmadan koordineli taarruz icra etmek kurgusal bir varsayımdan öteye gidemezdi. Oysa bugün, uydular ve gelişmiş iletişim sistemleri sayesinde her insansız platformu uzaktan kontrol etmek mümkün gözükmektedir. Günden güne reaksiyon süresi de büyük ölçüde iyileştirilen insansız harp sistemlerinin öldürücülüğü, beka kabiliyeti, caydırıcılığı da göz ardı edilemeyecek düzeyde artmaktadır.

24 Şubat 2022 tarihinde başlayan Rusya Ukrayna Savaşı’nda Ukrayna Silahlı Kuvvetleri (USK) tarafından Rusya işgalindeki Kırım’ın Sivastopol şehrinde konuşlu Karadeniz Filosu’na ev sahipliği yapan ve oldukça iyi korunan deniz üssüne 29 Ekim 2022 günü sabah erken saatlerde 9 İnsansız Hava Aracı (İHA/Drone) ve 7 İnsansız Deniz Aracı (İDA/USV) kullanılarak icra edilen koordineli sürpriz saldırı ile deniz harp tarihinde yeni bir çağın kapısını aralamışa benzemektedir. Türünün ilk örneği olan bu taarruz ile USK bir yandan muhaberede sürpriz faktörünün elinde olduğunu kanıtlarken, diğer yandan da Rusya Deniz Kuvvetleri’nin Karadeniz Filosu’na ait en az üç gemide hasara yol açarak Rus Donanması’nın morali ve güvenlik duygusu üzerinde sarsıcı bir etki yarattı. Açık kaynaklara göre kano büyüklüğündeki İnsansız Deniz Araçları (İDA/USV) yapılan saldırı sonucu başta Karadeniz Filosu Amiral Gemisi olan 4.000 tonluk Amiral Grigorovich Sınıfı firkateyn *Amiral Makarov* ve Natya sınıfı mayın tarama gemisi *Ivan Golubets* olmak üzere Rusya Deniz Kuvvetleri’ne ait en az üç gemi hafif sayılabilecek hasar görmüştür. Lakin sosyal medyada saldırılar sırasında kullanılan ve kısmen suya dalmış (*semi-submersible*) vaziyetteki İDA’lardaki kameralardan çekilmiş kısa videolar paylaşılması hareketin yeni medya araçlarıyla algı üzerine etkisine ışık tutması bakımından çarpıcıdır. Sivastopol Limanı Baskını, konvansiyonel bir harpte asimetrik bir tehdit olarak İDA/SİDA’ların düşmana ait askerî liman, deniz üssü ve deniz araçlarına karşı ne denli etkili olabildiğini gösteren başta Türk Deniz Kuvvetleri olmak üzere dünya donanmalarınca ders alınması gereken bir vakadır.⁵⁴

⁵⁴ H I Sutton, “Why Ukraine’s Remarkable Attack On Sevastopol Will Go Down In History”, *Naval News*, Kasım 2022 <https://www.navalnews.com/naval-news/2022/11/why-ukraines-remarkable-attack-on-sevastopol-will-go-down-in-history/>, erişim 26.02.2023; Defence Turkey, “Türk Savunma Sanayi’nin Yeni Oyun Alanı: İnsansız Deniz Araçları”, Aralık, 2022 <https://www.defenceturkey.com/tr/icerik/turk-savunma-sanayi-nin-yeni-oyun-alani-insansiz-deniz-araclari-5348>, erişim 26.02.2023.

Sonuç Yerine

Bu çalışma, teknolojinin deniz harbi üzerindeki evrimine odaklansa da yeni teknolojinin tek başına ilerlemenin garantisi olamayacağını ve hatta harekât etkinliğini arttırmakta tek başına bir ön koşul teşkil etmediğini tarihteki örnekler üzerinden göstermektedir. Bilhassa teknolojinin çıktısı üründen azami fayda elde etmekte, teknolojinin kullanıcısı olmak yerine eldeki millî kaynaklarla geliştirme, üretme ve yönetme ekseninde kritik ihtiyaç yetişmiş-egitimli beşerî sermayedir. Askerî gücün etkinliğinde de başlı başına yetişmiş insan gücüne ve sonrasında teknolojiye dayanması gerekliliği kendisini Ukrayna-Rusya Savaşı'nda tüm gerçekliğiyle göstermiştir. Ukrayna Ordusu'ndaki yetişmiş personel ve buna mukabil stratejik planlama avantajının yarattığı asimetri nicelik ve teknolojik bakımdan üstün Rus Ordusu'na karşı başarı elde etmekte işe yaramaktadır.

Günümüzde personelin eğitilmesi (sanal eğitim programları, simülasyonlar, vb.) ve harekât planlama (harp oyunlarında yapay zekanın kullanımı vb.) süreçleri de teknolojinin nimetleriyle etkili bir şekilde yürütülmektedir. Şurası muhakkak ki eskiden olduğu gibi gelecek de teknoloji unsuru donanmaların tekamülü üzerinde hesaba katılması gereken bir değişken olmayı sürdürmesi kuvvetle muhtemel gözükmektedir. Nitekim atide donanma envanterine girecek yeni silah sistemleri ve platformların geliştirilmesinde, iletişim ve bilgi paylaşımının yüksek etkinlikle sağlanmasında, personelin eğitimi ve harbe hazırlık sürecini yürütmekte, en önemlisi de ortaya çıkacak karmaşık tehdit ve zorluklarla başa çıkmakta, teknoloji başat bir faktör olarak yeni fırsatlar yaratacağı su götürmez bir gerçektir. Sürekli değişen bir küresel ortamda stratejik avantajlarını sürdürmekte donanmalar daha önce de olduğu gibi teknolojik yeniliklerin ilk uygulama alanı bulduğu ana itici güçler olmaya devam edecektir.

Taktik düzeyde teknoloji, donanmaların düşmanı tespit ve teşhisinde, durumsal farkındalığı artırmakta, deniz harp platformlarının duruş ve vuruş gücünü berkitmekte kuvvet çarpanı olarak kalacağı da beklenen bir durumdur. Operasyonel düzeyde ise teknoloji, geniş coğrafi alanlarda filonun komuta ve kontrolünü ifa etmekte, uydu iletişim sistemlerinin ve ağ merkezli harekât yeteneklerinin geliştirilmesinde, değişen durumlara hızlı ve hassas reaksiyon göstermesinde donanmalara kritik kabiliyetler kazandırması beklenmektedir. Son olarak stratejik düzeyde de siber yetenekler, uzay tabanlı istihbarat, gözetleme ve keşif sistemleriyle birlikte donanmaların bilgi toplamasında ve potansiyel rakiplere ve benzer şekilde dost unsurlar üzerinde etki tesis edilmesinde teknoloji anahtar rol üstlenmeyi sürdürecektir.

Ancak madalyonun diğer tarafına bakıldığında ilerleyen teknolojiyle bağlantılı olarak siber saldırılar, otonom platformlar ve daha ileri düzeyde uzay tabanlı silah sistemleri deniz harbinin temel dinamiklerini değiştirme potansiyeline sahip yeni tehditler olarak yakın gelecekte donanmaların karşısına çıkmayı beklemektedir. İronik biçimde kendi harekât imkân ve kabiliyetlerini geliştirmekte yüksek teknolojiye bu

denli dayanan donanmalar, gelişmiş iletişim ağlarına ve uydu sistemlerine daha fazla bağımlı hâle geldikçe, harekâtı sekteye uğratacak ve etkili bir şekilde muhabere ve komuta-kontrol tesis etme yeteneklerini tehlikeye atacak saldırılara karşı daha savunmasız ve kırılğan olacaklardır.

Diğer donanmalar gibi Türk Deniz Kuvvetleri de bölgesel güvenlik ve istikrar çabalarında daha aktif rol üstlenmekte, değişen güvenlik ortamına uyum sağlamakta ve kuvvet yapısını çağa uydurmakta teknolojiyi geri tepilmez bir fırsat olarak görmektedir. Özellikle deniz harekâtında insansız-otonom silahlı platformların giderek yaygınlaşması, Türk Deniz Kuvvetleri'nin teknolojik üstünlüğünü ve etkinliğini sürdürebilmesi için bu gelişmelere ayak uydurması, kendi insansız sistem kabiliyetlerine yatırım yapması, bunu yaparken de meselenin düşünsel/doktrin kısmını es geçmemesi elzem gözükmektedir. Burada teknolojik yeteneklerin geliştirilmesi için sadece donanımlara/platformlara değil, aynı zamanda eğitimi ve düşünsel yetenekleri güçlü, nitelikli bir subay profiline de ihtiyaç duyulmaktadır.

Ancak teknolojik ve beşerî kulvarda aynı ölçüde adım attığı sürece Türk Deniz Kuvvetleri, geniş bir görev yelpazesinde ve çeşitli harekât ortamında daha etkin bir şekilde faaliyet gösterebilecek imkân ve kabiliyete ulaşabilir. Teknolojik üstünlüğünün korunması ve güçlendirilmesi, hem güvenlik ve istikrar çabalarına katkı sağlamakta hem de Türk Deniz Kuvvetleri'nin ülkenin savunma kabiliyetlerini güçlendirmekte dünyada saygın bir aktör olarak yerini koruması bakımında büyük önem arz etmektedir.

Çatışma Beyanı:

Araştırmannın yazarı olarak herhangi bir çıkar çatışma beyanım bulunmamaktadır.

Kaynakça

Basılı Eserler

- BLACK Jeremy (2017). *Naval Warfare A Global History Since 1860*, Rowman & Littlefield Publishing, Maryland.
- BOSTAN İdris (2004). “Kadirga’dan Kalyon’a XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Gemi Teknolojisi’nin Değişimi” *The Journal Of Ottoman Studies*, 24, 65-86.
- CREVELD Martin Van (1991). *Technology and War*, The Free Press, New York.
- HAINES Steven (2016). “War at Sea: Nineteenth-century Laws for Twenty-first Century Wars?”, *International Review of the Red Cross*, 98, 419-447.
- LAUTENSCHLÄGER Karl (1983). “Technology and the Evolution of Naval Warfare”, *International Security* 8:2, 3-51.
- LAUTENSCHLÄGER Karl (1984). *Technology and the Evolution of Naval Warfare: 1851-2001*, The National Academies Press, Washington.
- LEE Tae-Woo (2009). *Military Technologies of The World*, Praeger Security International, Westport.
- MERCAN, Evren (2018). *II. Abdülhamid Dönemi Deniz Stratejisi*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- MERCAN, Evren (2020). *93 Harbi Deniz Harekâtı*, Selenge Yayınları, İstanbul.

- MERCAN, Evren (2022). “Modern Deniz Harbi’nde Yeni Bir Paradigma: A2/AD Yaklaşımı”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 14:27, 555-576.
- MERCAN, Evren (2022). *1850’den Günümüze Modern Harp Gemilerinin Gelişimi*, Kronik Yayınları, İstanbul.
- O’HARA Vincent P. ve HEINZ Leonard R. (2022). *Innovating Victory: Naval Technology in Three Wars*, Naval Institute Press, Annapolis.
- PADFIELD Peter (2015). *Battleship*, Thistle Publishing, Londra.
- PIERCE Terry C. (2004). *Warfighting and Disruptive Technologies*, Taylor & Francis Group, New York.
- ROBERTSON, Frederick Leslie (1921) *The Evolution of Naval Armament*, Constable & Company Ltd., Londra.
- ROLAND Alex (2016). *A Very Short Introduction War and Technology*, Oxford University Press, New York.
- SHARRETT Patrick James (1987). The Evolution of Naval and The Impact Of Warfare Technology Space Systems, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Naval Post Graduate School, Monterey.
- SMITH Edward A. Jr. (2005). “Network-Centric Warfare What’s the Point”, Peter Dombrowski (ed.), *A Naval War College Review Reader*, U.S. Naval War College Press, Newport, RI, 229-247.
- SPELLER Ian (2019). *Understanding Naval Warfare*, Routledge, New York.
- WEI HAO ME5 Ng (2022). “Despite Changes in Technology, It is Still Possible to Identify Continuities in Naval Warfare”, *Pointer Journal of SAF*, 1-8.
- İnternet Kaynakları**
- ANAND Vinod (1999). “Impact of Technology on Conduct of Warfare”, *Strategic Analysis*, (Vol. XXIII No. 1), https://ciaotest.cc.columbia.edu/olj/sa/sa_99anv02.html, erişim 27.04.2023.
- Defence Turkey (2022). “Türk Savunma Sanayi’nin Yeni Oyun Alanı: İnsansız Deniz Araçları”, <https://www.defenceturkey.com/tr/icerik/turk-savunma-sanayi-nin-yeni-oyun-alani-insansiz-deniz-araclari-5348>, erişim 26.02.2023.
- DYKE Joe (2017). “On Warship Once Hit by Hezbollah, Israel Readies for All Enemies, Including ‘Overconfidence’”, *The Times of Isreal*, <https://www.timesofisrael.com/on-missile-hit-warship-israel-readies-for-all-enemies-including-overconfidence/>, erişim 25.02.2022.
- HAYES Bradd C. (1994). “The Politics of Naval Innovation”, *An Occasional Paper of The Center for Naval Warfare Studies*, Research Report: 4-94.
- KAZIANIS Harry (2011). “China’s Anti-Access Missile”, *The Diplomat*, <https://thediplomat.com/2011/11/chinaa-anti-access-missile/>, erişim 25.02.2023.
- SUTTON H I (2022). “Why Ukraine’s Remarkable Attack On Sevastopol Will Go Down In History”, *Naval News*, <https://www.navalnews.com/naval-news/2022/11/why-ukraines-remarkable-attack-on-sevastopol-will-go-down-in-history/>, erişim 06.02.2023.

Geleceğin Savaşlarında Yapay Zekâ

Artificial Intelligence in Future Wars

Kıvılcım Romya BİLĖİN*

z

Başta yapay zekâ tabanlı teknolojiler olmak üzere teknolojik gelişmelerin gelecekteki savaşların stratejik, operasyonel ve taktik boyutları üzerindeki potansiyel etkisine ilişkin tartışmalar ilgi çeken bir konudur. Tartışmaların bir kısmı yapay zekânın gelişimi ile sadece savaşın karakterinin değil, doğasının da değişeceğini değerlendirerek gelecekte savaşların derin bir dönüşüm geçireceğini iddia ederken, yapay zekânın savaşın doğasını ve karakterini etkileyip etkilemeyeceği önemli bir soru olarak alandaki yerini almaktadır. Savaşın doğası ve karakteri arasındaki ayrımın net çizilmesinin zorluğu, yapay zekânın savaşa etkisinin ne yönde olacağının anlaşılmasını da karmaşılaştırmaktadır. Bu noktada, Carl von Clausewitz’in üçleme ile savaşın doğası ve karakterine ilişkin çizdiği ereve kullanılabilir. çleme bir yandan geleceğin savaşları hakkında düşünmek için bir ereve sunarken, öte yandan yapay zekânın savaşın doğası üzerinde değil, savaşın karakteri üzerindeki dönüştürücü etkisinin anlaşılmasına imkân sağlamaktadır. Çalışmada, Clausewitz’in çlemesi kuramsal niteliğiyle temel alınarak, yapay zekâ savaşın doğasını değiştirecek bir teknoloji midir; yoksa savaşın karakteri üzerinde yaratacağı etkilerle geleceğin savaşlarının yapısını mı belirleyecektir sorusu ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Yapay Zekâ, Geleceğin Savaşı, Savaşın Doğası, Clausewitz, Savaş alışmaları.*

Abstract

The discussions surrounding the potential impact of technological advancements, particularly in artificial intelligence-based technologies, on strategic, operational, and tactical dimensions of future wars are a topic of interest. Some of these discussions propose that as artificial intelligence continues to evolve, not only the character but also the nature of the war will undergo substantial changes, suggesting that war in the future will experience a profound transformation. The distinction between the nature and the character of the war is blurred, making it challenging to comprehend the direction of artificial intelligence’s impact on the war. In this context, Carl von Clausewitz’s trinity regarding the nature and character of the war can be employed. While the trinity provides a framework for contemplating future wars, it also allows for an understanding

* Do. Dr., Başkent Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, Ankara, Türkiye ORCID: 0000-0001-8733-5978, e-posta: krbilgin@baskent.edu.tr.

Geliş Tarihi / Submitted: 16.09.2023

Kabul Tarihi / Accepted: 04.11.2023

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

of the transformative influence of artificial intelligence not on the nature but on the character of the war. Based on Clausewitz's trinity, this study addresses the question of whether artificial intelligence is a technology that will change the nature of the war or will determine the structure of future wars by affecting the character of the war.

Keywords: *Artificial Intelligence, Future War, Nature of War, Clausewitz, War Studies.*

Summary

Discussions about future wars concentrate on the potential changes in the phenomenon of war itself due to evolving technology and they address the place of ongoing hybrid, asymmetric, or proxy wars in the face of emerging technologies in the future. These discussions generally emphasize the transformations occurring in the field of future wars, especially with the use of artificial intelligence (AI) and AI-based technologies. Indeed, as the use of AI-based technologies on the battlefield increases, the likelihood of sharp transformations in warfare also increases. However, theoretical discussions concerning the transformation of the war and future wars in the context of technological advancements, especially AI, have not yet established a solid foundation. The point of contention is whether the nature of the war, the character of the war, or both are changing in conjunction with technologies like AI. Understanding the nature of the war forms the basis for the discussion of the character of the war. Therefore, to comprehend future wars, it is necessary to first delineate the theoretical boundaries of the discussion about the nature and character of the war by centering AI and subsequently conducting an analysis of whether AI will change the nature of the war, the character of the war, or both. At this juncture, the trinity proposed by Carl von Clausewitz can be used as a framework for thinking about the nature and character of the war. On the one hand, the trinity provides a framework for contemplating future wars and, on the other hand, it facilitates the understanding of the transformative impact of AI on the character of the war, rather than its nature.

The impact of technology on war should not be limited to the use of military technologies on the battlefield. Discussions about the role of AI in war, while focusing on its effect on the character of the war, should also consider the potential for AI to transform the nature of the war itself. This is because the opportunities and risks presented by AI in economic, political, social, and cultural realms may, in the long term, have a transformative impact on the phenomenon of war. Thus it requires multi-faceted and complex discussions, ranging from the use of AI in military decision-making processes to the possibility of AI leading to new crises resulting from economic, social, and political transformations. Analyzing the nature and the character of the war, Clausewitz's trinity provides a robust framework for these discussions, considering the debates about how future wars may develop.

The discussion focused on the impact of AI technologies on warfare aims to address the issue within the framework of artificial intelligence's military effects

without excluding its role in economic, political, social, and cultural areas. While attempting to understand the impact of AI on the character of the war, it is also essential to consider the ethical aspects of the relationship between AI and war. Although it lies beyond the scope of this study, a comprehensive discussion in this direction is believed to contribute to the development of new approaches in the field. Within this framework, the article first attempts to clarify what should be understood by AI. Then, the issue of the nature and character of the war, which is at the center of discussions about future wars, will be approached from a Clausewitzian perspective. Finally, while discussing the role of AI in future wars and the current and potential effects of AI on the character of the war, the article will show that the nature of the war fundamentally remains unchanged.

In conclusion, it has been observed that AI has started to integrate with existing military technologies, leading the way to new military technologies and it is expected that AI will become more intensively integrated with military technologies on the battlefield in the future. Hence, it is apparent that the character of the war will transform with the integration of AI, paving the way for the emergence of future wars shaped in this direction. On the other hand, the nature of the war is not independent of human beings, their emotions or the political and social systems created by them. While the impact of AI on autonomous systems and robots, both current and future, should not be underestimated, it does not seem likely that war will transform to the extent of completely excluding the human element and the aspects inherent to humanity. Clausewitz's trinity not only signifies the nature of the war but also constructs the relationship between war and humanity. Therefore, while the nature of the war remains the same as that of the past and the present, the character of the war has already begun to change for the future, starting from today.

Giriş

Soğuk Savaşın bitmesi ile tartışılmaya başlanan ve savaş olgusunun değişimine odaklanan “yeni savaşlar (*new wars*)” tartışmaları yerini “geleceğin savaşları (*future wars*)” tartışmasına bırakmıştır. Geleceğin savaşları tartışmaları, değişen teknoloji ile savaş olgusunun kendisindeki potansiyel değişime odaklanırken, teknolojinin hibrit, asimetrik ya da vekalet savaşlarındaki etkilerini de ele almaktadır.¹ Geleceğin savaşları tartışmaları genel olarak teknolojideki hızlı değişimlere odaklanmalarına karşın yapay zekâ ve yapay zekâyâ dayalı teknolojilerin (kuantum bilgisayarlar, nesnelerin interneti, otonom ve robotik sistemler vb.) kullanımı ile

¹ Christopher Coker, *Future War*, Polity Press, Cambridge, 2015; Lawrence Freedman, *The Future of War: A History*, Penguin Books, London, 2017; Mick Ryan, *War Transformed: The Future of Twenty First Century Great Power Competition and Conflict*, Naval Institute Press, Maryland, 2022; Mark Galeotti, *The Weaponisation of Everything: A Field Guide to the New Way of War*, Yale University Press, Connecticut, 2022.

yaşanan dönüşümler tartışmalarda öne çıkmaktadır.² Nitekim savaş alanında yapay zekâya dayalı teknolojilerin kullanımını arttııkça savaşlarda keskin dönüşümlerin yaşanma ihtimali de artmaktadır.

Bununla birlikte, yapay zekâ başta olmak üzere teknolojik alanda yaşanan gelişmeler ile savaşın dönüşümü ve geleceğin savaşları meselesindeki kuramsal tartışmalar henüz güçlü bir zemine oturmamıştır. Üzerinde uzlaşılması gereken konu, yapay zekâ gibi teknolojilerin savaşın doğası (*the nature of war*) üzerinde mi yoksa savaşın karakteri (*the character of war*) üzerinde mi etkisi olacağıdır. Nitekim, bir şiddet eylemi ve olgu olarak savaş (*war*) ile bu şiddeti uygulama tekniği olarak savaş (*warfare*) arasındaki ilişkiyi kurma ve aralarındaki sınırları açık şekilde çizme konusunda çoğu tartışma yetersiz kalmaktadır.³ Halbuki savaşın doğasının anlaşılması, savaşın karakterinin üzerinde yükseldiği temeli oluşturmaktadır. Bu kapsamda, geleceğin savaşlarını anlamak için ilk olarak savaşın doğası ve savaşın karakteri tartışmasının kuramsal sınırlarını yapay zekâyı merkeze alarak çizme ve sonrasında ise yapay zekânın savaşın doğasını değiştirip değiştirmeyeceğine dair bir analiz yapma ihtiyacı söz konusudur. Diğer bir ifade ile yapay zekâ savaşın doğasını değiştirecek bir teknoloji midir yoksa savaş sahasında yaratacağı etkilerle sadece geleceğin savaşlarının karakterini mi belirleyecektir sorularını sorarak geleceğin savaşlarında yapay zekânın yeri ve savaş ile yapay zekâ arasındaki ilişki tartışılmalıdır.

Yapay zekâ başta olmak üzere teknolojinin savaş üzerindeki etkisi savaş alanında askerî teknolojilerin kullanımı ile sınırlı tutulmamalıdır. Savaşlarda teknolojinin rolüne ilişkin tartışmalar, yapay zekânın savaşın karakterindeki etkisine yoğunlaşmakla birlikte yapay zekânın savaşın doğasını da değiştirebileceğine yönelik tartışmalar da dikkate alınmalıdır. Çünkü yapay zekânın sadece askerî alanda değil, iktisadi, politik, sosyal ve kültürel alanlarda sunduğu fırsat ve riskler ile de uzun vadede savaş olgusu üzerinde dönüştürücü etkiye sahip olması mümkündür. Yapay zekânın askerî karar alma süreçlerindeki kullanımından, ekonomik, sosyal ve siyasi krizlere yol açma potansiyeline; insani süreçleri dışlamasından siyasi, etnik, iktisadi veya dini gerilimlerin ne zaman çatışmaya dönüşeceğini belirlemeye kadar pek çok konuda ve karmaşık bir süreç içinde, savaşın karakteri hatta savaşın doğası üzerindeki olası etkilerinin tartışılmasına ihtiyaç vardır.

Bu kapsamda çalışmada, Carl von Clausewitz'in üçlemesi ile savaşın doğası ve savaşın karakterine ilişkin yaptığı analiz dikkate alınacaktır. Üçleme, yapay zekânın savaş üzerindeki etkilerine yönelik yürütülecek tartışma için güçlü bir kuramsal çerçeve sunarken, gelecekte savaşların nasıl dönüşeceğine ve bu dönüşümün

² James Johnson, "Artificial Intelligence & Future Warfare: Implications for International Security", *Defense & Security Analysis*, 35:2, 2019, 147-169; Michael E. O'Hanlon, *Technological Change and the Future of Warfare*, Brookings Institution Press, Washington, 2011; Ralph Thiele, *Hybrid Warfare: Future and Technologies*, Springer Fachmedien, Nickenich, 2021.

³ Antulio J. Echevarria, *Clausewitz and Contemporary War*, Oxford University Press, Oxford, 2007, s. 57.

savaşın doğasındaki etkisine ilişkin bir sorgulama yapmaya da imkân sağlamaktadır. Yapay zekânın ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda geniş bir rolü olmasına karşın, çalışmada yapay zekânın sadece savaş ve strateji alanlarındaki etkilerine odaklanılacaktır. Bu sayede, tartışmanın sınırlarının belirlenmesi hedeflemektedir. Bu çerçevede, çalışma kapsamında ilk aşamada yapay zekâ ile ne anlaşılması gerektiği ortaya koyulmaya çalışıldıktan sonra geleceğin savaşları tartışmalarının da odağında yer alan savaşın doğası ve savaşın karakteri sorunsalı Clausewitz'in üçlemesiyle ele alınacaktır. Son olarak, geleceğin savaşlarında yapay zekânın rolü ele alınırken, yapay zekânın savaşın karakterindeki mevcut ve potansiyel etkileri işaret edilerek savaşın doğasının esasını koruduğu gösterilecektir.

1. Yapay Zekânın Tanımlanması: Zorluk ve Çeşitlilik

Yapay zekânın tanımlanması, kavramın genişliği, hızla değişen yapısı, disiplinler arası oluşu, farklı bakış açılarının varlığı ve sınırlarının belirsizliği nedeniyle zordur. Üstelik kavram, sanıldığı gibi aksine tek bir teknolojiyi değil, bir bilim ve mühendislik alanını işaret etmektedir. Yapay zekânın anlaşılmasında, kavramsal olarak tanımlanması bir gerekliliktir. Bununla birlikte kavramsal tanımlanması yapılmadan önce de yapay zekânın gelişiminin anlaşılması gerekmektedir. Yapay zekâ fikrinin izlerini, mekanik insanların ve diğer otomatların var olduğu veya bir şekilde var olabileceği fikri üzerine düşünürlerin kafa yorduğu antik çağlara kadar geri götürmek mümkündür. Nitekim yapay zekâ çalışmaları ilerledikçe, bu olgunun tarih içerisindeki düşünsel kökeni üzerine yapılan çalışmaların sayısının da bir hayli fazla olduğu gözlemlenmektedir.⁴ Antik Yunan mitolojisinde yer alan büyük bronz bir otomat Talos gibi mitlerin yapay yaşam yaratma ve doğayı taklit etme yönündeki fikirlerin en eski ifadeleri olduğu kabul edilirken; Hint mitolojisindeki robotik asker koruyucular ise robot fikrinin eski tarihsel uzantıları arasında kabul edilmektedir.⁵ Descartes, “*Metod Üzerine Söylem*” kitabının beşinci bölümünde, bir hayvanın ya da robotun zeki bir varlık olabilmesi için gerekli koşulları ele alırken, insanlık tarihinde yapay zekâyâ ilişkin felsefi tartışmaların ilk örneklerinden birini ortaya koymaktadır.⁶

Yapay zekâ fikrinin gelişimi oldukça uzun olmasına rağmen 20'nci yüzyıl yapay zekâ çalışmalarında ve yapay zekâ teknolojilerinde bir dönüm noktasıdır. İkinci Dünya Savaşı'nda kriptografi alanında duyulan ihtiyaçla birlikte yürütülen

⁴ Margaret Boden, *The Philosophy of Artificial Intelligence*, Oxford University Press, Oxford, 1990; Talya Uçaryılmaz Deibel ve Eric Deibel, “Artificial Intelligence in Ancient Rome: Classical Roman Philosophy on Legal Subjectivity”, Ruth Edith Hagengruber (ed.), *Women Philosophers on Economics, Technology, Environment, and Gender History*, Walter de Gruyter, Berlin, 2023, s. 157-170.; Michael Wooldridge, *A Brief History of Artificial Intelligence: What It Is, Where We Are, and Where We Are Going*, Macmillan, New York, 2021; Nils J. Nilsson, *The Quest for Artificial Intelligence: A History of Ideas and Achievements*, Cambridge Press, Cambridge, 2010.

⁵ Adrienne Mayor, *Gods and Robots: Myths, Machines and Ancient Dreams of Technology*, Princeton University Press, New Jersey, 2018, s.1.

⁶ Masahiro Morioka, “Descartes and Artificial Intelligence”, *Journal of Philosophy of Life*, 13:1, 2023, s. 1-4.

çalışmalar yapay zekâ çalışmalarına öncülük etmiştir. 1940'lı yıllarda alana katkı sağlayan öncü çalışmalar⁷ olmasına karşın 1950 yılında Alan Turing, “Bilgisayar Makineleri ve Zekâ (*Computing Machinery and Intelligence*)” adlı makalesinde bilgisayarın insan gibi davranabilmesinin tanımı olan Turing Testini ortaya koymuş ve esas olarak yapay zekâ çalışmalarını başlatmıştır. Turing Testi ile ortaya çıkan tartışmalardan kısa süre sonra, 1956 yılında gerçekleştirilen Dartmouth Konferansı yapay zekâ teriminin ortaya çıkışını sağlamış ve yapay zekâ tartışmaları hız kazanmıştır. 1960'lı yıllarda araştırmacıların dil işleme ve problem çözmeye yol kat etmek için simülasyon ve semantik ağlar üzerine çalışmaya başlaması ile başta DARPA olarak bilinen İleri Savunma Araştırma Projeleri Ajansı (*The Defense Advanced Research Projects Agency*) olmak üzere askerî fonların yapay zekâ araştırmalarına destek sağlaması ve bilgisayarların bilgi işlem kapasitesinin artması yapay zekâ çalışmalarında yol kat edilmesini sağlamıştır. Ayrıca, makine öğrenimi algoritmalarının gelişmesi bu dönemdeki sıçramanın nedenlerinden biridir. Ancak, bu dönem uzun sürmemiş ve 1974-1980 yılları arasında askerî fonların alanda yapılan çalışmalara ilgisinin azalması, bilgisayarların işlemci hızlarının istenilen seviyede olmaması, sistemleri beslemek ve test etmek için veri elde edilememesi gibi pek çok sebeple ilk yapay zekâ kışı (*first AI winter*) olarak adlandırılan dönem yaşanmıştır. 1980'li yıllarda, yapay zekâ çalışmalarına olan ilgi, ABD ve Japonya arasındaki uluslararası rekabetin yanı sıra bilgisayar işlemci hızlarının artması, yapay zekâyâ dayalı teknolojilerin ticarileşmesi ve robotik alanındaki ilerlemelerle birlikte artmıştır. Ancak, zaman içinde araştırmalarda beklenen hızda ilerleme kaydedilememesi, yapay zekâyâ karşı şüpheyi artırmış ve bu da fonların kesilmesine neden olmuş; bu süreçte alanda faaliyet gösteren şirketler iflas etmiştir. Bu durum, 1987-1994 arası dönemin ikinci yapay zekâ kışı (*second AI winter*) olarak adlandırılmasına neden olmuştur. 1994 yılından sonra yapay zekâ çalışmalarının istikrarlı bir şekilde geliştiği görülmüştür. Bununla birlikte, 2010 yılından sonra bilgisayarların bilgi işlem gücündeki hızlı artış ve büyük miktarda veriye erişim ile yapay zekâ çalışmalarında yaşanan gelişmeler 21'inci yüzyılın ilk çeyreğinin “kambriyen patlama”⁸ dönemi olarak adlandırılmasına neden olmuştur.

Yapay zekânın açık ve uzlaşılabilir bir şekilde tanımlanması birçok farklı bilim dalı ile etkileşimde bulunan ve farklı uzmanlık alanlarından birçok araştırmacının katkı sağladığı bir disiplin olması sebebiyle zor kabul edilir. Bilimsel bir disiplin olarak yapay zekâ, makine öğrenimi (derin öğrenme ve takviyeli öğrenme),

⁷ Bknz. 1949 yılında Donald Hebb tarafından geliştirilen Hebbian Öğrenme Kuramı. Donald Olding Hebb, *The Organization of Behaviour: A Neuropsychological Theory*, Psychology Press, Lawrence Erlbaum Associates, New Jersey, 2002.

⁸ Kambriyen Patlaması, yaklaşık 541 milyon yıl önce gerçekleşen ve yeryüzünde karmaşık organizmaların ortaya çıkarak çeşitlendiği bir dönemi ifade eden bir terimdir. Bu patlama bilinen yaşamın büyük bir kısmının ortaya çıktığı bir dönemi temsil eder. Ancak, son yıllarda yapay zekâ çalışmalarında kat edilen yolu işaret etmek için de kullanılmaktadır.

makine muhakemesi (planlama, programlama, bilgi temsili ve muhakeme, arama ve optimizasyon) ve robotik (kontrol, algılama, sensörler ve aktüatörler ile siber-fiziksel sistemlere entegrasyon) gibi çeşitli yaklaşım ve teknikleri içerir. Bununla birlikte, yapay zekâyâ ilişkin yapılan tanımlamaları farklı başlıklarda sınıflandırarak ele almak da mümkündür. Yapay zekâ gelişiminin sırası ve aşaması hakkında düşünürken yapay zekâ genellikle üç grupta sınıflandırılmaktadır: Dar Yapay Zekâ (*Artificial Narrow Intelligence-ANI*), Genel Yapay Zekâ (*Artificial General Intelligence-AGI*) ve Süper Yapay Zekâ (*Artificial Superintelligence-ASI*). ANI, belirli görevler için insan zekâsına eşit veya onu aşan makine zekâsını ifade ederken AGI, herhangi bir görevde tüm insan performansını karşılayan makine zekâsını ifade etmektedir. ASI ise herhangi bir görevde insan zekâsını aşan makine zekâsı için kullanılmaktadır.⁹

Yapay zekâyâ ilişkin yapılan tanımların bir kısmı ise insan düşüncesini veya davranışını merkeze alarak yapay zekâyı tanımlar.¹⁰ İnsan gibi düşünen ya da davranan rasyonel sistem fikri üzerinden yapay zekâyı tanımlayan yaklaşımlar önemli olmakla birlikte 2010 yılı sonrası yapay zekâ çalışmalarının geldiği nokta yapay zekânın daha kapsamlı ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. AB Bağımsız Üst Düzey Uzman Grubu (*The EU Independent High Level Expert Group*)¹¹ ve AB Komisyonu (*EU Commission*)¹² yapay zekâyı karmaşık bir amaç verildiğinde, veri toplama yoluyla çevresini algılayarak, toplanan yapılandırılmış veya yapılandırılmamış verileri yorumlayarak, mantık yürüterek fiziksel veya dijital boyutta hareket eden, insanlar tarafından tasarlanan yazılım (ve muhtemelen donanım) sistemler olarak tanımlanmıştır. Öte yandan yapay zekâ teknolojik olarak kullandığı araçlarla değil sosyal, politik ve iktisadi etkileri ile de tanımlanmaktadır. Bu kapsamda, Horowitz yapay zekâyı kamu yönetimi ve ticari işlerden stratejik istihbarat ve askerî savaşa kadar her alanda karar verme görevlerini otomatikleştirmeyi sağlayan ‘en üst düzey kolaylaştırıcı’ olarak tanımlamaktadır.¹³ Horowitz’in tanımı yapay zekânın öğrenme, akıl yürütme, problem çözme ve karar verme gibi genellikle insan zekâsı gerektiren görevleri yerine getirme yeteneğine bir vurgu içermesinin yanı sıra geniş veri kümelerini işleme ve bu verilerden elde edilen kalıplara ve iç görülere dayalı

⁹ Stephan De Spiegeleire, Matthijs Maas ve Tim Sweijs, *Artificial Intelligence and the Future of Defense: Strategic Implications for Small- and Medium-sized Force Providers*, The Hague Centre for Strategic Studies, <https://hcss.nl/sites/default/files/files/reports/Artificial%20Intelligence%20and%20the%20Future%20of%20Defense.pdf>, erişim 20.09.2023.

¹⁰ Stuart Russell ve Peter Norvig, *Artificial Intelligence: A Modern Approach*, Pearson Education Limited, 2016.

¹¹ European Commission, *A Definition of Artificial Intelligence: Main Capabilities And Scientific Disciplines*, 2019, <https://Digital-Strategy.Ec.Europa.Eu/En/Library/Definition-Artificial-Intelligence-Main-Capabilities-And-Scientific-Disciplines>, erişim 20.09.2023.

¹² European Commission, *AI Watch Historical Evolution of Artificial Intelligence, 2020*, https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC120469/jrc120469_historical_evolution_of_ai-v1.1.pdf, erişim 20.09.2023.

¹³ Michael C. Horowitz, “Artificial Intelligence, International Competition, and the Balance of Power”, *Texas National Security Review*, 1:3, 2018, s. 41.

olarak kararlar verme konusunda sağladığı imkânlarla da dikkat çeker. Horowitz'in tanımında üzerinde durulması gereken esas nokta yapay zekânın geniş bir alanda uygulanabilir olmasıdır. Yapay zekâ tanımlarken, etkilerinin dönüştürücü gücü vurgulanması gereken en değerli niteliklerinden biridir.

Yapay zekâyı anlamak için çok katmanlı ve çok bileşenli yapısı dikkate alınmalıdır. Bu kapsamda, yapay zekânın en önemli bileşenlerinden biri karmaşık görevleri yerine getirmek için veriyi analiz eden, veri analizi yaparak öğrenmesine ve deneyim kazanmasına imkân veren bilgisayar sistemlerini ifade eden makine öğrenmesidir. Yapay zekâ uygulamalarında makine öğrenmesi veriye dayalıdır. Yapay zekâ, verileri analiz ederek öğrenir ve bu öğrenme süreci, ilgili uygulama alanlarında fayda sağlayacak sonuçlar üretir. Uygun algoritmaların verilerle eğitilmesi ile yapay zekâ çalışmalarında arzu edilen yol kat edilebilmektedir. Nitekim yapay zekâ teknolojilerinde kullanılan öğrenme, karar alma, optimizasyon, doğal dil işleme gibi farklı algoritmalar giderek daha fazla derin öğrenme yöntemlerinden yararlanmaktadır. Bu nedenle, veri yapay zekânın çalışması için gereken yakıt gibi görülmektedir. Makine öğrenmesi, derin öğrenme ve bilimsel öğrenme için mevcut olan veri miktarı, internet ve sosyal ağların kullanımıyla birlikte hızla artmıştır. Analiz edilebilir verilerin toplam hacminin 2025 yılına kadar sekiz kattan fazla artarak yıllık 175 zettabayta ulaşacağı¹⁴ tahmin edilmektedir. Bunun sonucunda, mevcut durumda navigasyon sistemleri, sesli asistanlar, finansal işlemler, siber güvenlik, sosyal medya uygulamaları, e-ticaret siteleri, sağlık hizmetleri gibi farklı sektör ve uygulamalarda kullanılan yapay zekânın etki alanının artması beklenmektedir. Askerî kurumlar, savunma şirketleri ve araştırma kuruluşları tarafından üzerinde çalışılan askerî teknolojilerde en başından beri dikkate alınan yapay zekâ, veri hacminin artması ve süper bilgisayarlarla birlikte askerî teknolojilerle daha yoğun bir şekilde entegre olmakta ve yeni teknolojilerin yaratılmasına olanak sağlamaktadır. Bu noktada, yapay zekânın savaşların geleceğindeki rolü tartışılmaya başlanmakta ve yapay zekânın savaşın doğası üzerinde mi yoksa savaşın karakteri üzerinde mi etkisi olacağı sorusu ortaya çıkmaktadır.

2. Geleceğin Savaşı, Savaşın Doğası ve Clausewitz

Soğuk Savaş'ın son yılları ile başlayan ve 1990'lı yıllar boyunca yoğun bir şekilde savaşın sadece karakterinin değil doğasının da değiştiğine yönelik tartışmalar literatürde ağırlık kazanmıştır. Kaldor,¹⁵ Creveld,¹⁶ Holsti¹⁷ ve Rice¹⁸ gibi

¹⁴ David Reinsel, John Gantz ve John Rydning, *The Digitization of the World From Edge to Core*, 2018, IDC, <https://www.seagate.com/files/www-content/our-story/trends/files/idc-seagate-dataage-whitepaper.pdf>, erişim 23.09.2023

¹⁵ Mary Kaldor, *New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era*, Polity Press, Cambridge, 2012.

¹⁶ Martin Van Creveld, *The Transformation of War*, The Free Press, New York, 1991.

¹⁷ Kalevi J. Holsti, *The State, War, and the State of War*, Cambridge University Press, Cambridge, 1996.

¹⁸ Edward Rice, *Wars of the Third Kind: Conflict in Underdeveloped Countries*, University of California Press, Berkeley, 1988.

isimlerin yürüttüğü tartışmaların merkezinde geleneksel savaşlardan farklı olarak savaşlarda devlet dışı aktörlerin etkin olduğu, savaşın nedenleri arasında etnik farklılıkların, dini ayrılıkların ve ideolojik mücadelelerin yer aldığı, sivillerin savaşlarda daha fazla zarar gördüğü ve karmaşık finansman yapılarına sahip olan “yeni savaş” biçimi yer almaktadır. Yeni savaş tartışmaları, savaşın konvansiyonel niteliğinin zayıfladığı yeni ve karmaşık biçimine yoğunlaşırken savaşın sadece karakterinin değil, doğasının da değiştiği iddiasını gündeme taşımışlardır. Yeni savaş tartışmalarının savaş çalışmalarına en değerli katkılarından biri savaşın sadece karakterinin değil, doğasının da değiştiğine ilişkin tartışmaları gündeme alarak bizatihi savaş olgusunun kendisini tartışmasıdır. Günümüzde, savaşın karakterinin yanı sıra savaşın doğasının da değiştiği tartışmaları ve tartışmalara yönelik cevap olarak Fleming,¹⁹ Bassford²⁰ ve Echevarria²¹ gibi isimlerle gelişen post-Clausewitzian tartışmalar²² hız kesmesine rağmen hâlen devam etmektedir.

Bununla birlikte, savaş çalışmaları alanında yeni savaş tartışmalarının ardından “geleceğin savaşı (*future of war*)” ve “savaşların geleceği (*future of warfare*)” tartışmaları öne çıkmaktadır. Geleceğin savaşları tartışmaları, siyasi ve toplumsal yönleriyle birlikte savaşların geleceği ve bu geleceğin nasıl şekillenebileceği anlamaya çalışırken savaş olgusunu genel ve soyut bir bakış açısı ile ele almaktadır. Savaşların geleceği tartışmaları ise teknolojik gelişmeler, siber savaş, yapay zekâ, uzay savaşları ve diğer yenilikler özelinde savaş sahasına odaklanarak spesifik bir şekilde savaşların karakterine odaklanmaktadır. Savaş olgusuna veya savaş sahasına odaklanması fark etmeksizin tartışmalar gelecekte savaşın dönüşümünün nasıl gerçekleşeceğini kavramaya çalışırken, aslında savaşın doğasının mı yoksa karakterinin mi değişeceğini anlamaya çalışmaktadır.

Yeni savaş ile savaşların geleceği yaklaşımlarını birbirlerini dışlayan ve kategorik olarak birbirlerinden tamamen ayrılan yaklaşımlar olarak ele almak yerine, birbirlerinin devamı olan olarak yaklaşımlar olarak ele almak daha doğru olacaktır. Teknolojinin savaşlarda etkisi ve rolü yeni olmamakla birlikte, yeni savaş tartışmaları günümüzdeki teknolojik gelişmeler ve yarattıkları etkiler üzerine güçlü bir zemin oluşturmuştur. Yeni savaş tartışmalarında teknoloji vurgusu ile öne çıkan isimlerden Crevel, teknolojinin savaşın evrimine nasıl katkı sağladığını ve savaşın tarih içinde nasıl değiştiğini araştırırken, teknolojik yeniliklerin, savaşın karakterini

¹⁹ Colin M. Fleming, “New or Old Wars? Debating a Clausewitzian Future”, *The Journal of Strategic Studies*, 32:2, 2009, s. 213-241.

²⁰ Christopher Bassford, ‘The Primacy Policy and the Trinity in Clausewitz’s Mature Thought’, Hew Strachan ve Andreas Herberg-Rothe (ed.), *Clausewitz in the Twenty-First Century*, Oxford University Press, Oxford, 2007, s 74-90.

²¹ Antulio J. Echevarria, *Globalization and the Nature of War*, *Strategic Studies Institute*, U.S. Army War College, 2003.

²² Bassford, *The Primacy Policy and the Trinity in Clausewitz’s*, s. 74-90.

ve dinamiklerini önemli ölçüde etkilediğini savunur.²³ Bu bağlamda, yeni savaş tartışmalarındaki diğer bir isim olan Gray, yeni savaşları post-modern savaş olarak tanımlamıştır. Özellikle dijital silah sistemleri ve askerî yapay zekâ alanındaki teknolojik ilerlemelerin, “modern savaşın mantığı ve kültürün” değiştirdiğini savunurken, bilgisayarlar tarafından işlenmiş bilginin, “tek ve en önemli askerî faktör” olduğunu iddiasını da ortaya koymuştur.²⁴

Geleceğin savaşları hakkındaki tartışmalar, karmaşık ve çok yönlü olmakla beraber tartışmaların merkezinde teknolojik gelişmelerin savaşlara etkisi yer almaktadır. Bu bakımdan, geleceğin savaşı tartışmaları yeni savaş tartışmaları ile bir yandan kesişirken bir yandan ayrılmaktadır. Teknolojinin savaş üzerindeki etkileri teknolojinin türüne, kullanım amacına, savaşın türüne ve diğer faktörlere bağlı olarak çok çeşitli ve karmaşık olabilir. Bu nedenle, geleceğin savaşları tartışmaları, geçmişten günümüze teknolojinin savaş üzerindeki etkilerinin izlerini aramaktadır.²⁵ Geleceğin savaşları tartışmaları, bakır ve demir gibi metallerin işlenmesi, barutun kullanılmaya başlanması, sanayi devrimi ile seri üretime geçilmesi, otomasyon ve mekanizasyon ile silahların işleyişinin değişmesi, atom bombası ve hidrojen bombası gibi nükleer silahların geliştirilmesi, bilgi ve iletişim teknolojilerinin savaşın işleyişinin her aşamasında belirleyici olması gibi tarihsel adımları izleyerek geleceğin savaşlarına ve savaşın geleceğine ilişkin öngörü ortaya koymaktadırlar. McNeill tarihsel perspektifle teknoloji, silahlı kuvvetler ve toplum arasındaki ilişkileri ve bu faktörlerin nasıl birbirini etkilediğini anlamaya odaklanırken ısrarla orduların yeteneklerini geliştirmek ve rakiplerine karşı kesin bir avantaj elde etmek için teknolojik yenilikleri düzenli olarak yapılarına entegre ettiklerini ifade etmektedir.²⁶ Singer, modern savaşın giderek daha fazla otonom sistemlere ve robot teknolojilerine dayandığına dikkat çekerken insansız hava araçları, otonom askerî robotlar ve diğer robot sistemlerinin askerî operasyonlarda çok daha yoğun kullanılacağını ve bu kullanımın savaşı önemli ölçüde değiştireceğini iddia etmektedir.²⁷ Öte yandan Cohen, savaşın geleceğine ilişkin tartışmaların çoğunlukla teknolojik odaklı olmasından, söz konusu ilişkide siyasetin göz ardı edilmesinden ve askerî dönüşümün tek yönlü algılanmasında dolayı konunun tam olarak kavranmadığına dikkat çekmektedir.²⁸ Nitekim, savaşın dönüşümü tartışmasını teknolojiye indirgeyerek siyaseti ve toplumu göz ardı etmek Clausewitz’in savaşın doğasını anlamak için ortaya koyduğu ve günümüzde yerini

²³ Martin Van Creveld, *Technology and War: From 2000 B.C. to the Present*, The Free Press, New York, 1989.

²⁴ Chris H. Gray, *Postmodern War: The New Politics of Conflict*, Guilford Press, New York, 1997, s. 21.

²⁵ Andrew F. Krepinevich, “Cavalry to the Computer: The Pattern of Military Revolutions”, *The National Interest*, 37, 1994, s. 30-42.

²⁶ William H. McNeill, *The Pursuit of Power: Technology, Armed Force, and Society since A.D. 1000*, University of Chicago Press, Chicago, 1982.

²⁷ Peter Warren Singer, “War of the Machines”, *Scientific American*, 303:1, s. 56-60.

²⁸ Eliot A. Cohen, “Change and Transformation in Military Affairs”, *Journal of Strategic Studies*, 27:3, 2004, s. 395-407.

hâlen koruyan üçlemesini dışarıda bırakmak anlamına gelmektedir. Nitekim, üçleme, savaşı askerî yönlerinin yanı sıra siyasi ve sosyal yönlerini de ele alarak savaşın doğasını kavramaya çalışırken, savaşın doğası ile karakteri arasındaki ayrımı da ortaya koymaktadır.

Bu nedenle, Clausewitz'in üçlemesi ve üçlemeye ilişkin yeni yorumların geleceğin savaşları tartışmalarına dâhil edilmesi, söz konusu tartışmalara kuramsal bir derinlik kazandıracaktır. Clausewitz'in üçlemesi esas ve ikincil üçleme olarak iki eksendedir. Esas üçleme kısaca ihtiras, şans ve olasılık hesapları ile akıl unsurlarından meydana gelmektedir. Bununla birlikte, esas üçlemeye bağlı olan ikincil üçleme ise halk, komutan ve hükümet unsurlarından meydana gelmektedir.²⁹ Esas üçlemede bulunan eğilimlerin her biri, ikincil üçlemedeki unsurlarla bir araya gelerek üçlemenin tamamını oluştururlar. Bu şekilde merkezde savaş olgusunun yer aldığı, akıl ile hükümetin, ihtiras ile halkın, şans ve olasılık hesapları ile komutanın eşleştiği bir yapı ortaya çıkmaktadır. Clausewitz'e göre uç eğilim savaşın derinliklerine girmiştir. Üçlemedeki unsurların aralarında gelişigüzel bir ilişki olmadığı gibi herhangi birini dışarıda bırakmak da mümkün değildir. Bununla birlikte, uç eğilim arasındaki ilişki ve ilişkinin yoğunluğu her duruma göre değişmektedir.³⁰ Handel'in "vektör analizi modeli"³¹ ve Bassford'ın "sarkaç modeli"³² ile unsurlar arasındaki ilişkileri yeniden ele aldığı üçleme, her savaşta üçlemedeki parçalar arasındaki ilişkinin değiştiği ve bu ilişkiye göre savaşın değiştiğini ancak doğasının aynı kaldığını, çünkü unsurların aynı olduğunu ortaya koyarak üçlemeyi yeniden yorumlayan yaklaşımlardır.

Clausewitz, savaşın doğasını açıklarken bir yandan üçlemeyi ortaya koyarken diğer yandan bukalemun metaforunu ortaya koymaktadır. Bassford³³, Waldman³⁴, Echevarria³⁵, Herberg-Rothe³⁶ ve Strachan³⁷ gibi yeni dönem Clausewitz uzmanlarına göre Clausewitz, bulunduğu ortama uyum sağlayabilen ancak temel yapısı değişmeyen "bukalemun" benzetmesi ile savaşın dönüşümü meselesine açıklık getirmiş ve Clausewitz'in benzetmesi ile ortaya koymaya çalıştığı gibi rengi değişse bile temel

²⁹ Carl Von Clausewitz, *Savaş Üzerine*, Doruk Yayınları, İstanbul, 2011.

³⁰ Age.

³¹ Michael I. Handel, *Savaşın Ustaları*, (çev. Berna Kara), Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2004.

³² Christopher Bassford, *Teaching the Clausewitzian Trinity*, 2003, <http://www.clausewitz.com/readings/Bassford/Trinity/TrinityTeachingNote.htm>, erişim 09.10.2023.

³³ Christopher Bassford, "The Primacy Policy and the Trinity in Clausewitz's Mature Thought", Hew Strachan ve Andreas Herberg-Rothe (eds.), *Clausewitz in the Twenty-First Century*, Oxford University Press, Oxford, 2007, s.74-90.

³⁴ Thomas Waldman, *War, Clausewitz and the Trinity*, Burlington, Ashgate Publishing Limited, 2013.

³⁵ Antulio J. Echevarria, *Globalization and the Nature of War*, Strategic Studies Institute U.S. Army War College, 2003; Antulio J. Echevarria, *Clausewitz and Contemporary War*, Oxford, Oxford University Press, 2007.

³⁶ Andreas Herberg-Rothe, *Clausewitz's Puzzle: The Political Theory of War*, Oxford, Oxford University Press, 2007.

³⁷ Hew Strachan ve Andreas Herberg-Rothe, *Clausewitz in the Twenty First Century*, Oxford, Oxford University Press, 2008.

yapısı aynı kalan “bukalemun” gibi savaşın doğası da aynı kalmıştır. Üçlemedeki eğilimler savaşın doğasını meydana getirirken savaşın niteliğinin dolayısıyla karakterinin içinde bulunduğu ortama göre değiştiği yönünde post-Clausewitzian bakış açısı oluşmuştur. Bu bakış açısıyla ele alındığında Clausewitz’in üçlemesi savaş alanında neyin değişken olduğu, neyin değişken olmadığı konusunda bir araç olmaktadır.³⁸ Söz konusu bakış açısı, Clausewitz’in üçlemesi ile savaş ve teknoloji ilişkisine çok boyutlu bakmaya imkân sağladığı gibi teknolojik gelişmelerin savaşın doğasını değiştirdiğine ilişkin yaklaşımlara da cevap niteliği taşımaktadır. Bu nedenle, yapay zekânın geleceğin savaşları üzerindeki etkileri tartışılırken savaşın doğasının değiştirip değiştirmediği yönündeki tartışmalar Clausewitz’in üçlemesi rehberliğinde ele alınmalıdır. Clausewitz, teknolojinin savaşın kendisi değil bir aracı olduğunu söylerken, savaşın sonucunu etkileyen en önemli faktörün teknolojinin ötesinde, insanlar ve liderler olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte teknolojinin stratejileri etkilediğini de kabul ederek askerî liderlerin ve stratejistlerin teknolojik gelişmeleri takip etmeleri ve stratejilerini buna göre uyarlamaları gerektiğini vurgulamaktadır.³⁹ Dolayısıyla, Clausewitz teknolojiye önem vermesine karşın savaşın doğasını belirleyici bir unsur olarak ele almamıştır.

Clausewitz’den farklı olarak insanların bilişsel süreçleri ve savaş arasında ilişki kurarak yapay zekânın stratejik düşünme üzerindeki etkisi ile savaşın derinden dönüşeceği düşüncesi de gündemdedir. Payne, insanların bilişsel evrimi ile stratejik düşünme arasında ilişki kurarak yapay zekânın savaş üzerindeki etkisini ele almaktadır. Ona göre, savaşın ilk olarak yaklaşık 100.000 yıl önce insanların bilişsel süreçlerindeki değişimle gerçekleştiğini ifade ederken, yapay zekânın gelişmesiyle birlikte oluşacak yeni bilişsel kalıpların savaş üzerinde ikinci bir dönüşüm yaratabileceğini ifade etmektedir.⁴⁰ Payne’e göre, Clausewitz üçlemeden başlayarak savaş kuramını insanların psikolojik süreçlerini çok iyi kavrayarak tasarlamıştır.⁴¹ Payne, açık bir şekilde ifade etmese de tam da bu nedenle yapay zekânın savaşın dönüşümündeki etkisinin mevcut durumda ve yakın gelecekte savaşın doğasında değil, savaşın karakteri üzerinde olacağını değerlendirmiştir. Payne, insanların bilişsel gelişimleri ve psikolojileri üzerinden Clausewitz yorumu yaparken, esasında Clausewitz’in üçlemesindeki tüm unsurların insan ve insan tarafından yaratılan sistemler (siyasi, askerî ve toplumsal) ile ilgili olduğunu da hatırlatmaktadır. Bu açıdan bakıldığında savaş doğası gereği insan ve onunla ilintili yapıların dışında bulunmamaktadır. Teknoloji, insanlar tarafından inşa edilen siyasal, sosyal, iktisadi ve kültürel yapılar

³⁸ Thomas A. Drohan, “Bringing Nature of War into Irregular Warfare Strategy: Contemporary Applications of Clausewitz’s Trinity”, *Defence Studies*, 11:3, 2011, s. 513.

³⁹ Clausewitz, *Savaş Üzerine*.

⁴⁰ Kenneth Payne, *Strategy, Evolution, and War: From Apes to Artificial Intelligence*, Georgetown University Press, Washington D.C., 2018, s. 178-180.

⁴¹ Age, s. 214-215

üzerinde etki yaratsa bile kurucu unsur olan insanın bilişsel süreçleri üzerinde derin bir etki yaratmadığı sürece, savaşın doğasının aynı kalacağı değerlendirilmektedir.

Yine de teknolojik değişimlerin savaş üzerinde dönüştürücü bir etki bırakacağı ve geleceğin savaşlarının yeni teknolojiler üzerine kurgulanacağı görülmektedir. Özellikle yeni askerî devrimin yapay zekâ ve buna bağlı olarak gelişen otonom sistemlerle gerçekleşeceği beklenmektedir. Öte yandan, yapay zekâ teknolojilerinden önceki atom bombası gibi teknolojik gelişmeler neticesinde de askerî devrim olarak adlandırdıkları dönemler yaşanmıştır ve söz konusu teknolojiler savaşın karakteri üzerinde derin etkiler bırakmıştır. Buna rağmen, savaşın doğası aynı kalmıştır. Ayrıca, yapay zekânın beklenen devrimsel etkinin aksine evrimsel veya asgari düzeyde etki yapması ihtimali de söz konusudur. Bu noktadan hareketle yapay zekânın geleceğin savaşlarındaki potansiyel rolüne bakılarak savaşın doğasını mı yoksa karakterini mi değiştireceği sorusuna odaklanılmalı ve geleceğin savaşı ile yapay zekâ arasındaki ilişki tartışılmalıdır.

3. Geleceğin Savaşları ve Yapay Zekâ

Geleceğin savaşları için bugünden tespitlerde bulunmak bir gereklilik olmakla birlikte yapılan tespitlerin geçmişten bugün için yapılanlar gibi ne kadar başarılı olacağı konusunda da şüphe duyulmalıdır.⁴² Söz konusu şüphe, geleceğin savaşlarını kavramsal ve kuramsal olarak tartışmaya engel olmayacağı gibi sorgulayıcı bir yaklaşım geliştirilmesine de olanak sağlayabilir. Bu noktadan hareketle, bilhassa yapay zekânın geleceğin savaşlarındaki rolüne ilişkin bugünden tespitlerde bulunarak yapay zekâ ve savaş ilişkisi ele alınacaktır.

Savaş ve teknoloji arasında süreklilik arz eden kesintisiz bir ilişki olmamıştır. Aksine savaş tarihinde, uzun teknolojik durgunluk aşamaları söz konusudur ve ancak devrim niteliğinde değişimlerle bu dönemler son bulmuştur. Değişen tehdit ortamları yeni yıkıcı teknolojiler arayışına neden olurken, neticesinde yaşanan teknolojik gelişmeler devrim dönemlerini başlatmıştır.⁴³ Öte yandan barutun keşfinden nükleer silahların geliştirilmesine kadar her teknolojik devrim, her zaman yeni uluslararası güvenlik sorunları yaratmış ve etik ikilemlerle insanlığı sınamıştır. Ancak günümüzün temel farkı, savaşlarda insan kontrolünün barut ve nükleer silahlardan sonra üçüncü devrim olarak nitelenen otonom makinelere kaptırılması ihtimalidir. Bununla birlikte yapay zekâ başlı başına bir silah olmaktan ziyade çok elektrik, radyo ve radar gibi çeşitli askerî yeteneklerin etkinleştiricisi ve bir kuvvet

⁴² Raphael S. Cohen, Nathan Chandler, Shira Efron, Bryan Frederick, Eugeniu Han, Kurt Klein, Forrest E. Morgan, Ashley L. Rhoades, Howard J. Shatz ve Yuliya Sho, *The Future of Warfare in 2030, 2020*, https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2849z1.html, erişim 23.09.2023

⁴³ Macgregor Knox ve Williamson Murray, "Thinking about Revolutions of Warfare", Macgregor Knox ve Williamson Murray (ed.), *The Dynamics of Military Revolution 1300–2050*, Cambridge University Press, Cambridge; Alex Roland, *War and Technology: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, New York, 2016, 36-41.

çarpanı olarak görülmelidir.⁴⁴ Kuantum hesaplama, biyoteknoloji, insan geliştirme, nanoteknolojiler, hipersonik sistemler, yönlendirilmiş enerji silahları, yeni nesil iletişim ağları, yüksek performanslı piller, akıllı mühimmatlar ve robotik teknolojiler gibi temel teknolojiler, hem yapay zekânın gelişimini teşvik etmekte hem de savaş alanında giderek daha büyük bir rol oynamak için yapay zeka ilerlemelerinden faydalanmaktadır.⁴⁵ Diğer bir ifade ile yapay zekâ teknolojileri, diğer belli başlı teknolojiler ile savaşın dönüşümüne etki eden ve etmeye devam edecek bir teknoloji olarak ele alınmalıdır.

Bununla birlikte, yapay zekâ teknolojileri genişlikleri sebebiyle diğer tüm teknolojilere katkı sağlayabilecek bir niteliğe sahiptir. Dolayısıyla yapay zekâya dayalı yeni teknolojiler geliştirildiği gibi mevcut teknolojilere yapay zekânın yoğun bir şekilde entegre edilmesi de söz konusudur. Genel olarak yapay zekânın askerî uygulamaları iki önemli boyutu kapsamaktadır. İlk olarak yapay zekâ, geleneksel ve mevcut silah sistemlerinin performansını artırmak için kullanılabilir. İkincisi, yapay zekâ karar almaya yardımcı olabilir, kolaylaştırabilir veya özerk kararlar verebilir.⁴⁶ Her ne kadar, yapay zekâ ilk aşamada geleneksel ve mevcut silah sistemlerinin geliştirilmesi için kullanılmaya başlasa da özellikle otonom silah sistemleri ile yapay zekâya dayalı yeni silah sistemleri de öne çıkmaya başlamıştır. Bu nedenle, yapay zekânın savaşa sahasındaki etkisini anlamlandırmak için silah sistemlerine bakılırken daha bütüncül davranılması gereken bir ortam oluşmuştur.

Mevcut durumda yapay zekâdan yararlanılarak geliştirilmekte olan ve/veya hâlihazırda kullanılan otonom silah sistemleri bulunmaktadır. Otonom sistemler, insanların sistem üzerindeki kontrolüne göre denetimli/gözetimli otonom silah sistemleri (*human on-the-loop system*), yarı otonom silah sistemleri (*human in-the-loop system*) ve tamamen otonom silah sistemleri (*human out-the-loop system*) olarak üç gruptadır. Bilhassa insan kontrolü ve müdahalesi gerektirmeyen ve genellikle gelişmiş algoritmalar kullanarak hedef tanımlama, takip etme ve saldırı gerçekleştirme gibi görevleri otomatik olarak gerçekleştiren silahlar hukuki, etik ve güvenlik boyutlarıyla tartışma konusudur. Otonom silahların geliştirilmesinde, yapay zekâ ve gelişmiş algoritmaların rolü dikkate alındığında yapay zekânın savaşın karakterine yapacağı etki görünür hale gelmektedir. Yapay zekâ, özellikle gezici saldırı mühimmatlarının (*Loitering Attack Munitions -LAMs*) hedef tanıma ve tespit yeteneklerini geliştirerek, sistemleri operatör müdahalesine daha az bağımlı hale getirmektedir.⁴⁷ Gezici silah

⁴⁴ James Johnson, "Artificial Intelligence & Future Warfare: Implications for International Security", *Defense & Security Analysis*, 35:2, s. 6.

⁴⁵ Jean-Christophe Noël, "Will Artificial Intelligence Revolutionize the Art of War?", *Politique étrangère*, 4, 2018, s.160-165.

⁴⁶ Paul Scharre, "Military Applications of Artificial Intelligence: Potential Risks to International Peace and Security", *Militarization of Artificial Intelligence*, 2019, <https://www.stimson.org/wp-content/uploads/2020/06/TheMilitarization-ArtificialIntelligence.pdf>, erişim 14.09.2023.

⁴⁷ Age, s. 20.

mühimmatlarına benzer şekilde insan kontrolü dışarıda bırakılan katil robotlar (*killer robots*), otonom silah sistemleri içerisinde en tartışmalı olan ancak hızlı bir şekilde yapay zekâ teknolojileri ile geliştirilmeye devam ederek denemelerine başlanılan sistemlerden biridir. Bir insan operatörün müdahalesi olmadan hedefleri seçip saldırabilen söz konusu robotik sistemler,⁴⁸ kara, hava veya deniz araçları ile entegre edilerek kapasiteleri genişletilebilir hale gelmektedir.⁴⁹ Savaş robotları gibi otonom sistemlerin daha büyük bir kuvvetin parçası olarak hareket etmeleri gerektiği ve birleşik bir C4ISR (*komuta, kontrol, iletişim, bilgisayarlar, istihbarat, gözetleme, keşif - command, control, communications, computers, intelligence, surveillance, and reconnaissance*) mimarisi altında çalışacakları dikkate alınmalıdır. Dahası, C4ISR mimarisinin ihtiyaçları artmakta ve buna bağlı olarak büyük hacimli verileri alabilen, düşük gecikme süresi sağlayabilen ve verilerdeki karmaşık ilişkileri otomatikleştirebilen yapay zekâ başta olmak üzere ileri teknoloji platformlarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Yapay zekâ algoritmalarının, insansız araçların yakın gelecekte askerî operasyonlardaki etkinliklerini artırması beklenmektedir. Nitekim, yapay zekâ hava araçları için (*Unmanned Aerial Vehicles- UAVs*) çevresel verileri (örneğin kameralar ve sensörler aracılığıyla toplanan veriler) analiz edebilirken bu araçların güvenli bir şekilde uçuşmasını da sağlayabilir veya keşif veya gözetleme görevleri için uygun rota ve zamanlama belirleyebilir. İnsansız deniz araçları (*Unmanned Underwater Vehicles-UUVs*) için yapay zekâ, denizaltı tehditlerini izlemek veya mayın temizlemek gibi tehlikeli görevleri yerine getirebilir. Benzer şekilde, insansız kara araçları (*Unmanned Ground Vehicles- UGVs*) için de yolun üzerindeki engelleri, düşman hedeflerini veya sivil nesnelere algılayabilir.

Elektronik savaş sistemlerinin otonom olarak daha etkili ve hızlı bir şekilde çalışmasında, radar sinyallerinin etkili bir şekilde tanımlanmasında ve vericilerin sınıflandırılmasında, sinyal kesicilerin ve özelliklerinin tespitinde, radarları bozma veya sinyalleri engelleme gibi elektronik savaş görevlerini optimize etmede yapay zekâ son derece etkili olabilir.⁵⁰ Uzay ve hava vasıtalarından toplanan görüntü, sinyal, iletişim istihbaratının yanı sıra aynı kara, deniz ve insan istihbaratı aracılığıyla da toplama faaliyeti olan istihbarat, gözetleme ve keşif (*Intelligence, Surveillance, and Reconnaissance-ISR*) askerî harekât ile ilgili olan istihbarat fonksiyonlarını yerine getirmede kilit rol oynamaktadır.⁵¹ ISR ile elde edilen veriler geniş hacimde, farklı

⁴⁸ IRCR, "Autonomous Weapon Systems: Technical, Military, Legal and Humanitarian Aspects", *International Committee of the Red Cross*, 2014, <https://www.icrc.org/en/document/report-ircr-meeting-autonomous-weapon-systems-26-28-march-2014>, erişim 10.09.2023.

⁴⁹ Birgitta Dresp-Langley, "The Weaponization of Artificial Intelligence: What the Public Needs to Be Aware of", *Front Artif Intell*, 6, 2023, s. 1-3.

⁵⁰ Purabi, Sharma, Kandarpa Kumar Sarma ve Nikos E., Mastorakis, "Artificial Intelligence Aided Electronic Warfare Systems: Recent Trends and Evolving Applications", *IEEE Access*, 8, 2020, s. 224761-224772.

⁵¹ Güngör Şahin ve Süfyan Kadir Kıvam, "Askerî Harekâtın Evrimi ve İstihbarat, Gözetleme, Keşif Faaliyetlerinin Değişen Araçları", *Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi*, 31:2, 2021, s. 275.

formatlarda, farklı kaynaklardan ve farklı çeşitte toplanmaktadır. Verilerin hızlı bir şekilde işlenmesi ve iletilmesi büyük bir önem arz ederken yapay zekâ algoritmaları gerçek zamanlı olarak toplanan verileri geçmiş verilerle karşılaştırarak önceki gözlemlerden gelen değişikliklere dikkat çekebilir. Dahası yeni veriler toplandığında, operasyon alanını etkileyebilecek gözlemler hakkında otomatik sinyal verme sağlayabilir.⁵² Yapay zekâ, elektronik savaş sistemlerinde bir kuvvet çarpanı olarak sistemlerin geliştirilmesindeki belirleyici teknolojilerin başında gelecektir. Benzer şekilde, yapay zekânın, siber güvenlik alanında bir kuvvet çarpanı olacağı beklenmekte; özellikle ülkelerin siber savunma ve siber saldırı kapasitelerine etki edeceği değerlendirilmektedir. Bir yandan orduların mevcut siber sistemlerini daha güçlü hale getirerek saldırılara karşı savunma kapasitelerini artırırken, gelecekteki siber saldırıların hızını, gücünü ve ölçeğini de aynı şekilde artıracaktır.⁵³ Nitekim siber güvenlik ile yapay zekâ ilişkisi gittikçe karmaşık hale gelirken, ilişki yapısal olarak birbirinden ayrı değerlendirilemeyecek bir noktaya doğru evrilmektedir.

Yapay zekâ ve makine öğrenmesinin, otonom sistemleri, elektronik savaş sistemleri ve siber güvenlik üzerindeki etkileri derin ve öncül olmakla birlikte askerî lojistik üzerinde de güçlü etkileri sahip olması beklenmektedir. Askerî operasyonlar için malzeme ve kaynakların yönetimini optimize etmek, askerî birimlerin gelecekteki taleplerini tahmin etmek, trafik ve rotasyon optimizasyonu yapmak, ekipman bakım planlamaları yapmak ve birliklerin görev planlaması yapmak gibi başlıklarda yapay zekânın kullanımı ve geliştirilmesi gittikçe artmaktadır. Askerî lojistik ile yapay zekâ ilişkisi, daha az konuşulmasına karşın yapay zekânın savaş sahasında etkisinin en hızlı görüleceği alanlardan birinin lojistik olması kuvvetle muhtemeldir.

Yapay zekânın askerî uygulamalar üzerinde ağırlıklı etki göstereceği esas alanlardan biri askerî karar verme süreçleridir. Askerî karar verme süreçleri ve yapay zekâ arasındaki ilişki, askerî operasyonların planlanması, yönetilmesi ve değerlendirilmesi gibi askerî faaliyetlerin birçok aşamasında önemli bir rol oynamaya başlamışken, bilhassa etik tartışmaları da beraberinde getiren hassas bir başlıktır. Bu yönüyle, yapay zekânın silahlı çatışmalarındaki rolü ele alınırken otonom sistemlerle birlikte en tartışmalı alan haline gelmektedir. Makine öğrenimi uygulamaları, siyasi ve askerî liderlerin stratejik ortamı nasıl algıladıklarını, riskleri ve rakiplerini nasıl değerlendirdiklerini giderek daha fazla etkileyecektir.⁵⁴ Yapay zekâ, ilk aşama istihbarat toplama ve değerlendirme veya hedef izleme ve değerlendirme konularında yardımcı fonksiyonunu geliştirirken, gelecekte otomatik planlama araçları ve

⁵² Brendan Cook, "The Future of Artificial Intelligence in ISR Operations", *Air & Space Power Journal*, 35:41, 2021, s. 42-55.

⁵³ Johnson, *Artificial Intelligence & Future Warfare: Implications for International Security*, s. 6-7.

⁵⁴ Wyatt Hoffman ve Heeu Millie Kim, "Reducing the Risks of Artificial Intelligence for Military Decision Advantage", *Center for Security and Emerging Technology*, 2023, <https://cset.georgetown.edu/wp-content/uploads/CSET-Reducing-the-Risks-of-Artificial-Intelligence-for-Military-Decision-Advantage.pdf>, erişim 23.09.2023.

simülasyonlar, farklı senaryoları değerlendirerek en etkili stratejileri belirlemeye yardımcı olabilir veya askerî operasyonlardaki olası tehditleri ve durum senaryolarını ortaya koyabilir. Bununla birlikte, karar vericilere analitik önerilere sunabilir ve sonucunda onların davranışlarını açık bir biçimde yönlendirebilir.

Geleceğin savaşları hakkında kapsamlı düşünmek teknolojinin savaşın karakteri üzerindeki etkisini anlamının ötesine geçilmesini gerektirmektedir. Özellikle teknolojik gelişmelerle birlikte yaşanacak olası jeopolitik dönüşümlerin geleceğin savaşları üzerinde nasıl etki edeceği konusu atlanmamalıdır. Öte yandan, teknolojik gelişmeler siyasi, askerî, ekonomik, toplumsal ve kültürel alanlarda tarihsel olarak ele alındığında çok daha sert, hızlı, belirgin, derin ve görünür etkiler yaratmaktadır. Bu nedenle, teknolojik gelişmeler ile jeopolitik dönüşümlerin birbirilerinden ayrı ve kopuk bağlamlar olduğunu söylemek mümkün değildir. Teknoloji alanındaki etkileri ile görünür olan yapay zekânın, sadece savaş sahasındaki etkilerini tartışmak yetersiz kalacaktır. Çünkü yapay zekânın yeni bir rekabet alanı ve diğer teknolojilerle birlikte stratejik bir güç unsuru olarak tanımlanması söz konusudur. Ayrıca, yapay zekânın sadece devletler tarafından değil, yeni savaşların belirleyicisi olarak tanımlanan yeni aktörler tarafından da erişebilir olduğu dikkate alınması gereken bir diğer unsurdur.

Doğal olarak yapay zekâ teknolojilerinde de üstünlüğü elde etmek, küresel güçler arasındaki yeni güç paradigması olarak yerini almaktadır. Tüm jeopolitik karmaşıklığına rağmen küresel güçler arasındaki yapay zekâ rekabeti basit bir teknik üçlüye indirgebilir. Bunlar; veri, algoritmalar ve bilgi işlem gücüdür. Bahsi geçen üçlünün ilk iki unsuru olan veri ve algoritma büyük miktarda politik ilgi görmektedir. Yapay zekânın öğrenme girdisi olarak, veri genellikle petrole karşılaştırılmakta ve veri için yeni petrol tanımlaması sıklıkla yapılmaktadır. Dolayısıyla veri güvenliği, yeni bir alan olarak tanımlanmakta ve ülkelerin dijital egemenlikleri içinde korumaları gereken değerli bir varlık olarak görülmektedir. Bir ülkenin, kendi sınırları içinde üretilen veya saklanan dijital verilere sahip olma veya kontrol etme isteği ile ifade bulan veri milliyetçiliği, dijitalleşme ile gelişen yeni bir siyasal alanı ifade etmektedir. Bu durum, devletlerin kendi verilerini koruma ve yabancı müdahalelerini engelleme çabalarını içermektedir.

Kısaca stratejik değer kazanmasıyla ulusal güvenlik meselesi haline gelen veri aynı zamanda müttefik ülkeler arasında iş birliği mekanizmalarının geliştirilmesi ihtiyacını doğurmaktadır. Çünkü veri ve dijitalleşme ile ortaya çıkan yeni sınırlar siber savaşların gerekçesi haline gelmektedir. Dijital egemenlik alanlarını ve dijital sınırlarını korumak için devletler siber güvenlik alanında hem tehditlerle başa çıkmada hem de savunma önlemlerinin geliştirilmesinde büyük bir etkiye sahip olan yapay zekâ teknolojilerini kullanmakta ya da bu teknoloji geliştirmek için daha fazla kaynak ayırmaktadır. Çünkü yapay zekâ teknolojileri genel olarak olası siber tehditlerin tespitinde, siber saldırılara karşı savunma sistemlerinde, veri güvenliğinin izlenmesinde, sistem davranışlarının öğrenilmesinde, sızma testi veya zayıf nokta

analizi ile güvenlik açıklarının belirlenerek gerekli önlemlerin alınmasında ve saldırıların otomatik yanıtlarla engellenmesinde kullanılabilir.

Yapay zekâdan kaynaklı yeni çatışma nedenleri ele alınırken dijital uçurum veya dijital veri uçurumu olarak adlandırılan yeni küresel eşitsizlik biçimi de dikkate alınmalıdır. Devletler ve toplumlar arasında ekonomik, sosyal ve siyasal etkileri ile yeni bir küresel eşitsizlik biçimi olarak karşımıza çıkarken yapay zekâ teknolojilerinin bu uçurumun derinleşmesindeki olası rolü dikkate alınmalıdır. Çünkü, makine öğrenme algoritmalarının eğitilmesi ve daha iyi sonuçlar üretebilmesi için büyük miktarda veriye ihtiyaç duyulurken, belirli devletler veya topluluklar yeterli miktarda veriye sahip değildir. Veriye ulaşamayan ya da veriyi kullanamayan ülkeler dikkate alındığında, yapay zekânın gelişimi küresel anlamda gelişmiş ve bazı gelişmekte olan ülkelerle sınırlı kalabilir. Dolayısıyla, bazı ülkeler ve toplumlar yapay zekâ teknolojilerinin sağlık, ekonomi, tarımsal üretim, eğitim, yeni teknolojilerin geliştirilmesi, savunma ve güvenlik gibi avantajlarından daha fazla yararlanabilirken, diğer ülkeler geri de kalabilir. Bu koşullar altında, yapay zekâ gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkeler arasındaki ayırmda yeni bir kriter olarak değerlendirilebilir. Benzer bir durum, demokratik rejimler ile otoriter rejimler arasındaki ayırım yapılırken de geçerlidir. Yapay zekânın kullanım biçimi otoriter rejimler tarafından yapay zekâ teknolojileri kişi hak ve özgürlüklerine aykırı olarak izleme, denetleme, sansürleme, takip ve propaganda gibi amaçlarla kullanılabilir. Nitekim yapay zekâ, savaş alanına insan katılımını azalttığı ve sonuç olarak insani nedensellikleri en aza indirdiği için hükümetler tarafından savaşın meşrulaştırılmasını kolaylaştırma endişesine neden olmaktadır. Özellikle otorite rejimlerin savaşı yürütme gücünü yalnızca küçük bir güvenilir insan grubunda yoğunlaştırmasına yardımcı olarak elitler tarafından savaşın daha fazla kontrolüne çevirmesi ve bu amaçla yapay zekâyı araçsallaştırması uzun vadede ihtimal dışı değildir.

Savaşın kendisi gibi yapay zekâda sadece devlet aygıtı ile ilgili değildir. Terör örgütlerinin yapay zekâ teknolojilerine yüksek adaptasyonunu gösteren henüz açık bir delil bulunmamakla birlikte teknolojinin demokratikleşmesi, yapay zekânın ticarileşmesi ve açık kaynaklı kodların erişilebilirliği en azında dar yapay zekâyı terör örgütleri tarafından kullanılabilir hale getirmektedir. Dolayısıyla savaşlarda yeni bir asimetri oluşturmaktadır. İnternet ve sosyal medyanın yanı sıra çevrimiçi oyun platformu gibi dijital ekosistemler, terör örgütlerinin kara para aklama, üye kazanma, sosyal medyada propaganda yapma, derin taklit (*deepfake*) teknolojisini kullanma, siber saldırı ile şiddet eylemleri için araçlar (drone vb gibi) kullanma kapasitelerini geliştirme potansiyeli yaratmaktadır.⁵⁵

⁵⁵ Miles Brundage vd., “The Malicious Use of Artificial Intelligence: Forecasting, Prevention, And Mitigation”, *Future of Humanity Institute*, <https://maliciousaireport.com/>, 2018, erişim 26.09.2023

Yapay zekânın savaş doğası tartışmalarındaki rolü karar verme süreçlerindeki etkisi ile yakından ilişkilidir. Füzeler ve insansız hava araçları gibi çok daha hızlı ve rasyonel karar veren otonom silah sistemlerini geliştikçe savaşın doğası tartışması daha belirgin hale gelecektir.⁵⁶ Ancak yapay zekânın karar verme süreçlerindeki etkinliği henüz çok sınırlıdır. Her ne kadar yapay zekâ derin öğrenme ve sinir ağı teknolojileri, görsel tanıma, doğal dil işleme ve duygusal analiz gibi alanlardaki gelişimi ile insan benzeri uygulamalar (Siri, Alexia gibi) günlük hayata girmişse de bu durum yapay zekânın insan dokunuşu (*human touch*) ve insan görüşü (*human sight*) gibi hâlâ insana ait olan konularda insan ile rekabet edebileceği anlamına gelmemektedir. En azından Clausewitz'in dediği gibi savaş hâlen insan duygularına ait bir faaliyettir. İnsan beyni, savaşları çok aşına olduğumuz yöntemleri (blöf, ilerleme, tuzağa düşürme, aldatma) kullanarak kazanırken, yapay zekâ geldiği yer itibarıyla henüz bunları başarabilecek kapasitede değildir. Bu yöntemler, belirli bir ortamda ve diğer insanlarla sosyal rekabet içinde gelişen bilişsel evrimin sonucudur. Sonuçta, insana ait duygular ve başkalarıyla psikolojik olarak ilişki kurmak aslında insanların inşa ettiği stratejilerin temelini oluşturur. Yapay zekâ, stratejik kararlar verebilecek şekilde gelişmesine karşın mevcut durumda uygulamada otomasyon düşük seviyelerde uygulanmaktadır.

Sonuç

Yapay zekânın, birbiri ile bağlantı olarak mevcut askerî teknolojiler ile entegre olmaya başladığı, yeni askerî teknolojilere öncülük ettiği, gelecekte de yapay zekânın savaş sahasına askerî teknolojilerle daha yoğun bir şekilde entegre olacağı ve stratejik değerinin daha da artacağı beklenmektedir. Dolayısıyla, diğer teknolojilerle birlikte yapay zekânın, geleceğin savaşlarının biçimlerine daha fazla nasıl etki edeceği ve savaşları daha ne kadar değiştireceği soruları son derece değerlidir. Yapay zekânın, ilk aşamada otonom sistemlerin artan oranda kullanımı ile savaşlardaki insan ve makine kaynaklarının dağılımını değiştirerek askerî organizasyonları ve mücadele felsefesini değiştireceği, bunun yanı sıra yapay zekânın karar alma süreçlerinde artan rolünün askerî operasyonların hızını etkileyeceği görülmektedir.⁵⁷ Bu bağlamda, yapay zekâ ile savaşın karakterini değişeceği ve savaşın bu yönde dönüştürerek geleceğin savaşlarının şekilleneceği değerlendirilmektedir. Öte yandan, yapay zekânın savaşın karakterini şekillendirmenin ötesine geçerek, savaşın doğasını değiştirme potansiyeline sahip olduğuna ilişkin yaklaşımlar savaşların uzun vadede insanlar tarafından değil, tamamen otonom sistemler ve robotlar tarafından yapılacağı varsayımına dayanmaktadır. Ancak, savaşın doğası insandan ve insanı oluşturan duygulardan veya insanların oluşturduğu siyasal ve toplumsal sistemlerden bağımsız

⁵⁶ Mike Martin, *How to Fight a War*, Hurst Publishers, London, 2023.

⁵⁷ Jennifer Spindel, "Artificial Intelligence, Nuclear Weapons, and Strategic Stability", *Militarization of Artificial Intelligence*, <https://www.stimson.org/wp-content/uploads/2020/06/TheMilitarization-ArtificialIntelligence.pdf>, erişim 14.09.2023.

değildir. Yapay zekânın, otonom sistemler ve robotlar üzerindeki mevcut ve gelecekteki etkisi azımsanmamakla birlikte, savaşların insanı ve insana ait olanı tamamen dışarıda bırakarak dönüşmesi ihtimal dâhilinde görünmemektedir. Clausewitz, üçlemesi ile sadece savaşın doğasını işaret etmemiş, savaş ve insan arasındaki ilişkiyi de kurgulamıştır. Dolayısıyla geleceğin savaşlarında, savaşın doğası geçmişteki ve şimdiki zamanda olduğu gibi aynı kalırken, savaşın karakteri gelecek için bugünden değişmeye başlamıştır. Bununla birlikte, yapay zekâ henüz savaşın karakterini istenilen ölçüde değiştirmediyse bile halihazırda değişen şey yapay zekâ teknolojileri daha akıllı hale geldikçe insanların ve toplumların yapay zekâ odaklı olmaya başlamasıdır. Sistemleri artık araç olarak değil, işbirlikçi olarak gören⁵⁸ toplumsal ve örgütsel yapılar oluşmuştur.

Çatışma Beyanı:

Araştırmamın yazarı olarak herhangi bir çıkar çatışma beyanım bulunmamaktadır.

Kaynakça

Basılı Eserler

- BASSFORD Christopher (2007). “The Primacy Policy and the Trinity in Clausewitz’s Mature Thought”, Hew Strachan ve Andreas Herberg-Rothe (eds.), *Clausewitz in the Twenty-First Century*, Oxford University Press, Oxford, 74-90.
- BODEN Margaret (1990). *The Philosophy of Artificial Intelligence*, Oxford University Press, Oxford.
- CLAUSEWITZ Carl Von (2011). *Savaş Üzerine*, Doruk Yayınları, İstanbul.
- COHEN Eliot A. (2004). “Change and Transformation in Military Affairs”, *Journal of Strategic Studies*, 27:3, 395-407.
- COKER Christopher (2015). *Future War*, Polity Press, Cambridge.
- COKER Christopher (2019). “Artificial Intelligence and the Future of War”, *Scandinavian Journal of Military Studies*, 2:1, 55-60.
- COOK Brendan (2021). “The Future of Artificial Intelligence in ISR Operations”, *Air & Space Power Journal*, 35:41.
- DEİBEL UÇARYILMAZ Talya ve DEİLBEL Eric (2023). “Artificial Intelligence in Ancient Rome: Classical Roman Philosophy on Legal Subjectivity”, Ruth Edith Hagengruber (ed.), *Women Philosophers on Economics, Technology, Environment, and Gender History*, Walter de Gruyter, Berlin, 157-170.
- DRESP-LANGLEY Birgitta (2023). “The Weaponization of Artificial Intelligence: What the Public Needs to Be Aware of”, *Front Artif Intell*, 6, 1-6.
- DROHAN Thomas A. (2011). “Bringing Nature of War into Irregular Warfare Strategy: Contemporary Applications of Clausewitz’s Trinity”, *Defence Studies*, 11:3, 497-516.
- ECHEVARRIA Antulio J. (2003). *Globalization and the Nature of War*, Strategic Studies Institute, U.S. Army War College.
- ECHEVARRIA Antulio J. (2007). *Clausewitz and Contemporary War*, Oxford University Press, Oxford.
- FLEMING Colin M. (2009). “New or Old Wars? Debating a Clausewitzian Future”, *The Journal of Strategic Studies*, 32:2, 213-241.

⁵⁸ Christopher Coker, “Artificial Intelligence and the Future of War”, *Scandinavian Journal of Military Studies*, 2:1, 2019, s. 56-58.

- FREEDMAN Lawrence (2017). *The Future of War: A History*, Penguin Books, London.
- GALEOTTI Mark (2022). *The Weaponisation of Everything: A Field Guide to the New Way of War*, Yale University Press, Connecticut.
- GRAY Chris H. (1997). *Postmodern War: The New Politics of Conflict*, Guilford Press, New York.
- HANDEL Michael I. (2004). *Savaşın Ustaları*, (çev. Berna Kara), Doruk Yayıncılık, İstanbul.
- HEBB Donald Olding (2002). *The Organization of Behaviour: A Neuropsychological Theory*, Psychology Press, Lawrence Erlbaum Associates, New Jersey.
- HERBERG-ROTHE Andreas (2007). *Clausewitz's Puzzle: The Political Theory of War*, Oxford University Press, Oxford.
- HOLSTI Kalevi J. (1996). *The State, War, and the State of War*, Cambridge University Press, Cambridge.
- HOROWITZ Michael C. (2018). "Artificial Intelligence, International Competition, and the Balance of Power", *Texas National Security Review*, 1:3, 37-57.
- JOHNSON James (2019). "Artificial Intelligence & Future Warfare: Implications for International Security", *Defense & Security Analysis*, 35:2, 147-169.
- JOHNSON James (2020). "Artificial Intelligence: A Threat to Strategic Stability", *Strategic Studies Quarterly*, 14:1, 16-39.
- JOHNSON James (2019). "Artificial Intelligence & Future Warfare: Implications for International Security", *Defense & Security Analysis*, 35:2, 147-169.
- KALDOR Mary (2012). *New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era*, Polity Press, Cambridge.
- KNOX, Macgregor and MURRAY, Williamson (2001). "Thinking about Revolutions of Warfare", Macgregor Knox and Williamson Murray (eds.), *The Dynamics of Military Revolution 1300–2050*, Cambridge University Press, Cambridge.
- KREPINEVICH Andrew F. (1994). "Cavalry to the Computer: The Pattern of Military Revolutions", *The National Interest*, 37, 30-42.
- MARTIN Mike (2023). *How to Fight a War*, Hurst Publishers, London.
- MAYOR Adrienne (2018). *Gods and Robots: Myths, Machines and Ancient Dreams of Technology*, Princeton University Press, New Jersey.
- McNEILL William H. (1982). *The Pursuit of Power: Technology, Armed Force, and Society since A.D. 1000*, University of Chicago Press, Chicago.
- MORIOKA Masahiro (2023). "Descartes and Artificial Intelligence", *Journal of Philosophy of Life*, 13:1, 1-4.
- NILSSON Nils J. (2010). *The Quest for Artificial Intelligence: A History of Ideas and Achievements*, Cambridge Press, Cambridge.
- NOËL, Jean-Christophe (2018). "Will artificial intelligence revolutionize the art of war?", *Politique Étrangère*, 4, 159-170.
- O'HANLON Michael E. (2011). *Technological Change and the Future of Warfare*, Brookings Institution Press, Washington.
- PAYNE Kenneth (2018). *Strategy, Evolution, and War: From Apes to Artificial Intelligence*, Georgetown University Press, Washington.
- RICE Edward (1988). *Wars of the Third Kind: Conflict in Underdeveloped Countries*, University of California Press, Berkeley.
- ROLAND Alex (2016). *War and Technology: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, New York.
- RUSSELL Stuart ve NORVIG Peter (2016). *Artificial Intelligence: A Modern Approach*, Pearson Education Limited, Malaysia.
- RYAN Mick (2022). *War Transformed: The Future of Twenty First Century Great Power Competition and Conflict*, Naval Institute Press, Maryland.
- ŞAHİN Güngör ve KIVAM Süfyan Kadir (2021). "Askerî Harekâtın Evrimi ve İstihbarat, Gözetleme, Keşif Faaliyetlerinin Değişen Araçları", *Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi*, 2021, 31:2 263-286.

- SCHARRE Paul (2019). “Military Applications of Artificial Intelligence: Potential Risks to International Peace and Security”, *Militarization of Artificial Intelligence*, 2019, <https://www.stimson.org/wp-content/uploads/2020/06/TheMilitarization-ArtificialIntelligence.pdf>, erişim 14.09.2023.
- SHARMA Purabi SARMA Kandarpa Kumar ve MASTORAKIS Nikos E. (2020). “Artificial Intelligence Aided Electronic Warfare Systems: Recent Trends and Evolving Applications”, *IEEE Access*, 8, 224761-224780.
- SINGER Peter Warren (2010). “War of the Machines”, *Scientific American*, 303:1, 56-63.
- STRACHAN Hew ve Andreas HERBERG-ROTHER (2008). *Clausewitz in the Twenty First Century*, Oxford University Press, Oxford.
- THIELE, Ralph (2021). *Hybrid Warfare: Future and Technologies*, Springer Fachmedien, Nickenich.
- VAN CREVELD Martin (1989). *Technology and War: From 2000 B.C. to the Present*, The Free Press, New York.
- VAN CREVELD Martin (1991). *The Transformation of War*, The Free Press, New York.
- WALDMAN Thomas (2013). *War, Clausewitz and the Trinity*, Ashgate Publishing Limited, Burlington.
- WOOLRIDGE Michael (2021). *A Brief History of Artificial Intelligence: What It Is, Where We Are, and Where We Are Going*, Macmillan, New York.
- İnternet Kaynakları**
- BASSFORD Christopher (2003). *Teaching the Clausewitzian Trinity*, <http://www.clausewitz.com/readings/Bassford/Trinity/TrinityTeachingNote.htm>, erişim 09.10.2023.
- BRUNDAGE, Miles vd. (2018). “The Malicious Use of Artificial Intelligence: Forecasting, Prevention, And Mitigation”, *Future of Humanity Institute*, <https://maliciousaireport.com/>, erişim 26.09.2023.
- COHEN Raphael S., CHANDLER, Nathan EFRON Shira FREDERICK Bryan HAN Eugeniu, KLEIN, Kurt, MORGAN, Forrest E., RHOADES, Ashley L., SHATZ, Howard J. & SHO, Yuliya (2020). *The Future of Warfare in 2030*, https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2849z1.html, erişim 23.09.2023.
- EUROPEAN COMMISSION (2019). *A Definition of Artificial Intelligence: Main Capabilities And Scientific Disciplines*, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/definition-artificial-intelligence-main-capabilities-and-scientific-disciplines>, erişim 20.09.2023.
- EUROPEAN COMMISSION (2020). *AI Watch Historical Evolution of Artificial Intelligence*, https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC120469/jrc120469_historical_evolution_of_ai-v1.1.pdf, erişim 20.09.2023.
- HOFFMAN Wyatt ve KIM Heu Millie (2023). “Reducing the Risks of Artificial Intelligence for Military Decision Advantage”, *Center for Security and Emerging Technology*, <https://cset.georgetown.edu/wp-content/uploads/CSET-Reducing-the-Risks-of-Artificial-Intelligence-for-Military-Decision-Advantage.pdf>, erişim 23.09.2023.
- ICRC (2014). “Autonomous Weapon Systems: Technical, Military, Legal And Humanitarian Aspects”, *Expert Meeting, International Committee of the Red Cross*, <https://www.icrc.org/en/document/report-icrc-meeting-autonomous-weapon-systems-26-28-march-2014>, erişim 10.09.2023.
- REINSEL David GANTZ John ve RYDNING John (2018). *The Digitization of the World From Edge to Core*, IDC, <https://www.seagate.com/files/www-content/our-story/trends/files/idc-seagate-dataage-whitepaper.pdf>, erişim 23.09.2023.
- SPIEGELEIRE Stephan De, MAAS, Matthijs & SWEIJS, Tim (2017). *Artificial Intelligence and the Future of Defense: Strategic Implications for Small- and Medium-sized Force Providers*, The Hague Centre for Strategic Studies. <https://hcss.nl/sites/default/files/files/reports/Artificial%20Intelligence%20and%20the%20Future%20of%20Defense.pdf>, erişim 20.09.2023.
- SPINDEL Jennifer (2019). “Artificial Intelligence, Nuclear Weapons, and Strategic Stability”, *Militarization of Artificial Intelligence*, <https://www.stimson.org/wp-content/uploads/2020/06/TheMilitarization-ArtificialIntelligence.pdf>, erişim 14.09.2023.

Türk Ordusunda Ast Kademe Komuta İhtiyacı: Küçük Zabıtlıktan Astsubaylığa

The Need for Lower Echelon Command in the Turkish Army: History of Non-Commissioned Officer

Sadık Emre KARAKUŞ*

Öz

Bu makalede, modern orduların alt düzey komuta ve eğitim ihtiyacını karşılayan astsubay muadili kadroların, Türk ordusundaki tarihî seyri tetkik edilecektir. Modern ordu teşkilatları kapsamında ele alındığında, ilk defa 1826 yılında kurulan “Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye” ordusundan itibaren farklı isimlerle birliklerde görev yapmaya başlayan bu kadrolar, resmî olarak 1951 yılında astsubay olarak nitelendirilmiş ve bu yıla kadar dönemin paradigma orduları olan Fransız, Alman ve Amerikan ordularının etkisinde kalarak bir dizi değişime uğramıştır. 1826-1951 yılları arasındaki bu değişim, Türkiye’ye özgü şartların da hâkim olmasıyla diğer dünya ordularından farklı bir şekle bürünerek ilerlemiştir.

Daha ziyade döneme ait birincil kaynaklar üzerinden ele alınan konu kapsamında, astsubay muadili olan ve “küçük zabıt” olarak da adlandırılan kadroların seçim, eğitim, istihdam, statü, terfi süreçleri ve görev sahaları incelenerek bunlardaki değişim ortaya konulmak istenmiştir. Bu çalışma, akademik araştırmalara çok fazla konu edilmeyen astsubay muadili ast kademe kadrolarındaki göz ardı edilen/ertelenen ya da çözülmeyen sorunların orta ve uzun vadede daha büyük sorunlara yol açabileceğini; ortaya çıkan sonuçlar itibarıyla de konunun sadece askerî teşkilat tarihi açısından değil harp tarihi, askerî eğitim tarihi ve askerî sosyoloji gibi diğer bilim alanları tarafından da incelenmesi gerektiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk Ordusu, Küçük Zabıt, Astsubay, Alaylı Zabıt, Gedikli Erbaş.

Abstract

This article examines the historical course of the non-commissioned officer equivalent cadres in the Turkish Army, which meet the middle and lower-level command needs of modern armies. These cadres started to serve within the Turkish Army since the formation of “Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye” in 1826 and followed the example set by the paradigm armies of the period, namely French, German, and American armies. It was only in 1951 and after much influence from the American military advisors, the Turkish Army adopted the present form of the

* Dr. Öğr. Üyesi, Milli Savunma Üniversitesi Kara Harp Okulu Dekanlığı Tarih Bölümü, Ankara, Türkiye, ORCID: 0000-0003-0781-8019, e-posta: sadikemre@hotmail.com.

Geliş Tarihi / Submitted: 27.09.2023

Kabul Tarihi / Accepted: 16.11.2023

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

non-commissioned officer cadres. This change in Türkiye between 1826 and 1951 progressed differently than other world armies, as conditions specific to Türkiye prevailed.

Within the scope of the subject, which is discussed mostly through primary sources of the period, the article examines the selection, training, employment, status, promotion processes and duties of these personnel and tries to reveal the changes within them. This study shows that the ignored/postponed or unresolved problems regarding the employment of non-commissioned officers, which are not the subject of much academic research, may lead to major problems in the intermediate and long term. The results illustrate that the subject should be studied not only from the perspective of military organisation history, but also from other academic fields such as operational military history, military education history, and military sociology.

Keywords: *Turkish Military, Junior Officer, Non-Commissioned Officer, Officer from Enlisted Ranks, Warrant Officer.*

Summary

Before the advent of modern armies, the need for middle-ranking commanders, who had traditionally been trained in a master-apprentice relationship within the units themselves under different names and procedures according to seniority and success, increased significantly with the transition to regular armies and the mass conscription of soldiers. Since the beginning of the 19th century, the expanding military bureaucracy in the leading countries (similar to the civilian bureaucracy) had to ensure the standardisation of its organisation and personnel. Especially, the changes in the means of warfare and combat conditions necessitated the transformation of military organisations and, as a next step, the standardisation of job descriptions and training for all cadres from officers to enlisted men began to appear on the agenda of states. The developments in Europe, which would later be called the “military revolution”, were essentially related to the proliferation of firearms, the expansion of the battlefield by producing more and more firepower and destruction, the increase in the number of soldiers to increase firepower, and the need for trained and regular troops/cadres to deploy them in the tactical field.

In the early 18th century, the Ottomans realised that their armies were not fighting according to the principles of the art of war. For this reason, European-style drills were introduced with the Nizâm-ı Cedîd Army to ensure discipline on the battlefield and increase the functionality of synchronised troops, and in the following years, these drills were attempted to be continued with the Asâkir-i Mansûre Muhammediye founded in 1826. In the same years, military training manuals from Western countries were translated and used for the first time. In these training manuals, the training was divided into the following sections: recruit training, platoon training, company training, battalion training, and regimental training. The training was further divided into two parts: close-order drill and battle drill. In this process, the main task

expected of non-commissioned officers was to provide basic military knowledge to recruits, to ensure regular training, and to command small units up to platoon level.

Attempts to develop cadres equivalent to non-commissioned officers in the Turkish army accelerated through French, German and American interactions and paused in the intervening periods. It is evident that the number of these cadres, who were among the most important actors in the militarisation process, especially during the periods of mass conscription, did not even come close to half the number of officers until 1951 when they were supposed to constitute the section of the military hierarchy pyramid closest to the bottom. There is no evidence that this was a deliberate choice. Thus, it cannot be said that the importance of these cadres was ignored or that their shortage was not understood. However, it can be argued that due to the limited resources of the period, priority was given to the training of officers. Since the Mekteb-i Harbiye, which was opened in 1834, was never able to train a sufficient number of officers throughout the Ottoman period, the army's shortage of officers was attempted to be filled by the cadres from enlisted ranks, who had passed through the non-commissioned officer ranks. In fact, on the battlefield, it was common for senior officers to man cannons like artillery gunners and for staff officers to conduct reconnaissance themselves instead of cavalry scouts. It can therefore be said that one of the reasons for the high casualty rate of officers trying to reach every corner of the battlefield under enemy fire was this deficiency. The aspects of deficiency/weakness in the non-commissioned officer cadre affecting the enlisted men are much more complicated. The weaknesses in the training and education of the millions of recruits taken into the army during the years of total mobilisation between 1912 and 1922 are among the issues waiting to be examined.

It is difficult to argue that non-commissioned officer equivalent cadres were in demand between 1826 and 1951. In fact, in this period, it is observed that there were often difficulties in finding candidates or students for these positions. Moreover, it is understood that the non-commissioned officers had difficulty in finding a job after retirement or early demobilisation despite their legal security. It is also not possible to state that their salaries and opportunities were attractive enough for the candidates. In terms of career, perhaps the only attractive aspect of these positions was the possibility of being promoted to the rank of officer. However, after the March 31st Incident, it was noticed that this situation started to constitute a disadvantage rather than an advantage.

As for the schooling processes for non-commissioned officer cadres, it can be said that this process started relatively late. The Naval and Air Force Non-Commissioned Officer Schools have emphasised vocational-technical training since the years they were established and have continued to do so to the present day. The Army Non-Commissioned Officer School, on the other hand, had similar courses to the Mekteb-i Harbiye in its early years, albeit at different levels, but the training (and even the

duties of the personnel) in this school have shifted towards technical branches over time due to the American influence. Until 1951, these schools, which graduated only a small number of non-commissioned officers, had to open military preparatory schools at a lower level because they had difficulties in finding qualified students. The reason for the opening of preparatory schools at the primary level, which trained students for the Infantry Non-Commissioned Officer Schools, was related to the fact that those who had already graduated from primary school did not prefer these schools. In fact, until the middle of the 20th century, it was possible to find many other jobs with a primary school certificate.

As a result, it is difficult to talk about the existence of an institutionalised, strong, and numerically sufficient non-commissioned officer class between 1826 and 1951, albeit for different reasons. Many reasons such as the state's means, human resources policies of the period, protracted wars, conflicting schools, and changing priorities hindered the possibility of producing sufficient cadres either from within the army or from the schools, and the need for command and training in the junior ranks for 125 years was passed on to later generations.

Giriş

Genel bir tanımla astsubay, askerî hiyerarşide subayın astı, er-erbaşın üstü konumunda modern orduların orta/alt düzey yönetici tabakasını oluşturan ihtisas sahibi ve tam zamanlı muvazzaf askerî kadroyu ifade eder. Subaylara yardımcı olmak üzere ast komuta kademelerinde görevlendirilen astsubaylar, bağlı buldukları kuvvet ve askerî sınıflarına/branşlarına göre değişmekle beraber eğitim-öğretim, sevk ve idare ile diğer idarî ve teknik işlerde vazife alırlar.¹ Günümüzde astsubay muadili kadroların bulunduğu ülkelerin silahlı kuvvetleri tarafından belirlenen rütbe karşılıkları, NATO gibi uluslararası askerî organizasyonlarca oluşturulan kodlarla ifade edilerek uluslararası denklikleri belirlenmektedir.² Bugün Türk Silahlı Kuvvetleri'ndeki muvazzaf astsubay rütbeleri kıdeme göre; astsubay çavuş, astsubay kıdemli çavuş, astsubay üstçavuş, astsubay kıdemli üstçavuş, astsubay başçavuş ve astsubay kıdemli başçavuş şeklinde sıralanmıştır.³

Modern ordular öncesinde, farklı isim ve usullerle birliklerin kendi içinde geleneğe göre usta-çırak ilişkisi içerisinde yetiştirilip kıdeme ve başarıya göre karşılanan bu ara düzey komutan ihtiyacı, düzenli ordulara geçiş ve kitlesel asker almalarla birlikte bariz bir artış göstermişti. Zira 19. yüzyılın başlarından itibaren dünyanın önde gelen ülkelerinde, sivil bürokrasi gibi genişleyen askerî bürokrasi

¹ *Astsubay Kanunu (5802)*, Resmî Gazete, 7852, 5 Temmuz 1951; *Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu (211)*, Resmî Gazete, 10702, 9 Ocak 1961; *Türk Silâhlı Kuvvetleri Personel Kanunu (926)*, Resmî Gazete, 12670, 10 Ağustos 1967.

² NATO Standardization Office (NSO) <https://nso.nato.int/>, erişim 12.08.2023.

³ *Astsubay Sicil Yönetmeliği (5809)*, Resmî Gazete, 23657, 28.12.1998.

de teşkilat ve kadrolarında standardizasyonu sağlamak durumunda kalmıştı. Bilhassa değişen muharebe araçları ile muharebe şartları askerî teşkilatlarda dönüşümü zaruri hâle getirmiş, bir sonraki aşama olarak da subayından neferine kadar tüm kadroların görev tanımları ile eğitimlerinin standart hâle getirilmesi devletlerin gündemine gelmeye başlamıştı.⁴

Sonradan “Askerî Devrim” olarak adlandırılacak Avrupa’daki bu gelişmeler, temel itibariyle ateşli silahların yaygınlaşması, bu silahların gittikçe daha fazla ateş gücü ve tahrip üreterek muharebe sahasının genişlemesi, ateş gücünü artırmak için asker sayısının artırılması ve bunların taktik sahada kullanımı için talimli ve düzenli birliklere/kadrolara ihtiyaç duyulmasıyla alakalıdır. Bu ihtiyaçlar, bir yandan orduların ülke kaynaklarının en büyük tüketicisi hâline getirirken diğer taraftan da orduların insan ve mali kaynakları planlayıp yönetebilecek bürokratik organizasyonlar olarak yeniden tanımlanmasına sebep olacaktı. Tabii olarak yeni mali kaynaklara duyulan ihtiyaç, ikmal ve iâşe rotalarının geliştirilmesi ile ülkenin sahip olduğu insan kaynağının değerlendirilmesi gibi süreçleri de tetikleyerek devlet içerisinde yeni idari kurumların oluşturulmasını zorunlu kıldı.⁵ Bu bağlamda modern savaş sanatı ve artan askerî gücün modern ordularını, modern orduların da devlet teşkilatlarını değişime zorladığı söylenebilir.

Osmanlı Devleti, Avrupa’da yaşanan bu değişimlerin etkilerini mağlup oldukları muharebe meydanlarında 17. yüzyılda fark etmeye başlamıştı. Zira karşısındaki hasım orduların kompozisyonundaki değişiklikler gibi savaşma biçimleri de değişmişti. 18. yüzyıl başlarına gelindiğinde Osmanlılar sahip oldukları orduların, dönemin harp sanatı kaidelerine uygun bir biçimde savaşmadığını kabul ediyordu. Batı sınırlarındaki düşman birlikler artık kat kat duvar misali saflar hâlinde Osmanlı birliklerinin üzerine yürüyor, senkronize bir biçimde grup atışı yaparak, ateş baskısı kuruyorlardı. Yunan falanjının ilham verdiği bu yeni muharebe biçimi, doğrudan doğruya nizami ve daimî olarak yapılan talimlerin neticesiydi.⁶ Her bir safın başında bulunan ateş idare usulünü bilen komutanların verdikleri emirler çerçevesinde, aynı anda aynı hareketleri yaparak silahlarını atışa hazır hale getiren piyade neferleri, kendilerine ateş desteği sağlayan küçük kalibreli sahra toplarıyla beraber açık alanda manevra yapabiliyorlardı.⁷ Her askerî birliğin, uzun tekrarlara dayanan talimlerle

⁴ Özgür Kolçak, XVII. Yüzyıl Askerî Gelişimi ve Osmanlılar: 1660-1664 Osmanlı-Avusturya Savaşları, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Doktora Tezi*, İstanbul, 2012, s.22-75; Vural Başaran ve Remzi Demir, “Askerî Devrim ve Türk Modernleşmesine Etkisi”, *Erdem*, 77, 2019, s. 266-271.

⁵ *Askerî Devrim*; ana hatlarıyla 16.-17. yüzyıllarda askerî alanda gerçekleşen etkisi orduların ötesine geçerek siyaset, ekonomi ve sosyal hayat üzerinde müessir olan değişimler olarak tanımlanabilir. Detaylı bilgi ve kaynak için bkz, Geoffrey Parker, *Askerî Devrim: Batının Yükselişinde Askerî Yenilikler 1500-1800*, (çev. Tuncay Zorlu), Küre Yayınları, İstanbul, 2018, s. 33 vd.

⁶ Geoffrey Parker, *Cambridge Savaş Tarihi*, (çev. Füsün Tayanç ve Tunç Tayanç), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, s. 172.

⁷ Gültekin Yıldız, “Kara Kuvvetleri”, Gültekin Yıldız (ed.), *Osmanlı Askerî Tarihi-Kara Deniz ve Hava Kuvvetleri, 1792-1918*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017, s. 62.

öğrendiği bu yeni ateş idare usulünün uygulanabilmesi, kullanılan silah ve mühimmatların da her açıdan eşit olmasını gerektirmekteydi. Bunun yanı sıra, ordunun teşkilat yapısının düzenlenerek kimin, ne zaman, neyi, nasıl yapacağını belirlenmesi, büyük bir makinaya benzetilen ordu içerisinde her bir çarkın/kişinin yerinin ve görevinin belirlenmesi hayati bir öneme sahipti. Osmanlı ordusu artık “nizamsız askerle nizamlı askere mukabele edilmeyeceğinin” farkında olarak askerî ıslahatlara girişmişti.⁸ Bu nedenle, ilk defa Nizâm-ı Cedîd ordusu ile muharebe sahası disiplinini sağlamaya yönelik senkronize hareket eden birliklerin işlerliğini artıran Avrupa tarzı talim yapılmaya başlanmış, sonraki yıllarda ise Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye ordusu ile bu talimler devam ettirilmeye çalışılmıştı.⁹ Aynı yıllarda yine ilk defa olarak batılı ülkelerin askerî talimnameleri de tercüme edilerek kullanılmaya başlanmıştı. Bu talimnamelerde eğitimin, günümüzdeki yavaşık düzen ve muharebe eğitimini de içine alacak bir şekilde acemi eğitimi ile bölük ve tabur talimleri olarak yapıldığı görülmektedir.¹⁰

Bu süreçte, astsubay muadili kadrolardan beklenen başlıca vazife, acemi neferlere temel askerlik bilgilerini öğretmek düzenli talim yaptırmak ve takım/müfreze seviyesine kadar küçük birlik komutanlığı olarak ortaya çıkmıştı.¹¹ Zira profesyonel ya da yarı profesyonel olup kitlesel asker alma ve seferberlik sistemleri uygulayan orduların kahir ekseriyeti acemi askerlerden oluşmaktaydı. Bu acemi erlere, temel askerlik eğitiminin verilerek neyi, nasıl yapıp, neyi, neden yapmayacağını öğretilmesi, muharebe sahasında ise yanı başlarında kendilerine yol gösterecek tecrübeli kadroların bulunması çok önemliydi. Özellikle subaysız kalan birliklerde bu ihtiyaç hayati bir öneme sahipti. Ayrıca birlikler içinde, uzun süre aynı idari ya da teknik işi olması gerektiği yaparak kurumsal tecrübeyi aktaracak daimi personel ihtiyacı da gün geçtikçe artmaktaydı.¹² Ancak astsubay muadili kadrolarının vazife, statü, istihdam, eğitim ve okullaşma süreçleri her ülkede olduğu gibi Osmanlı Devleti’nde de farklı bir tarihi seyir izlemiştir. Bu farklılıkların sebepleri arasında; devletlerin/orduların değişkenlik gösteren kaynak, imkân, kabiliyet ve öncelikleri, değiştirilen istihdam ve asker alma sistemleri, askerî gelenekler, kara, deniz, hava ve jandarma kuvvetlerinin kendilerine özgü tercih ve ihtiyaçları gibi nedenleri saymak mümkündür.

⁸ Fatih Yeşil, “Nizâm-ı Cedîd Ordusunda Tâlim ve Terbiye (1790-1807)”. *Tarih Dergisi*, 52, 2011, s. 27-85; Gültekin Yıldız, *Neferin Adı Yok: Zorunlu Askerliğe Geçiş Sürecinde Osmanlı Devleti’nde Siyaset Ordu ve Toplum* (1826-1839) Kitabevi, İstanbul, 2009, s. 17-30.

⁹ Yeşil, *Nizâm-ı Cedîd Ordusunda Tâlim ve Terbiye* s. 27-31; Yıldız, *Kara Kuvvetleri*, s. 45.

¹⁰ *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi* (1793-1908), Cilt 3, Kısım 5, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1978, s. 356-357.

¹¹ Mesut Uyar ve Edward J. Erickson, *Osmanlı Askeri Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s. 361; *The Noncommissioned Officer Guide*, Headquarters Department of the Army Washington D.C., 2020, s. 1-8.

¹² *Time-Honored Professionals: The NCO Corps Since 1775*, Center of Military History United States Army, Washington, D.C., 1989 s.7-9; *The Noncommissioned Officer and Petty Officer: Backbone of the Armed Forces*, National Defence University Press, Washington D.C., 2013.

1. Osmanlı Devleti'nde Küçük Zabitlik

Türkiye'de astsubaylığın tarihi ve fonksiyonu ilgili yapılan çok az sayıdaki araştırmalarda, “çavuş” ve “baş-çavuş” kelimelerinin Uygur ve Göktürk dönemi metinlerinde kullanımından ötürü astsubaylığın tarihini ilk Türk devletlerine kadar götüren yaklaşımlar olsa da bu sıfatlar ile günümüz astsubaylığı arasında bir bağlantı kurmak zordur.¹³ Rütbe, unvan ve isimlerdeki kültürel devamlılık, etimolojik ve etnografik olarak çok değerli olmakla birlikte, bunlar farklı organizasyonlar içinde yer alan, görev ve hiyerarşi yönünden farklı fonksiyonlara sahip kadrolardır. Hâliyle Türk tarihinde çok geniş bir görev alanında görülen Çavuşluk Teşkilatını ayrı tutarak düzenli modern ordu yapıları içerisindeki astsubay muadili kadroların Türk Ordusunda 1826 yılından itibaren başladığını ifade etmek daha doğru olacaktır. Nitekim Asâkir-i Mansûre'ye ait kanunnameler ile yine aynı yıllara ait piyade talimnamelerinde “küçük zabit” ibaresine rastlanır. Bu metinlerde, detaylı bir tanımı yapılmasa da zabit sınıfının astı konumunda komuta yetkisi olan astsubay muadili kadrolara işaret edildiği, dönemin diğer resmî yayınlarıyla birlikte ele alındığında barizdir.¹⁴

Kıta Avrupası ordularında 17. yüzyıldan itibaren belirgin olan astsubay kadroları, Osmanlılara tabiidir ki dönemin paradigma ordusu olan Fransızlar üzerinden gelmişti. Bu dönemde Avrupa'nın başlıca kara gücü olması nedeniyle, Nizâm-ı Cedîd gibi Asâkir-i Mansûre için de Fransız piyadesi örnek alınmıştı. Çoğunluğu Fransa'dan gelen askerî uzmanlar gibi talimnameler de Fransızcadan çevrilerek küçük uyarlamalarla askerî mevzuata dâhil ediliyordu. “Küçük zabit” teriminin de bu yıllarda Fransızca sous-officier (“alt/ast-zabit/subay”) teriminin karşılığı¹⁵ olarak çevrilerek bazı resmî yayınlara girdiğini ama gerektiği gibi ayrı bir askerî sınıf oluşturmadığını 1909 yılındaki Meclis-i Mebusan görüşmelerinde kendisi de subay olan Ali Vasfi Bey şöyle ifade eder:

“Şimdiye kadar bizde küçük zabitlik yoktu. Vakıa Dahiliye Kanunnamemiz kırk üç [1827] senesinde tercüme edilmiş kırkbeşte [1829] tadil edilmiş, yani

¹³ Salim Dikduran, *Türk Hava Kuvvetleri Tarihinde Astsubaylar*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019, s. 2-5.

¹⁴ Necdet Öz, *Yenileşme Döneminde Osmanlı Ordusunda Talimnameler (1826-1914)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, İstanbul, 2021, s. 62-79. Ayrıca 23 Ağustos 1831 tarihli Takvim-i Vekayi'de yer alan “*onbaşadan mülâzım-ı evvele kadar küçük zabitânların*” ifadesi ile bahsi geçen sınıfın genel bir tanım ve tasnifi de yapılmıştı. bkz. Ebru Benzer, *Takvim-i Vekayi'nin 1831-1834 Yılları Arası Transkripsiyonu*, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Kilis, 2013, s. 67.

¹⁵ Anlaşılan, günümüz Türkçesine “alt, altında, aşağı, aşağısında; ast” şeklinde çevrilebilecek Fransızca “sous” edatı, Türkçeye çevrilirken genel anlam karşılığı gözetilerek sıfat olan “küçük” kelimesi ile karşılanmaya çalışılmıştır. Bunda dönem Türkçesi ve filolojik kısıtlar da belirleyici olabilir. Ancak sadece kelimeler üzerinden düşünüldüğünde, Fransızcadaki kişinin subay/zabit olmadığına işaret eden “sous-officier” kelimesi, Türkçeye “küçük zabit” olarak çevrilince Fransızcadaki anlamının aksine, rütbesi küçük de olsa kişinin subay/zabit olduğunu aklı getirmektedir. Hâliyle burada “küçük zabit” çevirisinin en başından yanlış yapıldığı iddia edilebilir.

Sultan Mahmut zamanında kabul edilmiş. Bu nizamnamenin bazı yerlerinde küçük zabıt tabiri vardır. Bunun aslı Fransızcadan tercüme edildiği için (sou-officier) den aynen alınmıştır. Fakat orası bizde unutulmuş. Belki onbaşı, çavuş, bölük emini yerinde kullanılmıştır. [...] Bugün her orduda hemen hemen Almanya tensikatının [düzenlemelerinin] aynı caridir. Avusturya keza. Hep küçük zabıt kadrosu vardır. O orduların vakt-i hazarda [barışta] en büyük ve mühim uzvu, cüz'ütâmı bölüktür. Bölükteki heyet-i muallime, küçük zabitan heyetidir. Küçük zabitan efratla beraber yatarlar, onlarla beraber hem haldirler. Seviye-i irfanları yekdiğerine daha karib [yakın] olduğundan, onun için kuvve-i muavine ile talebe arasında bulunurlar.”¹⁶

Ali Vasfi Bey'in Meclis-i Mebusandaki bu ifadeleri, dönem itibariyle astsubaylığın vasıflarını, görev alanını ve Osmanlı ordusundaki durumu özetlemesi açısından önemlidir. Devam eden meclis görüşmelerinde, dikkat çekici diğer bir konuşma da mülkiye kökenli paşalardan olan Tokat Mebusu Hattatzade İsmail Paşa tarafından yapılmıştı: “*Küçük zabıt, netice herkes mülâzımdan [teğmenden] yukarı binbaşıya kadar olan zabitan zanneder.” Kanunu, avam ve havas herkes okuyacağı için buraya bir fıkra ilave etmeli, küçük zabitanın onbaşı, çavuş, bölük emini, başçavuş olduğunu tayin etmeli.*”¹⁷ Meclis-i Mebusan görüşmelerinden anlaşılan, “küçük zabıt” lafzı Asâkir-i Mansure ile birlikte mevzuata girmiş olsa da günlük hayatta çok fazla kullanılan bir tabir değildi. Üstelik, 80 yıl sonra 1909’da bile bu ifadenin hangi rütbeleri kapsadığı ve gerçek işlevini yerine getirip getirmediği konusunda birçok kişinin tereddütü bulunmaktaydı.

Konu akışını bozmadan¹⁸ 1909 yılındaki tartışmaları sonraya bırakarak 1826 yılına dönülürse; Yeniçeri ocağının kaldırılmasının akabinde kurulan Asâkir-i Mansûre ordusu ve 1834’te teşkil edilen “Redif Alayları”ndan itibaren birlik teşkilatlarında görmeye başladığımız astsubay muadili kadrolar, resmî olarak ancak 1951 yılında “astsubay” olarak adlandırılmıştı. Bu tarihe kadar “bölük emini”, “çavuş”, “serçavuş”, “başçavuş”, “küçük zabıt”, “gedikli” ve “gedikli erbaş” gibi farklı isimlerle anılmışlar ve 20. yüzyılın başlarına kadar umumiyetle askerlik vazifelerini yaptıkları kendi birliklerinin içinde, küçük zabıtlığe mahsus ayrıca bir eğitim görmeden yetişmişlerdi. Yine 20. yüzyıl başlarına kadar, küçük zabıtlık ile ilgili mevzuatın

¹⁶ *Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre:1, Cilt:1, 9 Teşrin-i Sani 1325 Pazartesi, s. 62.

¹⁷ *Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre:1, Cilt:1, 9 Teşrin-i Sani 1325 Pazartesi, s. 62.

¹⁸ Burada değinmeden geçemeyeceğimiz kaynak Charles Mac Farlane’ın hatıratıdır. 1827’de Osmanlı birliklerini müşahade etme fırsatı bulan İskoç seyyah, Osmanlı ordusunda küçük zabıtlığın olmamasını fark ederek mevcut ortamı gayet başarılı tasvir etmektedir: “*En göze çarpan eksiklikleri astsubayların [non-commissioned officer and subalterns] olmamasıydı. Ordu içinde bunlar olmayınca bütün iş oradan oraya koşan üst rütbeli subaylara yüklenmişti. Bunlar talim çavuşlarının işlerini yapıyorlardı. Hatta albaylar bile bu işle uğraşıyorlardı. Talim esnasında koşmaktan, yürümekten ve kılıç sallamaktan yorulup sıcağın baygınlık geçiriyorlardı. Bir albay için ne garip bir iş! Ama çok azı askerlik sanatı hakkında bilgi sahibi olduğundan bu işle uğraşmak zorundaydılar.*” Charles MacFarlane, *Constantinople in 1828: A Residence of Sixteen Months in the Turkish Capital and Provinces: with an Account of the Present State of the Naval and Military Power, and of the Resources of the Ottoman Empire*, V.1, 2.Edition, London, 1829, s. 52.

zaman içerisinde oluşmasından dolayı küçük zabitlerin istihdam şekilleri ile görev ve statülerinde, değişkenlik ve bazen muğlaklık söz konusu olduğunu belirtmek gerekir.¹⁹ Mevzuatın oturmamasının yanı sıra bunun bir sebebi de zaten sayıca az olan küçük zabitler ile ilgili cari işlemlerin kimi zaman alay/fırka komutanlıkları inisiyatifinde yürütülerek ortaya farklı uygulamaların çıkmasıyla alakalıdır.

Bugünkü modern ordu tertibinin ilk örneği olarak kabul edebileceğimiz Asâkir-i Mansûre ordusunda astsubay muadili profesyonel kadrolar, “serçavuş” “çavuş” ve “bölük emini”²⁰ olarak adlandırılmakta olup maaşlı ve daimi kadrolardı. O yıllarda zorunlu askerlik uygulaması bulunmadığı için yeni ordu, 15-30 yaş arası gönüllülerden seçilerek oluşturuldu; hizmete alınanlara on iki yıl hizmet sonrası görev maaşı kadar emeklilik maaşı verilmesi öngörülüyordu. Teşkil edilen ordunun ilk mevcudu 12.000 kişiyken 1837’de bu sayı, 160.000’i buldu. Asâkir-i Mansûre’yi desteklemek için 1834’te kurulan Rediflerin mevcudu da 1837’de 85.000 civarındaydı.²¹ Tanzimat Fermanı’yla birlikte askerliğin bir vatandaşlık görevi sayılmasının ardından 1844 yılında zorunlu askerlik sistemine geçilmişti. Kura Kanunu (1846) olarak adlandırılan asker alma sisteminin uygulanmasıyla beraber birliklerdeki acemi asker sayısı da gittikçe artıyordu.²² Subay yetiştirmek amacıyla 1834 yılında “Mekteb-i Harbiye” açılmışsa da ilk mezunlarını ancak 1848 yılında 10, 1849’de ise 12 kişi olarak verebilmişti.²³ 22 mektepli subayın aynı yıllarda savaş meydanına yaklaşık 250.000 kişilik düzenli bir kuvvet çıkarabilecek²⁴ Osmanlı ordusu için bir şey ifade etmeyeceği açıktır.

Osmanlı ordusunda küçük zabitler sayıca az²⁵ olmakla birlikte, kıdemli ve kıdemsiz olmak üzere iki grup hâlinde birliklerde görev yapıyordu. Bunlardan kıdemsiz olanlar, nizami askerlik süreleri içinde askerlik vazifelerini yaparak terhis olanlar/olacaklar grubunu oluştururken, kıdemliler nizami askerlik vazifesinin ardından tezkere bırakarak orduda kalmaya istekli olanlar grubunu oluşturuyordu.

¹⁹ 1870 tarihli *Terfi’-i Rütbe Nizâmnâmesi* ile küçük zabitlerin rütbe terfilerine ilişkin esaslar daha belirgin hâle gelmiştir. Bkz. Kadir Türker Geçer, “XIX. Yüzyılda Osmanlı Ordusunda Rütbe Terfi Uygulamaları ve 1870 Tarihli Terfi’-i Rütbe Nizâmnâmesi”, *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, 10:19, 2012, s. 1-42.

²⁰ Sonraki yıllarda “bölük emini” kadroları, askerî memur statüsüne dâhil edilecektir.

²¹ Abdülkadir Özcan, “Redif”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 34, İstanbul, 2007, s. 525.

²² Faruk Aydın, *Osmanlı Devleti’nde Tanzimattan Sonra Askeralma Kanunları (1839-1914)*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1994, s. 25-28.

²³ Kara Harp Okulu Tarihçesi, <https://kho.msu.edu.tr/hakkinda/tarihce.html>, erişim 18.08.2023.

²⁴ *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi 3. Cilt, 5’inci Kısım (1793-1908)*, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Harp Tarihi Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1978, s. 204-205

²⁵ Osmanlı ordusundaki küçük zabit sayısını net olarak ortaya koyabilmenin bazı zorlukları vardır. Bunların başında, muhtelif tarihlere ait kadro cetvellerinde çavuş, başçavuş gibi kadroların sayısının toplanarak er-erbaş içerisinde yekûn olarak gösterilmesi gelir. Ancak bu dönemde 820 kişilik tam bir piyade taburunun tertibinde olması gereken (ki çoğu zaman ulaşılamayan kadro) sayısından hareketle küçük zabit (8 bölük emini, 32 çavuş, 8 başçavuş) oranının %5’ten fazla olmadığı tahmin edilebilir. bkz. *MSB Arşiv ve Askeri Tarih Daire Başkanlığı Arşivi*, “6’ncı Ordu Defteri (1847-1870)”, Envanter No: 552.

Teskere bırakan kıdemli küçük zabıt adayları, birliklerde gösterdikleri maharete göre çavuş ya da başçavuşluğa ve oradan zabıtlığe kadar yükselebiliyorlardı. Terfi için gereken şartlar, tecrübe, okuryazarlık, matematikteki dört işlem ve ilgili temel mevzuata hâkim olmaktan geçiyor; sınavları ise yine birlik içinde kurulan komisyonlar tarafından yapılıyordu. Zabıtlığe terfi etmek için küçük zabıtlık şartlarıyla birlikte altı yılı fiilen bitirmiş, en az bir yıl çavuş veya başçavuşluk yapmış olmak ve iyi ahlak sahibi bulunmak gerekiyordu.²⁶ Kırım Savaşı (1853-1856) yaklaşırken Osmanlı subaylarının neredeyse tamamına yakını, yolu bir şekilde küçük zabıtlıktan geçerek terfi eden alaylı subaylardan oluşuyordu.

Kırım Harbi sırasında Osmanlı Devleti'nin müttefiki olan Fransız Ordularının Başkomutanı Mareşal Arnaud, 1854 yılında kaleme aldığı bir mektupta: “*Türk ordusunda iki şey vardır: Bir başkomutan, bir de askerler. Bunların arasında orta birlikler, subay yoktur; astsubay ise hiç yok*” ifadelerini kullanmıştı. Yine aynı yıl, müttefik İngiliz Kuvvetleri Generali Williams, Anadolu sınırındaki Osmanlı askerini müşahede ettikten sonra İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Clarendon’a çektiği telgrafında: “*Dünyanın hangi ordusunda olursa olsun daha iyi fertler bulunacağından şüphe ederim. Askerler, bünyeleri sağlam ve iyi bir asker olmak için gereken her şeye sahiptirler*” demişti. Ancak neferlerdeki bu fitrî mezziyetler, subay ve astsubay yokluğunda muharebe meydanlarında bir yere kadar işe yarıyordu.²⁷

Kırım Harbi sonrasında Osmanlı ordusu, seferber ettiği askerleri terhis ederek barış konusuna doğru çekilerken, büyük savaşların olmadığı yaklaşık yirmi yıl sürecek yeni bir dönem başlıyordu. Devletin ilgisi bu dönemde askerî ıslahatlardan ziyade mülkiye, adliye ve maarif alanındaki düzenlemelere kaymıştı. İyi yetişmiş bazı subayların tecrübelerini askeriye aktaramadan mülki görevlere atanması, harp tecrübesi görmüş kıdemli neferlerden gerçek bir küçük zabıt sınıfı oluşturulamaması gibi hususlar askerî alanda elden kaçan fırsatlardan dı.²⁸ 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi yenilgisi ise Nizam-ı Cedid'den itibaren örnek alınan mühendislik öncelikli Fransız askerî sistemi yerine Alman modeline geçilmesine vesile oldu. Alman askerî modelin özelliklerinin başında ise sıkı bir disiplin, sürekli talim ve okullaşma ile talimgah uygulamaları geliyordu. Bu nedenle ilerleyen yıllarda talimgah uygulamaları ile birlikte küçük zabıtlara yönelik okullaşma süreci de hız kazanacaktı.

19. yüzyılın sonlarına doğru, birliklerde yetişen küçük zabıtlara yönelik çeşitli hizmet içi eğitimler verilerek bazı standartları sağlamaları planlanmıştı. Alman heyetinin tavsiyeleriyle belirli bir program dâhilinde verilmek istenen bu temel eğitimler, sadece küçük zabıtlara yönelik bir müfredat olmayıp kurulan alay okulları, talimgahlar, numune taburları veya sınıf okulu nev'inden piyade, topçu, süvari gibi

²⁶ *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi 3. Cilt, 5'inci Kısım (1793-1908)*, s. 329 vd.

²⁷ Engelhardt, *Tanzimat ve Türkiye*, (çev. Ali Reşad; günümüz harflerine aktaran, Kamil Yeşil), Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2017, s. 120.

²⁸ Uyar ve Erickson, *Osmanlı Askeri Tarihi*, s. 353.

askerî meslek sınıflarına yönelik eğitimlerdi. Yayımlanan nizamname ve talimnameler ile bu eğitimlerin düzenli bir şekilde verilmesi istendi. Fakat bu takviye eğitimlerden arzu edilen sonuç alınmadığı gibi ordudaki küçük zabit sayısı da hiçbir zaman yeterli seviyeye çıkartılamadı. Birtakım çabalar görülse de küçük zabitlerin maaş ve özlük hakları gibi hususlarda da herhangi bir iyileştirme yapılamadı.²⁹ Silahaltına alınan acemi erlerin sayısı artarken onlara temel askerlik bilgilerini verip talim yaptırarak kıdemli küçük zabitlerin sayısının yetersiz kalması, zabitlerin iş yükünü artırdığı gibi bazen de bu işlerin ihmal edilmesine neden oluyordu.³⁰ Yine aynı dönemde, bugün astsubay görev ihtiyacının büro ve teknik işlere tekabül eden alandaki eksikliği ise sivil kaynaktan alınan askerî meslek memurları (kâtip, hesap memuru, muamele memuru, tüfekçi, kamacı, makinist, vb.) yoluyla karşılanmaya çalışılıyordu. Elbette bu sistemin muharebe alanında yarattığı etkiler de hesaba katılınca hemen her muharebeden sonra irili ufaklı birtakım değişiklikler yapılmak durumunda kalınıyordu.

1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı ve 1909'da II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesiyle sonuçlanan 31 Mart Vakası, küçük zabitler ile alaylı zabitler açısından birçok şeyi değiştirdi. 1908 yılı ortalarında Osmanlı ordusundaki subay sayısı 18.000'i alaylı, 9.000'i mektepli olmak üzere 27.000³¹ civarındaydı.³² Meşrutiyet havası mektepli subaylardan yana eserken binden fazla alaylı zabitin Hassa Ordusundaki görevlerinden alınarak yerlerine mektepli zabit atanması, bir sene içinde peyder pey alaylı zabitlerin orduyla ilişkisinin kesilmesi, konunun gazetelere ve siyasete taşınmasıyla ordu içerisindeki alaylı-mektepli meselesi de tartışmadan çatışmaya doğru döndü. Elbette 31 Mart Vakası'na giden sürecin nedenleri, siyasi gelişmeleri ile tarafları bunlardan ibaret olmayıp konunun çok daha geniş bir çerçevede ele alınması gerekir; ancak nihayetinde 12-13 Nisan 1909'da İstanbul kışlalarındaki zabitler, küçük zabitler tarafından alıkonarak kışlalara hapsedilmiş, isyanın

²⁹ Bir fikir vermesi açısından küçük zabit maaşı ile diğer rütbeli personel karşılaştırıldığında ücret makasının bir hayli açık olduğu görülür. 19. yüzyıl sonu itibarıyla bu maaşlar; albay: 2.000 kuruş, binbaşı 1.000 kuruş, yüzbaşı 400 kuruş, teğmen 250 kuruş, alay çavuşu 57 kuruş, başçavuş 47,5 kuruş, piyade çavuşu 38 kuruş, bölük emini 33,25 kuruştü. Bkz. *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi 3. Cilt, 5'inci Kısım (1793-1908)*, EK-16. 1843 yılı maaşları için bkz. EK-15.

³⁰ Dönem itibarıyla model alınan Alman sisteminde astsubay kadrolarının vaziyetini, kendisi de bir Osmanlı subayı olarak 1910 yılında Almanya'ya eğitime giden Cafer Askerî şöyle aktarır: "*Alman ordusunun bölüklerinde başçavuşların büyük önemi vardı. Çünkü üstlerinden aldıkları bütün emir, tavsiye ve bildirimleri bunlar yürürlüğe koyarlardı. Bölüklerin ofislerini üstlerinin isteklerine göre tam bir maharet ve ustalıkla idare edenler de bunlardı. Bölüklerin iç idaresinde bunlardan sonra astsubaylar geliyordu. Aslında Alman ordusunda astsubaylar ordunun düzen ve intizamının bir göstergesi sayılıyorlardı. Bir astsubay orduda zorunlu askerlik hizmetini tamamladıktan sonra yaklaşık on iki yıl gönüllü olarak görev yapardı. Bu görev süresince garnizonun yakınında ailesiyle birlikte otururdu. Askerlik görevini tamamladıktan sonra ise posta, demiryolu vb. alanlardan birinde fena sayılmayacak bir maaş karşılığında hükümet tarafından görevlendirilirdi. Erlerle daha fazla haşır neşir olanlar, subaylardan çok astsubaylardı.*" Cafer El-Askerî, *İsyancı Bir Arap Ordusunda Bir Harbiyeli* (çev. Halit Özkan), Klasik Yayınları, İstanbul, 2009, s. 21.

³¹ Bu rakama hekim, eczacı, cerrah, imam ve katipler dâhil değildir.

³² Yıldız, *Kara Kuvvetleri*, s. 96-97.

başlamasında ve büyümesinde alaylı kadrolar ile küçük zabitler bir hayli etkili olmuş, “mektepli zabıt istemeyiz” sloganları atılarak mektepli subayların öldürülmesine kadar işler varmıştı. “Çavuşların İsyanı” olarak da bilinen bu olaylar, Hareket Ordusunun 25 Nisan 1909’da İstanbul’a gelerek Selimiye Kışlasını ele geçirmesiyle kontrol altına alınmıştı.³³ Çıkan çatışmalarda 49 kişi ölmüş, 86 kişi yaralanmıştı. İsyancılar ise 400 civarında kişi ölürlen 700’den fazla kişi de yaralanmıştı.³⁴

31 Mart Vakası sonrasında çeşitli gerekçelerle alaylı zabıt ve küçük zabıtların tasfiye ve emeklilik süreçleri hızlandı. 1908-1911 yılları arasında ordu ile ilişkisi kesilen alaylı zabıt sayısı 10.000’i geçmişti. 1914 başlarında Balkan Harbi yenilgisinden sorumlu tutulan birçoğu yüksek rütbeli olan 1.100 kadar alaylı subay daha emekliye sevk edildi.³⁵ 1909’dan beri ortaya çıkan netice sadece alaylı subayları değil, küçük zabıtlar ile orduda subay olarak kalmak isteyen erbaşları da tedirgin etti. 1905’te hızlı bir şekilde mektepli subay yetiştirmek için Almanya’da olduğu gibi ordu merkezlerinde (Edirne, Manastır, Erzincan, Şam, Bağdat) harp okulları açılmıştı. Ancak bu okullar da yeterli eğitici kadro bulunamaması ve merkezden uzak olduklarından yeterli kontrolün sağlanamaması gibi nedenlerle 1908’de kapatılmıştı. İstanbul’da yine tek kalan Mekteb-i Harbiyenin eğitim süresi ise üç yıldan iki yıla indirilerek hızlı bir şekilde kıtalara mektepli subay gönderilmek istendi.³⁶ 1909’da yayınlanan “Küçük Zabıt ve Küçük Zabıt İptidai Mektebi” hakkında nizamname ile de iki dereceli olarak küçük zabıt mektepleri açılarak mektepli küçük zabıt yetiştirmek için kara kuvvetlerinde ilk adım atılmış oldu.³⁷

1909’da Hareket Ordusunun başında İstanbul’a gelen ve mektepli küçük zabıt yetiştirmek için bir hayli çaba sarf eden Mahmud Şevket Paşa’nın 1910’da harbiye nazırı iken küçük zabıtlık ile ilgili Meclis-i Mebusanda söyledikleri, dönemin siyasi bakış açısını da aksettirmesi nedeniyle mühimdir.

“Bir orduda iki heyet-i zâbitân vardır; birisi asıl zâbitân heyeti, birisi de küçük zâbitân heyetidir. Osmanlı Ordusunda teessüf ederim ki, bugüne kadar küçük zâbitân heyeti yoktur. Vâkıa çavuş, bölük emini, başçavuş denilen şeyler vardır fakat lafzî idi. Mânen küçük zâbit değildir. Çünkü efrad ile beraber terhis oluurlardı. Onların içinde en zekileri ve beceriklilerine sen çavuşsun, başçavuşsun deniliyordu. Küçük zâbit 12-15 sene hizmet etmeli ki, Küçük Zâbit Mektebinde tahsil etmeli ki küçük zâbit olabilsin. Biz bunu, devr-i sabikâda nazar-ı dikkate

³³ Adem Ölmez, *Modern Osmanlı Ordusunda Alaylılar ve Mektepliler (1826-1918)*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 239-263.

³⁴ Nâsır Yüceer, “31 Mart Vakası”, *Atatürk Ansiklopedisi*, AKDITYK, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/31-mart-vakasi/>, erişim 19.08.2023

³⁵ Ölmez, *Modern Osmanlı Ordusunda*, s. 262-263.

³⁶ Detaylı bilgi için bkz. İsmail Hakkı Akansel, *Taşra Harp Okulları*, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 2003.

³⁷ *Küçük Zabıt Mektebi ve Küçük Zabıt İptidai Mektebi Nizamnamesi*, Daire-i Askeriye Matbaası, İstanbul, 1325.

aldık. Defaatla teklif ettik, fakat düşünümüüz haysiyyet-i Hükümeti ki zâbitânın mektepli olmasını istemiyor. Nerede kaldı ki küçük zâbitânı mektebden yetiştirsin. İşde, bu fikir, devr-i sâbıkta küçük zâbitân heyeti teşkiline mâni oldu. Fakat meşrutiyet teessüs eder etmez can attık, bu mektepleri tesis ettik.”³⁸

Mahmud Şevket Paşa'nın devr-i sabık ile ilgili siyasi ifadeleri bir yana bırakılırsa küçük zabitlik ile ilgili söyledikleri 1826'dan itibaren gelinen durumu özetler mahiyettedir. Osmanlı ordusunda küçük zabitlik sınıfı hiçbir zaman tam olarak oluşturulamamış, mevcut kadrolar ise nitelik ve nicelik olarak eksik kalmıştı. Ayrıca denizcilerde 1890 yılında açılan astsubay okulu muadili mekteplere öğrenci bulmakta sıkıntı çekildiği gibi 1911'de Kara Küçük Zabit Mektebine de rağbet olmadığı³⁹ düşünülürse bu kadroların uzun bir müddet cazip kadrolar olarak görülmediğini de belirtmek gerekir. Üstelik kıdemli/kıdemsiz küçük zabitlerin genç yaşta terhis edilmeleri sonrasında yaşadıkları emeklilik ile çeşitli memuriyetlerde (posta, telgraf, polis memurlukları gibi) istihdam meselesi vardı ki bu da uzunca bir süre çözülememişti.⁴⁰

Balkan Harbi mağlubiyetinin sebepleri arasında sayılan “alaylı-mektepli çatışması” ve “orduya siyaset karışması” üst başlıkları altında, küçük zabit kadrolarının niteliği/niceliği ve fonksiyonunu tam olarak icra edememesi gibi görece küçük sorunlar arka planda kalarak neredeyse görünmez hâlde gelmiştir. Zira neferlerin talim ve disiplini ile muhabere, ikmal, nakliye gibi alanlarda ve dahi birliklerin bozulmadan geri çekilmesinde önemli görevleri olması beklenen bu kadrolardaki eksikliğin sonuçları ortaya konulabilmiş değildir. Döneme ait hatırat literatüründe ve bilhassa subay hatıratında küçük zabitlikle ilgili bahisler de beklenenden azdır. Hatıratın birçoğunda ise neferlerin askerî talim ve terbiye konusuna gelindiğinde ittifakla durumlarının arzu edilen seviyede olmadığına değinilir.⁴¹ Hüseyin Cemal bunun

³⁸ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre:1, C.6, 3 Haziran 1326 Perşembe, s.3 29.

³⁹ Küçük Zabit Mekteplerine rağbet olmadığı, rağbetin artırılması için gazetelere ilan verilmesi hakkında bkz. *BOA.*, DH.İD. 87–36, H.01-09-1329 (M.26 Ağustos 1911).

⁴⁰ Küçük Zabit Mektebinden mezun olup orduda muayyen müddetlerini doldurup terhis olunanların durumlarına göre bir işte görevlendirilmeleri gerektiği hâlde bunun yapılmadığı ve bu sebepten okulda okumak isteyenlerin sayısının azaldığı, devam edenlerin ise ayrıldığından bu durumun önlenmesi için Dahiliye Nezaretinin tamimi bkz. *BOA.*, DH.UMVM., 124-113, (Mart 1919)

⁴¹ Genel bir fikir vermesi açısından Ali İhsan Sabis'in ile Kâzım Karabekir'in küçük zabitlik ile ilgili gözlemlerine yer vermekte fayda vardır. Sabis'in bahriye sınıfındaki küçük zabitleri de değerlendirdiği satırlar şöyledir: “*Kara kuvvetlerinde küçük zabit ne kadar ehemmiyetliyse, bahriyede de ondan birkaç fazla önemdedir. Bir gemide, zamanımız teknik güçlüklerinin toplamı olan bir drednotta erlerin ve subayların değiştiği durumlarda; geminin sürekli muntazam hayatını sürdüren, erler ve subaylarının acemiliklerini gideren ancak gediklilerdir. İşte bu kadar önemli olan daimi astsubaylar için esaslı hiçbir tedbir alınmadı. Bahriyede mevcut fazla subaylar yerine bu gediklileri tesis etmek pek âla mümkündür.*” Ali İhsan Sabis, *Balkan Harbinde Neden Mağlup Olduk?*, (haz. Hasip Saygılı), İlgî Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2014, s. 69-70.

Yine Kazım Karabekir II. Meşrutiyetten önce Manastırda görev yaparken 15. Süvari Alayındaki küçük zabitlerin kroki yapmak ve rapor yazmak bilmediklerini, hiç endahat yapmadıklarını, tahmini

sebebinin “*Bunu da herkes bilir ki, ta’lim ve terbiye-i askeriyenin, küçük zabitanın, asıl zabitan kadrosunun yokluğundan ileri geliyor*”⁴² diyerek açıklamaktadır. Devam eden sayfalarda, Balkan Harbi’nde Bulgarlara esir düşen Hüseyin Cemal’in küçük zabitlikle ilgili yazdıkları mukayeseli olması nedeniyle üzerinde durmaya değerdir.

*“Bizde küçük zabitan ne haldedir? Şüphesiz birçok zabitan bu sözü görür görmez müte’essir olacaklardır. Küçük çocuklar mekteblere alınır. Bunlar küçük zabıt çıkdı, taburlara verildi. Bir def’a da ku’a başında bulunan zabitanın tecrübesi sorulsun... Bulgar Ordusu’nda küçük zabıt görüyoruz. Hepsı sıvri sakallı, koca bıyıklı, uzun, kalın boylu, sert çehreli askerlerden ibaret. Ayağında çizmeler, omuzundan asılmış pala kılınc. Bütün askerler kendisini görünce selam veriyor. titriyor... Bu hususda daha ziyade izahata lüzum yokdur. Hükümetimiz, Bulgar Ordusu’nda tatbik edilen küçük zabitan hakkındaki şerait ve nizamnameyi aynen tatbik etmelidir. Netice, bizde küçük zabitan yokdur. Olsa da pek azdır.”*⁴³

Hüseyin Cemal’in Bulgar ordusu ile yaptığı mukayeseden anlaşılan mektepli, genç, küçük zabitlerden ziyade orta yaşlarda, neferlikten gelerek kıtalarda yetişmiş, görünüşü itibarıyla de zapturapta kadir tecrübeli küçük zabitler istemektedir. Ancak Osmanlı ordusunda o evsafa olan birçok küçük zabitin, subay sayısının azlığı nedeniyle zaten zabıtlığe terfi ettiği ve küçük zabıtlık kadrolarının yine boşalarak yetersiz kaldığı da ortadadır. Ayrıca Balkan Harbi’ndeki bu eksiklik ile 31 Mart sonrası alaylı kadroların tasfiyesinin sonuçları ima ediliyor olsa dahi oranları değişse de 1909 öncesindeki durumun sistem gereği bundan çok farklı olması beklenemezdi.

1914 yılında Birinci Dünya Harbi seferberliği yaklaşırken orduya alınacak yüzbinlerce acemi neferin nasıl bir askerî talim ve terbiye alacağı ve eğitimlerin hangi kadrolarla yapılacağı meselesi çözüm beklemekteydi.⁴⁴ Üstelik alaylı kadroların tasfiyesi ve müteakiben kurulan yeni birlik komutanlıkları nedeniyle hâlihazırda yetersiz olan zabıt ve küçük zabıtlere duyulan ihtiyaç, muharebeler başladığında iyiden iyiye artmıştı. Görevdeki subaylar ihtiyacın ancak %20’sini karşılayabildiğinden⁴⁵ geriye fazla bir seçenek de kalmadığı için mevcut ihtiyaç, yedek subay adayları yoluyla karşılanmaya çalışıldı. Buna göre, yedek subay adayları kıtalara subay statüsünde

mesafe talimleri yapılmadığını ve bölüğünde alay sarraçlığından terfi etmiş işe yaramaz iki mülazım olduğunu ve tüm alayın bu şekilde olduğunu da belirttikten sonra bunları bizzat eğitmeye başlayarak çok iyi neticeler aldığını yazmaktadır. bkz. Kâzım Karabekir, *Hayatım*, Yapı Kredi Yayınları, (2. Baskı), İstanbul, 2009, s. 369.

⁴² Hüseyin Cemâl, *Yeni Harb Başımıza Tekrar Gelenler Edirne Harbi, Muhasarası, Esaret ve Esbab-ı Felaket*, (yay. haz. Aziz Korkmaz), TTK Yayınları, Ankara, 2014, s. 266.

⁴³ Age, s. 251.

⁴⁴ 1914 yılında Harbiye Nazırı Enver Paşa’nın silahaltına alınan acemi neferlerin eğitim-öğretim seviyelerini yükseltmek için kışlalarda açmaya çalıştığı “Tabur Mektepleri” için bkz. Sadık Emre Karakuş, “Enver Paşa’nın Tabur Mektepleri Denemesi”, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7:2, 2023, s. 357-373.

⁴⁵ Dönemin kadro teşkilatlarına göre birliklerdeki subay oranı %6 olması gerekirken, muharebeler başladığında bu oran %1,2’ye kadar düşmüştü. Bkz. Uyar ve Erickson, *Osmanlı Askeri Tarihi*, s. 485 ve 292 nolu dipnot.

“zabit namzedi” olarak onbaşı rütbesiyle gidecek, üç ay sonra çavuş olacak, altıncı ayın sonunda komutanlarının kanaatleri müsbet olursa yedek subaylığa terfi edeceklerdi.⁴⁶ Böylelikle orduda altı ay boyunca küçük zabit kadrolarında görev yaparak Osmanlı ordusunun önemli bir problemi olan astsubay sınıfı eksikliğinin giderilmesinde kullanılacaklardı.⁴⁷ Ancak bu uygulama, yedek subay adaylarında büyük bir hayal kırıklığı yarattı.⁴⁸ Bu durumda olan İhsan Ulvi, konu hakkındaki rahatsızlığını “Çok acayip burada namzetlik. Paraya vesaireye gelince nefer oğlu nefer. Vazifeye gelince zabit.”⁴⁹ şeklinde belirtmekteydi.

Birinci Dünya Harbi ile İstiklal Harbi dönemlerinde küçük zabitlikle ilgili yaşanan gelişmeler genel itibarıyla savaş tedbirleri kapsamında acil ve kısa vadeli ihtiyaçları gidermeye yönelik uygulamalardır. Bu yıllarda köklü ve sistemli bir değişiklik görülmez. Ancak ilgili mevzuat gereği küçük zabitler dokuz yıl askerî hizmetten sonra uygun kamu memuriyetlerinde istihdam edilmeleri gerekirken bunlara iş bulmakta sıkıntı çekildiği, bu nedenle küçük zabit mekteplerindeki talebelerin dahi okulu terk etmeye başladığı bu dönemde bariz olarak fark edilir hâldedir.⁵⁰

2. Mektepli Küçük Zabitlik

Okullaşma başlangıcı ile akabindeki süreçler, birçok teşkilat gibi ordular için de ihtiyaç ve ilginin ne yöne doğru kaydığını, kadrolardan bekleneni ve kurumsallaşmayı göstermesi açısından önemlidir. Bu gözle bakıldığında Amerika’da bugün astsubay muadili diyebileceğimiz ara kadrolara yönelik okullaşma süreci, 18. yüzyılın sonlarına kadar götürülürken bu tarih kıta Avrupası ülkelerinde 19. yüzyıl başlarına rastlamaktadır.⁵¹

Türkiye’de astsubay muadili kadrolara yönelik muayyen müfredata sahip okulların açılması denizcilerde 1890, karacılar 1909, havacılar 1928 yılında gerçekleşmiştir. Astsubay okullarının açılmasında görülen bu gecikmenin birçok sebebi olmakla birlikte temel problem, 20. yüzyıl başlarında dahi subaylar arasında okuma-yazma sıkıntısı çeken alaylı subayların varlığı ve ordudaki mektepli zabitlerin azlığı olarak görülüyordu. Zira deniz subaylarına yönelik harp okulunun geçmişi 1775’e, kara subaylarına yönelik harp okulunun açılması 1834 yılına kadar gitmekteyse de bu okullardaki eğitimin ihtiyaçları karşılayacak niteliğe ulaşması ancak kuruldukları tarihten 30-40 yıl geçtikten sonra mümkün olmuştu. Doğal olarak burada öncelik

⁴⁶ Taşköprülü Mehmed Efendi, Irak Cephesi’nden Burma’ya Savaşın ve Esaretin Günlüğü, Mesut Uyar ve Ahmet Özcan(haz.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s.XIII-XV.

⁴⁷ Uyar ve Erickson, *Osmanlı Askeri Tarihi*, s. 485.

⁴⁸ Umur Akcakaya, Hatıralarda I. Dünya Harbi ve Osmanlı Devleti (Osmanlı Zabit ve Neferlerinin Gözünden), *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Erzurum, 2020, s. 59-60.

⁴⁹ *Birinci Dünya Savaşından Kurtuluş Savaşına Bir Subayın Günlükleri, İhtiyat Piyade Üsteğmen İhsan Ulvi Efendi*, İhsan İplikçioglu ve Ömer Yıldırım(haz.), Kültür Ajans Yayınları, İstanbul, 2017, s. 13.

⁵⁰ *BOA.*, DH.İ.U.M., 22-34, H-22-06-1337 (M. 25 Mart 1919).

⁵¹ David W. Hogan and Arnold G. Fisch, *The Story Of The Noncommissioned Officer Corps The Backbone of The Army*, Center of Military History United States Army, Washington D.C., 2007, s. 21.

ve kaynaklar uzun bir müddet subay yetiştiren harp okullarına verilmeye çalışılmış, bugün astsubayların görev sahasına giren faaliyetlerin ise farklı personel kaynakları ve değişen istihdam modelleriyle karşılanması yoluna gidilmiştir.

Küçük zabıtlere mahsus olmak üzere açılan ilk astsubay okulu, bahriye sınıfında olmuştur. 19. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı bahriyesine ait gemilerde istihdam edilen astsubay muadili kadrolar, yukarıda bahsettiğimiz klasik usullere göre gemilerdeki tecrübeli erlerden seçiliyordu. Ancak yurtdışından alınan modern gemilerin sayısının artmasıyla birlikte, makineli gemilerin ve ekipmanlarının bakım, onarım ve kullanımında görevlendirilecek teknik eleman ihtiyacı önemli ölçüde artmaya başladığı gibi bunların eğitimi de zaruri hâle gelmişti. Bu nedenle ilk defa 1890 yılında, “Deniz Gedikli Sınıfı” adı ile Selimiye Gemisi’nde astsubaylara mahsus bir programla adaylar eğitime başladı. Seçilen İstanbullu öğrenciler, öncelikle talim gemisinde bir yıl istihdam edilecek ardından denize alışmaları için seyfar talim gemilerinde uygulamalı eğitim göreceklerdi. Toplam beş senelik eğitimden sonra gedikli onbaşı rütbesi ile askerî meslek sınıflarına ayrılacaklardı. Ancak yeterli sayıda aday bulunamayınca 1893, 1895 ve 1906 yıllarında deniz astsubayları için insan kaynağı havuzu genişletilmeye başlatıldı. 1915 yılına gelindiğinde Bahriye efradı “makine” ve “güverte” adıyla iki sınıfa ayrılınca okulların adı da değiştirilerek müfredatı yeniden düzenlendi. Heybeliada’da bulunan bu astsubay okulları, 13-16 yaş arasında, ilkokul mezunu adaylar arasından mülakatla seçilen toplam 150 öğrenci ile eğitime başladı. Eğitim süresi beş yıl olan okullarda ortak temel derslerin yanı sıra makineci çıraqları, ateş, torna, tesviye, döküm, model, demir, kalıp, endaz, bakır, kazan, inşaat ve torpido; gemici çıraqları ise top, torpido, kama, cephan, elektrik, işaret, telsiz-telgraf, serdümen ve denizaltı konularında ağırlıklı olarak uygulamalı, işbaşı eğitimi görürlerdi. Tevhid-i Tedrisat Kanunu’na bağlı olarak 1924 yılındaki düzenlemeler sırasında eğitim süresi üç yıla çıkarılarak “Deniz Gedikli Zabıt Namzed Mektebi” adını alan okul, Kasımpaşa’ya taşınmış daha sonra Turgutreis Zırhlısı da eğitim için okula tahsis edilmişti. 1927 yılında ilkokul düzeyinde beş yıl eğitim verilen “Gedikli Zabıt İhzeriye Mektebi” de açılarak ortaokul seviyesindeki bu okula öğrenci yetiştirmeye başlamıştı.⁵²

Osmanlı kara birliklerindeki küçük zabıtlerin okullaşması ise ilk defa “Dersaadet Küçük Zabıt Mektebi” adıyla 1909 yılında İstanbul’da başladı. Okulun kurulmasında hizmet gereklerinin yanı sıra 31 Mart ayaklanmasının alevlenmesinde kıtalarda yetişen küçük zabıtlerin büyük rolü olduğundan Mahmud Şevket Paşa’nın teklifiyle astsubay okullarının ivedilikle kurulmasına karar verilmişti. Bu sayede küçük zabıtlerin modern muharebe usullerine uygun, disiplinli bir eğitim alarak

⁵² Derya Geçili, “Yirminci Yüzyıl Başında Osmanlı Donanması için Makineci ve Gemici Çıraqlarının Yetiştirilmesi.” *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 19, 2018, s. 219-239; Deniz Astsubay Meslek Yüksekokulu Tarihçesi <https://damyo.msu.edu.tr/sayfalar/tarihce.html>, erişim 21.08.2023.

aynı zamanda bir daha 31 Mart benzeri bir isyan hareketine teşebbüs etmeyeceklerine inanılıyordu.

31 Mart Vakası sonrasında birçok alaylı zabit ve küçük zabitin orduyla ilişkilerinin kesilmesi, Osmanlı kara birliklerindeki alt/orta komuta ihtiyacını gittikçe artırmıştı. Bu nedenle çok geçmeden 6 Ekim 1909'da yayımlanan bir nizamname ile yeni düzenlemeler hızlıca hayata geçirildi. Bu düzenlemelere göre farklı eğitim seviyesine yönelik iki ayrı astsubay okulunun kurulması kararlaştırıldı. Bunlardan “Küçük Zabit Mektebi”, 18-21 yaşları arasında ilkokul derecesine sahip adayları yaptığı bir sınavla okula kabul edip iki yıllık eğitimin ardından mezuniyetle kıtalara sevk ediyor; ilkokul düzeyinde olan “Küçük Zabit İbtidâî Mektebi” ise 15-18 yaş arasındaki adayları yine bir eleme sınavı ile okula kabul ederek başarılarına göre bir ile üç yıllık eğitimin ardından mezunlarını eğitimlerine devam etmek üzere “Küçük Zabit Mektebine” gönderiyordu. İlk defa Birinci Ordunun merkezi olan İstanbul'da açılan bu okullar, 6 Ekim 1909'da çıkan nizamname ile Osmanlı Devleti'nin yedi ayrı ordu merkezinde (İstanbul, Selânik, Konya, Erzincan, Bağdat, Halep, Yemen) iki dereceli olarak açıldılar.⁵³

Okulların müfredatına bakıldığında iptidaiye derecesindeki mekteplerin, dönemin ilkokul derslerinden çok fazla bir farkının olmadığı görülür. Küçük Zabit Mektebinde ise ilgili askerî nizamname ve talimname derslerinin yanı sıra; taktik, topoğrafya, atış ve nazariyatı, istihkâmat, askerî terbiye, sağlık bilgisi, imla ve askerî kitabet, hesap, Osmanlı tarihi, Osmanlı coğrafyası, askerî coğrafya, ordu teşkilatı, akâid-i diniye, ahlak ve medeniyet bilgisi, Meşrutiyet idaresinin faydaları ve yabancı dil dersleri bulunmaktaydı. 1911 yılında 173'ü kıdemli çavuş olmak üzere ilk mezunlarını veren “Dersaadet Piyade Küçük Zabit Mektebi”, sonraki yıllarda binası farklı yerlere taşınmış idari bağılılıkları değişmişse de eğitimlerine devam ederek 1920 yılına kadarki 12 devrede 822 kıdemli çavuş, 1.070 kıdemli onbaşı olmak üzere toplam 1.892 kıdemli küçük zabit mezun etmişti.⁵⁴ Balkan Harbi ve Birinci Dünya Harbi'nin yaşandığı bu yıllarda, okulların müfredat ve işleyişinde bazı küçük değişiklikler yapıp askerî sınıf eğitimine yönelik okullar açılmışsa da 1921'de Küçük Zabit Mektepleri birleştirilerek “Sunuf-ı Muhtelif Küçük Zabitan Mektebi” ismini almıştı.⁵⁵ Bu okullardan mezun olan küçük zabitlerin büyük bir çoğunluğunun da Birinci Dünya Savaşı ve İstiklal Harbi yıllarında subay kadrolarına terfi ettirildiğini belirtmek gerekir.⁵⁶

⁵³ Nizamname için bkz. *BOA.*, İ.A.S., 93-54, H.21.09.1327 (2 Ekim 1909).

⁵⁴ Ali Bal, “Der-Saadet (İstanbul) Piyade Küçük Zabit ve Küçük Zabit İptidai Mektepleri”, *Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi*, 11:22, 2013, s.47-87; Nuri Kalkan, *Osmanlı Ordusunda Küçük Zabitlik (Astsubaylık) (1880-1914)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul, 2019, s. 18-44.

⁵⁵ *Astsubay Okulları Tarihi*, Kara Kuvvetleri Komutanlığı EDOK Okullar Komutanlığı, Ankara, 2009, s. 5.

⁵⁶ Döneme ait karacı subay ve astsubayların şahsi dosyaları ile emeklilik işlem dosyalarının bulunduğu *MSB Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığı* envanterinde, 1880-1926 yılları arasında orduya dahil ederek “astsubay olarak emekli olanlara” ait şahsi dosyanın toplam sayısı 400 civarındadır.

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde savaşların etkisi ve toprak kaybı nedeniyle astsubaylara yönelik okulların büyük bir kısmı kapanmak durumunda kalmıştı. 1924 yılında uygulamaya konulan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile astsubay hazırlık okulları yeniden düzenlenerek açılmaya başladılar.⁵⁷ İlk olarak Ankara, İstanbul ve Konya’da “Gedikli Küçük Zabit İhzarî Mektepleri” açıldı. Bu yıllarda kıtalarda görev yapan neferler arasından ilkokul diplomasına sahip olanlar da bu okullara girebiliyorlardı. 1938’de lağvedilen bu okulların yerine Kayseri/Zincidere, Konya ve Elazığ’da “Gedikli Erbaş Hazırlama Ortaokulu” açıldı. 1951 sonrasında Kayseri, Konya, Mersin, Emirdağ, Demirci, Çorum, İstanbul/Halıcıoğlu ve İstanbul/Kuleli’de Astsubay Hazırlama Orta Okulları açıldı ancak 1963 yılına gelindiğinde Konya’daki hariç olmak üzere bu okulların tamamı kapatıldı.⁵⁸

Türk Deniz Kuvvetlerinde olduğu gibi Hava Kuvvetlerindeki astsubay ihtiyacı da teknik eğitilmiş personel ihtiyacı doğrultusunda şekillenmiştir. 1911 yılında kurulan Türk Hava Kuvvetlerinin uçak bakımcı (makinist) ihtiyacı, ilk uçakların 1912 yılında envantere alınmasından itibaren başlamış ve önceleri yurtdışından getirilen yabancı personel aracılığıyla giderilmeye çalışılmıştı. 1912 yılında pilotaj eğitimi için “Yeşilköy Tayyare Mektebi” kurulmuşsa da makinist ihtiyacının karşılanmasına yönelik ilk okul, 1926 yılında İstanbul’da Türk Tayyare Cemiyetine bağlı sivil bir “Tayyare Makinist Mektebi” olarak açılmıştı. Ancak görülen lüzum üzerine 1928 yılında Tayyare Makinist Mektebi, Müdafaa-i Milliye Vekâleti emrine alınmış ve adı “Hava Gedikli Küçük Zabit Makinist Mektebi” olarak değiştirilmişti. Hava astsubaylarına yönelik eğitim veren bu okul; 1935 yılında Eskişehir’e, 1941’de Diyarbakır’a taşınmış, İkinci Dünya Savaşı’nın ardından teknik branşlarda eğitim vermek amacıyla “Hava Makinist Okulu” ismiyle önce Eskişehir’e, bilahare İzmir Gaziemir’e nakledilmiş ve sadece astsubay yetiştiren bir okul olmaktan çıkmıştır. 1950’de teşkilat değişikliğine gidilerek önce “Hava Uçak Bakım Okulu” ve bilahare “Hava Bakım Teknik Okul Komutanlığı” adını almıştır. “Hava Muhabere Okulu” ve “Hava Meydan Tesis Bakım Teknik Okulu”nun da açılmasıyla, Hava Kuvvetlerinin uçuş eğitimi haricindeki diğer ihtisas eğitimleri bu üç okulda devam etmiştir.⁵⁹

Görüldüğü üzere kara, deniz ve hava kuvvetlerinin ihtiyaçlarındaki farklılıklar, bu kuvvetlerdeki astsubay okullarının da farklı tarihlerde açılarak idari bağılıklarının da çok sık değiştirilmesi neticesini doğurmuştu. Kuvvetler arasındaki bu ihtiyaç farklılığının sebebi, 19. yüzyılın sonlarına doğru kara kuvvetlerinde askerî talim-terbiye ve küçük birlik komutanlığı alanındaki eğitilmiş astsubay kadrolarına duyulan

⁵⁷ *Tarihli Orduda Küçük Zabitan Yetiştirilmesi Kararnamesi, 19 Teşrin-i Sani 1340 (19 Kasım 1924)*, Atatürk Kitaplığı, Bel_Osm_K.06734.

⁵⁸ Kara Astsubay Meslek Yüksekokulu Tarihçesi, <https://www.kkk.tsk.tr/okullar/kkamyo/hakkında/tarihçe.html>, erişim 21.08.2023.

⁵⁹ Hava Astsubay Meslek Yüksekokulu Tarihçesi, <https://hamyo.msu.edu.tr/Hakkimizda/Tarihçe.aspx> erişim 21.08.2023; *Astsubay Okulları Tarihi*, s. 34

ihtiyaç, deniz ve hava kuvvetlerinde daha ziyade operatör, makinist ve teknisyen ihtiyacının bu kadrolar yoluyla karşılanmasıyla alakalıdır. Tabii olarak astsubay okullarının kuruluşlarındaki ihtiyaçlar gibi bu okullarda verilen eğitimler de her bir astsubay okulunda farklı şekillenmişti. Elbette bu okullardaki eğitimin niteliği ve mahiyetine dair tam bir kanaate sahip olunması için her bir okul için ayrı ayrı çalışmalar yapılması gerekir. Ancak bir gösterge olarak bu okullarda küçük zabıtlığa mahsus olmak üzere okutulacak ders kitaplarının sayısına bakılırsa, bu sayı Osmanlı dönemi boyunca iki elin parmaklarını geçmemektedir.⁶⁰

3. Astsubaylık Kanunu

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde küçük zabıtlık ile ilgili mevzuat düzenlemelerine 1924 yılından itibaren başlandığı görülür.⁶¹ 1927, 1929, 1934 ve 1935 yıllarında yapılan düzenlemelerle, küçük zabıtlar için “gedikli” tabiri kullanılmaya başlanmış ve bu kadroların okul, istihdam, rütbe, terfi ve emeklilikleriyle ilgili muğlak alanlar giderilmeye çalışılmıştı. Ancak bunlar da astsubay sınıfını oluşturacak veya güçlendirecek değişiklikler değildi. 1950 ve 1951 yılında çıkarılan kanunlar ise astsubay kadrolarıyla ilgili yapılan en kapsamlı değişiklikler oldu; 1950 yılında çıkarılan Gedikli Erbaş Kanunu ile rütbeler kıdem sırasına göre “gedikli çavuş”, “gedikli üstçavuş”, “gedikli başçavuş” ve “başgedikli” olarak düzenlenerek özlük haklarında birtakım iyileştirilmelere gidildi. 1951 yılında çıkartılan Astsubay Kanunu ile de “gedikli” tabiri yerine “astsubay” ifadesi tanımlanarak yapılarak kullanılmaya başlandı. Ayrıca 1951’deki kanunla astsubaylara, subaylığa geçiş hakkı gibi imkânlar sağlanarak bu kadrolar cazip hâle getirilmeye çalışıldı.

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki bu kapsamlı düzenlemelerin yapılmasını gerektiren süreç, 1947’de Amerikan Askerî Yardım Kurulunun (JAMMAT) Türkiye’ye gelmesiyle birlikte başlamıştır. Zira ABD’nin hibe edeceği Türk Silahlı Kuvvetleri için yeni olan Amerikan harp araç ve gereçlerinin kullanım, bakım ve onarımları için temel eğitime sahip ve bunları uzun süre idame ettirecek teknik kadrolara ciddi bir ihtiyaç hasıl olmuştu. Hâliyle astsubayların sayıca azlığı ve eğitimlerinin önemi gibi konular tekrar gündeme gelmeye başladı.

⁶⁰ *Eski Harfli Türkçe Basma Eserler Bibliyografyası: (Arap, Ermeni ve Yunan alfabeleriyle) 1584-1986*, Nüvis, Ankara, 2001.

⁶¹ 1925’te küçük zabıtlığın ihyasını memleket ve ordunun selameti için zaruri gören Eskişehir Mebusu Miralay Mehmet Arif Bey (1882-1926)’in ifadeleri kayda değerdir: “*Ordunun münferit talim ve terbiyesini ve keza hidemat-ı dâhiliyesini ve kıtaatın zabt-ı raptını temin edecek yegâne unsur, küçük zabıtan unsurudur. Bu, hiçbir ordunun asla ihmal ve müsamaha edemeyeceği bir teşkilât askeriyedir. Avrupa orduları buna çok ehemmiyet vermekte ve birçok fedakârlığı ihtiyardan çekinmemektedir. Maatteessif bizde, bu son zamanlarda küçük zabıtan meselesi ihmal edilmiştir. Ordumuz için büyük bir nakisedir. Bu noktayı nazardan teşkilâtın biran evvel ihyası gerek memleketimizin, gerek ordumuzun selâmeti nokta-i nazarından lâzım ve zaruridir.*” *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, Devre:2, C.12, 29.01.1341 Pazartesi, s. 159.

⁶² Kanunun birinci maddesindeki astsubay tanımı: “*Türkiye Cumhuriyeti Ordusunun kara, deniz ve hava kuvvetleriyle jandarma, gümrük koruma birlikleri kadrolarının astkomuta kademelerinde eğitim, sevk ve idare ile diğer idari işlerde subaya yardımcı olarak görevlendirilen askerî şahıslara (Astsubay) adı verilir.*” şeklindedir. *Astsubay Kanunu (5802)*, Resmî Gazete, 7852, 5 Temmuz 1951.

Amerikalıların Türk ordusu hakkında yazdıkları dönem raporlarına göre; kara kuvvetlerinde 6.200, deniz kuvvetlerinde 1.800 ve hava kuvvetlerinde 3.000 astsubayın bulunduğu belirtilmiş ve asgari astsubay sayısının karacılarda 28.930, denizcilerde 4.500 ve havacılar da ise 5.700 olması gerektiği tespitinde bulunulmuştu. Ulaşılması istenen asgari sayılarla astsubay oranı kara kuvvetlerinde %11'e, donanmada %25'e ve hava birliklerinde %30'a ulaşacakken bu oran Amerikan ordusunda sırasıyla %35-40, %60 ve %60-70 seviyelerindeydi. Belirtilen rakamlardaki büyük fark, Amerikalı yetkilileri problemin çözümünde daha üst makamlara müracaat etmeye itmiş ve Amerikan Askerî Yardım Kurulu Başkanı General McBride Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü ile yaptığı görüşmede astsubay sayısının tam altı kat artırılmasını talep etmişti.⁶³ En önemli gerekçeleri ise Eylül 1950'ye kadar Türkiye'ye 250 milyon dolar civarında teçhizat yardımı yapılmasına karşın yeterli astsubay bulunmadığı için bu teçhizatın efektif kullanımının mümkün olmamasıydı.⁶⁴

Amerikalıların belirttiği ihtiyacı karşılayacak nitelikte personel yetiştirilmesi için bu dönemde önerilen uygulamalardan biri de askerlik hizmetini yapan erler arasından "uzman çavuş" yetiştirmek olmuştu. Neferler arasından şartları taşıyan ve istekli olanların istihdam edilmesi amacıyla 1949'da çıkarılan Uzman Çavuş Yetiştirilmesi Hakkında Kanun⁶⁵ da bahsedilen personel açığını kapatmaya yetmemişti. Böylelikle astsubaylarla ilgili durum netlik kazanmadan Türk ordusunda yeni bir ast kademe komuta kadrosu daha ihdas edilmiş oldu. 1950'de çıkarılan Gedikli Erbaş Kanunu da özlük haklarında yapılan iyileştirmelere rağmen ihtiyacı karşılayamadı. Zira bu kadrolara gelen başvurular beklenenin çok altında kalmıştı. Bu nedenle astsubaylığın sadece maaş iyileştirilmesi ile cazip hâle getirilemeyeceği düşünülerek astsubayların subaylığa terfi edebilecekleri yeni bir sistemin önünü açmak için yapılan düzenlemeler ile 1951'de Astsubay Kanunu çıktı.⁶⁶ Bundan sonraki süreçte ise Amerikalıların daha ziyade şoför, operatör/nişancı ve teknisyen eğitimlerine ağırlık vermesi nedeniyle astsubayların asıl görevleri olan eğitimlik ve küçük birlik komutanlıklarında somut adımlar atılmadı. Deniz ve Hava Kuvvetlerinde olduğu gibi Kara Kuvvetlerinde de astsubaylar teknik branşlarda ihtisaslaşmaya başladı.⁶⁷

⁶³ Barış Celep, Türkiye'ye Amerikan Askerî Yardım Kurulu (JAMMAT) ve Türkiye'deki Faaliyetleri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Doktora Tezi*, İstanbul, 2019, s. 78.

⁶⁴ Erhan Çifci, *Prusya'dan Nato'ya Türk Ordusunda Batı Etkisi (1880-1960)*, Kronik Kitap, İstanbul, 2022, s. 374.

⁶⁵ 5434 Sayılı *Uzman Çavuş Yetiştirilmesi Hakkında Kanun*. Resmî Gazete, 7230, 11.6.1949.

⁶⁶ Çifci, *Prusya'dan Nato'ya Türk Ordusunda*, s. 370-375.

⁶⁷ Mesut Uyar, *Astsubay Sorununun İhmal Edilen Boyutu*, <https://www.indyturk.com/node/458671/t%C3%BCrki%C3%87yeden-sesler/astsubay-sorununun-ihmal-edilen-boyutu> erişim 10.08.2023.

Sonuç

Modern ordularda astsubay muadili kadrolara olan ihtiyacın ortaya çıkışı ve bu kadroların Türk ordusundaki 1826-1951 yıllarına tekabül eden 125 yıllık tarihî seyrini tüm yönleriyle bir makale ile ortaya koyabilmek elbette mümkün değildir. Zira birden fazla disipline şamil konu hakkında yeterli bilimsel araştırma da yapılmış değildir. Ancak burada ortaya çıkan bazı sonuçlar ile soruların, başkaca çalışmalara kapı aralayabilecek nitelikte olduğu değerlendirilmektedir.

Türk ordusunda astsubay muadili kadrolarının geliştirilmesine yönelik girişimler Fransız, Alman ve Amerikan etkileşiminin başladığı ilk yıllarda ivmelenmiş, ara dönemlerdeyse duraksamıştır. Özellikle kitlesel asker alma dönemlerinde askerleştirme sürecinin en önemli aktörlerinden olan bu kadroların sayısının, askerî hiyerarşi piramidinin tabana en yakın yoğunluktaki kesimi oluşturması beklenirken 1951 yılına kadar subay sayısının yarısına dahi yaklaşmadığı barizdir. Bunun bilinçli bir tercih olduğuna dair herhangi bir emare görülmez; bu kadroların öneminin göz ardı edilmesi yahut eksikliğinin anlaşılmadığını söylemek de mümkün değildir. Hâliyle burada dönemin sınırlı kaynakları nedeniyle, önceliğin subay yetiştirmeye verildiği ifade edilebilir. Anlaşılan 1834'te açılan Mekteb-i Harbiye, Osmanlı devri boyunca hiçbir zaman yeterli sayıda subay yetiştiremediği için ordunun subay açığı, yolu küçük zabitlikten geçen alaylı kadrolar ile ikame edilmeye çalışılmış, alaylılardan boşalan astsubay muadili kadrolar yine eksik kalmaya devam etmiş, bu durumun neden olduğu ast kademe komuta ve görev ihtiyacı başta subaylar olmak üzere ilgili diğer kadrolar tarafından kapatılmaya çalışılmış, bazense bu açık kapatılamayarak zafiyete düşülmüştü. Zira muharebe meydanlarında üst rütbeli subayların, topçu nişancı eri gibi topları tevcih etmesi; kurmay subayların, süvari keşif kolu yerine bizzat keşif yapmaları gibi durumlara sıklıkla rastlanmaktaydı. Neticede düşman ateşi altında her yere yetişmeye çalışan subayların zayıf oranının fazla olmasının bir sebebinin de bu eksiklik olduğu ifade edilebilir.⁶⁸ Astsubay kadrolarındaki eksikliğin/zafiyetin, erleri etkileyen taraflarıysa çok daha girifttir. 1912-1922 yılları arasındaki topyekûn seferberlik yıllarında orduya alınan milyonlarca acemi askerinin sadece talim ve terbiyesindeki zafiyetin dahi muharebe sahasında nelere mal olabileceği tetkik edilmeyi bekleyen konulardandır.

1826-1951 yılları arasında astsubay muadili kadroların rağbet edilen kadrolar olduğunu söylemek zordur. Zira bahsi geçen yıllarda çoğu zaman bu kadrolara aday ve öğrenci bulmakta sıkıntı çekildiği görülmektedir. Ayrıca emeklilik ya da erken terhis sonrasında da yasal güvencelerine rağmen iş bulmakta zorluk yaşadıkları anlaşılmaktadır. Maaş ve imkânlarının cazip olduğu ifade etmek de pek mümkün değildir. Zira 19. yüzyıl boyunca ortalama küçük zabit maaşı, binbaşı maaşının 20/1'i, teğmen maaşının 5/1'i seviyelerindeydi. Kariyer açısından bu kadroların

⁶⁸ Uyar ve Erickson, *Osmanlı Askeri Tarihi*, s. 361.

belki tek cazip yanı, subaylığa geçme imkânı bulunmasıydı. Ancak bu durumun da 31 Mart Vakası sonrasında dezavantaj teşkil etmeye başladığı fark edilmektedir.

Astsubay kadrolarına yönelik okullaşma süreçlerine bakıldığında, bunun görece geç tarihlerde başladığı söylenebilir. Deniz ve Hava Astsubay Okulları, açıldıkları ilk yıllardan itibaren mesleki teknik eğitime ağırlık vererek bunu günümüze kadar sürdürmüştür. Kara Astsubay Okulu ise açıldığı ilk yıllarda, seviyeleri farklı olmakla beraber Mekteb-i Harbiye ile benzer derslere sahipken Amerikan etkisiyle bu okuldaki eğitimin (ve dahi kadro görev vazifesinin) zamanla teknik branşlara doğru kaydığı görülür. 1951 yılına kadar az sayıda mezun veren bu okullar, kuruldukları tarihten itibaren nitelikli öğrenci bulmakta sıkıntı çektikleri için bir alt derecedeki askerî hazırlık okullarını da açmak durumunda kalmışlardı. Ancak Piyade Küçük Zabıt Mekteplerine talebe yetiştiren ilkokul derecesindeki hazırlık okullarının açılma sebebi ise hâlihazırda ilkokul diplomasına sahip olanların bu okulları tercih etmemesiyle alakalıdır. Nitekim 20. yüzyılın ortalarına kadar dahi ilkokul diplomasıyla başka pek çok iş bulmak mümkündü.

Neticede farklı sebeplerle de olsa incelenen 1826-1951 yılları arasında kurumsallaşmış, güçlü ve sayıca yeterli bir astsubay sınıfının varlığından bahsetmek zordur. Devletin imkânları, dönemin insan kaynağı, uzun süren savaşlar, çatışan ekoller, değişen öncelikler gibi pek çok sebep gerek kıta içinden gerek mektepten yeterli kadrolar çıkmasını mümkün kılmamış, 125 yıl boyunca ast kademelerdeki komuta ve eğitici ihtiyacı sonraya devrolmuş ve süreç içerisinde bu kadroların görev tanımları da bir dizi değişime uğramıştır.

Çatışma Beyanı:

Araştırmamın yazarı olarak herhangi bir çıkar çatışma beyanım bulunmamaktadır.

Kaynakça

Arşivler

BOA., DH.UMVM., 124-113, (Mart 1919)

BOA., DH.İ.UM., 22-34, H-22-06-1337 (M. 25 Mart 1919).

BOA., İ.A.S., 93-54, H.21.09.1327 (2 Ekim 1909).

MSB Arşiv ve Askeri Tarih Daire Başkanlığı Arşivi, “6’ncı Ordu Defteri (1847-1870)”,
Envanter No: 552.

Basılı Eserler

AKANSEL İsmail Hakkı (2003). *Taşra Harp Okulları*, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul.

AKÇAKAYA Umut (2020). *Hatıralarda I. Dünya Harbi ve Osmanlı Devleti (Osmanlı Zabıt ve Neferlerinin Gözünden)*, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Erzurum.

Astsubay Okulları Tarihi (2009). Kara Kuvvetleri Komutanlığı EDOK Okullar Komutanlığı, Ankara.

AYIN Faruk (1994). *Osmanlı Devleti’nde Tanzimattan Sonra Askeralma Kanunları (1839-1914)*, Genelkurmay Basımevi, Ankara.

- BAL Ali (2013). “Der-Saadet (İstanbul) Piyade Küçük Zabit ve Küçük Zabit İptidai Mektepleri”, *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, 11:22, 47-87
- BAŞARAN Vural ve DEMİR Remzi (2019). “Askeri Devrim ve Türk Modernleşmesine Etkisi”, *Erdem*, 77, 266-271.
- BENZER Ebru (2013). Takvim-i Vekayi'nin 1831-1834 Yılları Arası Transkripsiyonu, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Kilis.
- Cafer El-Askeri (2009). *İsyancı Bir Arap Ordusunda Bir Harbiyeli*, (çev. Halit Özkan), Klasik Yayınları, İstanbul, 2009
- CELEP Barış (2019). Türkiye'ye Amerikan Askeri Yardım Kurulu (JAMMAT) ve Türkiye'deki Faaliyetleri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Doktora Tezi*, İstanbul.
- ÇİFCİ Erhan (2022). *Prusya'dan Nato'ya Türk Ordusunda Batı Etkisi (1880-1960)*, Kronik Kitap, İstanbul.
- DİKDÜRAN Salim (2019). *Türk Hava Kuvvetleri Tarihinde Astsubaylar*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- ENGELHARDT (2017). *Tanzimat ve Türkiye*, (çev. Ali Reşad), Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Eski Harfli Türkçe Basma Eserler Bibliyografyası: (Arap, Ermeni ve Yunan alfabeleriyle) 1584-1986* (2001). Nüvis, Ankara.
- GEÇER Kadir Türker (2012). “XIX. Yüzyılda Osmanlı Ordusunda Rütbe Terfi Uygulamaları ve 1870 Tarihli Terfi-i Rütbe Nizamnamesi”, *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, 10:19, 1-42.
- GEÇİLİ Derya (2018). “Yirminci Yüzyıl Başında Osmanlı Donanması için Makineci ve Gemici Çıraklarının Yetiştirilmesi.” *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 19, 219-239.
- HOGAN David W. ve FİSCH Arnold G. (2007). *The Story Of The Noncommissioned Officer Corps The Backbone of The Army*, Center of Military History United States Army, Washington D.C.
- Hüseyin Cemâl (2014). *Yeni Harb Başımıza Tekrar Gelenler Edirne Harbi, Muhasarası, Esaret ve Eşab-ı Felaket*, (yay. haz. Aziz Korkmaz), TTK Yayınları, Ankara.
- İPLİKÇIOĞLU İhsan ve YILDIRIM Ömer(haz.) (2017). *Birinci Dünya Savaşından Kurtuluş Savaşına Bir Subayın Günlükleri, İhtiyat Piyade Üsteğmen İhsan Ulvi Efendi*, Kültür Ajans Yayınları, İstanbul.
- KALKAN Nuri (2019). Osmanlı Ordusunda Küçük Zabitlik (Astsubaylık) (1880-1914), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul.
- KARABEKİR Kâzım (2009). *Hayatım*, Yapı Kredi Yayınları, (2. Baskı), İstanbul.
- KARAKUŞ Sadık Emre (2023). “Enver Paşa'nın Tabur Mektepleri Denemesi”, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7:2, 357-373.
- KOLÇAK Özgür (2012). XVII. Yüzyıl Askeri Gelişimi ve Osmanlılar: 1660-1664 Osmanlı-Avusturya Savaşları, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Doktora Tezi*, İstanbul.
- Küçük Zabit Mektebi ve Küçük Zabit İptidai Mektebi Nizamnamesi (1325)*. Daire-i Askeriye Matbaası, İstanbul.
- MACFARLANE Charles (1829). *Constantinople in 1828: A Residence of Sixteen Months in the Turkish Capital and Provinces: with an Account of the Present State of the Naval and Military Power, and of the Resources of the Ottoman Empire*, V.1, 2.Edition, London.
- Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre:1, Cilt:1, 9 Teşrin-i Sani 1325 Pazartesi.
- Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre:1, C.6, 3 Haziran 1326 Perşembe.
- Orduda Küçük Zabitan Yetiştirilmesi Kararnamesi*, 19 Teşrin-i Sani 1340 (19 Kasım 1924), Atatürk Kitaplığı, Bel Osm K.06734.
- ÖLMEZ Adem (2017). *Modern Osmanlı Ordusunda Alaylılar ve Mektepliler (1826-1918)*, İz Yayıncılık, İstanbul.
- ÖZ Necdet (2021). Yenileşme Döneminde Osmanlı Ordusunda Talimnameler (1826-1914), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, İstanbul.

- ÖZCAN Abdülkadir (2007). “Redif, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.34, İstanbul.
- PARKER Geoffrey (2014). *Cambridge Savaş Tarihi*, (çev. Füsün Tayanç ve Tunç Tayanç), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- PARKER Geoffrey (2018). *Askeri Devrim: Batının Yükselişinde Askeri Yenilikler 1500-1800*, (çev. Tuncay Zorlu), Küre Yayınları, İstanbul.
- SABİS Ali İhsan (2014). *Balkan Harbinde Neden Mağlup Olduk?*, (haz. Hasip Saygılı), İlgı Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- Taşköprülü Mehmed Efendi (2015). *Irak Cephesi’nden Burma’ya Savaşın ve Esaretin Günlüğü*, (haz. Mesut Uyar ve Ahmet Özcan), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Time-Honored Professionals: The NCO Corps Since 1775 (1989)*. Center of Military History United States Army, Washington D.C.
- The Noncommissioned Officer Guide (2020)*. Headquarters Department of the Army Washington D.C.
- The Noncommissioned Officer and Petty Officer: Backbone of the Armed Forces (2013)*. National Defence University Press, Washington D.C.
- Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi (1793-1908) (1978)*. Cilt 3, Kısım 5, Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre:2, C.12, 29.01.1341 Pazartesi.
- UYAR Mesut ve ERİCKSON Edward J. (2010). *Osmanlı Askeri Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- YEŞİL Fatih (2011). “Nizâm-ı Cedîd Ordusunda Tâlim ve Terbiye (1790-1807)”, *Tarih Dergisi*, 52, 27-85.
- YILDIZ Gültekin (2017). “Kara Kuvvetleri”, Gültekin Yıldız (ed.), *Osmanlı Askerî Tarihi-Kara Deniz ve Hava Kuvvetleri, 1792-1918*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- YILDIZ Gültekin (2009). *Neferin Adı Yok: Zorunlu Askerliğe Geçiş Sürecinde Osmanlı Devleti’nde Siyaset Ordu ve Toplum (1826-1839)*, Kitabevi, İstanbul.
- Mevzuat**
- Astsubay Kanunu (5802)*, Resmî Gazete, 7852, 05.07.1951.
- Astsubay Sicil Yönetmeliği (5809)*, Resmî Gazete, 23657, 28.12.1998.
- Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu (211)*, Resmî Gazete, 10702, 09.01.1961.
- Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu (926)*, Resmî Gazete, 12670, 10.08.1967.
- Uzman Çavuş Yetiştirilmesi Hakkında Kanun (5434)*. Resmî Gazete, 7230, 11.06.1949
- İnternet Kaynakları**
- Deniz Astsubay Meslek Yüksekokulu Tarihçesi, <https://damyo.msu.edu.tr/sayfalar/tarihce.html>, erişim 21.08.2023.
- Hava Astsubay Meslek Yüksekokulu Tarihçesi, <https://hamyo.msu.edu.tr/Hakkimizda/Tarihce.aspx>, erişim 21.08.2023
- Kara Astsubay Meslek Yüksekokulu Tarihçesi, <https://www.kkk.tsk.tr/okullar/kkamy0/hakkında/tarihce.html>, erişim 21.08.2023.
- Kara Harp Okulu Tarihçesi, <https://kho.msu.edu.tr/hakkında/tarihce.html>, erişim 18.08.2023.
- NATO Standardization Office (NSO) <https://nso.nato.int/>, erişim 12.08.2023
- UYAR Mesut. *Astsubay Sorununun İhmal Edilen Boyutu*, <https://www.indyturk.com/node/458671/t%C3%BCrki%C3%BCrki%CC%87yeden-sesler/astsubay-sorununun-ihmal-edilen-boyutu>, erişim 10.08.2023.
- YÜCEER Nâsır. “31 Mart Vakası”, *Atatürk Ansiklopedisi*, AKDITYK, erişim <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/31-mart-vakasi/>, erişim 19.08.2023

Doğu Cephesinde Yeni Bir Şey Yok: Rusya-Ukrayna Savaşı Sonrası Avrupa’da Savaş Hazırlıkları

All Quiet on the Eastern Front: European Societies
after the Russia-Ukraine War

Cemil SAĞLAM*

Öz

Bu makalede bazı Avrupa ülkelerinin artan güvenlik tehditleri sonrası toplumlarını olası bir savaş ve krize nasıl hazırladığı sorusuna cevap aranmıştır. Modern dönemle birlikte savaşların cephe gerisini de etkiler hale gelmesiyle siviller de savaşın birer parçası haline geldi. Buna mukabil devletler insanların savaşın yıkıcı etkileri karşısında hazırlıklı kılmak için çeşitli uygulamalar geliştirmiştir. Soğuk Savaş yıllarında birçok ülkede Topyekûn savunma adıyla yürütülen faaliyetler de bu anlayışın bir ürünüdür. Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından birçok ülkede rafa kaldırılan uygulamalar 2014 sonrasında ve özellikle Rusya-Ukrayna Savaşıyla birlikte Avrupa toplumlarının savaş ve kriz karşısındaki hazırlıklarıyla tekrar gündeme getirmiştir. Çalışmada yapılan hazırlıkların devrimsel yenilikler taşımadığı iddiasından hareketle ülkelerin tehdit algısı, tarihsel hafıza ve geçmiş topyekûn savunma tecrübelerinin güncel uygulamaları şekillendirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Makalenin son kısmında ise Türk toplumunun savaş ve krizler karşısındaki toplumsal hazırlığının kısa bir tarihçesi verilerek topyekûn savunma konsepti açısından değerlendirilmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Topyekûn Savunma, Sivil Savunma, Soğuk Savaş, Rusya-Ukrayna Savaşı, Ordu ve Toplum.

Abstract

This article seeks to answer the question of how some European countries prepare their societies for possible wars and crises in the wake of increasing security threats. In the modern era, civilians have also become a part of the war, since the wars have started to affect those behind the frontlines. In response to this, states developed various practices to prepare their people for the devastating effects of war. The activities carried out under the name of Total Defence in many countries during the Cold War years were a product of this understanding and preparations. The applications that were shelved in many countries after the collapse of the Soviet Union have been

* Arş. Gör., Millî Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü (ATASAREN), Askerî Sosyoloji Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye, ORCID: 0000-0001-6740-5748, e-posta: cemil.saglam@outlook.com.

Geliş Tarihi / Submitted: 25.09.2023
Kabul Tarihi / Accepted: 12.11.2023

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

brought back to the agenda after 2014 especially with the Russian-Ukrainian War and with the preparations of European societies against war and crisis. Based on the claim that these preparations do not carry revolutionary innovations, this study concludes that the threat perception, historical memory, and past collective defence experiences of the countries shape the current practices. The last part of the article evaluates a brief history of the social preparedness of Turkish society in war and crises in terms of the concept of total defence.

Keywords: *Total Defence, Civil Defence, Cold War, Russia-Ukraine War, Armed Forces and Society.*

Summary

This article analyses the social preparedness of European countries in response to the change in their security perceptions caused by threats from the Russian Federation. During the Cold War, total defence plans, in which the population was also actively involved, were developed in the Europe against the Soviet Union. Such defence plans were not only the policies of the countries themselves but also the obligations imposed by the alliance as they were members of NATO. These practices were either abandoned or their scope was limited in many European countries in the aftermath of the Cold War. Moreover, with the changing international system in this new era, armies and their tasks have also changed, thus creating a situation that armies alone cannot cope with. Armies now must be prepared not against the communist enemy behind the Iron Curtain, but against new and uncertain threats such as terrorism, cyber-attacks, ethnic conflicts, and migration. A large and centralised enemy has gone and replaced by a small and decentralised one. Moreover, war is no longer about big battles and decisive victories but about problems affecting civilian life, such as refugees and famine.

This has led to the tasking of armies, which had a national defence mission during the Cold War, with different missions ranging from counterterrorism to humanitarian assistance. These changes in the definition of their missions have also strained the capabilities of armies. For this reason, today some states try to make their societies a part of national defence to increase the resilience of society in times of war and crisis and to reduce the burden on the military in national defence. However, at this point, many Western states have encountered a common problem. Today, with the rise in living standards, people tend to protect and improve this standard, leading a significant decrease in their desire to fight. Today, especially in Western democracies, this situation has diminished national sentiment, whereas individual values have become more important in society. Most of the industrial societies, which have not seen war for many years and which have been shaped by the market economy, have become less tolerant of military casualties. In other words, industrialised Western societies do not want to fight. Therefore, preparing their societies for war and crisis has become a major challenge for most of the Western democracies.

In such an environment, Russian Federation's illegal annexation of Crimea in 2014 was a milestone for European states. Russia's increasingly aggressive foreign policy has been a strong warning to Europe to review its societal preparedness for crisis. For this reason, today many European countries makes intensive efforts to increase the resilience of their societies to war and crisis. Due to the threat of the Russian Federation, many states, especially Eastern European ones, have revised and reintroduced the collective defence practices developed against the Soviet Union during the Cold War.

This article examines the impact of the total defence concept, which emerged because of the Cold War, on the social preparedness of contemporary Western democracies for war and crisis. The study contributes to the Turkish academic literature by providing a general portrait of the preparations made in Europe and categorising these preparations in terms of their characteristics. The countries studied in the study are mostly selected among the European countries that are neighbouring or close to the Russian Federation, which has pursued an aggressive and expansionist foreign policy especially since 2014. France, which does not perceive a threat from the Russian Federation, is included in the study due to the role of the concept of total defence in maintaining social cohesion as well as security concerns. In the last part, the study evaluates the historical experiences and the current situation of Turkey, which fought a total war for independence, in terms of the concept of total defence.

After examining the selected countries, the steps taken by European countries today to make their societies part of national defence can be roughly divided into three groups. The first group consists of countries with insufficient population and military power, which try to increase their military power and capabilities for irregular warfare by making their societies an important part of their defence plans. Examples of such countries are the sparsely populated Baltic states, which, in a possible war, plan to mobilise their populations to resist invaders until the arrival of the allied forces. The current practices in these countries, where the population may also play a role as a militia in war, are among the most active examples of the concept of total defence today.

The second group is the countries that have a certain population and military power but still cannot ensure their national security on their own for a long time. Poland and the Scandinavian countries might be cited as examples of this group; these countries try to prepare their societies for war by strengthening social resistance and, at the same time, by lightening the burden of their armed forces. In these countries, the preparation of society for war and crisis is today more focused on civil defence.

The third group can be classified as countries that, thanks to their population and military power, can provide for their national defence without the need for an ally. zresilient in the face of threats such as terrorism, while, at the same time, aiming to unify the fragmented social structure.

In conclusion, looking at these three groups together, it is possible to say that the preparation of societies in Europe today is highly influenced by the examples of the Cold War years. Although there are some common patterns at this point, countries try to use their societies in national defence depending on the size of the threat and their population and military power. From this point of view, it is important for Turkey, which has been exposed to the threat of terrorism for many years, to strengthen its social resistance against terrorism by taking into account the examples in Europe.

Giriş

Sovyetler Birliği'nin 1991'de çöküşünün Avrupa'nın güvenlik algılarında neden olduğu değişim yadsınamaz. Yanı başlarındaki tehditkâr gücün bir anda ortadan kalkması Avrupa'nın büyük güçlerinin askerî ve sosyal açıdan kapsamlı bir değişim yaşamasını da beraberinde getirdi. Bu yeni dönemle birlikte artık ordular da Demir Perde'nin ardındaki kızıl düşman yerine, terörizm, siber saldırılar, etnik çatışmalar ve göçler gibi kaynağı kolayca belirlenemeyecek yeni tehditlere karşı hazırlanmaya başladı. Kitlesel bir tehdidin yerini bu tür merkezî olmayan küçük ve belirsiz tehditlere bırakmasıyla seferberliği kolay, küçük, maliyet etkin ve teknolojik orduların meydana getirilmeye çalışıldı fakat bu girişimler savunma bütçelerinin şişmesine neden oldu.¹

Tüm bu değişimlerin yaşandığı yıllarda artık savaş denildiğinde akla büyük çarpışmalar ve kesin sonuç veren nihai muharebelerden ziyade mülteciler ve açlık gibi sivil yaşamı etkileyen sorunların gelmeye başladı.² Bu durum Soğuk Savaş döneminde görevleri ulusal savunma olarak kesin bir şekilde belirlenebilen ordulara terörle mücadeleden insani yardıma kadar geniş bir yelpazede görevler yüklenmesini de beraberinde getirdi.³ Orduların görev tanımındaki bu radikal değişim onların mevcut kabiliyetlerini de zorladı. Bundan ötürü günümüzde bazı devletler hem savaş ve kriz karşısında toplumun dayanıklılığını arttırmak hem de ulusal savunmada ordunun yükünü hafifletmek için birtakım uygulamaları yürürlüğe koymuştur.

Ancak bu noktada Batılı birçok devlet ortak bir sorundan mustarıptir. Günümüzde yaşam standartlarının iyileşmesiyle insanların bu standardı koruma ve arttırmaya yönelik tercihlerde bulunması onların savaşa isteklerinde de kayda

¹ Ancak bu değişiklikler bekleneceği üzere savunma harcamalarında sürekli bir düşüşe neden olmadı. 1991'de Avrupa ülkeleri 141,43 milyar dolar savunma harcaması yapmışken bu sayı 2011'de 222,82 ve 2021'de 257,1 milyar dolara ulaşmıştır. Harcamalardaki artışta Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası Avrupa'da kurulan yeni devletlerin katkısı sınırlı olurken askerî harcamaların seyrinde yine Soğuk Savaş öncesi büyük askerî güçler belirleyici olmuştur. "Military expenditure (current USD) - European Union Data", <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.CD?locations=EU>, erişim 19.10.2023.

² Herfried Münkler, *Yeni Savaşlar*, İletişim Yayınları, 2010, s. 34.

³ Barış Ateş, "Askeri Değişim: Soğuk Savaş Sonrası Dönem Üzerine Bir İnceleme", *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 10:1, 2020, s. 25.

değer bir azalmaya neden oldu.⁴ Bugün özellikle Batılı demokrasilerde gözlenen bu durum ulusal bilincin yitirilmesini ve toplumda bireysel değerlerin daha ön plana çıkarılmasını beraberinde getirmiştir.⁵ Uzun yıllardır savaş yaşamamış ve tüketim ekonomisinin konformist politikalarıyla şekillenmiş çoğu endüstriyel toplumun asker kayıpları karşısındaki müsamahasızlığı da bunun bir sonucudur.⁶ Yani kaybedecek çok şeyi olan endüstriyel Batı toplumları savaşmak istememektedir. Bu yüzden toplumlarını savaş ve kriz yönetimine hazırlamak çoğu Batı demokrasisi için ciddi bir sorun haline geldi.

Buradan hareketle bu makalede Soğuk Savaş'ın bir ürünü olan topyekûn savunma konseptinin günümüz Batı demokrasilerinin savaş ve krizler karşısındaki toplumsal hazırlıkları üstündeki etkisine odaklanıldı. Çalışma, temelde Avrupa'da yapılan hazırlıkların genel bir resmini çizip bu hazırlıkları nitelikleri bakımından sınıflandırmasıyla Türkçe literatüre katkı sağlamaktadır. Makalede ele alınan ülkeler özellikle 2014'ten beri saldırgan ve yayılmacı bir dış politika benimsemesi dolayısıyla çoğunlukla Rusya Federasyonu'na sınırdaş veya yakınında bulunan Avrupa ülkeleri arasından seçildi. Rusya Federasyonu'nu kaynaklı bir tehdit hissetmeyen Fransa ise topyekûn savunma dâhilinde değerlendirilebilecek uygulamaların sadece güvenlik açısından değerlendirilemeyeceğini gösterme amacıyla çalışmaya dâhil edildi. Son kısımda ise topyekûn bir bağımsızlık mücadelesi vermiş Türkiye'nin tarihi tecrübeleri ve günümüzdeki durumunun topyekûn savunma konsepti açısından değerlendirilmesi yapılmıştır.

1. Sivil Savunmadan Topyekûn Savunmaya

Topyekûn Savunma “*total defence*” konsepti aktif bir savunma düşüncesinin bir ürünüdür. Silahlı kuvvetlerin yanında bakanlıklar, özel sektör ve sivil toplum ortaklığıyla ordunun “asil” görevi olan muharebeye odaklanması için askerî olmayan tali görevlerin toplumun da yardımıyla yerine getirilmesini amaçlar. Toplumların ulusal savunmada ordularının yanında görev almasından önce sivillerin savaşın bir parçası haline gelişi ve buna karşın alınan önlemlere kısaca değinmekte fayda var. Amerikan İç Savaşı (1861-65)'ya başlayan Fransa-Prusya Savaşı (1870-71) ve Rus-Japon Savaşı (1905) ile devam eden süreçte sivillerin savaşta hedef alınmaları kanıksanmıştır.⁷ Birinci Dünya Savaşı'na gelindiğinde ise cephe gerisindeki halkı koruyacak birtakım tedbirlerin alınması zaruri bir hale gelmiş ve sivil savunma uygulamaları hayata geçirilmeye başlanmıştır.

⁴ Ronald F Inglehart, Bi Puranen ve Christian Welzel, “Declining Willingness to Fight for One's Country: The Individual-Level Basis of the Long Peace”, *Journal of Peace Research*, 4:52, 2015: s. 419.

⁵ Charles C. Moskos, “Military Systems in the 21st Century: Changes and Continuities”, Timothy Edmunds ve Marjan Maletić, (ed.), *Defence Transformation in Europe: Evolving Military Roles*, IOS Press, Amsterdam, 2005, s. 23.

⁶ Edward N. Luttwak, “Toward Post-Heroic Warfare”, *Foreign Affairs*, 3:74, 1995, s. 115,

⁷ Mehmet Beşikçi, “On Yıllık Harp ve Topyekûn Seferberlik”, Gültekin Yıldız, (ed.), *Osmanlı Askeri Tarihi: Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri, 1792-1918*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013, s. 208-209.

Sivil savunmayla cephe hattının gerisindeki başta kadın, çocuk ve yaşlılar olmak üzere muharip olmayanların daha az zarar görmesi hedeflenmiştir.⁸ Fakat savaş öncesinde yapılan teorik planlamalar her ne kadar kusursuz görünse de pratikte işler nadiren planlandığı gibi ilerlemiştir.⁹ Uygulamalardaki aksaklıklar doğal olarak sivil savunmanın işlevselliğini de tartışmaya açmış ve bu uygulamaların toplumu savaşın etkilerinden korumanın yanında başka amaçlara hizmet ettiğine dair iddiaları da gündeme getirmiştir.¹⁰ Soğuk Savaş yıllarında ABD'deki sivil savunma faaliyetlerinde Amerikan hükümetlerinin gizli bir ajandası olduğu iddiaları da bu tür eleştirilerden kaynaklanır.¹¹

Ayrıca nükleer bir savaşta sivilleri korumak için alınan önlemlerin daha güçlü nükleer silahların geliştirilmesiyle yetersiz kaldığı bir döngüye girilmesi hükümetlerin de sivil savunma uygulamalarına olan güveni sarsmıştır.¹² İsviçre Federal Sivil Savunma Ofisi'nin 1983'teki bir raporunda olası bir nükleer savaşta 100 sivil kaybına karşın bir asker kaybı olacağı tahmini nükleer bir savaşta askeri olduğu gibi sivilleri korumanın da pek mümkün olmadığını gösterir.¹³ Ancak unutulmamalıdır ki sivil savunmaya yönelik bu tür eleştiriler özellikle nükleer savaşa hazırlık noktasında yoğunlaşır.¹⁴ Konvansiyonel araçlarla gerçekleşecek bir savaşta ise toplumun bu tür uygulamalar ile hazırlıklı bir hale getirilmesi daha olasıdır.

Buradan hareketle nükleer caydırıcılığın ülkeleri konvansiyonel savaşa yönlendirdiği bir ortamda toplumun muharip olmayan görevleri üstlenerek savaşın kazanılmasına katkı sağlama fikri savunma politikalarının bir parçası haline gelerek

⁸ Savaşın karakterindeki değişimlerle birlikte sivil savunma uygulamaları da değişmiştir. Sivilleri konvansiyonel savaşın etkilerinden koruma amacıyla ortaya çıkan sivil savunmaya kısa sürede nükleer saldırılar karşısında da toplumu hazırlama görevi yüklenmiştir. Lawrence J. Vale, "Origins and Definitions of Civil Defence", Lawrence J. Vale, (ed.), *The Limits of Civil Defence in the USA, Switzerland, Britain and the Soviet Union*, Palgrave Macmillan, London, 1987, s. 21, 44.

⁹ Her gün sivil yerleşim birimlerinin stratejik bombardımana tutulduğu İkinci Dünya Savaşı, alınan önlemlerin istenilen seviyede olmadığını göstermiştir. Örneğin 1939'da Londra'da İmparatorluk Savunma Komitesi Tahliye Alt Komitesi (Evacuation Sub-Committee of the Committee of Imperial Defence) gözetiminde hazırlanan tahliye planları, Alman hava saldırıları sonrası oluşan panikle bir anda işe yaramaz hale gelmiş çoğu sivil, saldırılar sürerken tahliye edilmeyi reddetmiştir. Liverpool'da ise ülkenin iç kesimlerine tahliye edilen siviller yeterli hazırlık yapılmadan gönderildikleri yerlerde kırsal yaşamın çetin şartlarıyla da mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Angus Nicoll, "Preparing for War: No Lessons Learned", *Medicine and War* 2:2, 1986, s. 104.

¹⁰ Soğuk Savaş'taki sivil savunma uygulamalara feminist perspektiften yaklaşan Cynthia Enloe, bu uygulamalar ile cinsiyet rollerinin yeniden üretildiğini ve toplumun askerleştirildiğini iddia etmektedir. Cynthia Enloe, *Maneuvers: The International Politics of Militarizing Women's Lives*, University of California Press, California, 2000, s. 294.

¹¹ Amerika'da nükleer tehdit karşısında alınan önlemler ve sivil savunma uygulamalarına toplumu askerleştirdiği yönünde eleştiriler yöneltilmiştir. Deborah Cowen ve Emily Gilbert, *War, Citizenship, Territory*, Routledge, New York, 2008, s. 98.

¹² Dee Garrison, *Bracing for Armageddon: Why Civil Defense Never Worked*, Oxford University Press, New York, 2006, s. 123.

¹³ Aynı raporda 1. Dünya Savaşı'nda bu oran 20 askere karşın 1 sivil olarak hesaplanmıştır. Vale, "Origins and Definitions of Civil Defence", s. 17.

¹⁴ Nicoll, "Preparing for War", s. 108.

topyekûn savunma konseptini doğurmuştur. Toplumunu savaş ve krizlerin etkilerinden koruması dolayısıyla sivil savunma ve topyekûn savunma konsepti büyük benzerlikler taşımakta. Ancak sivil savunmada amaç toplumun koruması iken topyekûn savunma, sivil savunma uygulamalarını da kapsayacak bir şekilde savaş ve krizlerde toplumdan yararlanılmasını hedefleyen bir devlet politikasıdır. Yani topyekûn savunma sivil savunmanın aksine toplumu sadece korumayı değil onu eğitip riskli olmayan görevlerde kullanarak belli bir düzeyde ülkenin savaşa gücüne katkı yapmasını hedefler.

Maddi manevi tüm ulusal güç unsurlarının eşgüdümle savaşa yönlendirilerek yapılması bakımından topyekûn harb aslında topyekûn savunmanın gerekçelerini de hazırlamıştır. “*Harp tarihinin bize gösterdiği gibi, nasıl ki sarılmış bir kale içerisindeki halk harbin taziyeki ve hayati önemdeki malzemelerin kılığı dolayısıyla kaleyi teslim etmek zorunda bırakılırlarsa uluslar da abluka ve propaganda gibi araçlar yoluyla teslim olmak zorunda kalacaklardır. Bu duruma göre topyekûn harp yalnız askerî kuvvetlerle değil, dolaylı biçimde ulusların kendilerine karşı bir harekettir.*”¹⁵ Ludendorff bu ifadeyle savaşın toplumu kuşattığı bir ortamda ülkenin savunulmasında toplumun da rol almasının gerektiğini savunur. Yani toplumun savaşın bir parçası kılınması bakımından her iki uygulama da birbirine benzemekle topyekûn savunma, adından da anlaşılacağı üzere savunmacı bir nitelik taşır ve topyekûn savaşta madalyonun öteki yüzünü oluşturur.¹⁶

Topyekûn savunmanın kökenleri 20. Yüzyılın başına kadar götürülebilse de bugünkü uygulamalara etkisi bakımından Soğuk Savaş'ta Yugoslavya, İsveç, İsrail ve Singapur gibi farklı güvenlik algısına sahip birçok devletin uyguladığı ulusal savunma politikaları daha belirleyicidir.¹⁷ Soğuk Savaş'ta birçok Avrupa ülkesinde devlet aygıtının toplum ortaklığıyla Sovyetler karşısındaki bu örgütlenişi Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla önemini kaybetmiştir. Ancak Rusya Federasyonu'nun yıldan yıla saldırganlaşan dış politikası ve 2014'te Kırım'ın ilhakı Avrupa'nın birçok ülkesinde topyekûn savunma uygulamalarını tekrar gündeme taşımıştır. Yani 2014'le başlayan gelişmelerle birlikte birçok ülke önceki Sovyet tehdidine benzer bir şekilde kendilerini Rusya tehdidi karşısında bulmuştur. Ayrıca bugün NATO üyesi ülkelerde askerî sevkiyatların %90'a varan kısmı sivil yükleniciler tarafından gerçekleştirilmekte. Savunma amaçlı kullanılan uydu sistemlerinin %50'sinden fazlası yine sivil sektör tarafından sağlanmaktadır.¹⁸ Yani sivil altyapıda meydana gelecek olumsuzluklar askerî harekât kabiliyeti üzerinde büyük etkileri olacaktır.

¹⁵ Erich von Ludendorff, *Topyekûn Harp*, çev. Erhan Çifci ve Aynur Onur Çifci, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2017, s. 17.

¹⁶ Ieva Berzina, “From ‘Total’ to ‘Comprehensive’ National Defence: The Development of the Concept in Europe”, *Journal on Baltic Security*, 6:2, 2020, s. 1.

¹⁷ James Kenneth Wither, “Back to the Future? Nordic Total Defence Concepts”, *Defence Studies*, 20:1, 2020, s. 2.

¹⁸ “Resilience through Civil Preparedness”, *A CCOE Info Sheet CIMIC Centre of Excellence*, s. 3, <https://www.cimic-coe.org/resources/fact-sheets/resilience-through-civil-preparedness.pdf>, erişim 20.10.2023.

Bu nedenle Avrupa'daki birçok ülke ulusal savunmalarını pekiştirmek için savunma harcamalarını arttırmanın yanında Soğuk Savaş'ın bitimiyle rafa kaldırdıkları topyekûn savunma uygulamalarını güncelleyerek tekrar yürürlüğe sokmuştur.

2. Ülkeler

2.1. Ukrayna

2014 yılından beri Luhansk ve Donetsk'te süregelen ayrılıkçı hareketler ve aynı yıl Kırım'ın Rusya tarafından ilhakı, Ukrayna'yı ulusal savunması için birtakım önlemler almaya itti. Seferberlik planlarından toplumun temel askerî konularda eğitimine kadar alınan önlemlerin hiç de yersiz olmadığı Şubat 2022'de Rusya'nın giriştiği büyük çaplı işgal hareketiyle anlaşıldı. Ukrayna'nın bu acı tecrübesi, başta eski Sovyetler Birliği ülkeleri olmak üzere Doğu Avrupa'daki birçok devletin topyekûn savunma konseptlerini geliştirmelerinde canlı bir örnek olarak ortada durmaktadır.

2013'e kadar Ukrayna'da zorunlu askerlik uygulaması yürürlükteydi. Profesyonel askerliğe geçiş süreci devam ederken 2014'te ülkenin doğusunda başlayan ayrılıkçı çatışmalar aynı yıl zorunlu askerliğin tekrar yürürlüğe konulmasıyla sonuçlandı. Üstelik Rusya'nın Kırım'ı ilhakı sonrasında kadınların muharip görevlerde bulunabilmesinin de önü açılarak ordudaki kadın asker oranı arttırıldı.¹⁹

Ukrayna, ordusunun yanında sivil idareye bağlı Ulusal Muhafızlar ve Sınır Muhafızları gibi iç güvenlik güçlerinden oluşan Bölgesel Savunma Kuvvetleri'ne sahiptir. Olası bir savaşta nüfus ve altyapıyı savunma, şehirlerde düzenin korunmasına destek olma, askerî operasyonları destekleme ve işgal bölgelerinde direniş hareketleri örgütlemekle görevli olan bu kuvvet, savaş başlayınca silahlı kuvvetlerin idaresine verildi.²⁰ Sivil gönüllülerin yoğun olarak bulunduğu bu birliklerle Ukrayna halkının ülkenin savunulmasında orduya daha etkin yardım edebileceği bir mekanizma işletilmiştir. Özellikle savaşın ilk haftalarında işgal edilmiş bölgelerde direniş faaliyetleri yürütülmesinde ve Rus birliklerinin lojistik hatlarının sabote edilmesinde halkın etkili bir şekilde rol alması bu tasarıların kâğıt üstünde kalmadığını gösteriyor.²¹

Topyekûn savunma konsepti dâhilinde değerlendirilebilecek uygulamalar işgalin yanında Ukrayna'daki ayrılıkçı hareketlerin ülkenin diğer bölgelerine yayılmasını engellemek amacıyla da uygulanmakta. Bu maksatla Temmuz 2021'de Ulusal Direniş Yasası yürürlüğe girmiştir. Bu yasayla seferberliğin kolaylaştırılması ve Ukrayna ulusal ideolojisinin topluma yayılması hedeflenmiştir. Neticede bölgesel Savunma Kuvvetleri

¹⁹ Ukrayna ordusundaki kadın asker sayısı 2020'de 58 bine yakın olduğu tahmin edilmektedir. "Fifty-Eight Thousand Women Serving in Ukrainian Army", <https://www.ukrinform.net/rubric-defense/3143381-fiftyeight-thousand-women-serving-in-ukrainian-army.html>, erişim 19.10.2023.

²⁰ Stephen J. Flanagan ve Marta Kepe, "What Kind of Resistance Can Ukraine Mount?", Defense News, <https://www.defensenews.com/opinion/commentary/2022/02/26/what-kind-of-resistance-can-ukraine-mount/>, erişim 20.10.2023.

²¹ "Reporters - Ukraine's Shadow Soldiers: Meeting Resistance Fighters in Kherson Region", France 24, <https://www.france24.com/en/tv-shows/reporters/20230224-ukraine-s-shadow-soldiers-meeting-resistance-fighters-in-kherson-region>, erişim 20.10.2023.

bünyesinde görevlendirilmiş rezervler ve sivillere verilen silahlı eğitim gibi uygulamalarla Ukrayna toplumu ulusal savunmada daha aktif bir hale getirildi.²²

Ukrayna'da devlet, bir yandan toplumunu ulusal savunmaya ortak kılmaya çalışırken öte yandan onu savaşın etkilerinden korumaya yönelik önlemler de almaya çalışmıştır. Resmî raporlar savaşın ilk yılındaki sivil kayıplarını 7.199 ölü ve 11.756 yaralı olarak vermekte.²³ Büyük bir kısmı ağır topçu ateşi ve hava saldırıları sonucu gerçekteŐen bu kayıplar, sığınakların önemini bir kez daha gösterdi. Ülkenin birçok Şehrinde savaşın başından beri kullanılan Sovyetlerden kalma sığınakların yetersiz kalmasıyla çoğu Ukraynalı çözümlü metrolara sığınmada bulmuştur. Ayrıca insanlar basit yöntemlerle tahkim ettikleri bodrumlarını da sığınaklara dönüştürerek saldırılardan belli oranda korunmaya çalışmışlardır. Sığınak gibi geleneksel önlemlerin yanında askerî maksatla üretilmemiŐ teknolojiler de savaşa uyarlanarak sivil kayıplarının önlenmesinde kullanılmaktadır. Örneğin Kiev belediyesinin Őehir içi ulaşım programı, savaşın ilk gününde güncellenerek hava saldırılarını haber verip en yakın sığınakın konumunu gösterecek Şekilde günün Şartlarına uyarlanmıŐtır.²⁴

Ukrayna, ülkenin doğusundaki çatışmalara yönelik çıkardığı yasalar ve aldığı önlemlerle toplumundaki Rus etkisini kırma ve olası bir işgale karşı hazır olduğu mesajını vermeyi amaçlamıŐtı. Gelinen noktada bu önlemler Rusya'nın harekete geçmesini önleyememiŐse de Ukrayna'nın Rus işgali karşısında savunmasını güçlendirerek Rus ilerleyişini büyük ölçüde durdurmasına destek oldu. Hatta bu süreçte Ukrayna toplumu yer yer günümüz topyekûn savunma konseptinin sınırlarını da aşacak Şekilde savaşta aktif bir rol almıştır. Batılı ülkelerden aldığı büyük askerî yardımın yanında savunan tarafta olmanın verdiği motivasyonun da etkisiyle askerî ve sivil kayıplar karşısında toplumsal bir direnç geliŐtirmeyi başaran Ukrayna, bu sayede bir yıpratma savaşına dönen bu mücadelede beklenenin çok ötesinde bir performans göstermeyi baŐardı.

2.2. İsviçre

İsviçre ile birlikte Topyekûn Savunma konseptini Şekillendiren iki ülkeden biri olan İsviçre, Soğuk Savaş'ta toplumunu diğer ülkelere de örnek olacak Şekilde eđitmiŐti.²⁵ Ancak birçok ülkede de olduğu gibi Sovyetler Birliği'nin parçalanmasıyla

²² "Understanding Ukraine's 'National Resistance' Movement", <https://www.kyivpost.com/post/7528>, erişim 17.10.2023.

²³ Bu tahminlerin savaş devam ederken eldeki sınırlı veriler ışığında yapıldığı unutulmamalıdır. Yetkililer asıl kayıpların bunlardan çok daha yüksek olduğu düşünmektedir. "Ukraine: Civilian Casualty Update 13 February 2023", OHCHR, <https://www.ohchr.org/en/news/2023/02/ukraine-civilian-casualty-update-13-february-2023>, erişim 17.10.2023.

²⁴ Isobel Koshiw ve Lisa O'Carroll, "Kyiv Transport App Is Transformed into Life-Saving War Information Tool", The Guardian, Mart 2022, <https://www.theguardian.com/world/2022/mar/15/kyiv-transport-app-is-transformed-into-life-saving-war-information-tool>, erişim 17.10.2023.

²⁵ İsviçre'nin İkinci Dünya Savaşı ve ardından Soğuk Savaş'ta Topyekûn savunma konsepti doğrultusunda halkını örgütlemeye çalışarak bunun öncülerinden olan İsviçre'nin bu gayretleri, 1976-1990 yılları arasında ülkenin 26 kantonunda olası bir işgal durumunda faaliyet gösterecek

tehdidin ortadan kalktığı düşünülerek topyekûn savunma uygulamaları bu ülkede de terk edildi. Geçerli bir tehdidin kalmadığı değerlendirilmesiyle 2010 yılında zorunlu askerlik uygulaması da sonlandırılmıştır. Ancak 2014'te Rusya'nın Kırım'ı ilhakı, İsveç'in 2015 yılı itibariyle topyekûn savunma konseptine dönüş için çalışmalara başlamasını da beraberinde getirdi. Yine bu doğrultuda 2017 yılında zorunlu askerlik uygulamasına geri dönmüş ve 2018'de zorunlu askerlik hizmeti kadınları da kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

Soğuk Savaş'ın bitiminden bu yana geçen sürede İsveç toplumu bir hayli değişti. Yayımlanan resmî raporlarda İsveç halkının enerji, iletişim, ulaşım ve finansal hizmetlere olan bağımlılığı vurgulanmakta ve olası bir savaş durumunda bunlara ulaşımın zorlukları dile getirilmekte.²⁶ Neredeyse çoğu yerleşim biriminde askerî birliklerin bulunduğu ve zorunlu askerliğin sıkı bir şekilde uygulandığı 80'li yılların krizlere karşı dayanıklı İsveç toplumu artık yok. Değişen ve gelişen tehditler nedeniyle günümüzün kırılğan İsveç toplumu -ki bu durum çoğu Batı toplumu için geçerli- daha önce karşılaşmadığı birçok yeni tehditle başa çıkmak zorunda. Bu nedenle İsveç, Soğuk Savaş zamanı uyguladığından daha kapsamlı bir savunma planı uygulamak için çalışmalara girişmiştir.²⁷ Savaşın sadece askerî alanla sınırlı kalmayıp hibrit yöntemlerle toplumsal yaşamı daha da kuşatıcı bir hale geldiği bugünlerde İsveç'in uygulamaları "topyekûn savunma v.2" olarak adlandırılabilir. Kapsam olarak eskiye nazaran geniş ancak daha sivil savunma odaklı bir mekanizma haline aldı.²⁸

Bu doğrultuda bugün İsveçliler "savaş görevi" adı altında sivil savunma ve temel askerî eğitim almakta.²⁹ Savaş görevinin de etkisiyle İsveç'in bir seferberlik durumunda 800.000 kişiyi silah altına alabileceği öngörülmüştür.³⁰ Ancak bu tahminler İsveç toplumun hatırı sayılır bir kısmının ülke savunmasına katılımında gönülsüz olduğuna dair veriler göz önüne alındığında sorgulanır hale

yeraltı direniş yapılanması olan P-26'ya kadar varmıştır. Zamanla merkezî yönetimin kontrolden çıkan bu yapılanma 1990'da kaldırılmıştır. Kevin D Stringer, "Building a Stay-Behind Resistance Organization", National Defense University Press, Washington, 2017.

²⁶ Wither, "Back to the Future?", s. 6.

²⁷ "Total Defence for the New Era. Swedish Expert: Increase of the Armed Forces Size is a Challenge", <https://defence24.com/defence-policy/total-defence-for-the-new-era-swedish-expert-increase-of-the-armed-forces-size-is-a-challenge-interview>, erişim 19.10.2023.

²⁸ Sebastian Larsson ve Mark Rhinard, (ed.), *Nordic Societal Security: Convergence and Divergence*, Routledge New Security Studies, Routledge/Taylor & Francis Group, London; New York, 2021, s. 216.

²⁹ Aralık 2022 itibariyle bu eğitimlerden geçen İsveçlilerin sayısı haziran ayına oranla %16'lık bir artışla 404,218'e ulaşmıştır. Yapılan çağrılarda toplumun işleyişi için hayati önemdeki meslek grupları bu görevden muaf tutulmuştur. "In Neutral Sweden, Civil Defense and Citizens Gear up for Possibility of War", Le Monde.fr, https://www.lemonde.fr/en/international/article/2023/02/16/in-neutral-sweden-civil-defense-and-citizens-gear-up-for-possibility-of-war_6016004_4.html, erişim 19.10.2023.

³⁰ Regeringen och Regeringskansliet, "Sweden's Role in NATO", Text, Regeringskansliet (Regeringen och Regeringskansliet), <https://www.government.se/speeches/2023/01/swedens-role-in-nato/>, erişim 20.10.2023.

gelmektedir.³¹ Bu durum İŖveç’in millî güvenlik kaygılarını gençlerine anlatmaya ve onları topyekûn savunmada gönüllü kılmaya yönelik gayret etmesine yönlendirmiŐtir. Bu amaçla bugün İŖveç’te 15-20 yaş aralığındaki gençlere cinsiyet ayrımı yapılmaksızın askerî ve sivil savunma eğitimleri verilmekte. İŖveç Ulusal Muhafızları’na bağlı Gençlik Faaliyetleri (*Ungdomsverksamhet*) ve bazı gönüllü savunma örgütlerince verilen bu eğitimler hafta sonu kursları ve yaz-kış kamplarında yürütülüyor.³²

Bunlara ek olarak İŖveç Sivil Acil Durumlar Ajansı olası bir savaş veya kriz durumlarında hanelerin kamu kurum-kuruluşları ve altyapı hizmetleri olmaksızın kendilerini idame etmelerini sağlayabilmek için broŐürler hazırlamakta ve halkı bu yönde bilinçlendirmeye çalışmaktadır.³³ Yani İŖveç, askerî tehdit odaklı Soğuk Savaş’ın kısıtlı topyekûn savunma konseptini terk ederek ulusal güvenliğin toplumsal yaşamın bütün veçheleriyle ilintili olduğu günümüz güvenlik paradigmalarına daha uygun bir yol izlemekte.

Ancak unutulmamalıdır ki İŖveç topyekûn savunma konsepti ile hasmını durdurmayı amaçlamamaktadır. İŖveç’in uygulamaları sivil savunmaya ek olarak olası bir savaşta ülkenin düzenli silahlı gücüne alan açma ve onu destekleme üstüne kuruludur. Bu nedenle her ne kadar halkını bir savaşa hazırlasa da İŖveç, konvansiyonel gücünü arttırmaya ve kolektif güvenlik örgütlerine üye olarak güvenliğini sağlamaya çabalamaktadır.³⁴ 2022’de Rusya’nın Ukrayna’ya saldırması sonrası NATO’ya katılımın ülkenin güvenlik kaygılarını dindirmede nihai çözümler olarak görülmesi de bu düşüncenin bir ürünüdür.³⁵

2.3. Finlandiya

İskandinav ülkeleri arasında gerek askerî gücü ve gerekse toplumunu savaşa hazırlama faaliyetlerinde Finlandiya ön plana çıkmaktadır. Tabi bu durumda Rusya Federasyonu ile olan 1300 km’lik sınırın Finlandiya’yı bu büyük güç karşısında sürekli tetikte olamaya zorlaması göz ardı edilmemeli. İkinci Dünya Savaşı’nın hemen

³¹ Bu yorum, konuyla ilgili en güncel veriyi içeren 2015’te yapılmış bir anketteki %45’lik oran temel alınarak yapılmıştır. Ancak bu anketin çok güncel olmadığı dikkatlerden kaçmamalıdır. Ukrayna-Rusya Savaşı sonrasında bölgedeki diğer ülkelerdekine benzer Şekilde İŖveç’te de ulusal savunmadaki gönüllülüğün bir miktar artmış olması beklenebilir. “WIN/Gallup International’s Global Survey Shows Three in Five Willing to Fight for Their Country”, Gallup International, <https://www.gallup-international.bg/en/33483/win-gallup-internationals-global-survey-shows-three-in-five-willing-to-fight-for-their-country/>, erişim 19.10.2023.

³² Ilona Urych ve Grzegorz Matysiak, “Preparing youth for defence: Socialisation, education, and training of young people in Europe for national security”, *Security and Defence Quarterly*, 2:38, 2022, s. 4-5.

³³ “Kriz ya da Savaş Çıkarsa” adlı bu broŐür en son 1961 yılında “Savaş Çıkarsa” adıyla yayınlanmıŐtı. Lill A Riksvapnet ve H Dahlström, “If Crisis or War Comes”, Swedish Civil Contingencies Agency (MSB), 2018.

³⁴ Bu doğrultuda İŖveç 2009 yılında İskandinav ve İskandinav-Baltık Güvenlik ve Savunma İŞ birliği (NORDEFECO)’ya katılmıŐsa da bu kuruluş askerî iş birliği örgütünden ziyade katılımcı ülkelerin maliyet etkin bir savunma yönetimi geliŐtirmeleri amacıyla çalışmaktadır. “About NORDEFECO - Nordefco”, <https://www.nordefco.org/the-basics-about-nordefco>, erişim 20.10.2023.

³⁵ Regeringskansliet, “Sweden’s Role in NATO”.

öncesinde Sovyet sınırı boyunca Mannerheim Hattı'nı da bu tehdide karşılık inşa eden Finlandiya, Kış Savaşı (1939-1940) ve Devam Savaşı (1941-1944)'nda Sovyetler Birliği'yle mücadele etti. Güç dengesinde dezavantajlı tarafta bulunmasına rağmen beklenenin ötesinde başarılar kazanan Finlandiya, müttefiki Almanya'nın yenilgileri ve ardı arkası kesilmeyen Sovyet orduları dolayısıyla ateşkesi kabul etmiştir.

Toprak kayıplarıyla sonuçlanan bu süreç Finlerin güvenlik algısı ve toplumsal hafızasında derin izlere neden oldu. Ancak Kış Savaşı Ruhu (*Talvisodan henki*) adıyla anılan ulusal ideolojinin doğuşu da yine bu dönemde olmuştur. Ordu ve toplum arasındaki ilişkiyi güçlendiren bu ideolojinin savaş boyunca Fin toplumunun Sovyet işgal ve propaganda faaliyetleri karşısında direncini arttırdığı iddia edilir.³⁶ Bu ideolojinin de etkisiyle Finlandiya'da bugün hâlâ var olan bir Rusya karşıtlığının tohumları ekilmiştir.

Sovyetler Birliği'yle paylaştığı uzun kara sınırı ve tarihsel tecrübeleri nedeniyle Finlandiya İskandinav bölgesindeki diğer devletlerden farklı olarak Soğuk Savaş'ın bitişinden sonra da tedbiri elden bırakmamıştır. Zorunlu askerliğin hiç kaldırılmadığı ülkede harbe hazırlık noktasında bölgedeki diğer devletlerden daha önde olmuştur. Bugün ise çiçeği burnunda bir NATO ülkesi olarak ordusunun hazırlık seviyesini arttırmaya çalışan Finlandiya, aynı zamanda toplumunu da konvansiyonel savaş tehdidi karşısında dinç tutmaya çalışmaktadır.³⁷ 4,4 milyon insan kapasiteli geniş bir sığınak ağının olduğu ülkede bu amaçla olası bir savaşta rezerv birliklerinin hızlı bir şekilde silahaltına alınabilmesi için gerekli yasal düzenlemeler de yapılmıştır.³⁸ 900 bin rezerv askere sahip olduğu iddia edilen Finlandiya'da yıl içerisinde 80 güne kadar zorunlu tazeleme eğitimi verilebilmekte.³⁹ Rusya'nın Ukrayna'yı işgali sonrası rezervlerin tazeleme eğitimlerinde katılım rekorları kırılmış olsa da zorunlu ve gönüllü olarak eğitimlere alınanların sayısı toplam 50 bin kişide kalması dolayısıyla bu sayıya temkinli yaklaşılması gerekmektedir.⁴⁰

Bu yüzden rezerv birliklerinin yanında Finlandiya, Soğuk Savaş yıllarında benimsediği topyekûn savunma konseptini daha da geliştirerek “kapsamlı ulusal savunma” adı altında uygulamaya sokmuştur. Soğuk Savaş'ın konvansiyonel

³⁶ Pasi Tuunainen, *Finnish Military Effectiveness in the Winter War, 1939-1940*, Palgrave Macmillan, London, 2016, s. 158-159.

³⁷ NATO'nun en yeni üyesi Finlandiya, aynı zamanda bir NORDEFÇO üyesidir. Bunların yanında artan Rusya tehdidi dolayısıyla Finlandiya, İsveç, Norveç ve Danimarka ile hava kuvvetlerini birleştirmeyi de planlamaktadır. “Nordic Countries Plan Joint Air Defence to Counter Russian Threat”, Reuters, <https://www.reuters.com/world/europe/nordic-countries-plan-joint-air-defence-counter-russian-threat-2023-03-24/>, erişim 19.10.2023.

³⁸ Finlandiya'da %85'i kişisel mülk olmak üzere yaklaşık 54 bin sığınak bulunmaktadır. “Civil Defence Shelters - Ministry of the Interior”, Sisäministeriö, <https://intermin.fi/en/rescue-services/preparedness/civil-defence-shelters>, erişim 20.10.2023.

³⁹ “In the Reserve”, Intti.fi, <https://intti.fi/en/in-the-reserve>, erişim 20.10.2023

⁴⁰ “Record Number of Reservists Participated in Defence Exercises Last Year”, News, <https://yle.fi/a/74-20013081>, erişim 20.10.2023.

tehditlerinin yanında günümüz hibrit tehditlerine de karşı konulmasını amaçlayan bu savunma konseptinin gücü, askerî ve askerî olmayan araçların ortak kullanımına dayanıyor. Yani hibrit tehditlerle hibrit yöntemler kullanılarak mücadele edilmeye çalışılmakta.⁴¹ Finlandiya Güvenlik Komitesi'nin olası savaş ve kriz durumlarında devamlılığını hayati olarak nitelediği yedi işlev de Finlandiya'nın ulusal savunmayı ne kadar geniş bir açıdan ele aldığını göstermektedir.⁴²

Gerek hükümetin uyguladığı politikalar ve gerekse Fin toplumunun Rusya'ya karşı tarihsel mesafesi, Finlandiya'da toplumun Rusya tehdidini görmezden gelmemesini sağladı. Rusya karşıtlığı ve gelişmiş eğitim sistemine olan güven ile Fin halkının Rusya kaynaklı dezenformasyon faaliyetlerine karşı direnç geliştirdiği iddia edilmektedir.⁴³ Sonuç olarak 2021 yılında Finlandiyalıların %68'i ülkesini savunmada gönüllü iken bu oran, yürütülen çalışmalar ve 2022'de Rusya'nın Ukrayna'da giriştiği işgal harekâtının ardından %83'e çıkmıştır.⁴⁴ Fin halkının Rus tehdidi karşısındaki bu tavrı Finlandiya'da Kış Savaşı Ruhu'nun yeniden canlandığı ve topyekûn savunmanın -şimdilik kâğıt üstünde- işlevsel olduğu şeklinde yorumlanabilir.

2.4. Baltık Ülkeleri

Kuzey Doğu Avrupa'da benzer kültür ve coğrafyaya sahip her üçü de NATO üyesi olan Estonya, Litvanya ve Letonya gerek coğrafyaları gerekse tarihsel tecrübeleri dolayısıyla benzer tehdit algısına sahip ülkelerdir. Büyük askerî manevralara olanak sağlayan coğrafyaları ve son olarak İkinci Dünya Savaşı'nda geçirdikleri Alman ve Sovyet işgalleri bu ülkelerin demografisinden millî hafızalarına kadar derin izler bırakmıştır. Günümüzde de bu travmatik tecrübelerin etkisiyle Baltık'ta toplumların ulusal savunmanın bir parçası kılındıkları savunma planları uygulanmaya çalışılıyor.

Üç ülkenin nüfusu toplam altı milyona zor ulaşırken özellikle Estonya ve Letonya'daki Rus azınlıklar bu sayı içerisinde önemli bir yer tutmakta. 2021 itibarıyla 1.884.000'lik Letonya nüfusunun %33,4'ü, 1.331.000'lik Estonya nüfusunun ise

⁴¹ Berzina, "From 'Total' to 'Comprehensive' National Defence", s. 5.

⁴² Bunlar: 1-liderlik, 2-uluslararası ve AB faaliyetleri, 3-savunma yeteneği, 4-iç güvenlik, 5-ekonomi, altyapı ve arz güvenliği, 6-nüfusun ve kamu hizmetlerin işlevsel kapasitesi, 7-psikolojik dayanıklılık olarak sıralanmaktadır. Finlandiya ulusal güvenliğinin sağlanmasında topluma büyük bir sorumluluk yüklenmiş gibi gözükse de asıl sorumluluk ve yürütme hükümetin üzerindedir. Halk, üniversite ve araştırma kuruluşları gibi aktörler bu savunma konseptinde yardımcı ve kolaylaştırıcı bir rol üstlenmektedirler. "The Security Strategy for Society Government Resolution" The Security Committee Ministry of Defence, s. 14, https://turvallisuuskomitea.fi/wp-content/uploads/2018/04/YTS_2017_english.pdf, erişim 20.10.2023.

⁴³ Wither, "Back to the Future?", s. 5.

⁴⁴ "Finns' Opinions on Foreign and Security Policy", Advisory Board for Defence Information, 2022, s. 22, [https://www.defmin.fi/files/3579/ABDI_\(MTS\)_December_2016_Report_in_english.pdf](https://www.defmin.fi/files/3579/ABDI_(MTS)_December_2016_Report_in_english.pdf), erişim 20.10.2023.

%27,6'sı ana dil olarak Rusça konuşmaktadır.⁴⁵ Üstelik bu insanların önemli bir bölümünün Rus vatandaşlığı da vardır. Bu durum Rusya'nın bir saldırısında bu ülkelerin cephe gerisinin de büyük bir tehlike altında görülmesine neden olmakta.

Rusya Federasyonu'nun nerede yaşarlarsa yaşasın Rus vatandaşlarının haklarını korumaya yönelik yurttaşlık politikası, Kırım'ın ilhakından beri Letonya ve Estonya'da birçok resmî yetkiliyi Rusya'nın ülkelerindeki Rus azınlığı bahane ederek askerî bir harekâta girişebileceği konusunda endişelendiriyor.⁴⁶ Bu ülkelerde yapılan anketlerde halk da ülkelere yönelik en büyük tehdit olarak Rusya'yı görmüştür.⁴⁷ Bu yüzden Estonya ve Letonya, Rusya ile olan kara sınırının da etkisiyle bir millî güvenlik sorunu haline gelebilecek Rus azınlığı dil odaklı uyum programlarına tabi tutmaktadır.⁴⁸ Litvanya ise 2.801.000'lik nüfusundaki %6,3'lük etnik Rus dolayısıyla Estonya ve Letonya'nın aksine bu konuda daha rahattır.⁴⁹ Her ne kadar Rus ana karasına komşu olmasa da Batısında Rus toprağı Kaliningrad ve Doğusunda yer alan Belarus, Litvanya'nın da en az diğer Baltık ülkeleri kadar kendini Rusya tehdidinde açık görmesine neden olmaktadır.

Baltık ülkelerinin kendilerine yönelik tehditlere karşı ortak hareket etmeleri amacıyla giriştikleri ilk faaliyetlerden 1999 yılında kurulmuş Baltık Savunma Koleji (*Baltic Defence College*) az nüfuslu ve sınırlı bir savunma gücüne sahip bu ülkelerin ortak savunma anlayışı geliştirmelerinde önemli bir rol oynuyor.⁵⁰ Rusya'nın Doğu Avrupa'da ana tehdit olarak görülmediği bu yıllarda faaliyete başlayan Batı standardında ortak bir subay eğitimi vermenin yanında sivil uzmanlar da yetiştirmeyi

⁴⁵ Litvanya'da ise etnik Ruslar 2.801.000'lik nüfusun %6,3'lük küçük bir kısmını oluşturmaktadır. "Latvia: Country Data and Statistics", Worlddata.info, <https://www.worlddata.info/europe/latvia/index.php>, erişim 20.10.2023; "Estonia: Country Data and Statistics", Worlddata.info, <https://www.worlddata.info/europe/estonia/index.php>, erişim 20.10.2023; "Lithuania - World Directory of Minorities & Indigenous Peoples", Minority Rights Group, <https://minorityrights.org/country/lithuania/>, erişim 20.10.2023.

⁴⁶ Stephen Flanagan vd., "Deterring Russian Aggression in the Baltic States Through Resilience and Resistance" RAND Corporation, 2019, s. 5; "Moscow Signals Concern for Russians in Estonia", *Reuters*, blm. Emerging Markets, <https://www.reuters.com/article/us-russia-estonia-idUSBREA2I1J620140319>, erişim 19.10.2023.

⁴⁷ Estonya'da %71, Litvanya'da %66 ile en büyük tehdit olarak Rusya görülürken Letonya'da Rusya korkusu ekonomik endişeler ve yolsuzluğun ardından %53'te kalmıştır. Letonya'daki bu şaşkıncı oranın en önemli sebebi ülkedeki etnik Rusların varlığıdır. Mart 2022'de yapılan bir ankette ülkedeki anadili Rusça olan Letonya vatandaşlarının %17'sinin Ukrayna'nın işgalini haklı bulduğunu ortaya koymaktadır. "Public Opinion on the War in Ukraine", DG COMM Public Opinion Monitoring Unit, s. 1, <https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/files/be-heard/eurobarometer/2022/public-opinion-on-the-war-in-ukraine/en-public-opinion-on-the-war-in-ukraine-20220304.pdf>, erişim 20.10.2023.

⁴⁸ Bu uyum programları sadece Rus azınlığı kapsamamaktadır. Resmî otoritelere zikredilen yüzlerce kültürel grup bu programlar dâhilinde eğitilmektedir. Ancak Ruslar azınlık grupları arasında çoğunluğu oluşturduğundan programların ana hedefinin Ruslar olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. "Activities of national minority cultural associations | INSA", <https://integratsioon.ee/en/activities-national-minority-cultural-associations>, erişim 19.10.2023; "Society Integration in Latvia | Ārlietu Ministrija", <https://www.mfa.gov.lv/en/society-integration-latvia>, erişim 19.10.2023.

⁴⁹ "Lithuania - World Directory of Minorities & Indigenous Peoples".

⁵⁰ "Baltic Defence College - Home", <https://www.baltdefcol.org/>, erişim 19.10.2023.

amaçlayan bu kurum, bugün Baltık devletlerinin savunma politikalarındaki ortaklığın bir nişanesi olarak da görülebilir.

Baltık ülkeleri az nüfusları dolayısıyla büyük ordulara sahip değillerdir. Tüm erkek vatandaşlar için 8-11 ay arası zorunlu askerliğin olduğu Estonya ordusu 2019 itibariyle barış zamanı 6.600 aktif personelden oluşmaktadır.⁵¹ Profesyonel orduya sahip Letonya'nın düzenli askerî gücü 7 bin 800 yedek askerinin yanında beş bin civarı profesyonel asker ve sekiz bin Ulusal Muhafız'dan oluşmaktadır.⁵² Sayıca yetersiz olan ordusunu güçlendirmek için ise Ocak 2023'ten itibaren beş yıl içinde kademeli olarak zorunlu askerliğe geçiş yapmayı planlamaktadır.⁵³ 9 aylık zorunlu askerliğin uygulandığı ve yarı profesyonel askerlik sisteminin bulunduğu Litvanya'da ise 2022 itibariyle ordu 11.453 profesyonel, 5.261 gönüllü ve 3800 zorunlu asker olmak üzere toplam 20.514 kişiden oluşmaktadır.⁵⁴

Ortalama bir Rus tümeni kadar askere sahip olan bu üç Baltık ülkesinin büyük askerî manevralara olanak sağlayan coğrafyaları da göz önüne alındığında sadece düzenli birliklere dayalı bir savunma planının bu ülkeler için işlevsel olmayacağı açıktır. NATO'nun kuzeydeki hava harekâtları için önemli bir üs olan bu ülkelerin savaş öncesinde yapılan tahminlere göre olası bir Rus saldırısında NATO yardımı gelene kadar dayanamayacağı ve başkentlerinin 30-60 saatte düşebileceğini öngörülmüştü.⁵⁵ Şubat 2022'de Kiev istikametinde boy gösteren kilometrelerce uzunluktaki Rus konvoyu bu tür senaryoların yabana atılır türden olmadığını gösterdi.

Bu yüzden Baltık ülkeleri savunmalarını NATO kuvvetleri yardımı gelene kadar düşman ilerleyişini yavaşlatmak ve geçici işgal bölgelerinde direniş hareketleri yürütmeye üstüne kurmuştur. Bu noktada gayrinizami harp yeteneği ve topyekûn savunma konsepti Baltık ülkeleri için hayati öneme sahiptir.⁵⁶ Kaldı ki bu ülkeler İkinci Dünya Savaşı'nda Alman ve Sovyet işgalleri sürerken gayrinizami harp ile bir müddet direnmişlerdir. Gayrinizami mücadelenin topyekûn savunmayla birleşip etkili bir direniş dönüşebilmesinde ise toplumun bu sürece aktif ve gönüllü katılımı gerekmektedir.

Bu açıdan bakıldığında Rusya'nın 2022'deki saldırısı Doğu Avrupa'da birçok ülkede olduğu gibi Baltık ülkeleri arasında da ulusal savunmada gönüllülüğünün

⁵¹ Flanagan vd., "Deterring Russian Aggression in the Baltic States Through Resilience and Resistance", s. 8.

⁵² Ansis Īvāns "2% no IKP: Kā mūs aizsargās?", Delfi, <https://www.delfi.lv/193/politics/4955249/2-no-ikp-ka-mus-aizsargas-no-8-tukstosiem-rezerves-karaviru-tris-gados-iemas-atjaunojusi-357>, erişim 20.10.2023.

⁵³ "Latvia political briefing: Compulsory Military Service to be Introduced in Latvia" China-CEE Institute, 2022, s. 1, <https://china-cee.eu/2022/07/20/latvia-political-briefing-compulsory-military-service-to-be-introduced-in-latvia/>, erişim 20.10.2023.

⁵⁴ "Krašto Apsaugos Sistema: Skaiciai ir Pokyciai" Lietuvos Respublikos Krašto Apsaugos Ministerija, 2022, s. 7, <https://kam.lt/leidiniai/krašto-apsaugos-sistema-skaiciai-ir-pokyciai/>, erişim 20.10.2023.

⁵⁵ Flanagan vd., "Deterring Russian Aggression in the Baltic States Through Resilience and Resistance", s. 6.

⁵⁶ Age, s. 5.

artmasında etkili olmuştur. Örneğin 2021’de ülke savunmasına katılabileceğini beyan eden Estonyalılar %57 iken bu oran 2022’de %86’ya yükselmiştir.⁵⁷ Rusya’nın işgal harekâtının yanında Estonya Savunma Bakanlığına bağlı paramiliter bir teşkilat olan Estonya Savunma Birliği (*Kaitseliit*), toplumun ulusal savunmadaki bilincini arttıran ve onları bu savunmaya ortak kılan en önemli yapılandırma. Gönüllülere başta askerî liderlik olmak üzere askerî nitelikli eğitimler vererek Estonya toplumunun savaş ve krizlere hazırlanmasına büyük bir rol oynamaktadır.⁵⁸ Olası bir savaşta kullanılacak bu gönüllülerin yanında Estonya Savunma Birliği altında teşkilatlanmış sivil savunma odaklı Kadın Gönüllü Savunma Organizasyonu (*Naiskodikaitse*), Genç Kartallar (*Noored Kotkad*) ve Evin Kızları (*Kodutütred*)’yla Estonya’nın ulusal savunmasında görev almaktadır.⁵⁹

Letonya ise İskandinav ülkelerinin topyekûn savunma tecrübelerinden hareketle kapsamlı bir savunma planı dâhilinde toplumunu savaşta hazırlamaktadır. Bu doğrultuda her yıl liselerde yaklaşık 30.000 gence ulusal savunma bilinçlerinin geliştirmesi için dersler verilmektedir. Bu uygulamanın yanında 10-21 yaşları arasındaki gönüllü gençler Genç Muhafız (*Jaunsardzi*) programı kapsamında yazın kamplarda askerî eğitim almakta.⁶⁰ Ayrıca Letonya askerî ihtisas liseleri kurarak ihtiyat birliklerinin oluşturulmasını da planlanmıştır.⁶¹

Kısmi zorunlu askerliğe geçişle birlikte Litvanya’da topyekûn savunma eğitimlerinin daha etkili bir hale geldiği iddia edilmiştir. 2020 yılı itibariyle 12.000 gönüllüye sahip olan Litvanyalı Tüfekçiler Birliği (*Lietuvos tautiųjų sąjunga*) adlı paramiliter örgüt de bunun bir sonucudur.⁶² Ayrıca Litvanya’daki bazı liselerde son sınıflara verilen ulusal güvenlik ve devlet savunması dersi ile gençler devletin ulusal güvenlik politikaları hakkında bilgilendirilmektedir.⁶³ Yani Litvanya da diğer Baltık ülkeleri gibi az nüfusundan ulusal savunmada azami derecede faydalanmak için gençlerden başlamak üzere eğitim vermektedir.

Gençlerden başlayarak toplumu askerî meselelere bu denli ilgili kılan bu tür uygulamaları militarist bir bakışın sonucu olarak değerlendirmek yüzeysel bir bakış

⁵⁷ Etnik Estonyalı olmayanlar arasında ise bu oran %44’te kalmıştır. “Public Opinion on National Defence 2022” Eesti Uuringukeskus OÜ, 2022, s.40, <https://www.kaitseministeerium.ee/en/objectives-activities/national-defence-and-society>, erişim 20.10.2023.

⁵⁸ “Kaitseliidu Kool”, <https://kaitseliidukool.ee/koolist/>, erişim 20.10.2023.

⁵⁹ Estonya Savunma Birliği ve ilişkili bu organizasyonların toplam üyesi 28.000’e varmaktadır. “Estonian Defence League”, <https://www.kaitseliit.ee/en/edl>, erişim 20.10.2023

⁶⁰ “Young Guard | Young Guard Center”, <https://jc.gov.lv/lv/jaunsardze>, erişim 20.10.2023.

⁶¹ Kristine Atmante, “Comprehensive Defence in Latvia - Rebranding State Defence and Call for Society’s Involvement”, *Journal on Baltic Security* 6:2, 2020, s. 12.

⁶² Liudas Zdanavicius ve Nortautas Statkus, “Strengthening Resilience of Lithuania in an Era of Great Power Competition: The Case for Total Defence”, *Journal on Baltic Security* 2:6, 2020, s. 15.

⁶³ 2017 yılındaki bir yasa sonucu verilmeye başlanan bu dersler ilk başta Litvanya Millî Eğitim Bakanlığı’nın isteksizliği nedeniyle yeterince öğrenciye ulaşmamıştır. 2020 itibariyle Litvanya’da bu konunun üstüne daha fazla düşülmekte ve bu eğitimlerin mümkün olduğunca fazla okullarda verilmesine çalışılmaktadır. Zdanavicius ve Statkus, s. 17.

açısı olarak kalacaktır. Neticede ulusal bağımsızlıklarını sağlamaya çalışan az nüfuslu ülkeler söz konusudur. Hal böyle olunca toplumun ulusal savunmaya ısındırılması ve bunun belli bir program dâhilinde yürütülmesi bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır.

2.5. Polonya

Tarihte maruz kaldığı birçok işgal Avrupa'nın Doğu kanadındaki bu ülkeyi, ulusal savunmasını her daim güçlü kılmaya zorladı. Soğuk Savaş'ta Varşova Pakti'nin, sonrasında ise NATO'nun önemli güçlerinden biri oluşu da bu zorunluluğun bir göstergesidir. Ukrayna'nın işgalinin ardından ise Polonya, hem sınırdışı Ukrayna'ya askerî yardımlarda öncülük etmiş hem de kendisini Avrupa'nın en büyük kara kuvveti haline getirecek adımları attı.⁶⁴

NATO, tıpkı Litvanya gibi Belarus ve Kaliningrad üzerinden Rusya tehdidine maruz kalan Polonya'nın da ulusal savunmasının ana bileşenlerindedir. Çokuluslu Kolordu ve Tümen seviyesindeki birlikler Polonya'yı NATO'nun Doğu Avrupa'daki en önemli üssü haline getirdi.⁶⁵ Her ne kadar ülkede büyük bir NATO varlığı olsa da Polonya'nın savunması tamamen bu desteğe yaslanmış değildir. Yeni silah sistemleriyle güçlendirilen ve 300.000 personele çıkarılması planlanan büyük profesyonel ordusu, Polonya'yı hasım güçler için kolay bir hedef olmaktan çıkarmış durumda.

Bunlara ek olarak Polonya, eski bir Doğu Bloku üyesi olması hasebiyle toplumunu Rus dezenformasyonu karşısında dirençli kılmaya da gayret etmektedir. Bu nedenle aynı amaçla yola çıkan diğer ülkeler gibi ulusal güvenlik politikalarını gençlerinden başlayarak toplumuna aktarmaya çalışmaktadır. Üstelik bu uğraşları 1998 yılına kadar geri gider. Her ne kadar bu konuda Avrupa'daki öncülerden olsa da Polonya'nın çabaları 2016 yılında bizzat hükümet tarafından da yetersiz bulunmuştur. Bunun başlıca sebebi Soğuk Savaş sonrasında Avrupa'da büyük çaplı bir konvansiyonel savaş tehdidinin kalmadığına dair hatalı varsayımdan ötürü geniş çaplı hazırlıklara girişilmemesidir.⁶⁶ Bu yüzden 1998'de teorik eğitim ve sonrasında sertifika programları ile başlayan eğitim programları 2021 yılı itibarıyla "Askerî Hazırlık Birlikleri" adı altında her yıl 3500 gencin askerî eğitim aldığı daha ciddi bir programa dönüştürülmüştür.⁶⁷

⁶⁴ "Military Spending Boost to Give Poland Largest Army in EU", <https://www.aa.com.tr/en/economy/military-spending-boost-to-give-poland-largest-army-in-eu/2801841>, erişim 20.10.2023

⁶⁵ "NATO - Topic: NATO's military presence in the east of the Alliance", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_136388.htm, erişim 20.10.2023.

⁶⁶ "Polish Defence in the Perspective of 2032 - Ministry of National Defence - Gov.Pl Website", Ministry of National Defence, <https://www.gov.pl/web/national-defence/polish-defence-in-the-perspective-of-2032>, erişim 20.10.2023.

⁶⁷ 2021'de "Askerî Hazırlık Birlikleri" kurularak verilen 230 saatlik bu eğitimlerin 53 saati teorik, 177 saati de pratik eğitimlerden oluşmaktadır. Bu eğitimler sonunda gençler askerî üniversiteye girişte öncelikli kazanmaktadır. "Klasy Mundurowe Na Szkoleniach Wojskowych", <https://defence24.pl/sily-zbrojne/klasy-mundurowe-na-szkoleniach-wojskowych>, erişim 20.10.2023.

Gençleri askerî kariyere teşvik edecek bu eğitimlerin yanında Polonya, profesyonel askerliği, maaşları arttırarak da cazip bir hale getirmeye çalışıyor. 2015'ten 2022'ye asker maaşları %82,4 oranında arttırıldığı ülkede bunun da etkisiyle 2022 yılında zorunlu askerlik kaldırıldığından beri en yüksek askere katılım gerçekleşti.⁶⁸ Savaş durumunda seferberliğin sağlanabilmesi için gerekli hukuki altyapının da hazırlandığı ülkede pandemide yapılamayan rezerv birlikleri eğitimlerinin tekrar başlatılması planlamaktadır.⁶⁹ Polonya halkının artan Rus tehdidi karşısında kişisel savunma becerilerini arttırmaya yönelik uğraşları⁷⁰ ve Polonya'daki yetişkinlerin %66'sının ülkeyi savunmaya hazır olduklarını belirtmesi dikkate alındığında ülkedeki ulusal savunma bilincinin belli bir düzeye ulaştığını söylemek mümkündür.⁷¹

2.6. Fransa

Köklü bir askerî geçmişe ve güçlü bir silahlı kuvvete sahip olan Fransa, Rusya'nın Ukrayna'yı işgal girişimi sonrası savunma politikalarında radikal değişikliklere gitmemiştir. Bu durum Fransa'nın tehdit algısında Rusya'nın önemli bir yer işgal etmemesi ve nükleer kapasiteye sahip güçlü bir ordusunun bulunmasından kaynaklanır.

Fransa'da silahlı kuvvetler tıpkı diğer Avrupa ülkelerinde de olduğu gibi Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle bir dönüşüm sürecine girmiştir. Modern zorunlu askerliğin kurucusu olan Fransa, bu dönüşüm çabalarının da bir sonucu olarak 1996 yılında zorunlu askerliği sonlandırıp profesyonel orduya geçti. Soğuk Savaş sonrası gelişmelerin ortaya çıkardığı yeni tehditlere göre şekillenen bu ordu, terör ve gayrinizami unsurlarla da mücadele için esneklik sağlayan bir dönüşüm yaşadı. Personel ve silah sistemleri bakımından eski mevcudunun yarısından fazlasını kaybettiği bu sürecin sonunda Fransız ordusu yeni tehditlerle mücadele edebilecek bir yapıya kavuştu.

Ordusunun mevcudu azalmış olsa da Fransa'nın sahip olduğu askerî güçle bir müttefike ihtiyaç duymadan yoğun bir konvansiyonel savaş yürütebileceği varsayılıyor.⁷² Bir seferi ordu olarak denizaşırı operasyonlarda yüksek yoğunluklu çatışmalara da girecek şekilde eğitilen Fransız ordusu, öngörüldüğü şekilde son birkaç

⁶⁸ 2015'te 2.060 olan en düşük asker maaşı 2022'de 4.560 Polonya Zlotisi olmuştur. "Modern Military - Safe Homeland - Ministry of National Defence - Gov.Pl Website", Ministry of National Defence, <https://www.gov.pl/web/national-defence/modern-military---safe-homeland>, erişim 20.10.2023.

⁶⁹ "200 Tys. Polaków Na Ćwiczenia Wojskowe. Kto Dostanie Powołanie?", <https://www.tvp.info/64979922/cwiczenia-wojskowe-2023-r-kto-dostanie-powolanie-do-wojska-wyjasniamy->, erişim 20.10.2023.

⁷⁰ Ülkede birçok poligon savaş sonrası artan talebi karşılamakta güçlük çekmektedir. Öyle ki yoğun kullanımdan ötürü bazı poligonlarda mühimmatlar tükenme noktasına gelmiştir. Natalia Parzygnat, "Gun Ranges in Poland Report Boom in Interest amid War in Ukraine", Notes From Poland, <https://notesfrompoland.com/2022/03/25/gun-ranges-in-poland-report-boom-in-interest-amid-war-in-ukraine/>, erişim 20.10.2023.

⁷¹ Oran her ne kadar yüksek olsa da bu yüzde içinde sadece %17'lik bir kesim cephede aktif bir şekilde görev almak istemiştir. %47'lik büyük çoğunluk cephe gerisinde savunmaya yardımcı olmak istemekte. "66% of Adult Poles Want to Defend Their Homeland!", Warsaw Enterprise Institute, <https://wei.org.pl/en/2022/news/admin/66-of-adult-oles-want-to-defend-their-homeland/>, erişim 20.10.2023.

⁷² Stephanie Pezard, Michael Shurkin ve David A. Ochmanek, "A Strong Ally Stretched Thin: An Overview of France's Defense Capabilities from a Burdensharing Perspective", RAND Corporation, https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA231-1.html, erişim 20.10.2023.

on yılda yoğun bir şekilde asimetrik tehditlerle mücadele edip bu alanda tecrübe kazanmıştır. Ancak Rusya'nın büyük bir kuvvetle Ukrayna'yı işgale girişmesi Fransız ordusunun yoğun çatışmalara sahne olan bir savaşa hazırlıklı olduğu algısını da tartışmaya açtı.⁷³

Elbette orduyla ilgili bu tartışmalar Fransız toplumundan bağımsız değildir. Çoğu günümüz Avrupa toplumunda olduğu gibi Fransız toplumu da çatışmaların kendi ana kararlarından uzakta cereyan etmesiyle uzun yıllar büyük çaplı bir askerî tehdide maruz kalmadı. Ancak yoğun bir etnik çeşitliliğe sahip olarak mevcut AB ülkeleri arasında en fazla terör saldırısı yaşanan ülke olması Fransa'yı toplumsal direncini artırma amacıyla harekete geçirmiştir.

Bugün Fransa, birçok kimse tarafından militarizm olarak nitelendirilebilecek uygulamalarla toplumunu ulusal savunmanın bir parçası kılmaya çalışmaktadır. Ancak Fransa'nın bu savunma politikasındaki amacının Doğu Avrupa ülkelerinkinden farklı olduğunu belirtmekte fayda var. Fransa, gençlerini askerî nitelikli eğitimlerden geçirerek ülkenin askerî gücüne doğrudan katkı yapmalarını sağlamaktan ziyade hibrit tehditler karşısında daha dirençli bir Fransız toplumu meydana getirmeyi amaçlamaktadır.

Bu maksatla temelleri 2005 yılında atılan Küresel Savunma ve Güvenlik Dersleri (*Classes de défense et de sécurité globales*) projesi, Millî Eğitim Bakanlığı ve Silahlı Kuvvetler arasında 2016 yılında imzalanan protokolle seçili orta okul ve lise düzeyindeki okullarda sponsor bir askerî birlikle savunma ve güvenlik alanında birkaç yıllık disiplinlerarası eğitim verilen bir programa dönüşmüştür.⁷⁴ 2019 yılında ise 16-18 yaşları arasındaki gençler Genel Ulusal Hizmet (*Le Service national universel*) programına alınmaya başlanmıştır. Bu programlarla birlikte gençlerin eşit vatandaşlık bilinci edinmeleri sağlanırken ve ordu yaşamına ısındırılmaları sağlanarak Fransız ordusunun asker temini kolaylaştırılmaktadır.

3. Bazı Ortak Tutumlar

Bölgesel savunma ve dayanıklılığın ön plana çıktığı ve topyekûn savunma uygulamaları ile bugün Rusya'ya sınırdaş birçok Avrupa ülkesi toplumlarının harbe hazırlıklarını artırmaya çalışmaktadır.⁷⁵ Burada dayanıklılık ile tek başına silahlı kuvvetlerin hasmı karşısındaki direnci değil toplumun sivil, ekonomik ve ticari unsurlarının askerîye ile eşgüdüm içerisinde hareket ederek düşman faaliyetlerine direnme ve bunların etkilerinin azaltılması kastedilir.⁷⁶ Özellikle az nüfuslu ve büyük

⁷³ “French Military Chiefs Sound the Alarm on the State of the Armed Forces”, *Le Monde.fr*, https://www.lemonde.fr/en/international/article/2022/08/13/french-military-chiefs-of-staff-sound-the-alert-on-the-state-of-their-troops_5993519_4.html, erişim 20.10.2023.

⁷⁴ “Les classes de défense et de sécurité globales (CDSG) et les cadets”, *éduscol | Ministère de l'Éducation nationale et de la Jeunesse - Direction générale de l'enseignement scolaire*, <https://eduscol.education.fr/3664/les-classes-de-defense-et-de-securite-globales-et-les-cadets>, erişim 20.10.2023.

⁷⁵ Wither, “Back to the Future?”, s. 2.

⁷⁶ “Building resilience – Collaborative proposals to help nations and partners”, *Supreme Allied Command Transformation ve City of Norfolk*, s. 1, <https://www.norfolk.gov/DocumentCenter/View/30383/Interdependency-in-Resilience?bidId=>, erişim 20.10.2023

bir askerî güce sahip olmayan ülkelerde silahlı kuvvetlerin yanında toplumun da ulusal savunmanın aktif bir parçası olması büyük bir önem taşır.⁷⁷ Tabii bu durum topyekûn savunmanın sadece düşman işgali karşısında ulusal savunmanın güçlendirilmesi amacıyla uygulandığı manasına gelmemektedir. Yeterli askerî güce ve nüfusa sahip ülkeler önemli bir tehdit hissetmeseler bile ulusal dayanışmalarını arttırmak için de bu tür uygulamalara başvurabilirler. Buradan hareketle seçilen ülkeler dikkate alındığında, günümüzde Avrupa ülkelerinin toplumlarını ulusal savunmanın bir bileşeni haline getirmek için attıkları adımlar kabaca üç grupta ele alınabilir.

Birinci grup, nüfus ve askerî güç açısından yetersiz olan ve toplumlarını zorunlu olarak savunma organizasyonlarının bir parçası yaparak askerî güçlerini ve gayri nizami harp kabiliyetlerini arttırmaya çalışan ülkelerdir. Baltık'taki devletlerin örnek gösterilebildiği bu ülkeler, olası bir savaşta müttefik kuvvetler gelinceye kadar dayanabilmek için toplumlarını seferber etmeyi planlayan halkın savunmada fazlasıyla aktif olduğu bir anlayışa sahiptir.

İkinci grup, nüfus ve askerî güç açısından belli bir seviyeye sahip ancak yine de topraklarını yardım almaksızın tek başına uzun süre savunamayacak olan ülkelerdir. Bunlar, toplumlarını savaşa hazırlayarak hem silahlı kuvvetlerinin üzerindeki yükü azaltmaya hem de savaş ve krizlerde toplumsal direnci korumaya çalışmaktadırlar. Bu grup için Ukrayna, Polonya ve İskandinav ülkeleri örnek verilebilir.

Üçüncü grup, nüfus ve askerî güç açısından bir müttefik ihtiyacı duymadan ulusal savunmasını sağlayabilecek güçteki ülkeler olarak sınıflandırılabilir. Nükleer bir askerî güç olan Fransa'nın örnek verilebileceği bu tür ülkelerde, toplumun ulusal savunmada görevlendirilmesi silahlı kuvvetlerin desteklenmesinden ziyade sağlam ve eşitlikçi bir toplumsal yapı oluşturma amacını taşımaktadır.

Örnek ülkelere bakıldığında topyekûn savunmada bazı temel benzerliklerin yanında önemli farklılıklar olduğu görülebilmektedir. Bu durumda ülkelerin tehdit algılamaları, nüfusları ve askerî güçleri gibi değişkenler belirleyicidir. Örneğin geçmişte İsveç'teki Topyekûn Savunma uygulamalarında topluma ulusal savunmada daha aktif bir rol biçilmişken günümüzdeki uygulamalar daha çok toplumsal direnci arttırmaya yöneliktir. Baltık devletlerinde görülebileceği üzere az nüfuslu ve küçük ordulara sahip bu devletler günümüzdeki çoğu devletin aksine toplumlarına ulusal savunmada daha fazla görev yüklemiştir.

⁷⁷ Ulusal savunmada sivil unsurların önemi 2016'da Varşova'daki NATO zirvesinde üye ülkeler için de zikredilmiştir. Sivil toplumun savaşa hazırlığının müttefiklerin direncinin temel direği ve ittifakın toplu savunmasında kritik bir kolaylaştırıcı olduğu vurgulanmıştır. NATO, "Warsaw Summit Communiqué Issued by NATO Heads of State and Government (2016)", NATO, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm, erişim 20.10.2023

4. Türkiye ve Ulusal Savunma

Bugünden bakıldığında Soğuk Savaş dinamiklerinin bir ürünü olarak değerlendirilebilecek toplumun ulusal savunmada aktif olması anlayışının mazisi çok daha eskilere gider. Bu durum Türk toplumu için yeni bir Şey olmadığı gibi bu askerî-toplumsal örgütlenmenin Orta Asya konargöçer bozkır kültüründen beslendiği de iddia edilmiştir.⁷⁸ Ancak modern manada ordu ve millet arasındaki yakın ilişkinin tesisi söz konusu olduğunda son dönem Osmanlı Ordusu’nda danışmanlık yapan Colmar Freiherr von der Goltz’a ayrı bir parantez açmak gerekir. Onun Osmanlı askerî sistemine nüfuz eden Millet-i Msellha (Ordu Millet) fikri, endüstriyel çağda savaşların ordular arasında değil milletler arasında olacağı tezinden hareketle toplumların ordu merkezli bir teşkilatlanma ile savaşa hazırlanmasını gerekli görür.⁷⁹ Nitekim bu anlayışın da etkisiyle Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı’nda halkını beklenenin ötesinde bir başarıyla seferber edebilmiŐtir. Savaştaki mağlubiyetin ardından yerelden ulusal düzeye taŐınan bir direniŐle sömürge idaresi altındaki birçok ulusu etkileyen Türk Millî Mücadelesi de yine bu fikirden izler taşır.⁸⁰ Osmanlı’nın son yılları ve Erken cumhuriyette ordu-millet ilişkisini pekiŐtiren bu tecrübeler ordunun ülke savunmasının yanında toplumun modernleŐtirilmesinde de görev alıp rol model olması gerektiği fikrini yerleŐtirmiŐtir.⁸¹

Millî Mücadele’de Türk toplumunun elindeki tüm imkânları savaşa seferber ederek mücadele etmesi topyekn savunma konseptinin bazı açılardan erken bir rneği olarak kabul edilebilir. Ancak Türkiye rneğinde halk modern topyekn savunma uygulamalarının aksine savaş ve krize karşı önceden teŐkilatlandırılmamıŐ, elde kalan son toprağı da kaybetmeme güdüsüyle günün acil ihtiyacına binaen bir varoluş mücadelesine girişmiştir. Yani bu mücadele modern topyekn savunma konseptinin sınırlarını aşan bir Şekilde gerçekleşmiştir.

Millî mücadele sonrasında her Türk’n asker doğduğu bir anlayış uyarınca Türkiye’de toplum askerî konularda kıŐla dışında da eğitilmeye başlanmıştır. 1927-

⁷⁸ Mevlüt Bozdemir, *Türk Ordusunun Tarihsel Kaynakları*, A.. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1982, Ankara, s. 4-5.

⁷⁹ Bu ordu merkezli yeni toplumsal düzen subayların toplumda yönetici ve modernleŐtirici bir görev yüklenmelerini de beraberinde getirmiştir. Colmar Von Der Goltz, *Millet-i Msellaha (Ordu Millet)*, ev. İsmet Sarıbal, Otorite Kitap, İstanbul, 2016, s. 34.

⁸⁰ Emine Tutku Vardağlı, “The Impacts of Lausanne Treaty on British Colonialism”, *Journal of Anglo-Turkish Relations* 2:2, s. 71-72.

⁸¹ Silahlı kuvvetlerin ulusal bilinç ve ideolojinin iselleŐtirilmesindeki rolünün, modern endüstriyel toplumlarda diğer toplumlara nazaran daha sınırlı olduğu söylenebilir. Bu açıdan bakıldığında yoğun bir modernleŐme çabası içinde olduğu 19 ve 20. yüzyıl Türk toplumunda ordunun modern değerlerin aŐılanmasındaki uđraŐlarının sonuçları azımsanamayacak düzeydedir. Cemil Sağlam, “eki ile Tornavida Arasındaki Fark: Amerikan Askerî Yardımları Sonrası TSK’daki Dönüşümün Toplumsal Etkileri”, *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi* 3:42, 2022, s. 51-75; Ordunun halk okulu rolünün abartıldığına dair batı merkezli bir karşı çıkış için bkz: Ronald R. Krebs, “A School for the Nation? How Military Service Does Not Build Nations, and How It Might”, *International Security* 4:28, 2004, s. 85-124.

1956 yılları arasında okullarda zorunlu olarak verilen “Askerî Tedrisat” dersi ile çiçeği burnunda Cumhuriyet’in gençleri, askerî meseleler hakkında eğitilirken bu derslere ek olarak iki haftalık zorunlu izci kamplarında silah eğitimi de almışlardır.⁸² Gençlere yönelik bu uygulamanın yanında “Beden Terbiyesi Mükellefiyeti” uygulaması, 1938 yılında toplumun askerlik becerilerini geliştirmek üzere yürürlüğe sokulmuş ve 1964’e kadar da uygulanmıştır.⁸³ Ulusal kimliğin olgunlaşma aşamasındaki tarihlerde bu tür programların kimlik inşası için de kullanıldığı düşünülebilir. Ancak savaş tehlikesinin had safhada olduğu yıllarda uygulandıklarından ideolojik eğitimden ziyade askerî konulara ağırlık verdikleri görülmektedir.⁸⁴ Bununla birlikte her iki programın da Türkiye’de şehirleşme ve okullaşmanın az olduğu yıllarda uygulandığı göz önüne alındığında ne kadar etkili oldukları tartışmalıdır.⁸⁵

Türkiye’de sivil okullardaki askerî eğitimin simge uygulamalarından olan millî güvenlik dersleri de bu tarihsel tecrübe ışığında şekillenmiştir. 2 Şubat 1980 tarihli yönetmelik uyarınca okutulmaya başlanan bu derslerin amacı, ilgili yönetmeliğin birinci maddesinde “*Türkiye Cumhuriyetini her türlü koşullar altında her çeşit saldırıya karşı daima artan bir kudret ve kuvvetle korumak ve yüceltmek için Türk gençliğinin tümünde doğal olarak bulunan millî güvenlik bilincini topyekün harbin isteklerine göre pekiştirmek.*” şeklinde belirtilmiştir.⁸⁶ Her ne kadar toplumu topyekün bir harbe hazırlama iddiası taşısa da ders içerikleri, verilen eğitimlerin çoğunlukla ideolojik maksatlı olduğunu göstermektedir.⁸⁷

Sovyetlerin dağılması sonrası değişen uluslararası atmosfer birçok ülkede Soğuk Savaş dönemi uygulamalarını tartışmaya açmıştır. Bu doğrultuda Türkiye’de millî güvenlik dersleri de eleştirilerin hedefi haline gelmiştir. 2012 yılında dönemin Millî Eğitim Bakanı Dinçer, bu tür bir dersin “savunma eğitimi” programı uygulayan

⁸² Ders içerikleri, silah bilgisinden savunma ve taarruz taktiklerine kadar yoğun askerî teknik konulardan oluşmaktadır. Nihat Aycan, Şinasi Uzunlar, ve Şule Aycan, “Liselerde Verilen Askerlik Derslerinin Tarihçesi”, *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi*, 2018, 227-28.

⁸³ Betül Yazar, “Osmanlı’dan Cumhuriyete Geçiş Süreci ve Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye’sinde Modern Sporun Kuruluşu”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 21, 2014, s. 312-313.

⁸⁴ Aycan, Uzunlar, ve Aycan, “Liselerde Verilen Askerlik Derslerinin Tarihçesi”, s. 228.

⁸⁵ Bu eğitimlerin yanında İkinci Dünya Savaşı sürerken geceleri şehirlerde karartma uygulamaları, tatbikatlar ve sivil savunma odaklı Pasif Korunma Teşkilatı kurulmasına kadar alınan bir dizi önlemlerle de olası bir saldırıdaki sivil kayıplar azaltılmaya çalışılmıştır. Umut Karabulut, “Davetsiz Misafiri Beklerken İkinci Dünya Savaşı Türkiye’sinde Pasif Güvenlik Önlemleri (1939-1940)”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 14:28, 2014, s. 207-208.

⁸⁶ Aynı maddenin c bendinde geçen “*Silahlı Kuvvetleri tanıtmak, gençleri ordu’ya içten gelen sevgi ve özlemle bağlamak, onları Silahlı Kuvvetlerle yapılan ana savunmanın temel bilgileri üzerinde fikren hazırlamak böylece Türk gençliğini her an ordu ve sivil savunmanın aktif organlarında görev alabilecek bir düzeye getirmek, birlik ve beraberlik ruhunu yaratmak ve vatansever bir gençlik yetiştirmektir.*” ifadesi bu derslerle gençliğin olası bir seferberliğe zihnen ve fiziken hazır hale getirilmesinin hedeflendiği anlaşılmaktadır. “Millî Güvenlik Bilgisi Öğretimi Yönetmeliği”, 02 Şubat 1980, <https://www.mevzuat.gov.tr/anasayfa/MevzuatFihristDetayIframe?MevzuatTur=3&MevzuatNo=837&MevzuatTertip=5>, erişim 19.10.2023

⁸⁷ Aycan, Uzunlar, ve Aycan, “Liselerde Verilen Askerlik Derslerinin Tarihçesi”, s. 228.

Polonya haricinde hiçbir Avrupa Birliği ülkesinde olmadığını söyleyerek dönemin değişen güvenlik algısını yansıtan bir açıklama yapmıştır.⁸⁸ Ancak bugün gelinen noktada çoğu Avrupa ülkesi savunma eğitimlerini tekrar sivil müfredatların bir parçası haline getirmiştir.

Eğitim sisteminin yanında askerlik sistemindeki değişiklikler de ulusal savunma bilincinin geliştirilmesinde elzemdir. Soğuk Savaş'ın bitişiyle Avrupa'da zorunlu askerlik uygulaması tartışmaya açılmış ve birçok ülke bu uygulamayı sonlandırarak profesyonel orduya geçmiştir. O yıllarda bölgesel savunma ordusuna sahip Türkiye, çatışmaların eksik olmadığı coğrafyası ve yürüttüğü terörle mücadele dolayısıyla çoğu Avrupa ülkesinin aksine zorunlu askerlik uygulamasını devam ettirmiştir. Günümüzde ise Türkiye yarı profesyonel ordusu ile her iki sistemin avantaj ve dezavantajlarına sahip karma bir model uygulamaktadır. Bu karma modelin de etkisiyle Türkiye, ordu-toplum ilişkileri kopmamış bir görüntü vermektedir. Nitekim ülke savunmasındaki yüksek gönüllülük oranları⁸⁹ ve Türkiye'de ordunun toplumun en güvendiği kurumların başında gelmesi bu tabloyu destekler.⁹⁰

Zorunlu askerlik uygulamasının savaş ve kriz şatlarında toplumsal dirence olumlu etkisi göz önüne alındığında kışlalar toplumsal değişimde önemli bir potansiyele sahiptir.⁹¹ Bu potansiyelden yararlanmak adına zorunlu ve bedelli askerlik uygulamaları, Türk toplumunun sivil savunma bilincinin artırılmasında kullanılabilir.⁹²

Toplumsal direnç ve savunma denildiğinde Türkiye'nin dünyada en fazla yalan habere maruz kalan ülkelerin başında geliyor oluşu da unutulmamalıdır.⁹³ RTÜK

⁸⁸ “Hiçbir ülkede millî güvenlik dersi yok”, <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/hicbir-ulkede-milliguvencilik-dersi-yok/383878>, erişim 19.10.2023; İşlevselliği tartışma konusu bu uygulamanın 2012 yılında kaldırılmasıyla savunma politikalarının topluma aktarılmasında medya dışında bir kanal kalmamıştır. Bu durum, televizyon programlarında *analiz* yapan birtakım uzmanların(!) da etkisiyle meselenin ekonomik ve politik köklerinden kopararak siyaset üstü bir hale gelmesine ve savunma politikalarında eleştireliliğinin ortadan kalktığı bir duruma neden olmaktadır. Savunma Sanayii ile ilgili benzer bir eleştiri için bkz. Çağlar Kurç, “Savunma Çalışmaları”, *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi*, 1:2, 2020, s. 92.

⁸⁹ 2015 yılındaki bir ankete göre Türkiye %73'le Finlandiya'nın ardından Avrupa'nın en yüksek gönüllülük oranına sahiptir. Kâğıt üstünde bir analize imkân tanısa da bu tür istatistiki verilerin olası bir savaşa dair net tablolar ortaya koyamayacağı unutulmamalıdır. “WIN/Gallup International's Global Survey Shows Three in Five Willing to Fight for Their Country”, <https://www.gallup-international.bg/en/33483/win-gallup-internationals-global-survey-shows-three-in-five-willing-to-fight-for-their-country/>, erişim 19.10.2023

⁹⁰ “Turkey: Public Trust in Institutions 2022”, Statista, <https://www.statista.com/statistics/1330697/turkey-public-trust-in-institutions/>, erişim 19.10.2023.

⁹¹ Ronen Itsik, “Compulsory Military Service as a Social Integrator”, *Security and Defence Quarterly*, 30:3, 2020, s. 74.

⁹² Morris Janowitz, bir eğitim faaliyetini endoktrinasyondan ayıran kıstasları tek taraflı bir süreç olmaması ve eğitimi alan kişinin organizasyon içindeki performansını artırıcı bir nitelik taşıması olarak belirtir. Aradaki bu fark, eğitimlerin benimsenmesini sağlayan en önemli etmenlerdendir. Bu açıdan bakıldığında özellikle yaşanan toplumsal hafızada çok taze olan 6 Şubat depremlerinin ardından birçok Türk vatandaşının askerde iken acil durumlarda kendilerine yetmelerini sağlayacak bu tür eğitimleri almak isteyebilir. Krebs, “A School for the Nation?”, s. 93.

⁹³ “Infographic: Where Exposure To Fake News Is Highest”, Statista Infographics, <https://www.statista.com/chart/14265/where-exposure-to-fake-news-is-highest>, erişim 19.10.2023.

ve Millî Eğitim Bakanlığı arasındaki protokol uyarınca ilk ve ortaokul düzeyinde verilen medya okuryazarlığı eğitimleri bu korkutucu durumla mücadele amacı taşımaktadır.⁹⁴ Ancak sadece okullarda verilen eğitimin bu vahim tabloyu değiştirmede ne derece etkili olduğu tartışılır. Bu nedenle okullardaki eğitimlerin yanında devletin toplumsal kitlelere ulaşabildiği diğer mecralarda da bu tür eğitimler verilmelidir. Bu doğrultuda kışlalar Türkiye’de yalan haber ve dezenformasyonla mücadelede toplumun eğitilmesi için uygun ortamlardır. Her yıl kışlalarda on binlerce genç erkeğe verilecek eğitimlerle toplumun önemli bir kesimi daha bilinçli bir hale getirilebilir. Böylelikle ulusal savunmanın bir paydaşı, bu politikalara eleştirel bakabilen ve kriz durumlarında kendine yetebilen bir toplumun temeli atılabilir.

Sonuç itibariyle Türkiye’de Erken Cumhuriyet döneminden beri yürütülen uygulamalara bakıldığında bunlar topyekûn savunma konsepti dâhilinde değerlendirilebilir. Ancak bu uygulamaların amacı dönemden döneme değişmiştir. Örneğin Erken Cumhuriyet döneminde toplumun askerî meseleler hakkında eğitilmesi günün askerî gerekliliklerinin yanında ulus inşa süreci doğrultusunda şekillenmiştir. Ancak NATO güvenlik şemsiyesinin altında girildikten sonra özellikle 80’li yıllardan sonraki uygulamaların toplumsal dayanışma ve bütünlüğün sağlanmasına yönelik daha ideolojik bir hüviyet kazandığı görülmektedir.

Bugün Türkiye’nin tehdit algısında terörizm başlıca unsurdur. Bu tehditle başa çıkmada askerî kapasitesi bakımından sorun yaşamasa da propaganda ve terör saldırıları gibi toplumsal alanı etkileyen tehditler dolayısıyla Türkiye’nin toplumsal direncinin arttırması elzemdir. Sahip olduğu nüfusun heterojen nitelikleri ve barındırdığı milyonlarca göçmen dolayısıyla Türk toplumsal yapısının güçlendirilmesi büyük bir önem arz etmektedir. Bu noktada klasik topyekûn savunma uygulamalarının sivil alanda sınırlı kalacak şekliyle uygulanması sorunları çözmeyecektir. Etkin bir sivil savunma eğitimlerinin yanında ulusal savunmayı ilgilendiren konular teorik zeminde de öğretilmelidir. Ancak bu sadece sivil eğitim kurumlarının altından kalkabileceği bir süreç olarak görünmemektedir. Bu noktada zorunlu askerlik bir avantaj olarak karar alıcıların önünde durmaktadır. İdeolojik saiklerden arındırılmış sivil eğitim kurumlarında ve orduda verilecek eğitimlerle Türk toplumunun toplumsal yapısı tehditler ve krizler karşısında daha güçlü bir yapıya kavuşacaktır.

Sonuç

Avrupa’da Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle yeni bir döneme girmiştir. 2022’de Rusya’nın Ukrayna’ya yönelik saldırısı da buna benzer bir değişime neden oldu. Soğuk Savaş sonrası dönemde, tüketim ekonomisinin ve bireysel düşüncenin hâkim olduğu

⁹⁴ RTÜK, “Türkiye’de Medya Okuryazarlığı”, http://www.medyaokuryazarligi.gov.tr/menu_goster.php?Guid=E56CE034-6CEB-41AE-A12C-B618EBEA461B, erişim 19.10.2023.

Batı toplumsal yapısı düşman bir devletin tehdidi de olmayınca bu değişime ayak uyduramadı. Sonuçta savaş ve krizler karşısında kırılğan bir Batı toplumu ortaya çıktı.

Bu noktada coğrafi olarak yakın ve benzer tehditlere maruz kalan birçok ülkenin tehditlere karşı benzer tutumlar sergilediği görülmektedir. Örneğin Rusya'nın 2014'te Kırım'ı ilhak etmesinin ardından, İskandinav ülkeleri ulusal güvenliklerine en büyük tehdit olarak yeniden Rusya'yı belirlemiş ve Soğuk Savaş yıllarında yaptıkları gibi bugün de benzer ve bazı ortak önlemler almıştır. Bu ülkeler, NATO başta olmak üzere askerî ittifaklara katılarak güvenliklerini sağlamakla birlikte, Sovyetler'e karşı kullandıkları topyekûn savunma kavramını bugün hibrit tehditlerle mücadele edebilmek adına daha kapsamlı bir biçimde uygulamaya çalışmaktadır.

Nüfus ve coğrafya olarak küçük olan Baltık ülkelerinin savunma anlayışları da birbirine benzemektedir. Bu ülkeler de Kuzeydeki ülkeler gibi kolektif güvenlik örgütlerine katılarak güvenliklerini sağlamaya çalışıyorlar. Bu ülkelerin topyekûn savunma konseptine yaslanmaları sınırlı askerî kapasiteleri ve az nüfuslarından kaynaklanmaktadır. Toplumlarının savaştaki direncini sağlamak, işgal halinde direnmek ve Rus dezenformasyonuna karşı koyma amacıyla gayrinizami harp uygulamalarına da önem veren bu ülkelerin uygulamalarında özellikle İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki tecrübeleri belirleyici olmuştur. Ayrıca, önemli bir Rus azınlığa sahip olan Estonya ve Letonya topyekûn savunma anlayışıyla toplumlarına ulusal değerlerini aşılama ve bölünmüş toplumsal yapılarını güçlendirip ülkelerindeki Rus etkisini azaltmaya gayret etmektedir.

Rusya'nın dozu 2014'ten beri artan saldırgan dış politikası Avrupa'ya krizler karşısındaki toplumsal hazırlıklarını gözden geçirmesi için bir uyarı olmuştur. Bundan ötürü bugün Avrupa'daki birçok ülke, toplumlarının savaş ve krizlere karşı dayanıklılığını artırmak için yoğun bir çaba gösteriyor. Bu amaçla, daha önce denenmemiş yöntemler yerine, Soğuk Savaş döneminde uygulayıp başarılı oldukları uygulamaları güncelleyerek ve günümüz tehditlerinin gerekliliklerine adapte ederek yürürlüğe sokmuşlardır. Bu noktada bazı ortak kalıplar olmakla birlikte ülkeler tehdidin boyutu ve nüfus ve askerî güçlerine bağlı olarak toplumlarını ulusal savunmada kullanmaya çalışmaktadır. Bu noktada Türkiye'nin de yürürlükte olan hâlihazırdaki uygulamalarına ek olarak Avrupa'daki örnekleri göz önünde bulundurarak terörizm karşısında toplumsal direncini güçlendirecek yollara başvurması önem arz etmektedir.

Çatışma Beyanı:

Araştırmannın yazarı olarak herhangi bir çıkar çatışma beyanım bulunmamaktadır.

Kaynakça Basılı Eserler

- ATEŞ Barış (2020). “Askeri Değişim: Soğuk Savaş Sonrası Dönem Üzerine Bir İnceleme”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10:1, 15-42.
- ATMANTE Kristine (2020). “Comprehensive Defence in Latvia- Rebranding State Defence and Call for Society’s Involvement”, *Journal on Baltic Security*, 6:2, 1-15.
- AYCAN Nihat UZUNLAR Şinasi ve AYCAN Şule (2018). “Liselerde Verilen Askerlik Derslerinin Tarihçesi”, *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi*, 223-32.
- BERZINA Ieva (2020). “From ‘Total’ to ‘Comprehensive’ National Defence: The Development of the Concept in Europe”, *Journal on Baltic Security*, 6:2, 1-9.
- BESİKÇİ Mehmet (2013). “On Yıllık Harp ve Topyekûn Seferberlik”, *Osmanlı Askerî Tarihi: Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri, 1792-1918*, (ed.), Gültekin Yıldız, 205-26, Timaş Yayınları, İstanbul.
- BOZDEMİR Mevlüt (1982). *Türk Ordusunun Tarihsel Kaynakları*, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- COWEN Deborah ve GILBERT Emily (2008). *War, Citizenship, Territory*, Routledge, New York.
- ENLOE Cynthia (2000). *Maneuvers: The International Politics of Militarizing Women’s Lives*, University of California Press, California.
- FLANAGAN Stephen OSBURG Jan BINNENDIJK Anika KEPE Marta ve RADİN Andrew (2019). “Deterring Russian Aggression in the Baltic States Through Resilience and Resistance”, RAND Corporation.
- GARRISON Dee (2006). *Bracing for Armageddon: Why Civil Defense Never Worked*, Oxford University Press, New York.
- GOLTZ Colmar von der (2016). *Millet-i Müsellaha (Ordu Millet)*, (çev. İsmet Sarıbal), Otorite Kitap, İstanbul.
- INGLEHART Ronald F PURANEN Bi ve WELZEL Christian (2015). “Declining Willingness to Fight for One’s Country: The Individual-Level Basis of the Long Peace”, *Journal of Peace Research*, 52:4, 418-434.
- ITSİK Ronen (2020). “Compulsory Military Service as a Social Integrator”, *Security and Defence Quarterly*, 30:3, 65-80.
- KARABULUT Umut (2014). “Davetsiz Misafiri Beklerken İkinci Dünya Savaşı Türkiye’sinde Pasif Güvenlik Önlemleri (1939-1940)”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 14:28, 199-223.
- KREBS Ronald R. (2004). “A School for the Nation? How Military Service Does Not Build Nations, and How It Might”, *International Security*, 28:4, 85-124.
- KURÇ Çağlar (2020). “Savunma Çalışmaları”, *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi*, 1:2, 90-108.
- LARSSON Sebastian ve RHINARD Mark (ed.) (2021). *Nordic Societal Security: Convergence and Divergence*, Routledge New Security Studies, Routledge/Taylor & Francis Group, London/New York.
- LUDENDORFF Erich von (2017). *Topyekûn Harp*, (çev. Erhan Çifci ve Aynur Onur Çifci), Dergâh Yayınları, İstanbul.
- LUTTWAK Edward N. (1995). “Toward Post-Heroic Warfare”, *Foreign Affairs*, 74:3, 109-122.
- MOSKOS Charles C. (2005). “Military Systems in the 21st Century: Changes and Continuities”, Timothy Edmunds ve Marjan Maletić (ed.), *Defence Transformation in Europe: Evolving Military Roles*, IOS Press, Amsterdam, 19-26.
- MÜNKLER Herfried (2010). *Yeni Savaşlar*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- NİCOLL Angus (1986). “Preparing for War: No Lessons Learned”, *Medicine and War*, 2:2 103-109.
- RİKSVAPNET Lill A. ve DAHLSTRÖM H. (2018). “If Crisis or War Comes”, *Swedish Civil Contingencies Agency (MSB)*, erişim 20.10.2023.
- SAĞLAM Cemil (2022). “Çekiç ile Tornavida Arasındaki Fark: Amerikan Askerî Yardımları Sonrası TSK’daki Dönüşümün Toplumsal Etkileri”, *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 42:3, 51-75.

- STRINGER Kevin D. (2017). *Building a Stay- Behind Resistance Organization*, National Defense University Press, Wahington.
- TUUNAINEN Pasi (2016). *Finnish Military Effectiveness in the Winter War, 1939-1940*, Palgrave Macmillan, London.
- URYCH Iлона ve MATYSIAK Grzegorz (2022). "Preparing Youth for Defence: Socialisation, Education, and Training of Young People in Europe for National Security", *Security and Defence Quarterly*, 2:38, 1-15.
- VALE Lawrence J. (1987). "Origins and Definitions of Civil Defence", Lawrence J. Vale (ed.), *The Limits of Civil Defence in the USA, Switzerland, Britain and the Soviet Union*, Palgrave Macmillan, London, 14-23.
- VARDAGLI Emine Tutku (2021). "The Impacts of Lausanne Treaty on British Colonialism", *Journal of Anglo-Turkish Relations*, 2:2, 67-87.
- WITHER James Kenneth (2020). "Back to the Future? Nordic Total Defence Concepts", *Defence Studies*, 20:1, 61-81.
- YARAR Betül (2014). "Osmanlı'dan Cumhuriyete Geçiş Süreci ve Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Modern Sporun Kuruluşu", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 21, 301-317.
- ZDANAVIČIUS Liudas ve STATKUS Nortautas (2020). "Strengthening Resilience of Lithuania in an Era of Great Power Competition: The Case for Total Defence", *Journal on Baltic Security*, 2:6, 1-21.

İnternet Kaynakları

- "200 Tys. Polaków Na Ćwiczenia Wojskowe". Kto Dostanie Powołanie? ", <https://www.tvp.info/64979922/cwiczenia-wojskowe-2023-r-cto-dostanie-powolanie-dowojska-wyjasniamy->, eriŐim 20.10.2023.
- "66% of Adult Poles Want to Defend Their Homeland!", <https://wei.org.pl/en/2022/news/admin/66-of-adult-poles-want-to-defend-their-homeland/>, erişim 20.10.2023.
- "About NORDEFECO - Nordefco", <https://www.nordefco.org/the-basics-about-nordefco>, erişim 20.10.2023.
- "Activities of national minority cultural associations | INSA", <https://integratsioon.ee/en/activities-national-minority-cultural-associations>, erişim 19.10.2023.
- "Baltic Defence College - Home", <https://www.baltdefcol.org/>, erişim 19.10.2023.
- "Building resilience – Collaborative proposals to help nations and partners" (2017). Supreme Allied Command Transformation and City of Norfolk, <https://www.norfolk.gov/DocumentCenter/View/30383/Interdependency-in-Resilience?bidId=>, erişim 20.10.2023
- "Civil Defence Shelters - Ministry of the Interior", <https://intermin.fi/en/rescue-services/preparedness/civil-defence-shelters>, erişim 20.10.2023.
- "Estonia: Country Data and Statistics", <https://www.worlddata.info/europe/estonia/index.php>, erişim 20.10.2023.
- "Estonian Defence League", <https://www.kaitseliit.ee/en/edl>, erişim 20.10.2023
- "Fifty-Eight Thousand Women Serving in Ukrainian Army", <https://www.ukrinform.net/rubric-defense/3143381-fiftyeight-thousand-women-serving-in-ukrainian-army.html>, erişim 19.10.2023.
- "Finns' Opinions on Foreign and Security Policy", Advisory Board for Defence Information, [https://www.defmin.fi/files/3579/ABDI_\(MTS\)_December_2016_Report_in_english.pdf](https://www.defmin.fi/files/3579/ABDI_(MTS)_December_2016_Report_in_english.pdf), erişim 20.10.2023
- "French Military Chiefs Sound the Alarm on the State of the Armed Forces", https://www.lemonde.fr/en/international/article/2022/08/13/french-military-chiefs-of-staff-sound-the-alert-on-the-state-of-their-troops_5993519_4.html, erişim 20.10.2023.
- "Hiçbir ülkede millî güvenlik dersi yok", <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/hicbir-ulkede-milli-guvenlik-dersi-yok/383878>, erişim 19.10.2023
- "In Neutral Sweden, Civil Defense and Citizens Gear up for Possibility of War", https://www.lemonde.fr/en/international/article/2023/02/16/in-neutral-sweden-civil-defense-and-citizens-gear-up-for-possibility-of-war_6016004_4.html, erişim 19.10.2023.
- "In the Reserve", <https://intti.fi/en/in-the-reserve>, erişim 20.10.2023
- "Infographic: Where Exposure To Fake News Is Highest", <https://www.statista.com/chart/14265/where-exposure-to-fake-news-is-highest>, erişim 19.10.2023.

- “Kaitseļiidu Kool”, <https://kaitseļiidukool.ee/koolist/>, erişim 20.10.2023.
- “Klasy Mundurowe Na Szkoleniach Wojskowych”, <https://defence24.pl/sily-zbrojne/klasy-mundurowe-na-szkoleniach-wojskowych>, erişim 20.10.2023.
- “Krašto Apsaugos Sistema: Skaičiai ir Pokyčiai”, *Lietuvos Respublikos Krašto Apsaugos Ministerija*, <https://kam.lt/leidiniai/krasto-apsaugos-sistema-skaiciai-ir-pokyciai/>, erişim 20.10.2023.
- “Latvia political briefing: Compulsory Military Service to be Introduced in Latvia”, China-CEE Institute, <https://china-cee.eu/2022/07/20/latvia-political-briefing-compulsory-military-service-to-be-introduced-in-latvia/>, erişim 20.10.2023
- “Latvia: Country Data and Statistics”, <https://www.worlddata.info/europe/latvia/index.php>, erişim 20.10.2023
- “Les classes de défense et de sécurité globales (CDSG) et les cadets”, <https://eduscol.education.fr/3664/les-classes-de-defense-et-de-securite-globales-et-les-cadets>, erişim 20.10.2023.
- “Lithuania - World Directory of Minorities & Indigenous Peoples”, <https://minorityrights.org/country/lithuania/>, erişim 20.10.2023.
- “Military expenditure (current USD) - European Union | Data”, <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.CD?locations=EU>, erişim 19.10.2023.
- “Military spending boost to give Poland largest army in EU”, <https://www.aa.com.tr/en/economy/military-spending-boost-to-give-poland-largest-army-in-eu/2801841>, erişim 20.10.2023
- “Millî Güvenlik Bilgisi Öğretimi Yönetmeliği”, 02 Şubat 1980. <https://www.mevzuat.gov.tr/anasayfa/MevzuatFihristDetayIframe?MevzuatTur=3&MevzuatNo=837&MevzuatTertip=5>, erişim 19.10.2023
- “Modern Military - Safe Homeland - Ministry of National Defence - Gov.Pl Website”, <https://www.gov.pl/web/national-defence/modern-military---safe-homeland>, erişim 20.10.2023.
- “Moscow Signals Concern for Russians in Estonia”, blm. Emerging Markets. <https://www.reuters.com/article/us-russia-estonia-idUSBREA2I1J620140319>, erişim 19.10.2023.
- “NATO - Topic: NATO’s military presence in the east of the Alliance”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_136388.htm, erişim 20.10.2023.
- “Nordic Countries Plan Joint Air Defence to Counter Russian Threat”, <https://www.reuters.com/world/europe/nordic-countries-plan-joint-air-defence-counter-russian-threat-2023-03-24/>, erişim 19.10.2023.
- “Polish Defence in the Perspective of 2032 - Ministry of National Defence - Gov.Pl Website”, <https://www.gov.pl/web/national-defence/polish-defence-in-the-perspective-of-2032>, erişim 20.10.2023.
- “Public Opinion on National Defence 2022”, *Eesti Uuringukeskus OÜ*, <https://www.kaitseministeerium.ee/en/objectives-activities/national-defence-and-society>, erişim 20.10.2023.
- “Public Opinion on the War in Ukraine”, *DG COMM Public Opinion Monitoring Unit*, <https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/files/be-head/eurobarometer/2022/public-opinion-on-the-war-in-ukraine/en-public-opinion-on-the-war-in-ukraine-20220304.pdf>, erişim 20.10.2023.
- “Record Number of Reservists Participated in Defence Exercises Last Year”, <https://yle.fi/a/74-20013081>, erişim 20.10.2023.
- “Reporters - Ukraine’s Shadow Soldiers: Meeting Resistance Fighters in Kherson Region”, <https://www.france24.com/en/tv-shows/reporters/20230224-ukraine-s-shadow-soldiers-meeting-resistance-fighters-in-kherson-region>, erişim 20.10.2023.
- “Resilience through Civil Preparedness”, *A CCOE Info Sheet CIMIC Centre of Excellence*, <https://www.cimic-coe.org/resources/fact-sheets/resilience-through-civil-preparedness.pdf>, erişim 20.10.2023.
- “Society Integration in Latvia | Ārlietu Ministrija”, <https://www.mfa.gov.lv/en/society-integration-latvia>, erişim 19.10.2023.

- “The Security Strategy for Society Government Resolution”, The Security Committee Ministry of Defence (Finland), https://turvallisuuskomitea.fi/wp-content/uploads/2018/04/YTS_2017_english.pdf, erişim 20.10.2023.
- “Total Defence for the New Era. Swedish Expert: Increase of the Armed Forces Size is a Challenge”, <https://defence24.com/defence-policy/total-defence-for-the-new-era-swedish-expert-increase-of-the-armed-forces-size-is-a-challenge-interview>, erişim 19.10.2023.
- “Turkey: Public Trust in Institutions 2022”, <https://www.statista.com/statistics/1330697/turkey-public-trust-in-institutions/>, erişim 19.10.2023.
- “Türkiye de Medya Okuryazarlığı”, http://www.medyaokuryazarligi.gov.tr/menu_goster.php?Guid=E56CE034-6CEB-41AE-A12C-B618EBEA461B, erişim 19.10.2023.
- “Ukraine: Civilian Casualty Update 13 February 2023”, <https://www.ohchr.org/en/news/2023/02/ukraine-civilian-casualty-update-13-february-2023>, erişim 17.10.2023.
- “Understanding Ukraine’s ‘National Resistance’ Movement”, <https://www.kyivpost.com/post/7528>, erişim 17.10.2023.
- “Warsaw Summit Communiqué Issued by NATO Heads of State and Government (2016)”. NATO, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm, erişim 20.10.2023
- “WIN/Gallup International’s Global Survey Shows Three in Five Willing to Fight for Their Country”, <https://www.gallup-international.bg/en/33483/win-gallup-internationals-global-survey-shows-three-in-five-willing-to-fight-for-their-country/>, erişim 19.10.2023.
- “Young Guard | Young Guard Center”, <https://jc.gov.lv/lv/jaunsardze>, erişim 20.10.2023.
- FLANAGAN Stephen J ve KEPE Marta. “What Kind of Resistance Can Ukraine Mount?” Defense News, <https://www.defensenews.com/opinion/commentary/2022/02/26/what-kind-of-resistance-can-ukraine-mount/>, erişim 20.10.2023.
- ĪVĀNS Ansis, “2% no IKP: Kā mūs aizsargās?”, *Delfi*, <https://www.delfi.lv/193/politics/49555249/2-no-ikp-ka-mus-aizsargas-no-8-tukstosiem-rezerves-karaviru-tris-gados-iemanas-atjaunojusi-357>, erişim 20.10.2023.
- KOSHIW Isobel ve O’CARROLL Lisa, “Kyiv Transport App Is Transformed into Life-Saving War Information Tool”, *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/world/2022/mar/15/kyiv-transport-app-is-transformed-into-life-saving-war-information-tool>, erişim 17.10.2023.
- PARZYG NAT Natalia, “Gun Ranges in Poland Report Boom in Interest amid War in Ukraine”. Notes From Poland, <https://notesfrompoland.com/2022/03/25/gun-ranges-in-poland-report-boom-in-interest-amid-war-in-ukraine/>, erişim 20.10.2023.
- PEZARD Stephanie, SHURKIN Michael ve OCHMANEK David A, “A Strong Ally Stretched Thin: An Overview of France’s Defense Capabilities from a Burdensharing Perspective”, RAND Corporation, https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA231-1.html, erişim 20.10.2023.
- Regeringskansliet, Regeringen och. “Sweden’s Role in NATO”, Regeringskansliet. Regeringen och Regeringskansliet, <https://www.government.se/speeches/2023/01/swedens-role-in-nato/>, erişim 20.10.2023.

Hukuk Savaşınının Kavramsal erevesi ve Uygulamaları zerine Bir İnceleme

An Analysis of the Conceptual Framework and Practices of Lawfare

Beyzanur ARSLAN*

z

Güncel çatışmalarda hukukun bir meşruiyet kaynağı olarak görülmesiyle birlikte savaş ve hukuk hiç olmadığı kadar yakın bir ilişkiye girmiştir. Uluslararası hukukun bir araç olarak politik ve askerî hedeflere ulaşma amacıyla kullanılması, yani hukuk savaşını kavramı, bu yzyılım başından beri yaygınlaşmıştır. Uluslararası aktörlerin giderek artan bir şekilde hukuk savaşını faaliyetlerine girişmesi bu eğilimin süreceğini göstermekte, dolayısıyla kavrama ışık tutmayı gerekli kılmaktadır. Bu amaçla makalede hukuk savaşınının ne olduğunun, niçin ortaya çıktığının ve nasıl yrtldğinin sorgulanmasıyla kavramsal erevesi analiz edilecek ve bir tür yeni nesil savaş olup olmadığı tartışılacaktır. İlk kısımda kavrama ilişkin tanımlar, kullanıldığı boyutlar ve ayırt edici özellikler üzerinde durulacaktır. Kavramı ortaya çıkaran gelişmeler incelenecek; bunun ardından devlet, devlet dışı aktör ve sivil toplum kuruluşlarının uygulamaları, hukuk savaşınının tipolojisi ve çekişme yöntemi bakımından açıklanacaktır. İkinci kısımda ise bu uygulamaların bir savaş biçimi oluşturup oluşturmadığı, uluslararası hukukun doğası ve meşruiyet arayışı bağlamında değerlendirilecektir. Makale, hukuk savaşınının bir asimetri oluşturulmasına veya asimetriye mukabele etmeye imkân vermekle birlikte, yeni nesil bir savaş olmadığını, zira kavramın temelinde yatan hukuki çekişme olgusunun uluslararası hukukun eskiden beri süregelen, kendine has özelliklerinden doğduğunu ileri sürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hukuk Savaşı, Savaş Hukuku, Hukuk Uygulamaları, Hukuk Harbi, Hukukun Silahlaştırılması.

Abstract

War and law have intertwined more than ever, as international law is considered a sign of legitimacy in contemporary conflicts. As a corollary, the use or misuse of law as a part of political and military strategy, known as lawfare, has been popularised since the 2000s. International actors increasingly engage in lawfare activities, and it is predicted that this trend

* Arş. Gr., Mill Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü (ATASAREN), Harp ve Silahlı atışma Hukuku Ana Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye, ORCID: 0000- 0003-4829-1540, e-posta: barslan@msu.edu.tr.

Geliş Tarihi / Submitted: 06.09.2023

Kabul Tarihi / Accepted: 17.11.2023

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

will last. Therefore, it is necessary to shed light on the concept. To this end, this article aims to analyse its conceptual framework by asking questions of what, why, how and whether it is a “new generation warfare”. Firstly, a theoretical inquiry into lawfare will be made by analysing its definitions, dimensions, and characteristics as well as the relevant factors affecting its emergence. This will be accompanied by an explanation of selected practices of states, non-state actors, and non-governmental organisations (NGOs) with references to lawfare typology and method of contestation. Turning to the discussion on the “new generation warfare”, the article evaluates the concept in its relation to the nature of international law and the quest for legitimacy. The article argues that while lawfare enables creating a new asymmetry or countering an existing asymmetry, it does not constitute a form of warfare, since the legal contestation underlying the concept arises from the long-standing peculiarities of international law.

Keywords: *Lawfare, Legal Warfare, Judicial Warfare, Practices of Lawfare, Weaponization of Law.*

Summary

In contrast to Cicero’s aphorism, during wartime, the law does not fall silent; instead, it transforms into a language spoken by international actors. International law provides the means and framework for international actors to legitimise themselves or delegitimise their opponents. Consequently, these actors use or misuse international law as a component to achieve political and military objectives, known as lawfare. This article seeks to address two distinct sets of questions related to lawfare. The first set encompasses questions about what lawfare is, why it has emerged, and how it is conducted. The second set explores whether the concept is novel, whether it qualifies as a form of warfare, and thus, if it can be categorized under new generation warfare.

For that purpose, the first part of this article examines the conceptual framework of lawfare in three sections. The first section delves into its definitions, dimensions, and characteristics. Reviewing the existing literature, it becomes evident that the usage of lawfare differs in the international and national levels, as in the context of the US and Israel. However, this article adopts the definition pertaining to legal activities performed in international level, which is essentially value-neutral. Regarding its characteristics, these legal activities must meet two criteria outlined by Kittrie: an effect equivalent to conventional military force and an intent aimed at weakening or attriting the adversary. Establishing the second criterion can be challenging due to its subjective nature. Therefore, following Dill’s suggestion, considering the object and purpose of the legal instrument in question can be beneficial in elucidating the intent.

The second section scrutinises the factors contributed to the emergence of the concept, focusing on the impact of globalisation and the nature of contemporary conflicts. Globalisation has resulted in the proliferation of legal instruments, international organizations, and tribunals; the rise of non-governmental organizations

(NGOs) and human rights advocacy, and the development of information and communication technologies. These factors play a crucial role for the reputation of actors seeking legitimacy before the world court of public opinion. While they create the necessary conditions for lawfare, the motivation behind its employment appears to be asymmetrical nature of conflicts. Party-based asymmetry generally discourages non-state actors to observe international law and complicates the lawful exercise of violence by states. Capacity-based asymmetry encourages weaker party resorting to different means to challenge stronger party. These two types of asymmetries, in turn, give rise to a legal asymmetry which can function as a counterbalance to other asymmetries, therefore adversaries engage in lawfare.

In the third section, an examination of lawfare practices illustrates that legal asymmetry can be produced either by actions in the theatre of war, as in compliance-leverage disparity lawfare, or independently from an armed conflict, as in instrumental lawfare. Instrumental lawfare can be conducted through normative contestation and/or institutional contestation. In normative contestation, the parties dispute the applicability and application of a rule of law, its content and validity based on their innovative interpretations. In institutional contestation, they assert a claim before national and international judicial systems relying upon established rules and interpretations. The patterns are exemplified by the legal activities of the states, non-state actors, and NGOs. It is notable that states tend to engage in normative contestation, while non-state actors and NGOs often opt for institutional contestation. Nevertheless, it is also crucial to consider capacity-based asymmetry between symmetrical parties, as seen in cases of Palestine-Israel and Ukraine-Russia.

The second part of the article explores whether deploying lawfare to create or counter an asymmetry characterizes it as a type of new generation warfare. In the author's opinion, the question should be answered negatively, without prejudice to the philosophical debates on war. According to Clausewitz, the continuation of politics by using violent means defines war. Nevertheless, international law obtains its capacity to affect asymmetry not by relying on violence but by acting as an "iron fist in a velvet glove". As Kennedy pointed out, international law presents both a tool to pursue and a framework to evaluate legitimacy since it functions as a common language. Therefore, as a continuation of their policies, international actors speak the common language for the purposes of communication, interaction, and making changes within the framework. This is hardly a new phenomenon, but a situation that emerges from the peculiar nature of international law and its operation. The legitimacy evaluation in the realm of international law, where there is no central law-making, interpretative authority and enforcement, is always dynamic since ambiguities, interpretations, violations, and contestations arising from their justification through legal arguments constantly exist. In conclusion, it is asserted that lawfare is neither "a strategy of the weak" nor a new form of warfare but rather a force multiplier.

Giriş

Savaş ve hukuk çoğu zaman birbirini sınırlandıran veya ortadan kaldıran kavramlar olarak görülmektedir: Cicero'nun deyişiyle "silahlar konuştuğunda hukuk susar".¹ Oysa daha dikkatli bakıldığında aralarında yakın, hatta zaman zaman birbirini devindirici bir ilişkinin mevcut olduğu görülebilir. Bugün uluslararası hukukun kurucuları olarak kabul edilen 16. ve 17. yüzyıl hukukçuları Francisco Vitoria, Alberico Gentili, Hugo Grotius'un ortaya koyduğu eserler, çağlarındaki coğrafi keşifler, sömürgecilik ve dini çatışmalarının bir sonucu olarak, haklı savaş öğretisi ve savaş hukuku üzerinedir.² 20. yüzyıldan itibaren ise bu ilişkinin daha da yoğunlaştığı görülmektedir. I. Dünya Savaşı, Milletler Cemiyeti'nin kurulmasına ve 1928 Kellogg-Briand Paketi'ne; II. Dünya Savaşı, Birleşmiş Milletler sisteminin kurulması ve 1949 Cenevre Konvansiyonları'na; sömürgecilik karşıtı ulusal kurtuluş hareketleri, 1977 Ek Protokolleri'ne; doksanlı yıllardaki iç savaşlar, Roma Statüsü'ne zemin hazırlamıştır. Öte yandan hukuk enstrümanları da askerî anlayışta değişiklikler meydana getirmiş; bahsedilen düzenlemelerin öngördüğü sınırlamalardan kaçınma gayreti, hibrit savaş veya hibrit tehdit, gri bölge savaşı, eşik altı faaliyetler, vekalet savaşı denen kavramları ortaya çıkarmıştır. 21. yüzyılda savaş ve hukukun iç içe geçtiği bir evre yaşanmaktadır. Modern savaşlarda kamuoyunda meşruiyet sağlama ihtiyacı hem ulusal hem de uluslararası kamuoyunda hukuki bir temellendirme yapmayı gerektirmektedir.

Bu bağlamda uluslararası hukuk, bir araç olarak politik ve askerî hedeflere ulaşmak için gittikçe artan şekilde kullanılmaktadır. Uluslararası sistemin temel aktörleri olan devletlerden bazılarının; Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Çin, Rusya, İsrail ve son zamanlarda Ukrayna'nın, bu yönde uygulamaları mevcuttur. Öte yandan devlet dışı aktörler ve sivil toplum kuruluşları da uluslararası hukuku, kimi zaman devletlerden daha etkin bir şekilde, iyi veya kötü amaçlarla kullanmaya çalışmaktadır. Yaşanan gelişmeler dikkate alındığında, uluslararası aktörlerin silahlı çatışmaları hukuksallaştırmaya veya hukuku araçsallaştırmaya yönelik bu eğiliminin devam edeceği öngörüülebilir. Bu da hukuk savaşımı (*lawfare*) kavramını incelemeyi gerekli kılmaktadır.

Bu incelemeye girişmeden önce çalışmada kullanılan terminoloji açısından bir açıklama yapmalıdır. İngilizce *law* ve *warfare* kelimelerinden türetilen *lawfare* kelimesine Türkçe bir karşılık bulma arayışında çeşitli seçenekler gözden geçirilmiştir.

¹ Marcus Tullius Cicero, *Pro Milone*, çeviren N.H. Watts, *Attalus*, [11], <https://www.attalus.org/cicero/milo.html>, erişim 12.11.2023. İfadenin orijinali "Silent enim leges inter arma"dır. Cicero, ifadeyi farklı bir bağlamda söylemiş olsa da günümüzde savaş ve uluslararası hukuk ilişkisine dair yaygın olarak kullanılmaktadır.

² Malcolm N. Shaw, *International Law*, Cambridge University Press, 9th Edition, Cambridge, 2021, s. 414-415.

Literatürde halihazırda kullanılan hukuk savaşı,³ hukuk harbi, çatışma aracı olarak hukuk,⁴ hukukun silahlaştırılması tabirleri değerlendirilmiş fakat hukuk savaşımı tercih edilmiştir. Bunun sebebi, savaşım kelimesinin Türkçe’de “Herhangi bir amaca erişmek, bir güce karşı koyabilmek amacıyla bir kişi veya grubun sürekli çabası, mücadele”⁵ anlamıyla hukuk alanında gerçekleştirilen ve şiddet içermeyen faaliyetleri diğer ifadelere nazaran daha doğru yansıtması; kavramın orijinal haliyle Türkçe karşılığı arasında etimolojik bağlantıyı daha iyi kurması ve gündelik dilden ayrıştırılabilir olmasından dolayı kavramsallaştırmaya elverişli olmasıdır.

Bu makalede hukuk savaşının kavramsal çerçevesi analiz edilecek ve bir tür yeni nesil savaş olup olmadığı tartışılacaktır. Kavramsal çerçeveyi ortaya koymak için ilk olarak tanımlar üzerinde durulacak ve kavramın kullanıldığı düzlemler açıklanacak, ikinci olarak ortaya çıkmasındaki etkenlere bakılacak, üçüncü olarak ise hukuk savaşımı uygulamaları örnekleri geliştirilen tipoloji ve çekişme yöntemleri bakımından incelenecektir. Böylece çalışma, hukuk savaşının ne olduğu, niçin ortaya çıktığı ve nasıl gerçekleştiği sorularına cevap verecektir. Hukuk savaşımı uygulamalarının bir asimetri yaratma veya var olan bir asimetriye karşılık vermeye yönelik gerçekleştirilebileceğinin gösterilmesinin ardından, bu uygulamaların yeni nesil bir savaş hüviyeti kazanıp kazanmadığı tartışılacaktır. Çalışma, hukuk savaşımının yeni bir nesil savaş olarak adlandırılmayacağını, çünkü kavramın temelinde yatan hukuki çekişme halinin uluslararası hukukun kendine özgü doğasından dolayı hep var olduğunu ileri sürmektedir. Sonuç olarak bu çalışmayla, Türkçe literatürde hukuk savaşımını kavramsal olarak inceleyen bir eser olmamasının eksikliğinin ve bundan doğabilecek bir kavram karmaşasının giderilmesi hedeflenmiştir.

1. Hukuk Savaşımının Çerçevesi

1.1. Kavram

Hukuk savaşımı kavramı ilk kez 1975 yılında John Carlson ve Neville Yeomans tarafından uyuşmazlık çözümleri üzerine yazılan bir kitap bölümünde ortaya çıkmıştır. Yazarlar, Doğu hukuk sistemlerindeki bütünleştirici anlayışla, Batı’da hâkim olan araçsalcı anlayışı karşılaştırmıştır. Batı’daki hukukun faydacı, verimliliğe dayalı ve ithamcı olduğundan hareketle kavramı, “Hakikat arayışının yerini meselelerin sınıflandırılması ve mücadelenin rafine edilmesi almıştır. Hukuk savaşımı (*lawfare*) savaşın yerini alır ve düello kılıçlarla değil sözlerle gerçekleşir.”

³ Sadi Çaycı, “Lawfare Against Turkey: A Case Study on Armenian Claims on Insurgencies and Ottoman Counter-Measures During the First World War”, *Review of Armenian Studies*, 31, 2015, 57; Onur Uraz, “Sıcak Savaştan Hukuk Savaşına: Bir Moral Üstünlük Mücadelesi Olarak Azerbaycan’ın ve Ermenistan’ın Uluslararası Hukuktaki Girişimleri”, *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, 23, 2022, s. 29.

⁴ Turgut Muhammet Çalışkanlar ve Can Demir, “Hukuk Ortamında Hibrit Tehdit Uygulamaları: Çatışma Aracı Olarak Hukuk Uygulamalarının Bir Tipolojisi”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 19:44, 2023, s. 213.

⁵ “Savaşım”, *Güncel Türkçe Sözlük*, <https://sozluk.tdk.gov.tr>, erişim 14.04.2023.

şeklinde kullanmışlardır.⁶ Bundan yıllar sonra Çin Halk Kurtuluş Ordusu'na mensup iki subay olan Qiao Liang ve Wang Xiangsui, *Sınırsız Savaş* kitabında hukuk savaşımından bahsetmişlerdir. Kitapta hukuk savaşımı, uluslararası hukuk savaşını isimlendirmesiyle psikolojik savaş, ekonomik yardım, medya ve teknoloji savaşlarıyla birlikte ele alınmış fakat detaylı bir açıklama sunulmamıştır.⁷

Esas olarak literatüre girmesi ise ABD Hava Kuvvetleri Askerî Başsavcı Vekili (E.) Tümgeneral Charles Dunlap Jr.'ın 2001 yılında yayınlanan makalesiyle olmuştur. Dunlap hukuk savaşımı kavramını “hukukun bir savaş silahı olarak kullanılması” şeklinde açıklamış ve bunu çağdaş muharebelerin en yeni özelliği olarak nitelendirmiştir.⁸ Aynı makalede kavramı “hukukun askerî bir hedefi gerçekleştirme aracı olarak kullanıldığı bir tür savaş yöntemi” olarak da tanımlamıştır.⁹ Yazarın, kavramın hukukun üstünlüğüne ve değerlerine karşı yükselen bir tehdit olduğuna işaret ettiği görülmektedir.¹⁰ Hukuk savaşımının çıkış noktası, demokratik devletlerde silahlı gücün kullanılması için kamuoyu desteği sağlama ihtiyacıdır. Bu ihtiyaca binaen hükümetlerin vatandaşlarını yürütülen askerî harekâtın meşru olduğuna ikna etmeleri gerekir. Hukuk, devletlerin eylemleri bakımından bir meşruiyet kaynağı olduğundan, bir tür politik eylem olan savaşlar da hukuki olarak temellendirmeye çalışılır. Meşrulaştırma ihtiyacının farkında olan düşmanlar, söz konusu devletlerin askerî kuvveti meşru şekilde kullanmadığını iddia edebilmek için hukuku kötüye kullanırlar. Böylece kamuoyu desteğini zayıflatmayı ve savaşma iradesini kırmayı hedeflerler.¹¹ Yazarın, ilk aşamada, kavramı olumsuz bir olguyu açıklamak için kullandığı söylenebilir.

Dunlap, sonraki tarihli bir makalesinde, kavramı “bir harekât hedefine ulaşmak için hukuku geleneksel askerî araçların yerine kullanma veya kötüye kullanma stratejisi” olarak tanımlamıştır.¹² Bu yeni tanımın olumlu veya olumsuz bir değerden bağımsız olması dikkat çekicidir. Yazar, tıpkı bir silah gibi, hukukun da kimler tarafından hangi amaçla nasıl kullanıldığından bahisle iyi veya kötü sonuçlara hizmet edebileceğini savunmaktadır.¹³ Hukuk savaşımının yalnızca hukukun kötüye kullanımından oluşmadığını, hukukun kullanımıyla da askerî güçle

⁶ John Carlson ve Neville Yeomans, “Whither Goeth the Law - Humanity or Barbarity”, M. Smith and D. Crossley, (ed.) *The Way Out - Radical Alternatives in Australia*, Lansdowne Press, Melbourne, 1975, <https://www.laceweb.org.au/whi.htm#1> erişim 05.10.2023.

⁷ Qiao Liang ve Wang Xiangsui, *Unrestricted Warfare*, PLA Literature and Arts Publishing House, Beijing, 1999, s. 55.

⁸ Charles J. Dunlap, “Law and Military Interventions: Preserving Humanitarian Values in 21st Conflicts”, *Humanitarian Challenges in Military Intervention Conference*, 2001, s. 2.

⁹ Age, s. 4.

¹⁰ Age, s. 2.

¹¹ Age, s. 2.

¹² Charles J. Dunlap, “Lawfare Today: A Perspective”, *Yale Journal of International Affairs*, Winter, 2008, s. 146.

¹³ Age, s. 148.

elde edilebilecek sonuçlara eşdeğer etkilere daha şiddetsiz şekilde ulaşılabilceğini ileri sürmektedir. Böylesi bir uygulamaya, operasyon bölgesine ait uydu görüntülerinin bir sözleşmeyle münhasır haklarının satın alınarak muhtemel düşmanların eline geçmesinin engellenmesini örnek vermektedir.¹⁴ ABD, daha yüksek çözünürlüklü görüntüler veren askerî uydulara sahip olmasına rağmen Afganistan'daki askerî operasyonlarına ilişkin istihbaratın El Kaide ve Taliban'ın eline geçmesini önlemek ve uydularını daha verimli kullanabilmek için özel bir uydu şirketiyle böyle bir sözleşme imzalamıştır.¹⁵

Öte yandan hukuk savaşımının tamamen olumsuz anlama veya çağırışına sahip bir kavram olduğunu ileri süren başka görüşler de mevcuttur. David Rivkin ve Lee Casey'e göre "hukuk savaşımı tabiri genellikle asılsız veya haksız olan uluslararası hukuk iddialarının bir savaş aracı olarak artan kullanımını" ifade etmektedir.¹⁶ Hukuka başvurulmasının altında yatan sebep ise düşmana karşı hem ahlaki üstünlük hem de hukuki kazanım elde etmektir.¹⁷ Nitekim ABD de, 2005 Ulusal Savunma Stratejisi Belgesi'nde örtülü bir hukuk savaşımı tanımı yapmış, "uluslararası forumlar, yargısal süreçler ve terörizmi kullanarak zayıfların stratejisini uygulayanlar"ın devletin gücüne meydan okuması zafiyetler arasında sayılmıştır.¹⁸

Bu noktada belirtmek gerekir ki, hukuk savaşımı kavramı iki farklı boyuta sahiptir. İlk boyutta Dunlap'ın tanımının çizgisinde, uluslararası düzlemde devletler ve/veya devlet dışı aktörler arasında gerçekleşen, politik ve askerî maksatlar ile hukuki çekişmeler arasındaki ilişkiyi ifade etmektedir. İkinci boyutta ise kavram, ulusal düzlemde millî güvenlik meseleleriyle ilişkilidir. Burada hukuk savaşımı; terörizm, aktivizm, insan hakları gibi kavramlarla yakın bir ilişki içerisine girmektedir. Bazı kesimler, kavramı ikinci boyutuyla ulusal yargıdaki süreçleri ve bu süreçleri yürütülen aktörleri, hukukun kötüye kullanıldığı iddiasıyla itibarsızlaştırmak veya gayrimeşru göstermek için kullanılmaktadır.¹⁹ Bir başka deyişle, insan hakları savunuculuğunu ulusal güvenlik tehdidi olarak gören bir söylem inşa etmeye hizmet etmektedir.²⁰ Gerçekten de ABD'de terörizm suçlamasıyla tutulan kişilere ilişkin davalarda, gerek uluslararası hukuktan doğan haklardan gerekse anayasaca öngörülen

¹⁴ Age, s. 147.

¹⁵ John J. Lumpkin, "Military Buys Exclusive Rights to Commercial Satellite's Pictures of War Zone", *Associated Press*, 15.10.2001, <https://sgp.fas.org/news/2001/10/ap101501.html>, erişim 08.11.2023.

¹⁶ David B. Rivkin ve Lee A. Casey "Lawfare", *WSJ Opinion*, 23.02.2007, <https://www.wsj.com/articles/SB117220137149816987>, erişim 05.10.2023.

¹⁷ Age.

¹⁸ Department of Defense, "The National Defense Strategy of the United States of America", March 2005, s.5 https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nds/2005_NDS.pdf?ver=tFA4Qqo94ZB0x_S6uL0QEg%3d%3d erişim 05.10.2023.

¹⁹ Scott Horton, "The Dangers of Lawfare", *Case Western Reserve Journal of International Law*, 43, 2010, s. 168-170.

²⁰ Neve Gordon, "Human Rights as a Security Threat: Lawfare and the Campaign against Human Rights NGOs: Human Rights as a Security Threat", *Law & Society Review*, 48:2, 2014, s. 312.

adil yargılanmaya ilişkin haklardan sanıkları mahrum bırakmak ve hükümet kararlarının hukuki denetimi için yargıya başvuran sivil toplum kuruluşlarını ve avukatları önemli ölçüde kısıtlamak için kavramın bir nevi etiket olarak kullanıldığı görülmektedir.²¹ Bu yüzden hukuk savaşımını gerçek bir kavram olmaktan ziyade bir halkla ilişkiler kampanyası olarak gören, kavramı da uluslararası hukuka ve bir ölçüde ulusal hukuka bir saldırı olarak niteleyenler de mevcuttur.²²

Değerden bağışık ve olumsuz tanımlamalar gözden geçirildiğinde, ilk boyuttaki uluslararası düzlemde gerçekleşen faaliyetlerin hukuk savaşımını oluşturduğunun kabulü gerekir. İkinci boyuttaki olumsuz anlamın esas alınmaması için dört sebep öne sürülebilir. Birincisi, kavramın bu anlamda sadece ABD ve İsrail tarafından, genellikle hükümet yetkilileri ve destekçileri tarafından kullanılması, dolayısıyla oldukça dar bir bağlama sahip olmasıdır. İkincisi, ulusal hukuk sistemleri içerisinde gerçekleştirilen hak arama hürriyetine dayanan faaliyetlerin söz konusu devletlerin temel değerleri olarak gösterdikleri hukukun üstünlüğü ve demokrasinin bir gereği olmasından ötürü, bu faaliyetlerin olumsuz şekilde etiketlenmesinin oluşturduğu tutarsızlıktır.²³ Üçüncüsü, kavramın yalnızca devlet dışı aktörler ve sivil toplum kuruluşlarının devlet aleyhine gerçekleştirdiği uygulamalara indirgenmesi, gerek devletlerin birbirine karşı yürüttüğü gerekse devletlerin devlet dışı aktörlere karşı geliştirdiği hukuk uygulamalarını göz ardı etmesidir. Bu yüzden güncel bağlamı yansıtamamaktadır. Örneğin, Ukrayna'nın Rusya'ya karşı 2014'ten itibaren çeşitli Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi, 2022'deki başlayan saldırının akabinde Uluslararası Adalet Divanı ve Uluslararası Ceza Mahkemesi nezdindeki iddiaları, Ukrayna tarafından hukuk savaşımını olarak adlandırılmaktadır.²⁴ Keza İsrail'in Hamas ve Filistinli STKlara karşı yürüttüğü faaliyetler de hukuk savaşımını olarak adlandırılmaktadır. Dördüncü ve son sebep ise, ikinci boyuttaki anlamın, hukukun savaşla ilişkisini tek açıdan görme hatasına düşmesidir. Uluslararası hukuk ve ulusal hukuk askerî kuvveti sadece sınırlandırmak ve denetlemek için kural koymaz, aynı zamanda devlet tarafından kullanılan kamusal gücün meşrulaştırılabileceği bir zemin oluşturur.

Değerden bağışık tanımın kabulünün ardından, salt uluslararası hukuktan doğan hak ve yetkilerin kullanımı ile hukuk savaşımının nasıl ayırt edileceği sorunu ortaya çıkmaktadır. Dunlap, hukukla savaşın her etkileşiminin hukuk savaşımını olmadığını belirtmiş, bir hukuki faaliyetin hukuk savaşımını olarak adlandırılabilmesi için yöneldiği sonucun askerî kuvvetle elde edilecek bir etkiye eşdeğer olmasını

²¹ David Hughes, "What Does Lawfare Mean?", *Fordham International Law Journal*, 40:1, 2016, s. 19-25.

²² Leila Nadya Sadat ve Jing Geng, "On Legal Subterfuge and the So-Called 'Lawfare' Debate", *Case Western Reserve Journal of International Law*, 43, s. 160-161.

²³ David Scheffer, "Whose Lawfare Is It, Anyway?", *Case Western Reserve Journal of International Law*, 2010, s. 220. Ayrıca bkz. Dunlap, "Lawfare Today", s. 148-149.

²⁴ "Law Confrontation with Russian Federation", <https://lawfare.gov.ua/>, erişim 05.10.2023.

aramıştır.²⁵ Fakat etkinin tek başına yeterli olmadığını düşünülerek Ordre Kittrie tarafından niyetin de değerlendirilmesini içeren iki kriterli bir test öngörülmüştür.²⁶ İkinci kriter olan niyet açısından faaliyeti gerçekleştirme amacının düşmanı zayıflatmak veya devre dışı bırakmak olması aranmıştır.²⁷ Gerçekten de bir hukuki faaliyetin, hakkın kullanımı mı hukuk savaşımı mı olduğunu ayırt eden esas unsur niyet olarak görünmektedir. Janina Dill ise subjektif bir kriter olan niyeti ortaya çıkarmanın zorluğuna dikkat çekmiş, niyetin belirlenmesinde ilgili hukuk kuralının düzenlediği konu ve konuluş amacının da dikkate alınmasını önermiştir.²⁸ Diğer yandan, hukukun kötüye kullanılması ile bir hukuk ihlalinin arasındaki ayrıma da dikkat etmek gerekir. Dill, her hukuk ihlalinin hukukun kötüye kullanımı olmadığını, ancak bir ihlal stratejik avantajı yükseltmek amacıyla gerçekleştirilmişse hukuk savaşımı oluşturacağını belirtmiştir.²⁹

Somatlaştırmak gerekirse, yukarıda bahsedildiği üzere Ukrayna'nın 2022 yılında Uluslararası Adalet Divanı'na başvurması örneğinde bu testin iki koşulu da sağlanmış görünmektedir. Ukrayna, dava kapsamında Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nin öngördüğü soykırımı önleme ve cezalandırma yükümlülüğünün ihlal edildiğini öne sürerek geçici önlem olarak Rusya'nın yürüttüğü askerî operasyonun durdurulmasını talep etmiştir. Bu da varsayımsal olarak kinetik askerî kuvvete eşdeğer bir etki oluşturabilecek bir eylem olarak değerlendirilebilir. Sözleşme'nin konu ve amacının devletlerin kuvvet kullanmasını engellemek olmadığı ve talep edilen önlemlerle korunan hak arasında doğrudan bir bağlantı bulunmadığından hareketle, ki bazı hâkimlerin görüşleri de bu yöndedir,³⁰ söz konusu hukuki talebin altında yatan niyetin Rusya'yı zayıflatma olduğu söylenebilir. Öte yandan devletler arası diplomatik ilişkilerden doğan uyuşmazlıkların konu edildiği bir olayda, Uluslararası Adalet Divanı veya herhangi bir uluslararası organizasyon nezdindeki protesto ve uğraşların, faaliyetin etkisi bakımından genellikle askerî kuvvete denk tutulamayacağı ve niyet bakımından hasmane olmadığı, dolayısıyla hukuk savaşımı oluşturmayacağı ifade edilebilir.

²⁵ Charles J. Dunlap, "Does Lawfare Need an Apologia?", *Case Western Reserve Journal of International Law*, 43, 2010, s. 122.

²⁶ Ordre F. Kittrie, *Lawfare: Law as a Weapon of War* (kısaca *Lawfare*), Oxford University Press, New York, 2016, s. 6.

²⁷ Age, s. 6.

²⁸ Janina Dill, "Abuse of Law on the Twenty First-Century Battlefield: A Typology of Lawfare", Michael L. Gross ve Tamar Meisels (ed.), *Soft War: The Ethics of Unarmed Conflict*, Cambridge University Press, Cambridge, 2017, s. 201.

²⁹ Age, s. 205.

³⁰ ICJ, *Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation)*, Provisional Measures, Order of 16 March 2022 (Declarations of Vice-President Gevorgian, Judge Bennouna, Judge Xue), ICJ Reports 2022, s. 232-241.

1.2. *Hukuk Savaşımının Yükselişi*

Hukuk savaşımının ne olduğunun izahının ardından, niçin ortaya çıktığının açıklanması da kavramın doğasının anlaşılması için elzemdir. Esasen hukuk savaşımı uygulamalarına tarihin çeşitli zamanlarında rastlanılabılırse de özellikle doksanlı yıllardan sonra kavram popülerlik kazanmaya başlamıştır. Bu zaman diliminde göze çarpan ilk olarak küreselleşme olgusu ve beraberinde getirdiği ekonomik ve siyasi bağımlılıktır. Sınır aşan ticari faaliyetlerin sayısındaki artış neticesinde, bu faaliyetleri koordine etme ve düzenleme ihtiyacı devletler arası ve üstü mekanizmaların varlığını gerektirmiştir. Bu yapıyı kurma görevini üstlenen uluslararası hukukun düzenlediği konuların kapsamında ciddi bir genişleme olmuş, birçok uluslararası antlaşma ortaya çıkmıştır.

Buna paralel olarak uluslararası organizasyonlar ve mahkemelerin kurulmasıyla hukuki çekişme için elverişli forumların sayısı da artmıştır. Birleşmiş Milletler'in yargı organı olan Uluslararası Adalet Divanı'nın yanı sıra Uluslararası Ticaret Örgütü'nün ve Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi'nin faaliyete geçmesi, başta insan hakları antlaşmaları olmak üzere uluslararası antlaşmalarının denetim organı olarak görev yapan komitelerin kurulması, uluslararası yatırım tahkimi mekanizmalarının artması doksanlı yıllarda gerçekleşen önemli gelişmelerdir. Özellikle Ruanda ve Yugoslavya'da vuku bulan iç savaşlarda gerçekleştirilen ihlalleri cezalandırmak üzere BM Güvenlik Konseyi tarafından kurulan Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi, bu tecrübelerin ardından daimî bir mahkemenin varlığına yönelik uluslararası talep neticesinde savaş suçları, soykırım, insanlığa karşı suçlar ve saldırı suçunu yargılamak üzere Roma Statüsü ile kurulan Uluslararası Ceza Mahkemesi de uluslararası aktörlere stratejik amaçlarına erişebilecekleri hukuki ortamlar oluşturmaktadır. Bu mecralarda aktörler kendi lehine ve düşmanları aleyhine yeni uluslararası normlar üretme çabasına girişmekte, var olan normların kendi çıkarlarına uygun yorumlarını yaygınlaştırmakta, düşmanlarını yıpratmak için soruşturma ve kovuşturma başlatılmasını sağlamaktadır.³¹

Devlet inisiyatifleriyle artan bir kurumsallaşmanın yanı sıra insan hakları aktivizmini konu edinen sivil toplum kuruluşlarının (STK) da hem sayısında hem de faaliyetlerinde bir artış görülmektedir. Başta Amnesty International ve Human Rights Watch gibi insan hakları kuruluşlarının özellikle silahlı çatışma hukuku ihlallerini takip ettiği, delil topladığı ve BM ve diğer uluslararası kuruluşlara raporlar sunduğu bilinmektedir.³² Böylece STKlar ihlallerin duyurulması ve uluslararası kamuoyunun şekillendirilmesinde önemli rol oynamakta, ayrıca var olan uluslararası normların yorumlanması veya yeni normların üretilmesi süreçlerine aktif şekilde katılmaktadır. Keza yukarıda ifade edildiği gibi ihlallerden sorumlu olduğu düşünülen

³¹ Kittrie, *Lawfare*, s. 13.

³² Age, s. 46.

kişiler hakkında genellikle ulusal yargı mekanizmaları kullanılarak cezai takibat başlatılmasına da STKlar ön ayak olmaktadır. Silahlı çatışmaların ve çatışma taraflarının örgütlü birimler tarafından sistematik olarak hukuki denetime tabi tutulması, çatışma taraflarınca hukukun daha çok dikkate alınmasını gerektiren bir husus olmuştur.

Bu sürece damgasını vuran bir diğer gelişme teknolojik ilerlemedir. Bilhassa bilgi teknolojilerindeki hızlı gelişme ve sosyal medyanın ortaya çıkması bilginin üretilmesini ve yayılmasını oldukça kolaylaştırmıştır. Eskiden sadece çatışan taraflara ait olan savaş alanını gözetleme tekeli teknolojinin sağladığı imkânlarla kırılmıştır.³³ Devlet veya devlet dışı aktörlerin gerçekleştirdiği faaliyetlerden veya ihlallerden dünyanın çeşitli yerlerinden birçok insan ve kurum haberdar olmuş, ortaya küresel bir kamuoyu çıkmıştır. Bu da uluslararası aktörlerin itibarını yakından ilgilendiren bir husustur. Nitekim Ebu Gureyb skandalının aynı zaman diliminde gerçekleşen ihlallere nazaran bu kadar büyük bir infial uyandırmasında uluslararası medyada dolaşıma sokulan fotoğrafların etkisi büyüktür.³⁴

Tüm bu hususlar hukuk savaşımına imkân verecek ortam, yöntem ve araçları hazırlamış, günümüz çatışmalarının asimetrikleşen yapısı ise kavramın ortaya çıkmasına neden olan motivasyonu sağlamıştır. Asimetri, çatışma öznelerinin niteliğindeki farka (devlet veya devlet dışı aktör) işaret ettiği gibi söz konusu öznelerin sahip olduğu maddi imkân ve kabiliyetlerin arasındaki farkı da belirtmektedir. Hasmin askerî kapasitesine kendi askerî gücüyle mukabele etme imkânı bulunmayan devlet veya devlet dışı silahlı aktörler, farklı yollara başvurarak onlara meydan okuyacaktır.³⁵ Bu yollardan biri de uluslararası hukuktur. Silahlı çatışmaları düzenleyen 1949 Cenevre Konvansiyonları'nın devletler tarafından simetrik çatışmalar esas alınarak oluşturulmuş olması, bu hukuki düzenlemelerin asimetrik savaşlara uygulanmasında çeşitli sorunlara yol açmaktadır.

Simetrik bir karşılaştırmada zayıf durumda olan tarafın –genellikle devlet dışı aktörler– kurallara uymakta herhangi bir menfaati ve kuralların üretilmesi süreçlerinde de bir söz hakkı bulunmamaktadır.³⁶ Çünkü devletlerin aksine devlet dışı aktörler uluslararası antlaşmalar oluşturamaz ve onlara taraf olamazlar. Öte yandan güçlü tarafın da –genellikle devletler– hukuken bağlı olduğu kurallara uymada menfaati tartışmalıdır. Bunun sebebi ise asimetrik çatışmaların doğasının, devletlerin silahlı çatışma hukukuna (SÇH) uygun, dolayısıyla meşru davranmasını önemli

³³ Eyal Benvenisti, “The Legal Battle to Define the Law on Transnational Asymmetric Warfare”, *Duke Journal of Comparative & International Law*, 20, 2010, s. 342-344.

³⁴ Human Rights Watch, <https://www.hrw.org/reports/2004/usa0604/1.htm#:~:text=In%20a%20nationally%20televised%20address,been%20that%20it%20was%20photographed>, erişim 05.10.2023.

³⁵ Rod Thornton, *Asymmetric Warfare: Threat and Response in the Twenty-first Century*, Polity, Cambridge, 2007, s. 6.

³⁶ Benvenisti, “The Legal Battle”, s. 46.

ölçüde zorlaştırmadır.³⁷ Zira geleneksel savaşlarda muharıpler, üniformaları ve taşıdıkları işaretlerle kendilerini sivillerden net bir şekilde ayırt ederler. Ayrıca savaş, bu amaca hasredilmiş belirli bir sahada vuku bulduğundan askerî hedefler ile sivil kişi ve nesnel arasındaki ayırım daha belirgindir. Oysa asimetrik çatışmalarda, savaşanlar kendilerini kasten sivillerden ayırt etmemekte, çatışmalar ise genellikle sivillerin yoğun bulunduğu yerleşim yerlerinde gerçekleşmekte, böylece askerî hedeflerle ve siviller iç içe geçmektedir. Bu da SÇH'nin temelini oluşturan ayırt etme, orantılılık ve önlem alma ilkelerinin asimetrik çatışmalarda güçlü tarafça gözetilmesini ciddi manada güçleştirmektedir. Dolayısıyla çatışanlar arasında taraf bazlı asimetrideki güç durumuyla ters orantılı bir hukuki asimetrinin oluşacağı söylenebilir. Çatışma taraflarının, bu hukuki asimetriden faydalanarak güç asimetrisinin etkisini azaltmak amacıyla hukuk savaşımına başvurduğu ileri sürülebilir.

1.3. *Hukuk Savaşımının Tipolojisi ve Uygulamaları*

Kavram üzerine yapılan teorik açıklamalardan sonra, seçilen uygulamalar bu başlıkta Kittrie'nin geliştirdiği tipoloji altında analiz edilecektir. Öğretide farklı tipolojiler de mevcuttur, bunlar hukuk savaşımının karakterine göre Zeusçu–Hadesçi hukuk savaşımı;³⁸ saldırı–savunma amaçlı hukuk savaşımı,³⁹ tamamen kötüye kullanım yoluyla gerçekleştirilen hukuk savaşımında belirsizliğe dayalı–hıyanete dayalı–itibar yok edici–itibar koruyucu hukuk savaşımı⁴⁰ olarak adlandırılmıştır. Kittrie'nin araçsal hukuk savaşımı ve riayet-koz farkına dayanan hukuk savaşımı tipolojisi hem herhangi subjektif bir değer içermemesi hem de diğer tipolojileri kapsamamasından dolayı tercih edilecektir.⁴¹

Hukuk savaşımının bir kavram olarak çıkış noktası olan riayet-koz farkına dayanan hukuk savaşımında (*compliance-leverage disparity lawfare*) genellikle silahlı bir çatışma ortamı mevcuttur. Taraflardan birinin SÇH'ye riayet etmesi durumunda diğer tarafın bunu istismar ederek elde edeceği koz üzerinden hukuk savaşımı yürütülür.⁴² Bu tip bir uygulamaya örnek olarak Afganistan'da ABD ve koalisyon kuvvetleri tarafından gerçekleştirilen hava saldırılarını engellemek için Taliban'ın askerî hedeflerin yakınına sivilleri yerleştirmesi verilebilir. Bu yolla sivil ölümlerinin kamuoyunda oluşturacağı infial kullanılarak icra edilen hava harekâtlarına yönelik bir “şeytanlaştırma” operasyonunun yürütüldüğü, bunun alışlagelmedik bir tür “hava

³⁷ Age, s. 46.

³⁸ Andres B. Munoz Mosquera ve Sascha Dov Bachmann, “Lawfare in Hybrid Wars: The 21st Century Warfare”, *Journal of International Humanitarian Legal Studies*, 7:1, 2016, s. 73.

³⁹ Sascha Dov Bachmann ve Andres B. Munoz Mosquera, “Hybrid Warfare as Lawfare: Towards a Comprehensive Legal Approach”, *A Civil-Military Response to Hybrid Threats*, Eugenio Cusumano ve Marian Corbe (ed.), Palgrave Macmillan Cham, 2018, s. 70-71.

⁴⁰ Dill, “Abuse of Law on the Twenty First-Century Battlefield: A Typology of Lawfare”, s. 203-207.

⁴¹ Kittrie, *Lawfare*, s. 11.

⁴² Age, s. 20.

savunma yöntemi” olduğu iddia edilmektedir.⁴³ Gerçekten de NATO Uluslararası Güvenlik Destek Gücü Başsözcüsü’nün “Eğer bir sivilin bile ölmesi ihtimali varsa, Usame bin Ladin’in orada olduğunu düşünsek dahi saldırmayacağız.”⁴⁴ açıklaması bu bağlamda değerlendirildiğinde simetrik karşılaştırmada zayıf durumda olan Taliban’ın yürüttüğü hukuk savaşımının asimetrik etkisi çarpıcıdır. Zira SÇH kapsamında harekâtlar esnasında beklenen askerî faydaya nispetle orantısız olmamak koşuluyla tali sivil zararları hukuken kabul edilmekte olup ABD ve müttefiklerinin Afganistan’daki çatışmalarda bundan katı bir standartla kendilerini sınırlandırmaları, diğer tarafın hukuk savaşımının ne kadar etkili olabileceğini göstermektedir.

Araçsal hukuk savaşımında ise çeşitli hukuk enstrümanları kullanılarak askerî kuvvetin etkisine denk bir sonuç elde etmek hedeflenmektedir. Bu tip hukuk savaşımında silahlı çatışmanın varlığı belirleyici değildir. Araçsallaştırılanın yalnızca SÇH veya meşru savunma hakkı olmadığı, ekonomi ve yatırım hukuku, deniz hukuku, uluslararası ceza hukuku gibi uluslararası hukukun farklı alt dallarının da kullanıldığı görülmektedir. Devletler, devlet dışı aktörler ve sivil toplum kuruluşları iki yöntemle hukuku araçsallaştırmaktadır: kuralsal çekişme ve kurumsal çekişme. Kuralsal çekişmede, taraflar ilgili hukuk kuralının uygulanabilirliğine, içeriğine, uygulanmasına ve geçerliliğine itiraz ederek veya bu hususları değiştirebilecek yeni bir hukuki yorum geliştirerek amaçlarına ulaşmaya çalışırlar.⁴⁵ Diğer yandan kurumsal çekişmede, taraflar bir olay için yerleşik hukuk kurallarına ve yorumlarına dayanarak amaçlarına en elverişli sonuçları sağlayacak uluslararası forumlar ve mahkemeler nezdinde ihtilaf etmektedir.⁴⁶

İlk yöntem olan kuralsal çekişme bağlamında, bir kuralın uygulanabilirliğe yönelik bir hukuk savaşımı örneği olarak ABD tarafından terörizme karşı savaş doktrini kapsamında ortaya çıkan gayrimeşru muharipler (*unlawful combatants*) veya imtiyazsız muharipler (*unprivileged combatants*) olarak adlandırılan statü verilebilir. Bush Yönetimi, Afganistan’daki çatışmalarda El Kaide ve Taliban savaşçılarının statüsüne dair bir dizi hukuki argüman geliştirmiştir. ABD, El Kaide’nin devlet dışı bir silahlı aktör olmasından ötürü, imzacıları devletler olan Cenevre Konvansiyonları’nın bu örgütün savaşçılara uygulanamayacağını iddia etmiştir.⁴⁷

⁴³ Charles J. Dunlap, “Lawfare: A Decisive Element of 21st-Century Conflicts?”, *Joint Force Quarterly*, 54, 2009, s. 36.

⁴⁴ Pamela Constable, “NATO Hopes to Undercut Taliban With ‘Surge’ of Projects”, *Washington Post*, 27.09.2008, <https://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2008/09/26/AR2008092603452.html>, erişim 07.07.2023.

⁴⁵ Aurel Sari, “Norm Contestation for Strategic Effect: Legal Narratives as Information Advantage”, *Zeitschrift Für Ausländisches Öffentliches Recht Und Völkerrecht / Heidelberg Journal of International Law*, 83: 1, 2023, s. 137-138.

⁴⁶ Age, s. 137.

⁴⁷ George W. Bush, “Memorandum on Humane Treatment of Taliban and al Qaeda Detainees”, *The White House*, 07.02.2002, https://www.supremecourt.gov/opinions/URLs_Cited/OT2005/05-184/05-184_2.pdf, erişim 27.09.2023.

Taliban savaşçılarının ise gayrimeşru muharıpler olduğunu; zira kendilerini sivillerden ayırt etmediklerinden, silahlarını gizlediklerinden, SÇH'yi genellikle ihlal ederek savaştıklarından Savaş Esirlerine İlişkin 1949 Cenevre Konvansiyonu'nun 4. maddesindeki şartları sağlamadıklarını belirtmiştir.⁴⁸ ABD'ye göre bu kişiler sivil ve muharip statülerinin dışında üçüncü bir statü oluşturan gayrimeşru muharıplerdir. Gayrimeşru olduklarından, SÇH tarafından sağlanan muharip dokunulmazlığından (*combatant immunity*) ve yakalanmaları halinde savaş esiri statüsünden yararlanamayacaklardır. Öte yandan muharip olarak görülmelerinden ötürü sivillere sağlanan yargılanmaya ilişkin hukuki güvencelerden yararlanamayacaklardır.⁴⁹ Oysa SÇH kapsamında bir kişi ya muhariptir ya da sivil. Uluslararası bir silahlı çatışmada muharip olduğu açıkça tespit edilemeyen kişilerin sivil olarak kabul edilmesi⁵⁰ ve Savaş Zamanı Sivillerin Korunmasına İlişkin 1949 Cenevre Konvansiyonu ile çatışmaya katılma eylemi bakımından ulusal ceza hukukuna tabi olması; uluslararası nitelikte olmayan bir çatışmada ise savaşan kişilerin ilgili ulusal hukuka ve insan hakları hukukuna tabi olması gerekir. Guantanamo'daki ABD askerî üssünde tutulan kişiler, uygulanacak hukukun belirsizleştirildiği gayrimeşru muharip statüsünde değerlendirilmiş, herhangi bir mahkeme kararı ve belirli bir süre sınırlaması olmaksızın alıkonulmuşlardır. Gayrimeşru muhariplik ciddi eleştirilerle karşılaşmış, insan hakları savunucuları Amerikan yargısında bir tür hukuk boşluğu yaratan bu uygulamayla mücadele etmeye çalışmışlardır. Taliban'ın riayet-koz tipi hukuk savaşımına, ABD'nin araçsal hukuk savaşımıyla cevap verdiği görülmektedir.

Dağlık Karabağ, Güney Osetya, Abhazya, Transdinyester, Gürcistan ve Kırım'da gerçekleşen silahlı çatışmalara müdahalelerinde hukuku araçsallaştıran Rusya'nın da kural sal çekişmeyi benimsediği görülmektedir. Yukarıdaki ABD uygulamasıyla benzeşen bir hukuk savaşımını, Rusya'nın Ukrayna'ya karşı yürüttüğü söylenebilir. Şubat 2022'den beri süregelen çatışmanın dikkat çeken yönlerinden biri yabancı uyruklu savaşçılardan oluşan Ukrayna Savunması İçin Uluslararası Lejyon'un kurulması olmuştur. Rusya ise bu yabancı savaşçıların, muharip değil paralı asker olduğunu, dolayısıyla yakalandıklarında savaş esiri muamelesi görmeyeceklerini beyan etmiştir.⁵¹ Bu da yakalanıp yargılandıkları takdirde iç hukukta öngörülen ağır cezaların bu savaşçılara uygulanacağı anlamına gelmektedir, nitekim 3 yabancı

⁴⁸ Age. Ayrıca bkz. Jay S. Bybee, "Memorandum for Alberto R. Gonzales Counsel to the President, and William J. Haynes II General Counsel of the Department of Defense", *US Department of Justice Office of Legal Counsel*, 22.01.2002, <https://www.justice.gov/sites/default/files/olc/legacy/2009/08/24/memo-laws-taliban-detainees.pdf>, erişim 27.09.2023.

⁴⁹ United States, "Response of the United States to Request for Precautionary Measures - Detainees in Guantanamo Bay, Cuba [15 April 2002]" *International Legal Materials*, 41: 4, 2002, s. 1024. 1015–27.

⁵⁰ 12 Ağustos 1949 tarihli Savaş Zamanı Sivillerin Korunmasına İlişkin Cenevre Konvansiyonu (IV), Madde 4 ve 5.

⁵¹ "Foreign Mercenaries in Ukraine Will not Have POW Status — Russian Military", *TASS Russian News Agency*, 03.03.2022, <https://tass.com/politics/1416131>, erişim 05.10.2023.

savaşçı idama mahkûm edilmiştir.⁵² Hukuk savaşını açısından bakıldığında, Cenevre Konvansiyonları'na Ek Protokol I'in 47. maddesindeki paralı askerliğe dair şartları birlikte sağlamanın zorluğu ve muharip statüsü için kişiye mahsus bir hukuki değerlendirme yapmanın gerekliliği akılda bulundurulmalıdır. Rusya'nın peşin hükümlü olumsuz bir pozisyon almasının altında yatan amaç, Batılı savaşçıları Ukrayna saflarına katılmaktan caydırarak savaşçı sayısını, dolayısıyla insan gücünü azaltmak gibi gözükmektedir. Rusya Savunma Bakanlığı Sözcüsü'nün "...savaşmayı planlayan tüm yabancı ülke vatandaşlarını yola çıkmadan önce birçok kez düşünmeye çağırıyoruz." ifadesi de bu düşüncüyü yansıtmaktadır. Nitekim Rusya'nın idama mahkûm edilen savaşçıları Türkiye ve Suudi Arabistan'ın arabuluculuğunda gerçekleşen esir takası kapsamında serbest bırakması,⁵³ cezalandırmanın hukukun bir gereği olmaktan ziyade diplomatik ve askerî bir kazanım elde etmeye yönelik olduğunu doğrulamaktadır.

Çin'in Güney Çin Denizi'ndeki iddiaları da kural sal çekişme olarak değerlendirilebilir. Çin, geliştirdiği dokuz çizgili hat konseptiyle, Güney Çin Denizi'nin büyük kısmında egemenlik iddia etmektedir. Bu iddiasını desteklemek için 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin (BMDHS) ilgili hükümlerini kullanarak farklı yorumlar geliştirmiştir. Çin, ilk olarak önemli balıkçılık ve doğal kaynakları bulunduran Güney Çin Denizi'nde münhasır ekonomik bölgesini (MEB) genişletmeye çabalamıştır. Bu maksatla, var olan kayalıklar veya resifler üzerinde inşaatlar gerçekleştirerek bunları BMDHS'nin MEB oluşturmasına imkân tanıdığı adalara dönüştürmeye çalışmıştır.⁵⁴ Bunun hukukten kabul görmemesiyle birlikte Çin, yine bir hukuk savaşını uygulaması olarak, Güney Çin Denizi'ndeki egemenliği ve niteliği tartışmalı oluşumları Çin'in dış takımadaları (*outlying archipelagos*) olarak nitelemiştir.⁵⁵ BMDHS'nin bu özel durumu düzenlemediğinden bahisle söz konusu dış takımadaların tüm deniz yetki alanlarına sahip olduğunu belirterek uluslararası uygulamanın da bunu desteklediğini ileri sürmüştür.⁵⁶ Buna ilaveten, MEB'de sadece canlı ve cansız tüm doğal kaynaklar üzerinde BMDHS'nin 56. maddesince tanınan egemenlik haklarından doğan yetkilerini aşarak, başka devletlerin MEB'de askerî faaliyetler gerçekleştiremeyeceğini iddia etmekte ve savaş gemilerinin seyrüsefer

⁵² Elena Teslova, "2 Britons, 1 Moroccan sentenced to death in Ukraine's Donetsk region", *Anadolu Agency*, 09.06.2022, <https://www.aa.com.tr/en/europe/2-britons-1-moroccan-sentenced-to-death-in-ukraines-donetsk-region/2609975>, erişim 05.10.2023.

⁵³ "Russia, Ukraine Exchange Nearly 300 Prisoners in Surprise Swap", *Al Jazeera*, 21.09.2022, <https://www.aljazeera.com/news/2022/9/21/ten-prisoners-of-war-released-from-russian-capture-saudi-arabia>, erişim 12.11.2023.

⁵⁴ Kitzrie, *Lawfare*, s. 167.

⁵⁵ The Permanent Mission of PRC, "Note Verbale of the People's Republic of China", CML/32/2021, 16.08.2021, https://www.un.org/depts/los/clcs_new/submissions_files/mys_12_12_2019/20210816ChnNvUNen.pdf, erişim 05.10.2023.

⁵⁶ Age.

serbestisini kısıtlayan bir izin prosedürü öngörmektedir.⁵⁷ İleri sürdüğü gerekçelerden bazıları, MEB’de diğer devletlerin sahildevletinin haklarını göz önünde bulundurma yükümlülüğünü düzenleyen 58. madde kapsamında bu faaliyetlerin sahildevletinin güvenliğini ilgilendirdiği ve askerî faaliyetlerin 301. maddedeki denizlerin barışçıl kullanımını yükümlülüğüne aykırılık oluşturacağıdır.⁵⁸ Bu yorum 19. madde dikkate alındığında isabetli görünmemektedir. 19. maddede bir devletin karasularında sahip olunan zararsız geçiş hakkına mâni olacak askerî faaliyetler sayılmış, bunlardan sadece 19(2)(a)’daki kuvvet kullanma ve kuvvet kullanma tehdidinden kaçınılması 301. maddede yer almıştır. Dolayısıyla 19. maddede bulunan diğer askerî faaliyetlerin –sahildevletinin MEB’deki münhasır haklarına hâlel getirmemek şartıyla– MEB’de gerçekleştirilmesinin önünde bir engel görünmemektedir. Esasen açık deniz niteliğinde olan ve seyrüsefer serbestisi bulunan MEB’de Çin, BMDHS’nin alışlagelmedik şekilde yorumuyla askerî faaliyetleri hukuka aykırı göstermeye çalışarak rakip donanmalara karşı erişim engelleme / bölgeden men etme (A2/AD) yaklaşımı uygulamaktadır.⁵⁹

Araçsal hukuk savaşımının ikinci yöntemi olan kurumsal çekişmede; uluslararası ve ulusal merciler veya mahkemeler kullanılarak askerî kuvvete eşdeğer etki elde edilmeye çalışılmaktadır. Uluslararası mahkemeleri kullanan aktörler genellikle aralarında silahlı bir çatışma bulunan devletlerdir. Uluslararası Adalet Divanı nezdinde Gürcistan ve Rusya, Ukrayna ve Rusya, Ermenistan ve Azerbaycan bunlar arasında sayılabilir. Genellikle güç asimetrisinde zayıf tarafta kalan devletlerin kurumsal çekişmeyi ilk başlatan taraf olduğu tespit edilebilir. Özellikle Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) nezdinde Filistin’in İsrail’e karşı yürüttüğü hukuk savaşımı, ürettiği çıktılar göz önüne alındığında, güç asimetrisinin hukuki asimetriyle ilişkisini göstermesi açısından kayda değer bir emsaldir.

Filistin, İsrail’e karşı yürüteceği hukuk savaşımı için aşamalı bir yol izlemiştir. Öncelikle BM nezdinde “gözlemci kuruluş” olarak görülen Filistin, bir devlet olarak BM tarafından tanınmayı hedeflemiş, burada izleyeceği stratejiyi Mahmud Abbas şu şekilde açıklamıştır: “Filistin’in Birleşmiş Milletler’e kabul edilmesi çatışmanın sadece siyasi değil, hukuki bir mesele olarak da uluslararasılaşmasının önünü açacaktır. Bu aynı

⁵⁷ Chuah Meng Soon, “Restrictions on Foreign Military Activities in the Exclusive Economic Zone: Major Powers’ Lawfare”, *Journal of the Singapore Armed Forces*, 42:1, 2016, s. 15

⁵⁸ Xie Feng, “Implement UNCLOS in Full and in Good Faith and Actively Contribute to Global Maritime Governance”, *Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of China*, 02.09.2022, https://www.fmprc.gov.cn/eng/wjdt_665385/zyjh_665391/202209/t20220902_10760381.html, erişim 12.11.2023; Xu Hong, “Briefing by XU Hong, Director-General of the Department of Treaty and Law on the South China Sea Arbitration Initiated by the Philippines”, *Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of China*, 12.05.2016, https://www.fmprc.gov.cn/nanhai/eng/wjbxw_1/201605/t20160519_8523323.htm, erişim 13.11.2023.

⁵⁹ Robert D. Williams, “International Law with Chinese Characteristics: Beijing and the ‘Rules-Based’ Global Order”, *Global China*, 2020, s. 5, https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2020/10/FP_20201012_international_law_china_williams.pdf, erişim 05.10.2023.

zamanda Birleşmiş Milletler’de, insan hakları sözleşmesi organlarında ve Uluslararası Adalet Divanı’nda İsrail’e karşı hak iddia edebilmemizin de önünü açacaktır.”⁶⁰ Filistin, BM’ye üyelik talebinin Güvenlik Konseyi’nde ABD’nin vetosuna takılacağını⁶¹ göz önünde bulundurmuş, bunun yerine Genel Kurul’un karar vereceği “üye olmayan devlet” statüsünü elde etmek için uğraşmış, 2012 yılında 67/19 sayılı BM Genel Kurul Kararı ile bu statüyü kazanmıştır.⁶² Böylece devlet olduğu kabul edildiğinden, UCM Savcısı tarafından da belirtildiği üzere, Roma Statüsü’nü imzalayarak UCM’ye taraf olabilir hale gelmiştir.⁶³ Bu gelişmeden büyük kaygı duyan İsrail ile Filistin arasında ABD aracılığıyla bir pazarlık yapılmış, 104 Filistinli tutuklunun salıverilmesi karşılığında Filistin’in 9 ay boyunca uluslararası antlaşmalara ve kuruluşlara taraf olmayacağı taahhüt edilmiştir.⁶⁴ Fakat tutukluların bir kısmının salınmaması neticesinde Filistin gerekli şartları tamamlayarak 2 Ocak 2015 tarihi itibarıyla Roma Statüsü’ne taraf bir devlet haline gelmiştir. Bunun üzerine UCM Savcısı tarafından Filistin topraklarında işlendiği düşünülen Mahkeme’nin yargı yetkisindeki suçlar bakımından öninceleme başlatılmış, 2019’da soruşturmayı gerektiren savaş suçlarının işlendiği kanaatine varılmış⁶⁵ ve 2021’de soruşturma açılmıştır.⁶⁶ Bu da soruşturmaya konu olan eylemlerde rolü olan İsraili yetkilileri ve askerleri UCM’ye taraf olan 123 ülkede buldukları zaman diliminde tutuklanma riskiyle karşı karşıya getirmektedir.

Uluslararası forumların yanı sıra ulusal merci ve mahkemeler de çekişmeye elverişlidir. Bu yola başvuran aktörler genellikle sivil toplum kuruluşlarıdır. Ulusal mahkemelerde, uluslararası hukuk kuralları ve evrensel yargı yetkisine dayanılarak gerçekleştirilmiş önemli girişimler mevcuttur. Eski İsrail Başbakanı Ariel Şaron hakkında 1982’de Sabra ve Şatila Mülteci Kampları’nda işlenen uluslararası suçlardan dolayı Belçika mahkemelerinde dava açılmıştır.⁶⁷ Bir başka örnek ise ABD Başkanı

⁶⁰ Mahmoud Abbas, “The Long Overdue Palestinian State”, *The New York Times*, 16.05.2011, erişim <https://www.nytimes.com/2011/05/17/opinion/17abbas.html>, erişim 01.10.2023.

⁶¹ Josh Rogin, “Obama Administration Confirms it Would Veto Palestinian Statehood at the U.N.” *Foreign Policy*, 08.09.2011, <https://foreignpolicy.com/2011/09/08/obama-administration-confirms-it-would-veto-palestinian-statehood-at-the-u-n/> erişim 01.10.2023.

⁶² UNGA, “Status of Palestine in the United Nations”, A/RES/67/19, 29.11.2012.

⁶³ Fatou Bensouda, “The Public Deserves to know the Truth about the ICC’s Jurisdiction over Palestine”, *International Criminal Court*, 02.09.2014 <https://www.icc-cpi.int/news/statement-prosecutor-international-criminal-court-fatou-bensouda-public-deserves-know-truth> erişim 01.10.2023.

⁶⁴ Saeb Erakat, “Have Palestinian Leaders Failed Their People?”, *Al Jazeera Head to Head*, 02.04.2014, <https://www.aljazeera.com/program/head-to-head/2014/4/2/transcript-saeb-erakat>, erişim 01.10.2023.

⁶⁵ Fatou Bensouda, “Statement of ICC Prosecutor, Fatou Bensouda, on the conclusion of the preliminary examination of the Situation in Palestine, and seeking a ruling on the scope of the Court’s territorial jurisdiction”, 20.12.2019, <https://www.icc-cpi.int/news/statement-icc-prosecutor-fatou-bensouda-conclusion-preliminary-examination-situation-palestine>, erişim 05.10.2023.

⁶⁶ Fatou Bensouda, “Statement of ICC Prosecutor, Fatou Bensouda, respecting an investigation of the Situation in Palestine” 03.03.2021, <https://www.icc-cpi.int/news/statement-icc-prosecutor-fatou-bensouda-respecting-investigation-situation-palestine>, erişim 05.10.2023.

⁶⁷ BADIL, “Belgian Court Accepts War Crimes Suit Against Israeli Prime Minister Ariel Sharon Belgian Court Accepts War Crimes Suit Against Israeli Prime Minister Ariel Sharon”, 04.07.2001, <https://badil.org/press-releases/2414.html>, erişim 27.09.2023.

George W. Bush aleyhine Guantanamo'daki tutukluların gördüğü muamelelerden ötürü İsviçre mahkemelerinde İşkenceye Karşı Konvansiyon temelinde açılan davadır.⁶⁸

Ulusal hukukun ulusal mercilerde kullanılmasıyla da hukuk savaşımı yürütülebilir. Bunun en etkili örneklerinden birisi yine Filistin-İsrail bağlamında, İsraili bir STK olan Shurat HaDin tarafından gerçekleştirilmiştir. Birçok ülkeden insan hakları STK'sı ve aktivistinin yer aldığı, Gazze'ye uygulanan ablukayı kırmak için yola çıkan, aralarında Mavi Marmara'nın da olduğu, 2010 Özgürlük Filosu'nun 2011'de tekrar eyleme geçeceğini açıklamasının ardından Shurat HaDin bu eylemi engellemek için iki yola başvurmuştur.⁶⁹ Gemilerin Yunanistan'dan yola çıkacağı ve Yunan kanunlarına göre sigortasız ve navigasyon sistemine sahip olmayan gemilerin limandan ayrılmasına müsaade edilmediği bilgisinden hareket eden Shurat HaDin, birinci olarak sigorta şirketlerine söz konusu filonun Hamas'ı desteklediğini, dolayısıyla gerçekleştirilecek saldırılar ve terörizmden sigorta şirketinin de sorumlu tutulacağına dair ihtarnameler göndermiş ve sigorta sağlanmasını engellemiştir.⁷⁰ İkinci olarak ise gemilere navigasyon hizmeti veren şirkete, şirket merkezinin bulunduğu ABD'nin yasalarına dayanarak aynı gerekçelerle tazminat ve ceza davası açılacağını belirtilen bir ihtarname göndermiştir.⁷¹ Şirketin cevap vermemesinin akabinde İsrail'de yaşayan bir ABD vatandaşı üzerinden dava açmış, dava sürecinde navigasyon şirketi filoya hizmet vermeyi durdurmuştur.⁷² Shurat HaDin de bu eksiklikleri Yunan makamlarına ihbar ederek filodaki gemilerin önemli bir çoğunluğunun yola çıkmasını engellemiştir.⁷³ Shurat HaDin başkanının "... filoyu durdurmak için İsrail askerlerinin halatları indirmesine gerek yok, gereken tek şey biraz cesaret ve özgün düşünce" şeklindeki açıklaması, sonuç dikkate alındığında çarpıcıdır.⁷⁴

2. Hukuk Savaşımı: Yeni Nesil Bir Savaş mı?

Hukukun araçsallaştırıldığı bu örneklerden sonra hukuk savaşımının yeni nesil bir savaş olduğu söylenebilir mi? Şüphesiz hukukun belirli amaçlara yönelik kullanımı veya kötüye kullanımı yeni bir olgu değildir. Doğu Hollanda Kumpanyası'nın Pasifik ticaretinden pay alabilmesi maksadıyla Hugo Grotius'un Portekizlilere karşı savaş açmak için haklı bir sebep oluşturacak açık denizlerin

⁶⁸ Peter Finn, "Bush trip to Switzerland called off amid threats of protests, legal action", *The Washington Post*, 06.02.2011, https://www.washingtonpost.com/national/bush-cancels-swiss-trip-as-foes-call-for-protests-torture-prosecution/2011/02/05/ABIdZ5E_story.html, erişim 27.09.2023.

⁶⁹ Kittrie, *Lawfare*, s. 314-317.

⁷⁰ Age, s. 314-317.

⁷¹ Age, s. 314-317.

⁷² Age, s. 314-317.

⁷³ Catrina Stewart, "Israeli campaign stops Gaza flotilla leaving port", *The Independent*, 28.06.2011, <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/israeli-campaign-stops-gaza-flotilla-leaving-port-2303675.html>, erişim 01.10.2023.

⁷⁴ Ron Friedman, "Lawyers, not IDF, at forefront of battle against flotilla", *The Jerusalem Post*, 06.06.2011, <https://www.jpost.com/diplomacy-and-politics/lawyers-not-idf-at-forefront-of-battle-against-flotilla>, erişim 01.10.2023.

serbestliği kuramını ortaya koyması kadar eskidir.⁷⁵ Uzak diyarlara gitmeden de tarihsel örneklerle karşılaşmak mümkündür. 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'nın Ortodoks Hristiyanların hamiliğine ve istedikleri yerde konsolosluk açabilme ruhsatına ilişkin hükümlerinden dolayı Çarlık Rusyası'nın genişlemeci tutumuna hizmet ettiği ifade edilmekte ve hukukun bir silah olarak kullanılmasının Rusya bağlamında ilk tezahürü olarak nitelendirilmektedir.⁷⁶

Peki hukuk savaşımı bir savaş olarak nitelenebilir mi? Clausewitz savaşı “düşmanı irademizi kabul etmeye zorlayan bir şiddet eylemi”⁷⁷ ve “politikanın başka araçlarla devamı”⁷⁸ olarak tanımlamaktadır. Bu ifadelere üstünkörü bakıldığında karşı tarafın iradesinin baskı altına alınması ve politikanın sürdürülmesi bakımından, hukuk savaşımının bir tür savaş olduğu düşünülebilir. Ancak vurgulamak gerekir ki, Clausewitz yalnızca şiddet içeren eylemleri bu bağlamda kullanabilecek araçlar olarak tanımlamaktadır.⁷⁹ Üstelik tanımını yapmasının hemen ardından, savaşın hukukla ilişkisine dair görüşünü ortaya koyar: “Şiddete uluslararası hukuk ve teamül olarak bilinen zikretmeye değmeyecek dönüşlü (*self-imposed*) ve algılanamayan bazı kısıtlamalar konur, ancak bunlar onu nadiren zayıflatır.”⁸⁰

Savaşın izahını savaş felsefecilerine bırakmanın gerekliliği göz önünde bulundurulmakla beraber, bu tartışmanın sürdürülmesi ihtiyacına binaen klasik savaşlar politik amaçlara yönelen devletler arası şiddet faaliyetleri olarak kabul edilirse, “yeni savaşlar” nelerdir? Klasik savaşlarla yeni savaşları karşılaştıran Münkler, ikincisinin ayırt edici özelliklerinin çatışma sebeplerinin ticarileşmesi, çatışmaların özelleşmesi ve asimetrikleşme olduğunu ifade etmektedir.⁸¹ Bu gelişmelerden hukuku en çok ilgilendiren asimetrikleşme olarak görünmekte, Münkler asimetrinin artmasını uluslararası hukukun getirdiği kısıtlamaları göz ardı etmenin bir sebebi olarak görmektedir.⁸² Bu görüş bir yönden haklıdır fakat madalyonun öteki yüzüne de bakmak gerekir. Yeni savaşların bir diğer özelliği hukuksallaşmadır. Bu bağlamda hukuksallaşma (*juridification*), savaşın hukuka uygunluğuna ilişkin bir değerlendirmeden ziyade onun gittikçe artan şekilde hukuk, hukuki söylem ve tartışmalara referansla yürütülmesini ve idrak edilmesini ifade eder.⁸³

⁷⁵ Kittrie, *Lawfare*, s. 4.

⁷⁶ Mark Voyger, “Russian Lawfare – Russia’s Weaponisation of International And Domestic Law: Implications For The Region And Policy Recommendations”, *Journal on Baltic Security*, 4:2, 2018, s. 36.

⁷⁷ Carl von Clausewitz, *On War*, çeviren Michael Howard ve Peter Paret, Princeton University Press, Princeton, 1989, s. 75.

⁷⁸ Age, s. 69.

⁷⁹ Age, s. 69.

⁸⁰ Age, s. 75.

⁸¹ Herfried Münkler, *Yeni Savaşlar*, çeviren Zehra Aksu Yılmaz, İletişim, İstanbul, 2010, s. 57.

⁸² Age, s. 57.

⁸³ Craig Jones, *The War Lawyers*, Oxford University Press, New York, 2020, s. 283-285.

Bu özellik ise uluslararası hukukun yeni bir rol üstlenmesiyle ortaya çıkmaktadır. Hukuk savaşımı kavramını “hukuku ve savaş birliktedir”⁸⁴ olarak niteleyen David Kennedy, uluslararası hukukun 20. yüzyıldan itibaren bir dil haline gelerek kuralların toplamı olmaktan farklı bir varlık kazandığını, böylece bir meşruiyet aracı haline geldiğini, meşruiyetin de gücün bir aracı olduğunu ifade etmektedir.⁸⁵ Fakat Kennedy bunun yalnızca bir halkla ilişkiler kampanyası olmadığını da altını şu sözlerle çizmektedir: “Ancak bu [hukuk savaşımı], başka askerî amaçlar için zaten yapacağınız şeyi tarif etmek ve savunmak için medyada hukuki dil kullanmaktan öte bir şeydir. Bu aynı zamanda bir hak iddiası, niyet ve kararlılık beyanı ya da mücadelenizin meşruiyetinin değerlendirileceği ortamı değiştirmek için bir şeyleri mesaj olarak yapma anlamına gelir.”⁸⁶

Uluslararası hukukun doğası düşünüldüğünde böyle bir mesaj nasıl verilebilir? Kural ve kurumsal çekişmeye zemin oluşturan, uluslararası hukukun iki temel kaynağı olan antlaşmalar ve teamüllerin yorumlanması üzerinden hareket edilebilir. İlk kaynak olan uluslararası antlaşmalar belirli bir konuda tarafların hak ve yükümlülüklerini belirleyen metinler olup genellikle soyut bir ibareler içerirler, onların somut durumlara uygulanması için daima yorumlanmaları gerekir. 1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi’nin 31. maddesinin 1. fıkrası “Bir antlaşma, hükümlerine antlaşmanın bütünü içinde ve konu ve amacının ışığında verilecek olağan manaya uygun olarak iyi niyetle yorumlanır.” ifadesiyle genel yorum kuralını belirtmektedir. Olağan mana, tarafların kelimeye yüklediği içerik olup çoğu kez net ve sabit değildir. *Navigational Rights* davasında da belirtildiği gibi zaman içerisinde koşulların değişmesi, kelimelerin yeni bir anlam kazanılabilecek şekilde evrilmesine yol açmaktadır.⁸⁷ Antlaşmanın bağlamı ve amacı ise yine tartışmaya açıktır. Kısacası ulusal hukukun aksine uluslararası hukukta kuralları koyan tek bir egemen ve onun iradesi yoktur, egemen eşit birimler vardır. Bu yüzden verilen anlam, bağlam ve amaç hususlarında taraflar arasında bir çekişmenin olması kaçınılmazdır.

İkinci kaynak olarak teamül açısından bakılırsa, meşruiyet değerlendirmesi yapılırken ortamdaki diğer aktörlerin tutumları da önem arz etmektedir. Genel olarak bir eylemin meşruluğu ortamda gördüğü kabule ve tekrarlanma sıklığına bağlıdır. Buna diğer bağlamlarda itiraz edilebilirse de en azından uluslararası hukuk açısından durumun böyle olduğu söylenebilir. Çünkü uluslararası teamül sürekli ve tekdüze şekilde gerçekleştirilen devlet uygulamaları ve bu uygulamaların hukukun bir gereği olarak gerçekleştirildiği inancı (*opinio juris*) şeklinde iki unsurdan oluşur. Teamül, devletlerin iddialarını, eylemlerini, beyanlarını ve niyetlerini dikkate alır. Varlığı gereği politik yapılar olan devletler menfaatlerini ve stratejilerini biçimlere

⁸⁴ David Kennedy, *Of War and Law*, Princeton University Press, Princeton, 2006, s. 125.

⁸⁵ Age, s. 45.

⁸⁶ Age, s. 126.

⁸⁷ ICJ, *Dispute regarding Navigational and Related Rights*, Judgment, ICJ Rep 213, 2009, para. 66.

dökerek yansıtırlar. Politik tercih ve kaygılarındaki farklılıklar, bu biçimler yoluyla uluslararası teamülü etkiler. Devletlerin değişik uygulamalar geliştirmesi, gerekli şartlar sağlandığında mer'i bir teamül kuralının kısmen veya tamamen değişmesine –ortadan kalkmasına yol açar. Savaşlar bağlamında bu hususa dikkat çekenlerden biri İsrail Savunma Kuvvetleri Uluslararası Hukuk Departmanı, nam-ı diğer “Hukuk Savaşımı Dairesi”, eski komutanı Albay Daniel Reisner’dir:

Eğer bir şeyi yeterince uzun süre yaparsanız dünya onu kabul edecektir. Artık uluslararası hukuk tamamen bugün yasak olan bir eylemin yeterli sayıda ülke tarafından uygulandığında serbest hale geleceği fikrine dayanıyor. Aynı süreç kişileri ilgilendiren hukukta gerçekleşseydi, yasal hız sınırı saatte 115 kilometre olurdu ve yüzde 4 gelir vergisi öderdik. ... Irak’taki reaktörü bombaladıktan sonra Güvenlik Konseyi, İsrail’i kınadı ve saldırının uluslararası hukukun ihlali olduğunu iddia etti. Genel kanı İsrail’in bir suç işlediği yönündeydi. Bugün herkes bunun önleyici meşru müdafaa olduğunu söylüyor. Uluslararası hukuk ihlaller üzerinden ilerler.⁸⁸

Reisner’in bu ifadesi ihtiyatla yaklaşılması gereken iddialar barındırır da uluslararası hukukun doğasına ilişkin yorumunun üzerinde bir değerlendirme yapmak gerekir. İhlaller ve bu ihlallere yaptırım uygulayacak merkezî bir yürütme gücünün olmamasından dolayı, uluslararası hukukun bir hukuk sistemi oluşturup oluşturmadığına dair sorgulamalar oldukça eskidir.⁸⁹ Fakat Reisner’in söyledikleri irdelendiğinde, bunun Clausewitz’in yaptığı gibi uluslararası hukukun reddedilmesi anlamına gelmediği görülür. Bu, uygulamalar yoluyla hem BM Şartı’nda hem de teamülde var olan meşru savunma hakkının icra edilmesinde zamansal kapsamı genişleten bir içerik değişikliğinin gerçekleştiği iddiasıdır. Aynı zamanda uluslararası hukukun yapıma ve değiştirilme yönteminin ulusal hukuk sisteminden farklılığına vurgu yapmaktadır. Çatışan menfaatlere sahip devletlerin, özellikle sayılarının oldukça arttığı 21. yüzyılda, topyekûn yeni bir kuralı oluşturacak şekilde sürekli ve tekdüze uygulamalar geliştirmesi ve böylesine bir kuralın tespit edilmesi pek kolay değildir. Bu durumda daha elverişli görünen bir yol mevcuttur: kabul edilmiş bir kuralın içeriğinin kısmen yorumlar ve uygulamalar yoluyla değiştirilmesi.

Bu ise var olan kuraldan bir ölçüde ayrı hareket ederek, yani bir ihlal yoluyla gerçekleşir. Dikkat çekmek gerekir ki, genel kanının aksine bir ihlalin varlığı uluslararası hukuku yokluğa götürmez.⁹⁰ Bunun doğru anlaşılabilmesi için salt ihlale

⁸⁸ Yotam Feldman ve Uri Blau, “Consent and Advise”, *Haaretz*, 29.02.2009, <https://www.haaretz.com/2009-01-29/ty-article/consent-and-advise/0000017f-ela6-d9aa-aff-f9fe5e100000> erişim 04.10.2023.

⁸⁹ Emre Öktem ve Bleda Kurtdarcan “Uluslararası Hukuk Varmış Ona Geçen Gün Yolda Rastladım”, *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 38, 2007, s. 51.

⁹⁰ Age, s. 62.

odaklanmaktan ziyade, ihlal ile ilgili hukuk kuralı arasındaki ilişkiye bakmak gerekir. Nitekim Uluslararası Adalet Divanı'nın *Nicaragua* kararında belirttiği gibi “Eğer bir devlet tanınmış bir kuralla ilk bakışta (*prima facie*) bağdaşmayacak şekilde hareket eder ancak davranışını kuralın kendi içinde yer alan istisnalara veya gerekçelere başvurarak savunursa, devletin davranışı bu temelde gerçekten haklı olsun ya da olmasın, bu tutumun manası kuralı zayıflatmak yerine pekiştirmektir.”⁹¹ Hukuk savaşımı örneklerinde görüldüğü üzere, taraflar ihlallerini genellikle hukuk çerçevesinde açıklamaya ve meşrulaştırmaya çalışırlar. Yani kurallar üzerinden uluslararası hukukun varlığını teyit eder ve onda lehlerine olacak bir değişiklik meydana getirmeye çalışırlar. Kennedy'nin bahsettiği gibi mesaj vermek amacıyla gerçekleştirilen bir ihlalin “ortam”ı değiştirmek için başarılı olabilmesi, küresel kamuoyunu ne kadar ikna ettiğine yani hukuki argümanın ne kadar başarılı olduğuna bağlıdır.

Tüm bu hususlar birlikte değerlendirildiğinde uluslararası hukukta norm koyan, yorumlayan ve uygulayan merkezî bir mekanizmanın olmaması, onun Kennedy'nin işaret ettiği rolü üstlenmesine; tarafların ortak bir dili, tarihi ve siyasi farklılıkların oluşturduğu lehçelerle konuşmasına elvermektedir. Böylece uluslararası toplumun gerçekleriyle bağ kurar ve kendisinden beklenen, ortak amaçlara ulaşmak için düzenleme, iş birliği ve dengeleme işlevlerini yerine getirebilir. Tıpkı hukuk savaşımında olduğu gibi, uluslararası aktörler arasındaki politik bir çatışmanın uluslararası hukukun çekişme için kullanılmasına yol açması bu işlevleri yerine getirmesine mâni olmaz. Uluslararası hukuk, doğasında hem uzlaşmaya hem çatışmaya yer vererek tarafların çekişerek uzlaşabileceği diyalektik bir yapı oluşturur, onun vazifesi budur.⁹²

Bu yönüyle uluslararası hukuk, savaşın yanı sıra politikanın sürdürülebileceği bir diğer “araç”tır. Bu aracın politik ve askerî amaçlara erişmek için askerî kuvvetin yerini tutacak şekilde kullanılması, hukuk savaşımını bir savaş hüviyetine sokmaz. Özünde şiddet bulunan savaşın, şiddet içermeyen faaliyetlere teşmili onu hukuktan, diplomasiden, politikadan ayırt edilemeyecek kadar genelleştirmekte ve sınırsızlaştırmaktadır. Dolayısıyla kavramların anlamlı bir şekilde var olabilmesi için hukuk savaşımının, savaştan farklı ama onunla etkileşim halindeki bir olgu olarak değerlendirilmesi gerekir. Üstelik bu yeni bir olgu olmayıp, uluslararası hukukun ortaya çıkışından beri sahip olduğu, kendine özgü doğasının sürekli bir çekişme haline açık olmasından kaynaklanmaktadır.

⁹¹ ICJ, *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*, Merits, ICJ Rep 14, 1986, para. 186.

⁹² Monica Hakimi, “The Work of International Law”, *Harvard International Law Journal*, 58:1, 2017, s. 45.

Sonuç

Bu tartışmanın vardığı netice, Cicero'nun ifade ettiği gibi savaş zamanı hukukun susmadığı, bir dil haline gelerek uluslararası aktörlerce konuşulduğudur. Uluslararası hukuk meşruiyete ulaşmada hem bir araç hem de eylemlerin değerlendirileceği bir ortam sunmaktadır. Uluslararası aktörler politikalarının bir uzantısı olarak iletişim, etkileşim ve değişime yönelik olarak bu dili konuşur ve ortam içerisinde meşrulaştırma veya gayrimeşrulaştırma hareketlerine girişirler. Bu nedenle hukuku politik ve askerî amaçlara erişmek için askerî kuvvetin bir ikâmesi olarak kullanırlar; yani hukuk savaşımı yürütürler. Bir faaliyetin hukuk savaşımı olarak nitelenebilmesi için askerî kuvvete kullanımına eşdeğer bir sonuç sağlamaya yönelik bir etki ve rakibi saf dışı bırakmaya veya yıpratmaya yönelik niyet aranır.

Küreselleşmenin etkileri ile çatışmaların asimetrikleşen doğasının etkileşimi, taraflara hukuk savaşımına başvurarak bir asimetri oluşturma veya askerî asimetri makasını daraltma imkânı vermektedir. Bu imkân ise riayet-koz farkına dayalı hukuk savaşımında görüldüğü gibi çatışmalar esnasında veya araçsal hukuk savaşımında görüldüğü gibi çatışmalardan bağımsız olarak var olabilir. Riayet-koz farkına dayalı hukuk savaşımı, kavramın ortaya çıkış noktasını oluştursa da araçsal hukuk savaşımı kuralsal ve kurumsal çekişme yollarıyla daha kapsamlı faaliyetlerin gerçekleştirilmesine olanak sağlamaktadır. Uygulamalar; devletlerin kuralsal çekişmeye, devlet dışı aktörler ve sivil toplum kuruluşlarının ise kurumsal çekişmeye daha yatkın olduğunu göstermektedir. Bu tespitle beraber altı çizilmesi gereken bir husus, Filistin-İsrail veya Ukrayna-Rusya örneklerinde görüldüğü üzere, aynı nitelikte taraflar arasındaki güç asimetrisinin dikkate alınması gerekliliğidir.

Uluslararası hukuk, asimetriyi etkileme kapasitesini şiddete dayandırarak değil, “kadife eldiven içinde demir bir yumruk” olması sebebiyle elde eder. Bu yüzden hukuk savaşımının bir tür savaş veya savaş aracı olduğu söylenemez, çünkü şiddetle elde edilebilecek sonuçlara hukuki çekişmeyle erişmeyi hedefler. Merkezî bir kural koyucu, yorumlayıcı ve uygulayıcısının olmadığı uluslararası hukukta muğlaklıklar, yorumlar, ihlaller ve bunların hukuki argümanlarla sunulmasıyla sürekli var olacak çekişmeden ötürü meşruiyetin değerlendirildiği ortam hep dinamik haldedir. Uluslararası hukuk alanında politik ve askerî hedefler uğruna çekişme, yeni bir olgu değildir; bu durum uluslararası hukukun süregelen işlevleri ve kendine mahsus işleyişinden kaynaklanır. “Yeni” olan şey ise, küresel kamuoyu nezdinde meşruiyet arayışının yol açtığı hukuksallaşmanın artması ile hukuki enstrümanlar ve uluslararası forumların sayısındaki yükseliştir. Bu hususlar, hukuk savaşımının daha sık ve etkili şekilde gerçekleştirilmesine neden olmuş, bu olguyu daha görünür hale getirmiştir.

Hukuk savaşımının yeni bir olgu olmadığının kabulünün ardından, cevaplanması gereken son soru yeni bir kavram olarak var olma sebebidir. Bu özel sayının takdim yazısında da ifade edildiği gibi bazı kavramlar bir “işaret fişegi”

olarak görev yapmaktadır.⁹³ Kavramı literatüre kazandıran Dunlap da bu yönde düşünmüş, askerî hedeflerin gerçekleştirilmesi sürecindeki aşamalarda, askerler ve karar alıcılar tarafından hukukun neden ve nasıl dâhil edilebileceğini göstermek için türettiğini beyan etmiştir.⁹⁴ Bu bağlamda hukuk savaşımını ne “zayıfların stratejisi” ne de bir tür “yeni nesil savaş” olarak değil, bir kuvvet çarpanı olarak değerlendirmek gerektiği sonucuna varılabilir.

Çatışma Beyanı:

Araştırmannın yazarı olarak herhangi bir çıkar çatışma beyanım bulunmamaktadır.

Kaynakça

Hukuki Belgeler

- 12 Ağustos 1949 tarihli Savaş Zamanı Sivillerin Korunmasına İlişkin Cenevre Konvansiyonu (IV).
- ICJ, *Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation)*, Provisional Measures, Order of 16 March 2022 (Declarations of Vice-President Gevorgian, Judge Bennouna, Judge Xue), ICJ Reports 2022, s. 211.
- ICJ, *Dispute regarding Navigational and Related Rights*, Judgment, ICJ Rep 213, 2009.
- ICJ, *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*, Merits, ICJ Rep 14, 1986.
- UNGA, “Status of Palestine in the United Nations”, A/RES/67/19, 29.11.2012.

Basılı Eserler

- BACHMANN Sascha Bov ve MOSQUERA Andres B. Munoz (2018). “Hybrid Warfare as Lawfare: Towards a Comprehensive Legal Approach”, *A Civil-Military Response to Hybrid Threats*, Eugenio Cusumano ve Marian Corbe (ed.), Palgrave Macmillan Cham, 2018.
- BENVENISTI Eyal (2010). “The Legal Battle to Define the Law on Transnational Asymmetric Warfare”, *Duke Journal of Comparative & International Law*, 20, 339-359.
- CLAUSEWITZ Carl von (1989). *On War*, (çev. Michael Howard ve Peter Paret), Princeton University Press, New Jersey.
- ÇALIŞKANLAR Turgut Muhammed ve DEMİR Can (2023). “Hukuk Ortamında Hibrit Tehdit Uygulamaları: Çatışma Aracı Olarak Hukuk Uygulamalarının Bir Tipolojisi”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 19:44, 213-246.
- ÇAYCI Sadi (2015). “Lawfare Against Turkey: A Case Study on Armenian Claims on Insurgencies and Ottoman Counter-Measures During the First World War”, *Review of Armenian Studies*, 31, 57-64.
- DILL Janina (2017). “Abuse of Law on the Twenty First-Century Battlefield: A Typology of Lawfare”, Michael L. Gross ve Tamar Meisels (ed.), *Soft War: The Ethics of Unarmed Conflict*, Cambridge University Press, Cambridge.
- DUNLAP Charles J. (2001). “Law and Military Interventions: Preserving Humanitarian Values in 21st Conflicts”, *Humanitarian Challenges in Military Intervention Conference*, 1-27.
- DUNLAP Charles J. (2008). “Lawfare Today: A Perspective”, *Yale Journal of International Affairs*, Winter, 2008, 146-154.

⁹³ Bkz. Özel Sayı Takdimi.

⁹⁴ Dunlap, “Does Lawfare Need an Apologia?”, s. 126.

- DUNLAP Charles J. (2009). “Lawfare: A Decisive Element of 21st-Century Conflicts?”, *Joint Force Quarterly*, 54, 2009, 34-39.
- DUNLAP Charles J. (2010). “Does Lawfare Need an Apologia?”, *Case Western Reserve Journal of International Law*, 43, 2010, 121-143.
- GORDON Neve (2014). “Human Rights as a Security Threat: Lawfare and the Campaign against Human Rights NGOs: Human Rights as a Security Threat”, *Law & Society Review*, 48:2, 2014, 311-344.
- HAKIMI Monica (2017). “The Work of International Law”, *Harvard International Law Journal*, 58:1, 2017, 1-46.
- HORTON Scott (2010). “The Dangers of Lawfare”, *Case Western Reserve Journal of International Law*, 43, 163-179.
- HUGHES David (2016). “What Does Lawfare Mean?”, *Fordham International Law Journal*, 40:1, 2016, 1-40.
- JONES Craig (2020). *The War Lawyers*, Oxford University Press, New York.
- KENNEDY David (2006). *Of War and Law*, Princeton University Press, Princeton.
- KITTRIE, Ordre F. (2016). *Lawfare: Law as a Weapon of War*, Oxford University Press, New York.
- LIANG Qiao ve XIANGSUI Wang (1999). *Unrestricted Warfare*, PLA Literature and Arts Publishing House, Beijing.
- MOSQUERA Andres B. Munoz ve BACHMANN Sascha Bov (2016). “Lawfare in Hybrid Wars: The 21st Century Warfare”, *Journal of International Humanitarian Legal Studies*, 7:1, 63-87.
- MÜNKLER, Herfried (2010). *Yeni Savaşlar*, çeviren Zehra Aksu Yılmaz, İletişim, İstanbul.
- ÖKTEM Emre ve KURTDARCAN Bleda (2007). “Uluslararası Hukuk Varmış Ona Geçen Gün Yolda Rastladım”, *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 38, 51-68.
- SADAT Leila Nadya ve GENG Jing (2010). “On Legal Subterfuge and the So-Called ‘Lawfare’ Debate”, *Case Western Reserve Journal of International Law*, 43, 153-161.
- SARI Aurel (2023). “Norm Contestation for Strategic Effect: Legal Narratives as Information Advantage”, *Zeitschrift Für Ausländisches Öffentliches Recht Und Völkerrecht / Heidelberg Journal of International Law*, 83: 1, 119-153.
- SHAW Malcolm N. (2021). *International Law*, Cambridge University Press, 9th Edition, Cambridge.
- SCHEFFER David (2010). “Whose Lawfare is It, Anyway?”, *Case Western Reserve Journal of International Law*, 215-227.
- SOON Chuah Meng (2016). “Restrictions on Foreign Military Activities in the Exclusive Economic Zone: Major Powers’ Lawfare”, *Journal of the Singapore Armed Forces*, 42:1, 12-20.
- THORNTON Ron (2007). *Asymmetric Warfare: Threat and Response in the Twenty-first Century*, Polity, Cambridge.
- UNITED STATES (2002). “Response of the United States to Request for Precautionary Measures - Detainees in Guantanamo Bay, Cuba [15 April 2002]” *International Legal Materials*, 41: 4, 1015-1027.
- URAZ Onur (2022). “Sıcak Savaşın Hukuk Savaşına: Bir Moral Üstünlük Mücadelesi Olarak Azerbaycan’ın ve Ermenistan’ın Uluslararası Hukuktaki Girişimleri”, *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, 23, 2022, 29-66.
- VOYGER Mark (2018). “Russian Lawfare – Russia’s Weaponisation Of International And Domestic Law: Implications For The Region And Policy Recommendations”, *Journal on Baltic Security*, 4:2, 35-45.
- İnternet Kaynakları**
- ABBAS Mahmoud (2011). “The Long Overdue Palestinian State”, *The New York Times*, <https://www.nytimes.com/2011/05/17/opinion/17abbas.html>, erişim 01.10.2023.
- BADİL (2001). “Belgian Court Accepts War Crimes Suit Against Israeli Prime Minister Ariel Sharon Belgian Court Accepts War Crimes Suit Against Israeli Prime Minister Ariel Sharon”, <https://badil.org/press-releases/2414.html>, erişim 27.09.2023.

- BENSOUDA Fatou (2014). "The Public Deserves to know the Truth about the ICC's Jurisdiction over Palestine", *International Criminal Court*, <https://www.icc-cpi.int/news/statement-prosecutor-international-criminal-court-fatou-bensouda-public-deserves-know-truth> erişim 01.10.2023.
- BENSOUDA Fatou (2019). "Statement of ICC Prosecutor, Fatou Bensouda, on the conclusion of the preliminary examination of the Situation in Palestine, and seeking a ruling on the scope of the Court's territorial jurisdiction", <https://www.icc-cpi.int/news/statement-icc-prosecutor-fatou-bensouda-conclusion-preliminary-examination-situation-palestine>, erişim 05.10.2023.
- BENSOUDA Fatou (2021). "Statement of ICC Prosecutor, Fatou Bensouda, respecting an investigation of the Situation in Palestine" <https://www.icc-cpi.int/news/statement-icc-prosecutor-fatou-bensouda-respecting-investigation-situation-palestine>, erişim 05.10.2023.
- BUSH George W. (2002). "Memorandum on Humane Treatment of Taliban and al Qaeda Detainees", The White House, https://www.supremecourt.gov/opinions/URLs_Cited/OT2005/05-184/05-184_2.pdf, erişim 27.09.2023.
- BYBEE, Jay S. (2002). "Memorandum for Alberto R. Gonzales Counsel to the President, and William J. Haynes II General Counsel of the Department of Defense", *US Department of Justice Office of Legal Counsel*, <https://www.justice.gov/sites/default/files/olc/legacy/2009/08/24/memo-laws-taliban-detainees.pdf>, erişim 27.09.2023.
- CARLSON John ve YEOMANS Neville (2000) "Whither Goeth the Law - Humanity or Barbarity", M. Smith and D. Crossley, (ed.) *The Way Out - Radical Alternatives in Australia*, Lansdowne Press, Melbourne, 1975, <https://www.lacweb.org.au/whi.htm#1> erişim 05.10.2023.
- CICERO Marcus Tullius, *Pro Milone*, çeviren N.H. Watts, *Attalus*, [11], <https://www.attalus.org/cicero/milo.html>, erişim 12.11.2023.
- CONSTABLE Pamela (2008). "NATO Hopes to Undercut Taliban With 'Surge' of Projects", *Washington Post*, <https://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2008/09/26/AR2008092603452.html>, erişim 07.07.2023.
- DEPARTMENT OF DEFENSE, "The National Defense Strategy of the United States of America", March 2005, s .5 https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nds/2005_NDS.pdf?ver=tFA4Qqo94ZB0x_S6uL0QEG%3d%3d
- ERAKAT Saeb (2014). "Have Palestinian leaders failed their people?", *Al Jazeera Head to Head*, <https://www.aljazeera.com/program/head-to-head/2014/4/2/transcript-saeb-erekat>, erişim 01.10.2023.
- FENG Xie (2022). "Implement UNCLOS in Full and in Good Faith and Actively Contribute to Global Maritime Governance", *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*, https://www.fmprc.gov.cn/eng/wjdt_665385/zyjh_665391/202209/t20220902_10760381.html, erişim 12.11.2023.
- Hong Xu (2016). "Briefing by XU Hong, Director-General of the Department of Treaty and Law on the South China Sea Arbitration Initiated by the Philippines", *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*, 12.05.2016, https://www.fmprc.gov.cn/nanghai/eng/wjbxw_1/201605/t20160519_8523323.htm, erişim 13.11.2023
- HUMAN RIGHTS WATCH, <https://www.hrw.org/reports/2004/usa0604/1.htm#:~:text=In%20a%20nationally%20televised%20address,been%20that%20it%20was%20photographed>, erişim 05.10.2023.
- FELDMAN Yotam ve BLAU Uri (2009). "Consent and Advise", *Haaretz*, <https://www.haaretz.com/2009-01-29/ty-article/consent-and-advise/0000017f-e1a6-d9aa-afff-f9fe5e100000> erişim 04.10.2023.
- FINN Peter (2011). "Bush trip to Switzerland called off amid threats of protests, legal action", *The Washington Post*, https://www.washingtonpost.com/national/bush-cancels-swiss-trip-as-foes-call-for-protests-torture-prosecution/2011/02/05/AB1dZ5E_story.html, erişim 27.09.2023
- FRIEDMAN Ron (2011). "Lawyers, not IDF, at forefront of battle against flotilla", *The Jerusalem Post*, <https://www.jpost.com/diplomacy-and-politics/lawyers-not-idf-at-forefront-of-battle-against-flotilla>, erişim 01.10.2023.

- LUMPKIN John J. (2001). “Military buys exclusive rights to commercial satellite’s pictures of war zone”, *Associated Press*, <https://sgp.fas.org/news/2001/10/ap101501.html>, erişim 08.11.2023.
- THE PERMANENT MISSION of PRC (2021). “Note Verbale of the People’s Republic of China”, CML/32/2021, https://www.un.org/depts/los/clcs_new/submissions_files/mys_12_12_2019/20210816ChnNvUNen.pdf, erişim 05.10.2023.
- RIVKIN David B. ve CASEY Lee A. (2007). “Lawfare”, *WSJ Opinion*, <https://www.wsj.com/articles/SB117220137149816987>, erişim 05.10.2023.
- ROGIN Josh (2011). “Obama administration confirms it would veto Palestinian statehood at the U.N.” *Foreign Policy*, <https://foreignpolicy.com/2011/09/08/obama-administration-confirms-it-would-veto-palestinian-statehood-at-the-u-n/> erişim 01.10.2023.
- STEWART Catrina (2011). “Israeli campaign stops Gaza flotilla leaving port”, *The Independent*, <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/israeli-campaign-stops-gaza-flotilla-leaving-port-2303675.html>, erişim 01.10.2023.
- TESLOVA Elena (2022). “2 Britons, 1 Moroccan sentenced to death in Ukraine’s Donetsk region”, *Anadolu Agency*, <https://www.aa.com.tr/en/europe/2-britons-1-moroccan-sentenced-to-death-in-ukraines-donetsk-region/2609975>, erişim 05.10.2023.
- WILLIAMS Robert D. (2020). “International Law with Chinese Characteristics: Beijing and the ‘Rules-Based’ Global Order”, *Global China*, https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2020/10/FP_20201012_international_law_china_williams.pdf, erişim 05.10.2023.
- “Foreign mercenaries in Ukraine will not have POW status — Russian military”, *TASS Russian News Agency*, 03.03.2022, <https://tass.com/politics/1416131>, erişim 05.10.2023.
- “Law Confrontation with Russian Federation”, <https://lawfare.gov.ua/>, erişim 05.10.2023
- “Russia, Ukraine exchange nearly 300 prisoners in surprise swap”, *Al Jazeera*, 21.09.2022, <https://www.aljazeera.com/news/2022/9/21/ten-prisoners-of-war-released-from-russian-capture-saudi-arabia>, erişim 12.11.2023.
- “Savaşım”, *Güncel Türkçe Sözlük*, <https://sozluk.tdk.gov.tr>, erişim 14.04.2023.

YAZIM KURALLARI

Güvenlik Stratejileri Dergisine gönderilen çalışmalar daha önce yayımlanmamış ve ilgili alana katkı sağlayacak özgün çalışmalar olmalıdır. “Yayın Etiği ve Değerlendirme Süreci”nde yer alan parametreler dışında deskriptif ya da ilgili konuda mükerrer olan çalışmalar değerlendirme safhasına alınmayacaktır. Bilimsel toplantılarda sunulmuş bildiriye dayanan çalışmalar, ilgili bildiri kitabında yayımlanmamış olması ve bu durumun Editörler Kuruluna belirtilmesi koşuluyla kabul edilebilir.

Güvenlik Stratejileri Dergisi'nin etik ilkeler ve yayın politikası Committee on Publication Ethics (COPE) tarafından yayınlanan rehberler ve politikalar dikkate alınarak hazırlanmıştır. Yayın ilkeleri, yazarlar ile ilişkiler ve hakemlerle ilişkiler konularında ayrıntılı bilgiye dergimizin internet sitesindeki ilgili başlıklar altından erişilebilir. Yayımlanmak üzere <https://dergipark.org.tr/tr/pub/guvenlikstrtrj> üzerinden Güvenlik Stratejileri Dergisine iletilen makale metinleri, aşağıda belirtilen biçimsel özellikleri haiz ve konu/alan açısından uygun bulunmaları halinde alan uzmanı (en az) iki hakeme gönderilir. Yazarlar, Yayın Kurulu tarafından reddedilen çalışmalarını hakem raporları çerçevesinde gözden geçirerek Güvenlik Stratejileri Dergisi editörlüğüne gönderir. Bu çalışmalardan yeterli değişiklik yapılmadığı tespit edilenler yazarlarına iade edilir ve süreç sona erer. Yeterli değişiklik yapıldığı tespit edilen çalışmalar ise tekrar değerlendirme sürecine alınır. Hakem raporları tavsiye niteliğindedir ve yayın kararı Editör Kurulu tarafından alınır. Güvenlik Stratejileri Dergisine yabancı dilde makale gönderen yazarlar, çalışmalarını makale yazım dili anadili olan ve alanında yetkinliği bulunan bir akademisyene/uzmana “son okuma” yaptırıp bunu ibraz etmekle yükümlüdür.

Güvenlik Stratejileri Dergisinde yayımlanan çalışmalarda ifade edilen görüşler yazarların şahsi bilimsel değerlendirme ve görüşleri olup, mensubu oldukları kurum ve kuruluşlar ile derginin yayımcısı olan Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün ve Millî Savunma Üniversitesi'nin kurumsal kimliğini bağlamaz ve bu kurumların görüşü olarak lanse edilemez. Dergide yayın yapmış tüm yazarlar, Güvenlik Stratejileri Dergisinin doğal hakemleri sayılmaktadır. Yayın Kurulu'nun talebi üzerine yazarlar en az bir defaya mahsus hakemlik yapmakla mükelleftir.

Makale Metin Şekil Esasları

1. Güvenlik Stratejileri Dergisinin yayın dili Türkçedir. Ancak İngilizce, Almanca ve Fransızca makale ve değerlendirme yazıları da yayımlanabilir. Türkçe makalelerin imla ve noktalamasında Türk Dil Kurumu kurumsal web sayfasında yer alan güncel sözlük ve yazım kuralları esas alınır. Gönderilen makaleler dil ve anlatım açısından bilimsel kıstaslara uygun, açık ve anlaşılır olmalıdır.
2. Gönderilen makale metni (öz, abstract, kaynakça, geniş özet-summary- ve dipnotlar dâhil) asgari 6000, azami 10.000 kelime olmalıdır. Belirtilen sınırların üzerinde veya altında olan çalışmalar değerlendirilmeden yazara iade edilir.
3. Makalelere Türkçe ve İngilizce olarak hazırlanmış azami 200 kelimelik öz ve beş anahtar kelime (İngilizce abstract ve keywords) eklenmelidir. Öz, makalenin kaleme alınma amacını, yöntemini, hipotezini/araştırma sorusunu, bulguları ve sonucunu kısaca belirtmelidir. Öz yazımında “bir kısa, iki uzun cümle” prensibine riayet edilmelidir. (Almanca veya Fransızca olarak hazırlanan makalelerde Türkçe ve İngilizce öz/abstract ve anahtar kelime/keywords yanı sıra makalenin yazıldığı dilde de yukarıdaki ilkelerle öz ve anahtar kelime eklenmelidir.) Ayrıca öz ve abstract bölümünün devamında 750-1000 kelime aralığında olacak şekilde İngilizce geniş özete (extended abstract) yer verilmelidir. Geniş özet, öz kısmında yer verilen hususlara ilave olarak vurgulanması gerekli görülen noktaları, tartışmaları ve makalenin genel akışını içermelidir. Türkçe hazırlanan makalelerde söz konusu geniş özet İngilizce; İngilizce hazırlanan makalelerde geniş özet Türkçe yazılmalı; Almanca ve Fransa hazırlanan makalelerde ise geniş özet hem İngilizce hem Türkçe olarak hazırlanmalıdır.
4. Güvenlik Stratejileri Dergisine gönderilen makaleler Microsoft Word programında Times New Roman karakteri kullanılarak 11 punto yazılmalıdır. Dipnotlar ise 9 punto yazılmalıdır. Metnin

paragraf özellikleri hizalama iki yana ve satır aralığı 1,5 iken dipnotlarda paragraf özellikleri iki yana hizalı ve 1 satır aralığında olmalıdır. Sayfa numaraları sayfa altında verilmelidir.

5. Yazar adı, İngilizce ve Türkçe olarak yazılan makale başlığının altına yazılmalı; yazarın unvanı, görev yeri ve elektronik posta adresi dipnotta (*) işareti ile 9 punto yazılarak belirtilmelidir. Diğer açıklamalar için yapılan dipnotlar metin içinde ve sayfa altında numaralandırılarak verilmelidir. Makalelerde ikili alt başlık sistemi kullanılmalıdır. Alt başlıklar koyu yazılmalı ve (giriş ile sonuç dışında) rakam ile numaralandırılmalıdır.

6. Metnin içindeki alıntılar çift tırnak ile gösterilmeli; üç satırı geçen alıntılar yeni bir paragraf olarak, içerden, tek aralık ve iki yana yaslı şekilde yazılmalıdır. Alıntı içerisindeki alıntılar tek tırnak içerisinde gösterilmelidir. Metin içinde vurgulanmak istenen kelimeler koyu veya altı çizili yapılmamalı, çift tırnak içerisinde yazılmalıdır.

7. Makalelerin hazırlanmasında kullanılan kaynaklara yapılacak atıflarda aşağıdaki Yazım Kurallarına uyulmalıdır. Bu kurallara riayet etmeyen çalışmalar, doğrudan reddedilecektir.

8. Birden fazla kez aynı kaynağa atıfta bulunulduğunda; ilk atıfta künye tam olarak verilmeli, ikinci atıfta yazarın soyadı ve çalışmanın kısaltılmış başlığı kullanılmalıdır. Birbirini takip eden dipnotlarda aynı kaynağa yapılacak atıflarda ise soyadı ile birlikte “age” kullanılmalıdır. (Yabancı dildeki makalelerde “Ibid.” kullanılmalıdır.)

9. **Yazarlar makale başvurusu sırasında aksini belirtmedikleri sürece çalışmaya dair katkı oranları yarı yarıya kabul edilir.**

9. **Dipnotlarda atıflar şu şekillerde verilmelidir:**

9.1. Kitaplara yapılan atıflarda yazar adı ve soyadı, eser adı, (varsa cilt numarası), (varsa çeviren), yayınevi, yayımlandığı yer, yayımlandığı tarih ve sayfa numarası aşağıdaki örneklere uygun olarak sırayla verilmelidir.

1 Morris Janowitz, *The Professional Soldier: A Social and Political Portrait*, Free Press, New York, 1964, s. 210.

2 John J. Mearsheimer ve Stephen M. Walt, *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*, FSG Adult, New York, 2008, s. 92.

3 Mustafa Aydın, Mitat Çelikpala vd., *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 79.

4 Janowitz, *The Professional Soldier*, s. 155.

5 Age, s. 156.

9.2. Makalelere yapılan atıflarda yazar adı ve soyadı, “makale adı” (varsa çeviren), yayımlandığı süreli yayının adı, yayımlandığı yıl, sayı ve cilt numarası, alıntının yapıldığı sayfa numarası aşağıdaki örneklere uygun olarak sırayla verilecektir. Ansiklopedi maddelerine yapılan atıflarda da makalelere atıf şekli kullanılacaktır.

Adam Grissom, “The Future of Military Innovation Studies”, *Journal of Strategic Studies*, 29:5, 2006, s. 910.

Özlem Durgun ve Mustafa Caner Timur, “Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Analizi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 54, 2017, s. 119.

Lütfi Sürücü, Fehiman Eminer ve Murat Sağbaş, “The Relationship of Defense Expenditures and Economic Growth Examples of Turkey and China (2000-2020)”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 18:41, 2022, s. 175.

Dört ve daha fazla yazarlı makalelerde birinci yazardan sonra Gültekin Yıldız vd. şeklinde kısaltma yapılır.

Derleme kitaplar ve bildiri kitaplarında bölüm/makale:

Engin Avcı, “Ceza Adalet Sistemi Çerçevesinde Şiddet İçeren Radikalleşmeyle Mücadele: Terörist Rehabilitasyonu ve Yeniden Topluma Kazandırma”, Gökhan Sarı ve Cenker Korhan Demir (ed.), *Uluslararası Güvenlik Kongresi, Kuram, Yöntem, Uygulama*, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Yayınları, Ankara, 2019, s. 433.

İnternette Makale:

George F. Kennan, “The Sources of Soviet Conduct”, *Foreign Affairs Magazine*, Temmuz 1947, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/1947-07-01/sources-soviet-conduct>, erişim 21.11.2019.

Kaan Kılıç, “Türk Hava Sanayinin Gelişiminde Polonyalıların Etkisi”, <https://savasarastirmalari.com/turk-hava-sanayinin-gelisiminde-polonyanin-etkisi/>, erişim 21.05.2022.

“War in Ukraine”, www.internetkaynak.com, erişim 10.05.2022.

9.3. Tezlere yapılan atıflarda, yayımlanmamış tezlerin başlıkları için italik kullanılmayacaktır. Yazar adı ve soyadı, tezin adı, tezin derecesi, tezin yapıldığı kurum ve enstitü, yapıldığı yer ve tarih, sayfa numarası aşağıdaki şekilde verilecektir.

Bariş Ateş, Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Askeri Değişim: NATO Orduları ve Türk Silahlı Kuvvetleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz, *Doktora Tezi*, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2014, s. 84.

10. Ekler yazının sonunda verilmeli ve altında belgenin içeriği ve kaynağına dair kısa bilgi yer almalıdır. Tablo, Grafik ve şekiller, Ekler kısmında verilebileceği gibi metin içerisine de yerleştirilebilir. Metin içerisinde verilmeleri durumunda tablo ve şekiller kendi içinde sıralanarak numaralandırılmalı (Tablo: 1, Şekil: 2 gibi) ve gerek bu numara gerekse tablo veya şeklin içeriğine dair tanıtıcı başlık tablo ve şeklin üst orta kısmında verilmelidir. Tablo, şekil, grafik ve resim için alıntı yapılmış ise mutlaka kaynak belirtilmelidir.

11. Aday makale metinlerinin sonlarında, alfabetik sıraya göre tasniflenmiş kaynakça yer almalıdır. İnternet kaynakları kaynakçanın sonuna eklenmelidir. Kaynakça düzenlenirken yazarın önce soyadı (BÜYÜK HARFLERLE) ve ardından adı yazıldıktan sonra, metin içindeki dipnotlarda yer alan bilgiler aynen aktarılmalıdır.

Kaynakça Örneği

Metin dosyasında “Kaynakça” başlığı altında eserler Arşiv Kaynakları, Basılı Eserler ve İnternet Kaynakları olmak üzere 3 alt başlığa ayrılmalıdır.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları (Varsa)

İlgili arşivin kendi atf kuralları dikkate alınmalıdır.

Kitap

YILDIZ Gültekin (2021). *Osmanlı Devleti’nde Askeri İstihbarat*, Yeditepe Yayınları, İstanbul.

SHELLING Thomas C. (2008). *Arms and Influence*, Yale University Press, Revised edition, New Haven.

YILDIZ Gültekin (ed.) (2017). *Osmanlı Askeri Tarihi: Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792 – 1918*, Timaş Yayınları, İstanbul.

MEARSHEIMER John J. ve WALT Stephen M. (2008). *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*, FSG Adult, New York.

SCHMITT Carl (2018). *Kara ve Deniz* (Çev. Gültekin Yıldız), Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul.

Kitap Bölümü

İNALCIK Halil (2002). “Barbaros’tan İnebahtı (Leponto)’ya Akdeniz”, Bülent Arı (ed.), *Türk Denizcilik Tarihi*, T.C. Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı Yayınları, Ankara, 141-154.

BALZACQ Thierry ve DOMBROWSKI Peter J. (2019). “Introduction Comparing Grand Strategies in the Modern World”, Thierry Balzacq, Peter J Dombrowski ve Simon Reich (eds.), *Comparative Grand Strategy: A Framework and Cases*, Oxford University Press, Oxford, 2019. 1-21.

Makale

GRISSOM Adam (2006). “The Future of Military Innovation Studies”, *Journal of Strategic Studies*, 29:5, 905-934.

ARQUILLA John ve FREDRICKSEN Hal (1995). “Graphing’ an Optimal Grand Strategy”, *Military Operations Research*, 1:3, 3-17.

KALELİOĞLU Uğur Berk (2022). “Alman Askeri Sosyolojisi: Gelişim, Kurumsallaşma ve Sınırlılıklar”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 18:41, 201-224.

Tez

ATEŞ Barış (2014). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Askeri Değişim: NATO Orduları ve Türk Silahlı Kuvvetleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz, *Doktora Tezi*, Gazi Üniversitesi, Ankara.

KİBAROĞLU Mustafa (1996). The Nuclear Non-Proliferation Regime at The Crossroads: Strengthening or Uncertainty, *Doktora Tezi*, Bilkent Üniversitesi, Ankara.

İnternet

KENNAN George F. (1947). “The Sources of Soviet Conduct”, *Foreign Affairs Magazine*, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/1947-07-01/sources-soviet-conduct>, erişim 21.10.2023.

CHARAP Samuel ve PRIEBE Miranda. “Avoiding a Long War: U.S. Policy and the Trajectory of the Russia-Ukraine Conflict”, *RAND Report*, Ocak 2023, https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/perspectives/PEA2500/PEA2510-1/RAND_PEA2510-1.pdf, erişim 21.10.2023.

KILIÇ Kaan. “Türk Hava Sanayinin Gelişiminde Polonyalıların Etkisi”, <https://savasarastirmalari.com/turk-hava-sanayinin-gelisiminde-polonyanin-etkisi/>, erişim 21.05.2022.

“War in Ukraine”, www.internetkaynak.com, erişim 10.05.2022.

SUBMISSION GUIDELINES

Articles submitted to the *Journal of Security Strategies* (JSS) shall not be previously published and shall be authentic in a way that it will contribute to literature of the relevant field. Articles, which are descriptive, expect for the stated parameters in the “Publication Ethics and Evaluation Process” or which are repetitive in their field, will not be taken into evaluation. Articles based on presentations submitted in scientific meetings may be accepted for evaluation, provided that they have not been published in the proceedings of the meetings and that the authors inform the editors so.

The ethical principles and publication policy of the Journal of Security Strategies have been prepared in accordance with the guidelines and policies published by the Committee on Publication Ethics (COPE). Detailed information on publication principles, relations with authors and relations with referees can be found under the relevant sections on the website of our journal. If the articles submitted via <https://dergipark.org.tr/en/pub/guvenlikstrtrj> comply with the formatting principles presented below and is found to eligible in terms of subject/field, they are assigned to (at least two) referees who are experts in the field for review and evaluation. The authors may re-submit their articles, which are rejected by the Publication Committee, after they revise their work in accordance with the reports of reviewers. If the article is considered to be ill-revised, it is rejected and the process is over. If the article is considered to be revised properly, it is taken as a newly submitted article into the reviewing process. The reports of the referees are of advisory nature and the decision to publish is taken by the Editorial Board.

Authors, who send articles in a foreign language to the Journal, are obliged to get their work proof-read by a native speaker academic who is considered as an expert on their field and to provide an evidence of this proof-reading.

Opinions expressed in the articles published in the Journal are the personal scientific evaluations of the authors and are not, in any way, the institutional views or opinions of their own organizations/institutes or of the Atatürk Strategic Studies and Graduate Institute or the Turkish National Defence University.

The authors whose articles have been published in the Journal of Security Strategies are considered as natural peer-reviewers of the Journal and they are obliged to perform a peer-review at least once upon the request of the Editors.

Formatting Principles for Articles

1. The publication language of Journal of Security Strategies is Turkish. However, articles written in English, German, and French may also be published. The texts submitted shall be clear and understandable and be in line with scientific criteria in terms of language and expression.
2. The article submitted shall have minimum of 6000 words and maximum of 10,000 words including abstract, summary, bibliography, and footnotes. The articles which are below the minimum or above the maximum counts of words are returned to the authors without being evaluated.
3. The articles shall be submitted with the abstract no longer than 200 words and five keywords. The abstract shall include purpose, method, hypothesis/question, and findings of the article and present the conclusion reached in the article shortly. While writing the abstract, the author shall comply to the rule of “one short and two long sentences”. (In the articles written in German or French, abstracts and keywords in Turkish and English shall be added, as well as the abstract and keywords in the original language of the article.) The article shall also have a summary 750-1000 words at the end of the text. The summary shall include the points and arguments, which are considered to emphasize and the general outline of the article, in addition to the points pointed out in the abstract. In the articles written in Turkish, the aforementioned extensive summary shall be in English. For

articles written in English, extensive summary shall be written in Turkish. The articles written in German or France, the extensive summary shall be written in both English and Turkish.

4. Articles submitted to the Journal of Security Strategies shall be written using the program Microsoft Word in 11 font size in the text and 9 font size in the footnotes. Paragraph properties of the text shall be aligned and line spacing of 1.5 line and paragraph properties of the footnotes shall be aligned and line spacing of 1 line. The page numbers shall be at the bottom of the page.

5. Name of the author shall be placed under the title of the article; their title, place of duty and e-mail address shall be indicated in the footnote with (*) in 9 font size. Footnotes for other explanations shall be provided in numbers at the bottom of the page. The article shall have two-level subheadings and these subheadings shall be written bold and numbered (except for introduction and conclusion).

6. Citations in the text shall be shown with double quotes (“...”) and citations with more than three lines shall be written as a new paragraph as an inward, single spaced and aligned paragraph. Citations within citations shall be shown with a single quote (‘...’). The words to be emphasized within the text shall not be written in bold or underlined but shall be written with double quotes (“...”).

7. The citations shall be made according to guidelines presented below. Articles, which do not comply with these guidelines, will be rejected directly.

8. Multiple references for the same publication shall be made by fully complying the guidelines below in the first reference and then by using the surname and the shortened name of the study. For multiple references in subsequent footnotes, the phrase “ibid” shall be used.

9. The citations in the shall be written as follows:

9.1. Books: name and surname of the author, name of the book, (volume number, if any), (translator, if any), publishing house, place of publication, date of publication, and page number shall be given in order in accordance with the following examples.

1 Morris Janowitz, *The Professional Soldier: A Social and Political Portrait*, Free Press, New York, 1964, p. 210.

2 John J. Mearsheimer and Stephen M. Walt, *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*, FSG Adult, 1st edition, New York, 2008, p. 92.

3 Mustafa Aydın, Mitat Çelikpala et al., *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015, p. 79.

4 Janowitz, *The Professional Soldier*, p. 155.

5 Ibid, p. 156.

9.2. Articles: name and surname of the author, “name of the article” (translator, if any), name of the periodical, date of publication, number and volume, page number of the reference shall be given in order in accordance with the following examples. For the reference to the encyclopedia articles, same rules apply.

Adam Grissom, “The Future of Military Innovation Studies”, *Journal of Strategic Studies*, 29:5, 2006, p. 910.

Özlem Durgun and Mustafa Caner Timur, “Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Analizi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 54, 2017, p. 119.

Lütfi Sürücü, Fehiman Eminer and Murat Sağbaş, “The Relationship of Defense Expenditures and Economic Growth Examples of Turkey and China (2000-2020)”, *Journal of Security Strategies*, 18:41, 2022, p. 175.

In the articles with four or more authors, the names are abbreviated after the first author, as “Gültekin Yıldız et al.”.

Chapters/articles in edited books and proceedings books:

Engin Avcı, “Ceza Adalet Sistemi Çerçevesinde Şiddet İçeren Radikalleşmeyle Mücadele: Terörist Rehabilitasyonu ve Yeniden Topluma Kazandırma”, Gökhan Sarı & Cenker Korhan Demir (eds.), *Uluslararası Güvenlik Kongresi, Kuram, Yöntem, Uygulama*, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Yayınları, Ankara, 2019, s. 433.

Online articles:

George F. Kennan, “The Sources of Soviet Conduct”, *Foreign Affairs Magazine*, July 1947, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/1947-07-01/sources-soviet-conduct>, accessed 21.11.2019.

Kaan Kılıç, “Türk Hava Sanayinin Gelişiminde Polonyalıların Etkisi”, <https://savasarastirmalari.com/turk-hava-sanayinin-gelisiminde-polonyanin-etkisi/>, accessed 21.05.2022.

“War in Ukraine”, www.internetkaynak.com, accessed 10.05.2022.

9.3. Theses/dissertations: no italics shall be used for the titles of the unpublished theses/dissertations. Name and surname of the author, title of the thesis/dissertation, degree of the thesis/dissertation, institution or institute to which it was submitted, place and date, page number shall be given in accordance with the following example.

Tolga Öz, *Reverse Logistics and Applications in the Defense Industry*, Unpublished Master’s Thesis, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, Turkey, 2007, p.60.

10. Attachments shall be presented at the end of the text and brief information as to the content and source of the document shall be presented at the bottom of it. Tables and figures (including graphics) may be presented within the text of the article as well as in the attachments. If they are to be presented within the text of article, tables, figures, and graphics shall be numbered in their own order (such as Table 1, Figure 2, etc). The number of the table or figure and the introductory title regarding the content of it shall be given at the bottom of the table or figure centered. If citations are made for tables, figures, graphics and pictures, the sources of the citations shall be given with a footnote.

11. Resources shall be sorted alphabetically in a bibliography at the end of the article. Internet sources shall be added at the end of the bibliography. The entries of the bibliography shall be written by putting the surname of the author first (IN CAPITAL LETTERS) and then name of the author; then all the other information of the sources shall be included as done in the references.

REFERENCES SAMPLE:

REFERENCES

Archival Sources (If available)

The referencing rules of the relevant archive should be taken into account.

Published Works

Book

YILDIZ Gültekin (2021). *Osmanlı Devleti’nde Askeri İstihbarat*, Yeditepe Yayınları, İstanbul.

SCHELLING Thomas C. (2008). *Arms and Influence*, Yale University Press, Revised edition, New Haven.

YILDIZ Gültekin (ed.) (2017). *Osmanlı Askeri Tarihi: Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792 – 1918*, Timaş Yayınları, İstanbul.

MEARSHEIMER John J. and WALT Stephen M. (2008). *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*, FSG Adult, New York.

SCHMITT Carl (2018). *Kara ve Deniz*, (trans. Gültekin Yıldız), Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul.

Book Chapter

İNALCIK Halil (2002). “Barbaros’tan İnebahtı (Leponto)’ya Akdeniz”, Bülent Arı (ed.), *Türk Denizcilik Tarihi*, T.C. Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı Yayınları, Ankara, 141-154.

BALZACQ Thierry and DOMBROWSKI Peter J. (2019). “Introduction Comparing Grand Strategies in the Modern World”, Thierry Balzacq, Peter J Dombrowski ve Simon Reich (eds.), *Comparative Grand Strategy: A Framework and Cases*, Oxford University Press, Oxford, 2019. 1-21.

Article

GRISSOM Adam (2006). “The Future of Military Innovation Studies”, *Journal of Strategic Studies*, 29:5, 905-934.

ARQUILLA John ve FREDRICKSEN Hal (1995). “Graphing’ an Optimal Grand Strategy”, *Military Operations Research*, 1:3, 3-17.

KALELİOĞLU Uğur Berk (2022). “Alman Askeri Sosyolojisi: Gelişim, Kurumsallaşma ve Sınırlılıklar”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 18:41, 201-224.

Doctoral Dissertation/Master’s Thesis

ATEŞ Barış (2014). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Askeri Değişim: NATO Orduları ve Türk Silahlı Kuvvetleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz, *Doctoral Dissertation*, Gazi Üniversitesi, Ankara.

KİBAROĞLU Mustafa (1996). The Nuclear Non-Proliferation Regime at The Crossroads: Strengthening or Uncertainty, *Doctoral Dissertation*, Bilkent Üniversitesi, Ankara.

Web Page

KENNAN George F. (1947). “The Sources of Soviet Conduct”, *Foreign Affairs Magazine*, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/1947-07-01/sources-soviet-conduct>, erişim 21.10.2023.

CHARAP Samuel ve PRIEBE Miranda. “Avoiding a Long War: U.S. Policy and the Trajectory of the Russia-Ukraine Conflict”, RAND Report, Ocak 2023, https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/perspectives/PEA2500/PEA2510-1/RAND_PEA2510-1.pdf, erişim 21.10.2023.

KILIÇ Kaan. “Türk Hava Sanayinin Gelişiminde Polonyalıların Etkisi”, <https://savasarastirmalari.com/turk-hava-sanayinin-gelisiminde-polonyanin-etkisi/>, erişim 21.05.2022.

“War in Ukraine”, www.internetkaynak.com, erişim 10.05.2022.